

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 17, junij 2009
shtevilka 91 - 92

Izdajatelj revije

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana
m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica

Jozhe Meglich: *Tovarna*, 1969

Izbor likovnih del

Damir Globochnik

Tisk

VED d.o.o., Ljubljana

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige,
Damir Globochnik, Branko Lipnik – likovna priloga,
Jolka Milich – poezija,
Franko Bushich (Split), Matjazh Jarc,
Matej Krajnc, Bogdan Novak,
Just Rugel (Moskva), Iztok Vrhovec

Naročila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Antikvarni izvodi

Antikvariat Cunjak, Gallusovo nabrežje 21,
1000 Ljubljana

Izdajo omogočajo

sodelavci v reviji

ISSN 1318–1912

Revija je dvomesečnik /izhaja trikrat letno na
shtiri mesece kot dvojna shtevilka/

Vsebina

<i>Jovan Vesel Koseski</i>	Potazhva	4
<i>Maja Razborsbek</i>	Velichastje	6
<i>Matej Krajnc</i>	Likvidambri	11
<i>Iztok Vrhovec</i>	Na drugem bregu	14
<i>Franko Bushich</i>	Melanholija (drugich)	17
<i>Roberto Ferrari</i>	Quidditas	18
<i>Francesco Tomada</i>	Negativ in podoba	23
<i>Igor Zidich</i>	Daljava	34
<i>Matjazh Jarc</i>	Nekaj kratkih dnevniških zapisov	36
<i>Iztok Vrhovec</i>	V gorah	50
<i>Iztok Vrhovec</i>	Helga	54
<i>Polde Bibich</i>	Ustvarjalni sanjach /Leon Dolinshek/	60
<i>Lev Detela</i>	Propad, I	68
<i>Bogdan Novak</i>	Bratje sestre smrti, III	77
<i>Lev Detela</i>	Literarna popotovanja, V /Rim/	83
<i>Damir Globochnik</i>	Barve tishine in dramatičnosti	86
<i>Jozhe Meglich</i>	Likovna dela	88
<i>Damir Globochnik</i>	Satirichni list Muhe (1926–1927)	97
<i>Ciril Gale</i>	Od zheleznine do stripske umetnine	101
<i>Rade Miloshevich</i>	Trojanska vojna /iz stripa/	102
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan /strip – karikatura/	103
<i>Matej Krajnc</i>	Chimba /popevka/	104
<i>Ivo Antich</i>	Afrikanizmi	105
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	106
<i>Ivo Antich</i>	Popare	111
<i>Ivo Antich</i>	Mnozhihnomedijske belezhke	114

Chlovekov razvoj

<i>Rajko Shushtarshich</i>	Geopolitichna strateshka razmishljanja /velike vojne?/	129
----------------------------	--	-----

Za zgodovinski spomin

<i>Andrej Lenarcbich</i>	Regionalizacija Slovenije /Nekaj bistvenih razlogov za regionalizacijo RS na temelju zgodovinskih slovenskih dezhel/	133
<i>Andrej Lenarcbich</i>	Novi »trojni pakt«? /K Mesichevemu intervjuju v trzhashkem chasopisu; Pismo predsedniku RS/	141
<i>Andrej Lenarcbich</i>	Balkansko meshetarjenje	146

Iz zgodovinskega spomina

<i>Lucijan Vuga</i>	Veneti v Troji, VII /Povezave med Hetiti in paflagonskimi Veneti/	148
<i>Radivoje Peshich</i>	Po sledovih avtohtonosti Slovanov na Balkanu	178

Neprevedene knjige

<i>Lev Detela</i>	Med literarnimi norchijami in stilistichno dovrshenostjo /Verena Roßbacher/	183
-------------------	---	-----

Chitalnica

<i>Ivo Antich</i>	Dve pesnishi zbirki /Detela/	185
<i>Lev Detela</i>	Saba za Slovence /Umberto Saba/	188
<i>Lev Detela</i>	Trzhashki knjizhni prvenec Jasne Jurechich	191

Vprashalnica

<i>Bogdan Novak</i>	Je Slovenija pravna drzhava?	193
<i>Jolka Milich</i>	O prevajanju in poeziji, XII	195
<i>Jolka Milich</i>	Kaj s tem osmim februarjem?	203

Dokumenti

Dokument 1		
<i>Rajko Shushtarshich</i>	Zavednim Slovencem	206

Jovan Vesel Koseski

POTAZHVA

Sonnett

Naj zginе svet, gorijo naj pushave,
 Vihar valove morja naj dervi,
 Na zraku chernimo naj grom buchi,
 Naj burijó snezhnikov golichave:

Skuz zapushene zhalostne planave
 Naj chudne vojske silni glas gromi,
 Naj lakota nevsmilena mori,
 Nabira truplov kupe naj kervave;

Sej moje bitje na temo sveto,
 Sej ni na zemlji moje Dushe Dom,
 Zhivljenje zginе kakor kratko leto; –
 Tje v svete, – chiste angelske dezhele,
 Kjer pil ocheta velichastvo bom,
 Skuz grobov noch, me kliche chast, – vesele.

(1818)

OPOMBA H KOSESKEMU

V letu 2008 je minilo 210 let od rojstva pesnika Jovana Vesela Koseskega (pravo ime Janez Vesel, podpisoval se je tudi Johann Vessel, rojen v Kosezah pri Moravchah 12. 9. 1798, pravnik, finančni uradnik, umrl v Trstu 26. 3. 1884) in 190 let od objave njegove *Potazhve*, prvega slovenskega soneta. Pesnik nenavadne usode; sprva so ga slavili kot največjega nacionalnega pesnika, za Bleiweisa je bil »Dichterstürst«, za nekatere navdushence »Orfej slovenski«, tudi resni poznavalci literature so ga vsaj v nekaterih pogledih postavljali nad Presherna (npr. Janez Trdina). Potem pa se je nad njim zgodil, kot ugotavljajo danes, »literarnozgodovinski umor«, postal je »umorjeni pesnik«, pojem »koseskizmi« pa skrajno negativna oznaka za bebavo jezikovno spakljivost; shele v novejšem chasu se pojavljajo o njem tudi resnejshe in objektivnejshe razprave (Inkret, Grdina, Ahachich), ki mu vrachajo nekaj veljave vsaj kot »politichnemu pesniku« zgodnjega slovenskega meshchanstva. Po tej rehabilitaciji prvi »umorjeni« ali »likvidirani« slovenski pesnik ostaja Pavel Knobl kot avtor prve posvetne pesnishke zbirke, s katero je zasnoval slovensko »depoetizirano poezijo« (Inkretova oznaka za poezijo Koseskega), Koseski pa je bil njegov nadaljevalec z razvidnejshim politichno-aktualistichnim poudarkom. Vsekakor je Koseski s svojimi pozdravi avstrijskemu cesarju in z bodrenjem slovenstva (jugo/slovanstva) najbolj izrazil slovenski »politichni pesnik«

po Vodniku; po svoje je Knobl njun predhodnik, ki je še bolj kot onadva preprosto konservativno »politichen« (groba, depoetizirana, »banalna« poezija o vsakdanjih stvareh, vso modernost in sledove francoske revolucije je označil kot »novo kramo«).

Ob Koseskem se torej zastavlja značilni vprašanji o fenomenu poezije: politična lirika in forma soneta. »Političnost« poezije je njena možnost neposredne (re)akcijske odprtosti navzven, iz (larpurlartističnega) »slonokoshčenega stolpa« v socialni-prostorčasni kontekst. »Politična poezija« je sicer po znani Goethejevi zaničevalni oznaki nekakšna literarnoteorična psovka. Koseski je v določenem smislu »slovenski Béranger«; seveda pa je najti določene elemente »politichnosti« tudi pri Preshernu in Jenku, dveh najbolj izrazitih slovenskih pesnikih 19. stoletja, ki ju sicer oznaka »politichnosti« pokriva le v manjši meri. Celo tako nachelno hermetičen pesnik kot Mallarmé je pisal tudi »verse de circonstance«; sploh so očitno politično »kontaminirane« ali angazhirane pesmi pisali tudi največji pesniki, in to ne le (soc)realisti, ampak prav tako nadrealisti (najpomembnejši pesnik nadrealizma Eluard, v Španiji na strani republikancev, član KP, ima zbirko *Poèmes politiques*, 1948); podobno Pablo Neruda ali oxfordski »pesniški marksisti« okoli Audena (Spender, Mac Neice); linijo nemške »politpoezije« nakazujejo vsaj Heine, Freiligrath, Brecht, Enzensberger ...

Slovenski sonetizem se torej zachenja s *Potazhvo*, ki jo je objavil dvajsetletni Koseski v ljubljanskem nemškem tedniku *Laibacher Wochenblatt*, sht. 24 z dne 5. junija 1818, na prvi strani na prvem mestu, desno poleg pa je nemška varianta *Der Trost* (po nekaterih priredba po Schillerju; ker je sicer tedaj Koseski pesnil v nemščini, je tudi možno, da je slovenska varianta prevod lastnega nemškega izvirnika). Zhe na pogled je značilna oblika: tercini sta združeni v eno kitico (tak je pozneje Kosovelov sonet), notranji verzi tako v kvartinah kot v tercinah so zamaknjeni in imajo zlog manj, ker se končujejo z moshkimi rimami. Celoten sonet je en sam, metrično-jezikovno korektno in gladko izpeljan *zloženi stavek* (poved) s preobratom na kvartinsko-tercinski razmejitvi, izteče pa se v zadnjo besedo »vesele« kot poziv k vedremu sprejemanju življenja kljub vsem predhodno nashtetim strahotam, po svoje pa tudi kot aluzija na pesnikov priimek (prim. Presheren – presherina pesem). Podpis pod nemško varianto »Vessek« lahko prek angleškega pomena asociira ladjo s pozivom na veselo plovbo v prihodnost (niti slovansko »veslo« ni daleč). Izhodiščno relevantna je le prva varianta soneta; v Veselovi knjigi *Razne dela* (1870-79) je namreč izšel temeljito predelan pod naslovom *Potazhba* (Legisheva oznaka prvotne *Potazhve*, da je izrazno precej nerodna in zmedena, se zdi, zlasti glede na okolishchine nastanka, malce »premochna«; gl. ZSS, SM, 1959, str. 58).

Veselova *Potazhba* je tako daljni, osamljeni, a solidni zasutek bogatega toka slovenskega sonetizma, ki pravzaprav brez vseh prekinitev, le z določenimi modifikacijami, traja vse do danes: od nenadnega, mogočnega Preshernovega vzpona prek Stritarja in moderne (zlasti Kette) s sopotniki (Gradnik), med obema vojnama (Kosovel, Vodusek, Jarc, Torkar, Champa), med okupacijo (Balantič, Hribovshek), po vojni Moder, Fatur, Sharabon, Cundrich, Kovich pa tudi modernisti in avantgardisti z »antisoneti« brez interpunkcije ali brez rim (Taufel, Grafenauer, Zagorichnik, Shalamun) ter s postopnim obnavljanjem intimizma mlajši Boris A. Novak (cikel »prostih sonetov« zhe v prvencu *Stibozhitje*, 1977), Alesh Debeljak (»prosti soneti«: *Imena smrti*, 1985), Milan Jesih (Soneti, 1989), Milan Dekleva, Jurij Kovich, Zoran Pevec, Brane Senegahnik, Miklavž Komelj ... Posebnost je nestor Ciril Zlobec, ki je prej pisal v glavnem pesmi v prostem verzu, v devetdesetih pa je postal klasično ubrani sonet njegov vodilni izraz. (Po Pirjevcu je neoavantgardizem 60-70-ih let konchal »preshernovsko strukturo« slovenske poezije; v samostojni drzhavi se je z vidika izbruha sonetizma ta struktura, po vsem sodeč, »obnovila« kot postmodernistični neoklasicizem ...)

Izbor in opomba Ivo Antich

Maja Razborshek

VELICHASTJE

Premolk
postoteri dragotine.

Tu je domala vse glasba,
partitura tishina,
marsikaj umetnina,
prodornosojni zharek,
tudi mahovnata podrast,
tudi orošena pajčevina.

PLOSKOVITI RELIEF

Osvetljena
s komajda tlechim ognjem,
zamiram.
Zdaj sem senca,
zdaj niti to ne vech.

Upodobljena
v ploskovitem reliefu,
hlepim po razgorevanju,
chetudi vem, da pepeli.

Nikoli
se ne sprijaznim s hladom ...

... niti s tistim, ki me obdaja,
niti s tistim, ki me napolnjuje.

SHIROKOKOTNOST

Grlica,
zaverovana v gosposko brezbrizhnost,
stopa kot onkraj usojenosti.

V jeziku,
ki ga chutim, a ne razumem,
sem jo nekaj chasa
istovetila s hrepenenjem.

Tri machke,
ena blizu, dve oddaljeni,
koprnijo po njeni plemeniti slokosti,
dve tigrasti in ena chrna.

Nakljuchje zvonkih korakov
vzdrami grlico,
da prhne v zrak,
siva kot slutnja slutnje.

Machke se razbezhijo
vsaka v svojo negotovo,
vetrnjashko machjo usodo,
dve tigrasti in ena chrna.

Samo zasuk
in pogled se zozhi:
iz opazovalke se preoblechem
v opisovalko.

PREPLITVO ZA PESEM

Nobeno okno ni povsem brez razgleda,
le da se skozi nekatera
zazirash v svet
z nepobarvane strani.

Nezreli so razocharani,
zagrenjeni,
ki se kostumirajo v zmodrene,
odmahnejo:
preplehko za spoznanje,
preplitvo za pesem ...

Jaz pa ...

Z BURJO ODPRTO

Marsikaj sem zhe navezla
pod tem nebom, z burjo odprtim.
Vbod k vbodu ...
Niti v odtenkih
od svitanja do vecherenja
so se tako razcvetale
v izmishljene cvetove,
od katerih se noben nikoli
povsem ne ponovi...
vbod ob vbodu...

Trmasto sem molchala
s poveshenim pogledom,
prizrtim k vezenju,
tudi ko se mi je Kras razodel v lepoti,
ki me je za vselej zasvojila,
v ostrorobnosti,
ki me je tolikanj ranila kot ojeklenila.
Trmasto sem molchala.

She bolj mrzlichno sem vezla,
ko so mi povedali,
ne da bi me povsem uverili,
da so sosonca le lepa utvara...

Odtlej naj je glasba
le sosledje tonov,
che ne zarezhe, preprenzhi, se vgnete...

SPREMENLJIVA DOKONCHNOST

Vedno odidem med isto pesmijo.
Med potjo mi do konca izzveneava.

Trudim se,
da se ne zaziram v obraze,
ki jih srechujem.
Ne dopustim si,
da bi jih delila
na stare in mlade.

Nikomur nočem zavidati,
z nikomer sočustvovati.
Ni mi vshech,
da sem se postarala v spravljivko.
In da se bolj zanasham na molk
kot na shchit,
ko pa je bil nekoch
natanchno naperjeno orozhje.

Vedno odidem med isto pesmijo,
da bi se mogla vrniti na zachetek.
Nikdar mi ne uspe.

ZHULIM ZHALOBNOST

Kdo mi bo prishepnil,
za chim naj zhalujem?

Zhulim zhalobnost
kot postano vino...
Pozabljam, pozabljam...

Silovito zanikujem vse,
chesar se ne da zanikati,
kot da sem razsodnost,
ki zanikuje ljubezen.

Pa sem ravno obratno.

DRUZHINSKA SREBRNINA

Tuja sem k tujcem prisedla,
z enim samim zamahom
z mize pometla
vse hishe, v katere se ne bom vselila,
vse nepognjene mize,
vsa nezagrjnena okna.
O vznikanjih in upadanjih
bom najprej sanjala,
potem pa jih tako dozhiveto popisovala,
da nihche ne bo niti rahlo podvomil
o njihovi tuzemskosti.

Krog mene bodo prhnela zhivljenja,
na katera se nenehno obsojam,
zhivljenja brez junashtev,
a z vse polno krivic.

V kozho si bom skushala vtreti
trpek, temoten ponos,
da bi prikrla bledico.
Pa mi bodo med prsti spolznile
neprelite solze
kot družhinska srebrnina,
ki, nesnovna,
nikdar nikomur ne bo zapushchina,
kvechjemu breme.

OZARJENA

Sloniva ob oknu.
Strmiva v november.
Machek hlepi po ptichih,
ki jih ne bo nikoli ulovil,
jaz po otokih,
ki so morda le v moji nadeji
obljubljeni prihodnjim poletjem.

Ta svet ni za sanjarje –
spogledava se –
sanjarji zase ustvarijo svet
z drugachnim razklonom svetlobe.

Okenska polica
je streznjujoche mrzla.
Spogledava se.

Gotovost in udomljenost
ni v koreninah,
ampak v oblakih.

Pesnica Maja Razborshek se je rodila leta 1959 v Ljubljani. Zhivi v Sezhanu, kjer je zaposlena kot knjižničarka. Izdala je dve samostojni pesniški zbirki, in sicer dvojezično *Ranjeni papir* – *La carta ferita*, 1995, in *Pretanjeni razbor*, 2000. Zastopana je v shtevilnih zbornikih in izdajah vseh avtorjev, na primer: *Oktava*, 1990, *V skrivne samopoti / On a secret solitary paths / Per strade segrete e individuali* (trojezična izdaja), 1998, *Cinque / Pet* (dvojezična izdaja), 2003, *Zhuborenje Slovenije*, 2004. Njene pesmi najdemo tudi v tretjem zvezku *Antologije slovenskih pesnic*, ki ga je leta 2007 izdala založba Tuma. (Op. ur.)

Matej Krajnc

LIKVIDAMBRI

Nenehno se sprashujem, kam grejo smreke, ko umrejo,
in kam se zavlečejo osamljeni hrasti,
ko se začne zima približevat s prehitrim korakom,
cheprav minevajo dnevi prepotiho in prepočasi.
Le ena gaz v snegu ostaja.
Slišim, kako shepeta:
*prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Nenehno se sprashujem, kam izgine ljubezen osamljenih starcev
in kam se skrijejo vodne ptice,
ko se zazori srebrnina lanskega snega
in se prelevi v zimske cvetlice.
In ena gaz v snegu ostaja.
En sam odgovor pozna:
*prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Nenehno se sprashujem, zakaj se nebo zapira,
zakaj enonogi rečni mornarji ne znajo vseh domov.
Kdo jim podpisuje odpustnice?
Kdo jih vedno znova pošilja na rečni lov?
Gaz v snegu pa ostaja.
Prestrasheno trepeta:
*prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Ob nasipu vedno gnezdiyo race.
Avtomobili so daleč stran.
Za hrbtom slišim zgodnji popoldan. Vznemirjen je,
pri obeh skorajda zbarantan.
Gaz v snegu pa ostaja.
Eno samo pesem mrmra:
*prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Karel Peti je ozhigosal svoje podanike.
Zima ga je ohromila.
Tiho je bil, ko so podaniki stokali,
vedel je, da mora zdrzhat do kosila.
Gaz v snegu pa ostaja.
Kot razvajen otrok cepeta:
*prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Chujmo, ker ne vemo ne ure, ne dneva.
Prisluhnimo topotanjem v stenah.
Okrog nas vedno zrastejo stoletna drevesa,
ki jim ne vemo imena.
Gaz v snegu pa ostaja.
In spomin sključeno prizna:
*prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Na Kalvariji odpirajo casino.
Tam ne bo nihče vech nikogar krizhal.
Dan ima razlito oko.
Boji se, ker ve, chemu se blizha.
Gaz v snegu pa ostaja.
Nekaj v njej se glasno zakrohota:
*prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Razbojniki, slepi krehmarji in potepuhi
preoblachijo stare ljubezni v zgubane stare gospe.
Nato jih oropajo devishtva
in jim z dobro namerjenim epigramom prestrelijo srce.
Gaz v snegu pa ostaja.
Od dalech se slishi uspavanka:
*prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Napoleon vztrajno gleda svojo namishljeno zaročenko
v razbitem zrcalu.
Rekla je, da se bo vrnila.
Obljubila je, da kmalu.
Gaz v snegu pa ostaja.
Globoka je do neba.
*Prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Roy Hamilton poje *You'll Never Walk Alone*.
Cesta se ozhi v kolovoz.
Leden je in dolg.
Redkokdo mu je zhe bil kos.
Gaz v snegu pa ostaja.
Vedno je taka. Decembrska.
*Prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Nekakshne razprte dlani se vedno znova znajdejo v mojih predalih.
Drobne pozornosti se vedno porazgubijo.
Zaklenem jih, a ne pomaga.
Kdo ve, chesa se bojijo.
Gaz v snegu pa ostaja.
Tezhke podochnjake ima.
In nasmiha se: *prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Nekakshni chudni chasopisi me vedno chakajo v nabiralniku.
Lokalpatriotski so.
Zviti lezhijo v zimskem prahu,
a se zdi, da se nasmihajo.
Gaz v snegu pa ostaja.
Skoznjo predpraznična melodija igra:
*prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Nenehno se sprashujem, kdo koga bere v drobnem tisku
in kdo koga tiska v drobnem branju.
Izognil sem se odgovoru,
a ne bom mogel ubezhati vprashanju.
Gaz v snegu pa ostaja.
Tezhko diha. V prehlajeno luno grgra.
Zasope: *prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

Nekoch sem si zapacal roke s krvjo ljubezni.
Zdaj si jih umivam, a ne gre in ne gre.
Nova rohnecha zhetev prihaja.
Morda bom končno dobil srednje ime.
Gaz v snegu pa ostaja.
Veje se osipajo, a kazhipota sta vedno dva.
*Prejšnjo noč so pokleknili likvidambri
na izbojena nočna tla.*

NA DRUGEM BREGU

Na drugem bregu raste trava,
na drugem bregu
vstaja belo sonce,

na drugem bregu
slisim shelestenje vetra,
ki me vabi,
naj grem jahat z njim.

Na drugem bregu je ...
tema,

tako vabeche *svetla*,
da bi najraje slekel
ta svoj chrni plashch

in zaspal
v objemu njenih chrnih
zrkel.

Na drugem bregu ni nich
novega,
le tiha reka,
ki z buhanjem svojem
te vsaj za hipec malo

umiri.

NE KRIVI

Sedela je na napeti kozhi
razgaljenega kavcha,
ovita v shal sramu,
in tiho predla kot hijena.

Z gnevnim shelestenjem
obritega zobovja
pozhirala je sluge,
uklenjene v tanchico svojih
bledih smehov.

*Ne krivi me,
che iz mene vre gejzir,
je vriskal njen oglodan
drob.*

*Saj nisem sama kriva,
che v meni se je utelesila narava,
ki golta, zbre in blyuva kri,
da lahko vsak dan znova
ponori.*

JAZ, VZHOD

Rojen sem na zahodu,
brat moj,
sestra moja;
jaz, sin barbarov in vlachug,
razbojnikov
in grabeljskih hotljivcev
gonorejskih razuzdancev
in pobjuvanih fakinov,
zmenetov, kmetov, malomeshchanskih pedofilov,
dihurjastih babetin,
samurajskih diatez;

in dehtechih harf Neba;

z vzhodno zvezdo
vklesano v srcu
in ponosnim imenom

Vzhoda.

Prishel sem na zahod,
 da spoznam
     zhalujkasto resnico,
 ki se razbobnuje
     v strdek
         gnadastega blishcha,
 osirotelo viktorijo,
     hrulecho bakterijo,
 pokristjanjeno pomado,
     krakrajochi
         izbrizg
             krvi.

Rojen sem na zahodu,
     brat moj,
         moja sestra,
 jaz, ki pleshem
     z vzhajajochim soncem
 in pankrti barbirjev,
     z brezzobim smehom diareje
                                     in zhuborecho pentljo Sreche;

In zdaj sem doumel ta
     zahodni
         prhek jaza.

Zdaj sem krvavecha sraga
                                     Enosti;
     ki zhe od
         Nikoli
             ve,
 zakaj se zjutraj,
     ko na Vzhodu vstane sonce,
                                     svita,

in zakaj na vecher,
     ko Luna se popne v nebo,
         Srce
         zakrvavi

kot rana tisocherih
     stradelj
     kibicirajochih
         blebetulj.

Franko Bushich

MELANHOLIJA (DRUGICH)

Ne mushketirja,
ne princa, ne viteza ...
Zhená pesnika.

Introverzija ...
V okrilju sobe
pishe haiku.

Po vinu
so vse druge stvari samo
kasnejshi okusi.

Tiha glasba,
noge na radiatorju –
zimská noch.

Zaprt doma
o haikuju v naravi
sanjari haijin.

Prevod iz hrvashchine Ivan Dobnik

---

haijin – jap. pesnik haikujev (op. ur.)

Roberto Ferrari

QUIDDITAS*

"...saj veste, da sem se rodil,
ko sem sbe spal."
(Giacomo Sandron)

*

nekega marchnega jutra, sredi marca ...
sem dolgo hodil skozi meglo
in na vsem lepem zagledal gore
belosinje vzpetine polne slutenj ...
ne spominjam se, kaj sva se pogovarjala
v vsem tem kratkem večnem času ...
vem, da je otrok, ko je bil otrok, jedel kruh in jabolka ...
vem, da so drevesa
in vojaki z gozdarji za vojne spopade ...
vem, da izgubljam svoj dragoceni čas
in da je to najboljši način za zgubljanje ...
vem, da sem do šestega leta imel neki priimek
in potem sem dobil novega
vem, da je vse Sveto in vse hudichevo ...
vem, da se zdaj hranim z opekami, asfaltom,
s kruhom, krastachami, z ribjimi kostmi in da nisem vech
lachen ...
jutri pa, a samo jutri, se odpravim na pot drugam,
kjer je nebo pod zemljo in od tam ...
se zazrem v svoj svet kot iz drevesnih korenin ...
jutri je nekakšen danes s perjem in shkrigami plazilca pticha...
od vchera j poslusham WE ARE FAMILY, komad iz 70./ 80.
let...
in bi te rad spodnesel in odvlekel v nikogarshnje veselje,
da bi nashla nomadske sledi-gazi prvih hominidov
in jedla samo kruh in jabolka ...
dalech od vseh zemeljskih svetov in v zemlji,
kot dezhevniki, ki se prepletajo in zhivijo tudi razrezani
in ponovno zrastejo brez naglice nenehno brez smisla ...
srechen sem, tu na parkirishchu tik ob maksimarketu,
tu imam vsega dovolj, tukaj lahko udejanjim svoje sanje,

tukaj sem lahko jaz in ti,
oba brez priimka in celo brez imena ...
saj ga ne potrebujeva ... in je chisto odvech ...
otrok zdaj je otroka in jabolka
in kruh je krvavo rdech in mi pomaga zhiveti,
tu na parkirishchu tik ob maksimarketu,
danes ob 9. uri in 15 minut v letu vechnosti ...

*

poslushal sem tishino brencljev
na gorah
poslushal sem tvoje dihanje
na stezi
poslushal sem okus suhih vej
brzh ko sem dospel na vrh
zhe sem se prevrnil na tla,
narejena iz plohchic in ometa
poslushal sem podrast
poslushal sem listje
kako je vrezovalo obrise stezi,
ta moj avgust iz dolin in zavetij
poslushal sem petje krokarja
poslushal sem svoja jetra, ki so
odhajala onkraj teles onkraj zvokov
poslushal sem glasove in petje iz paleolitika
poslushal sem cvetje, ki veni
poslushal sem vagone, ki potujejo
onstran nebesne zheleznice
onkraj pepelnatozelenega Matajurja,
poslushal sem, kako tiho rastejo travniki
in postajajo seno in mleko in beseda
poslushal sem tvoj kamen kako govori o nichu
poslushal sem svojo kozho, ki jo je spreletaval srh
onstran vseh letnih chasov onkraj vseh malih rechnih strug
sem poslushal tuljenje svojih bobnichev:
zdaj
imava chas za gluhost
v tem trenutku,
ki prekipeva od tishine

---

*

jaz sem humus
odkar zhvechim materino mleko
z okusom po kronichni brezposelnosti
jaz sem humus
odkar odnasham neme besede
na neizbirno odlagalishche
jaz sem humus
odkar vlachim zhivljenjsko orodje
brez vsake volje, da bi nashel zemljo za kopanje
jaz sem humus
odkar si grejem roke
napol razzhrte od chasa
ob toploti SMS-jev na rachun prejemnika
jaz sem humus
prejemnikov
odkar chakam v vrsti
in uzhivam potrpezhljivost
vso sprijeto in lepljivo od bentenja
ob tilniku nasproti
jaz sem humus
odkar vem, da sem bil koristen
svojim delodajalcem in
njihovim tretjim kurchevim hisham ob morju
jaz sem humus
odkar sem bral v chasopisih in revijah
da se nevroni lahko razmnozhujejo z brstenjem
jaz sem humus
odkar sem se odlochil, da bom gojil z vegetativnim
razmnozhevanjem kos mozghanov v katodni cevi
jaz sem humus
odkar sem zvedel
da resnica ne obstaja
...
zdaj ne govorim vech
...
zbogan z vsem tiho pushcham zoreti zhivljenje

*

vsi tečejo, ne ozirajo se nazaj
shtejem dushe, ki se mi smehljajo
z drugim obrazom
z onim, zlepljenim na tilnik, medtem
ko chezmerno dirjajo proti svetlobi in megli
tako mehki megli kot zhitna polja
taki megli kot naslikan tropinovec in njuhalni tobak
obvezni tek po kratkih rovih
tako kratkih kot minula leta ne da bi pozheli jechmen
rovi kot zhelja po plugu
in she vedno tečejo, natanchni
med bozhanjem steklenic in robantenjem
s preprostostjo teka,
natanchni, neizpodbitni, popolni
kot so popolni kirurshki nozhi
kot nočni pohodi
kot konji, ki se razblinijo v daljavi
sivozelena biser na soncu
sonce pa z zvezdicami
zvezda z nabojnico in pushko
bela pritlikava zvezda
pika v osrchju vesolja
vesolje kot pika
sivozelena pika
v ravnini, ob reki
techem sam, zdaj
zraven dush
belih pritlikavih zvezd
negibnih

*

odkod prihaja chas?
morda iz avtomatskih vrat trgovskega centra?
ki se ne odprejo, ko se postavim prednje?
moram pochakati, da pride she kdo,
kdorkoli,
in se odprejo,
potemtakem sem chas jaz?
sem znotraj kolesja – pa sploh gre za kolesje? –
tistih vrat?

ali pa niti ne zhivim,
 ker se nich ne odpre:
 vem, vem: nekoch bo znanost vse razlozhila,
 ampak zdaj, kaj naj si mislim?
 zlozhim stavek
 iz kachjih pastirjev in zdravnishkih spricheval
 iz ornitologije in pohajkovanj
 iz ostrih zvokov in počasnih odhajanj
 skoti vrata
 iz izbranih vrst in trenutnih dram
 iz družhinskih arheologij s kuhanim krompirjem kot prilogo
 ne vem, nikoli nisem vedel in nikoli ne bom vedel
 kako je bil izumljen chas
 kako sem bil sam izumljen
 na chem sloni mnenje
 pred chasom sem shel
 pred chasom sem hodil
 pred chasom sem prishel
 pripovedoval sem o dogodkih
 kot da so bili resnichni
 kaj pa zdaj?
 le kaj lahko zdaj povem?
 lahko mislim ... samo ... na misel
 in zdaj?

* Naslov izvira iz Aristotelovih v latinshchino prevedenih besedil, ki obravnavajo substanco. Iz pasusa "quod quid erat esse" (to, kar je bit) so sestavili samostalnik, ki smo ga Slovenci nekđaj prevajali s *kajstvom*. Lahko pa bi temu danes rekli kar *bistvo*. V sholastiki gre namrech za vrsto bistvenih kakovosti nechesa. (Op. prev.)

O AVTORJU

Italijanski pesnik Roberto Ferrari se je rodil leta 1959 v Gorici, zhivi pa tako v Furlaniji -Julijski krajini kot v Benechiji in je umetnishki animator kulturnega združenja *Porto dei Benandanti* v Portoguaru (Benetke), s katerim organizira razlichne pesnishke nohturne oziroma male festivale poezije in nochnih umetnosti; po poklicu je socialni delavec, ukvarja se z mentalnim zdravjem. Je tudi chlan skupine *Poeti Benandanti* (Dobroidochi pesniki), ki pogosto nastopajo z branji in performansi v najbolj nenavadnih krajih. Pesmi je objavil zhe v neshtetih knjizhicah, ki jih je sam zalozhil, leta 1977 pa tudi pri rimskem zalozhniku Savelliju, nato leta 2006 in 2008 pri portoguarshki zalozhbi Nuovadimensione. Pishe za razlichne literarne revije. Objavlja tudi videopoezijo. Tukaj prevedene pesmi so iz bibliofilske zbirke *Quidditas*, ki jo je izdal v 70 numeriranih izvodih skupaj s pesnico Lauro Menichini, ki je svoj del naslovila *Metaxy*.

Prevod iz italijanshchine in belezhka o avtorju Jolka Milich

Francesco Tomada

NEGATIV IN PODOBA

*Pod vodo
izgovorjena beseda
priplava na povrshino,
razdeljena v stotero
zračnih mehurčkov*

*(razbito ogledalo odseva
drobce osebnih
resničnosti)*

*ne znam znova sestaviti
svoje podobe*

*

Danes zjutraj so zorali njive
in v hladnem zimskem soncu
se greben prsti bleshchi
kot iz globin odkopan diamant

jaz sem mislil, da je notranjost zemlje temna:
nisem razumel, kje semena chrpajo pogum
in zhafranchki
barve svojega cvetenja

*

(brez naslova)

Che vstanesh zgodaj zjutraj
in se podash na pot v temi,
ko se nato zdani, je kot
bi se ponovno zbudil.

zora me je zalotila na pokrajinski cesti
pred tovarnami papirja v Tolmechu
iz zhagovine, ki se je tam namakala
je sopara visoko puhtela v jutro
in se mi je zdelo, da vidim she toplo
pogorishche svojih sanj

*

(neki prijateljici)

Redkokdaj te vidim in poredko slishim
ponavljam si, da ti je dobro
in da me zdaj sploh ne potrebuješ
kot na bregu nasedli kiti, ki lahko
spet zaplavajo na odprto morje
tudi jaz sem bil nekoč tam in te mochil z vodo
ko ti nisi imela morja

*

(Simu in Stefanu)

Na kuhinjski shipi, ki je nismo nikoli ochistili
so ostali sledovi posushenih
kapelj

pogresham osebe, ki jih zhe dolgo ne srečujem
in bi rad, da bi se vrnile takole
negibne v drzhi, kot sem jih pozabil
kakor ta dezh, ki je le
dozdeven, a ne pada

Zasebna astronomija

Imam pet prirojenih znamenj na levi
roki in zhe kot otrok
sem jih povezoval v obliko
nakovala

kot ozvezdje
v negativu
na rožnatem nebu kozhe
ki zamejuje prostor pogledu
a mu ga ne zapira
in ne vesh, kje se neskončnost
nadaljuje

znotraj ali zunaj ali gre preprosto
skozte

Gripa

Bolj kot bolezen izchrpava
ta zahasna osamljenost
s katero lahko okuzhish
druge

ne moresh pa je deliti z njimi

*

(brez naslova)

Ko se prichkava, je kot da bi se usula ploha
besede nabrekajo kot oblaki
s stvarmi, ki sva jih zanemarjala
dokler ne postanejo pretezhke
da bi jih zmogla nositi

to je chas med bliskom prej
in med gromom potem

tisti chas, ko otroci chakajo
in se pripravljajo na strah

*

(brez naslova)

V ljubezni je preveč sebichnosti

boljshe bi bilo, da bi bil tvoj sin
in na koncu nosečnosti
chutil tvojo skrčeno
maternico nad menoj
vedel, da si mi dala vse
in da je chas
da grem

Družhina

Moj ded je imel počasne
gibe chloveka, ki premika zrak
obraz pa oblečen samo z
jasnino
ochi

a tile lasje, ki tako
zgodaj se mi belijo
so znamenje, da v
zhilah je ostalo
nekaj tebe? so isti
lasje, ki dajo
tvojemu spominu belino
opresnega kruha?

Moji stari mami (in ne samo njej)

Minilo je dva tedna, odkar
te ni vech – vendar zhe mnogo let
me nisi prepoznavala – in
danes mi je Paola povedala
da prichakuje otroka

zhivljenje ni ta ciklus
o katerem nam govorijo

je brzčas nekaj
kar se hrani samo
s sabo in mi mu napolnimo
usta

dokler ne odkrijemo, da smo en dan
krozchnik, drugi drobtine
ali kruh

Lahko noch za Lo

Ker je bil vecher dezheven

vsaka kaplja, ki pade, odtrzhe kos teme
z nebesnega stropa

v nastali praznini se prikazhe zvezda

Nedolzhnost

(Lucu, Loreni in Gennji)

V vsakem vrtcu je otrok
ki se na stopnicah zamuja
sklonjen nad chevli, ki jih
ne zna zavezati

tudi mi smo izmenoma
dozhiveli take trenutke in
se jih dobro spominjamo

kje je obljuba, ki smo
si jo izmenjali
brez besed

da se bomo nekega dne usedli in
se zastrmeli drug drugemu v oči

v popolni tishini, ki nam ne bo
dovolila nobenih izgovorov

razen odkritosti
duha

spajdashili se bomo lahko
le s parom sandal
na nogah

Potresni sunek 12. julija

Hisha se je stresla
ne tako, kot kadar kdo skache
po lesenih podih, marveč
tudi shipe stropi lestenci
hisha se je prav tresla

stekli smo pod glavne zidove
kot so nas uchili, da je treba
otroci so se smejali
jaz in Paola sva se spogledala
kot narobe starsha, ki sta
za trenutek mlajsha od njih
v goloti prestrashenosti

Fastfood

Che ni nikogar pri kosilu
odprem hladilnik
vzamem shkrnicelj z ostanki narezka
jogurt, che je
tako pomijem zhlichko
ne umazhem niti krozhnika

in glej, ko smo sami
je tudi jesti kakor da
nas ne bi nikoli bilo

Aras* – Alessiu**(eden)**

Podaril sem ti risbo
metulja s pobarvanimi krili

rechesh mi: "obesi jo malo vishe
do koder pajek ne pride"

moje roke so spretne
za meshanje vodenih barv
tvoje oči pa, da vidijo
lahkotnost frfotanja

* Tako je artorjev sinček imenoval metulja.

(dva)

Potem pa se je na tvojo veko
resnično usedel metulj in je
tam ostal s sklenjenimi krili
ker ti je zaupal

stopal si z enim odprtim ochesom
da bi videl tla

a z onim drugim zaprtim
si videl she mnogo dlje

*

Vem, kako umirajo metulji

kot chlovek, ki lezhi hrbtno na travniku
strmech v nebo, ki so ga od konca do kraja
preleteli in potem

razshirijo krila nad travo
da prezhenejo utrujenost
saj mislijo leteti za zmerom

I. Potres leta 1976

Ko je prishel potres leta 1976
je bil vecher in imel sem osem let
stekli smo vsi na dvorishcha
taki kot smo bili, mi otroci zhe v pizhamah

spominjam se hishe, ki se je v temi tresla
in niti za hip nisem pomislil, da bi se lahko podrla
bilo me je pa strah, strah zaradi hrumenja
in ker se je zemlja premikala
zrak pa je bil negiben

nekaj neznanega

chisto drugachnega od vetra

II. Negativ in podoba

Kadar se tukajshnji otroci gredo vojno
zadostujejo shtiri blazine na postelji, da nastane oporishche
vsi imajo pishtole in pushke z rdeche pobarvanim zamashkom
nekateri imajo celo bombe iz penaste gume

tedaj se sprashujem, ali se otroci v Bejrutu igrajo mir
in kako jim to sploh uspe
ker ni hish vrtov starshev iz plastike
in hliniti smrt je lahko
ni pa mogoche hliniti da zhivish.

VI. V omari

Vsi listki, ki jih pushcham po zhelih
suknjichev ob menjavah letnih chasov
so naslovi in telefonske shtevilke
pa si rechem: *glej, glej, kje so konchali*
gre za osebe, ki jih moram prishteti k onim
ki sem jih iskal po napachnih krajih
prav tedaj, ko sem jih potreboval
in prav takrat, ko sem jih ravno izgubljal

VII. Mera

Deset centimetrov med mojim avtomobilom
in onim najbližjim na parkirishchu

deset centimetrov tudi med tvojim telesom in mojim
včeraj zvečer, ko se nisva ljubila
sva sicer hotela
a nekaj je bilo med nama: utrujenost
ali molchanje iz opushchenih besed
ali strah, da ne bova zmogla
iste zaupljivosti kot druge krati

potem pa pravijo da je dolzhina
nekaj enakovrednega in izmerljivega

deset centimetrov med dvema avtomobiloma je le razmik
med nama pa daljava

VIII. Rojevamo se brezimni

Tvoje oči imajo barvo mokre zemlje
ko bi bil kmet, bi rekel dobre za obdelovanje
kot kmet pa sem se pochutil le zaradi svojih
nekam robotih in neprimernih rok
ko sem vate polagal svoje seme
moja kretnja je hotela biti zgolj ljubezen
a je bila bolj podobna primitivnemu dejanju
nekakshnemu kriku, ki se je iztrgal iz trebuha
medtem ko si ti spreminjala v zarodek
moj nachin, da se pochutim zhivega

IX.

V glavnem beograjskem drevoredu
so she hishe, o katerih je ostalo le prohelje
skozi okna vidish praznino
in drachje notri in oblake zadaj

nebo v neki sobi
 danes o vojni ostaja ta podoba
 nebo v neki sobi
 pomislim na gina paolija *
 ki je v pol ure, ko je bil s prostitutko
 napisal pesem, ki je govorila o ljubezni

* Zelo znan italijanski kantavtor, zbe davno mrtev.

X. (prav te vrstice sem iskal za Rose)

Kaj hranijo v auschwiskem muzeju
 kar dovolj chevlejev, da bi z njimi lahko obuli
 eno celo generacijo
 naochnikov, da se nagledamo vseh evropskih panoram
 kovchkov za milijone
 možnih vrnitev domov
 vsi ti predmeti so ostali enaki kot prej
 ime na nalepkah posušeno blato na podplatih
 samo nekaj je shlo naprej
 – ne morem sicer reči, da she zhivi –
 tam je namrech soba zvrhano polna las
 ki so na podu posiveli med chakanjem na nekdanje mlade
 ki jih v starosti
 niso nikoli dochakali

XI.

Prestregel sem tvoje solze
 v svoje dlani
 bolechino in jo občutil, kot da me mraz
 spreletava

poishchi si barvo zvok vonj
za radost
che te she preveva

tu sem in chakam

O AVTORJU

Italijanski pesnik **Francesco Tomada** se je rodil v Vidmu leta 1966, zhivi in dela pa v Gorici. Ne sodi med zelo zgovorne, kaj shele klepetave pisce, saj je doslej izdal le dve knjigi, ki pa sta bili obe nagrajeni. Leta 2005 je pri gorishki zalozhbi La Quercia objavil pesnishko zbirko *L'infanzia vista da qui* (Od tukaj videno detinstvo), ki je bila kmalu razprodana, naslednje leto pa so jo ponatisnili in leto dni kasneje so zanjo pesniku podelili prvo nagrado »Beppe Manfredi« kot piscu najboljshega prvenca leta. Pri zalozhbi Le Voci della Luna, ki ima sedezh v okolici Bologne, je leta 2008 izdal zbirko *A ogni cosa il suo nome* (Vsaki stvari svoje ime) in leta 2009 prejel posebno nagrado kritike Mesta Salò. Zhe od srede devetdesetih let se udelezhuje nacionalnih in mednarodnih pesnishkih branj in literarnih srechanj, prav tako radijskih in televizijskih oddaj doma in v tujini. Njegova besedila je mogoche brati v raznih revijah, publikacijah in chasopisih, tudi na internetu, tako v Italiji kot v Sloveniji, Kanadi, Franciji in v Slovashki. Uvrshchen je v antologije: *Frantumi* (Drobci), Sottomondo, 2002, *Dall'Adige all'Isonzo* (Od Adizhe do Soche), Fara, 2008, in *Nella borsa del viandante* (V popotni malhi), Fara, 2009. Je stalni sodelavec telematske revije *Alleo*. Pishe tudi chlanke in recenzije v vech revijah. Je chlan znanstvenega odbora gorishkega obzornika *Ex-border* in je eden od ustanoviteljev zalozhbe Sottomondo.

Prevod in zapis o avtorju Jolka Milich

Igor Zidich

DALJAVA

DALJAVA

Preshibka pushchica
premočen plen
odnese a ne ustavi

PREGOVORI

Kdor onemi sredi besede
spregovori sredi jezika

*

Kdor besedi sledi
jezik zgubi

PREMIKI

4.

Ki so se bahali so zdaj droben pesek

5.

Senca, skupna starost bojevnikov.

OPOMBA K ZIDICHU

Abecedno zaporedje tokrat v SRPovo mikroantologijo poezije balkanskih narodov uvrshča (za Grki) Hrvate, katerih sodobno pesništvo tukaj predstavlja Igor Zidich. Sodobnost v širšem smislu zajema hrvashko pesništvo druge polovice XX. stoletja; po temeljitejši (kvalitativni) redukciji gre za pol ducata bistvenih individualnih pesmotvornih identitet:

Kashtelan, Parun, Mihalich, Horvatic, Zidich, Stmach (rojstne letnice: 1919, 1922, 1928, 1939, 1939, 1939); po rojstnem toposu le srednja dva nista Dalmatinca. Zidich je rojen 1939 v Splitu, tu klasična gimnazija, v Zagrebu študiral na pravni in filozofski fakulteti (komparativna, umet. zgod.), urednik revij, direktor zagrebske Moderne galerije, piše tudi eseje, umetnostne študije, polemike (znana njegova izjava, da najpametnejši Hrvati ne živijo na Hrvaskem).

Zidich je kot dvajsetletnik zhe v prvi zbirki *Zalezujoch morje* (Uhodechi more, 1960, skromen zvezek, izdan v samozaložbi v Zagrebu v 150 izvodih; iz njega tukaj oba »premika«), čeprav v izrazu sicer še pretežno na sledi Mihalichevega prostoverznega idioma, ki tedaj in desetletja pozneje (podobno, le v manjši meri Zajc v Sloveniji) obvladuje nacionalni pesniški kontekst, nakazal lastno specifičnost z navezavo na morsko ozadje ter po tej »mediteranski liniji« (deloma) na Kashtelanovo lapidarnost in Charovo zgoščenost. V nadaljnjih zbirkah je Zidich, verjetno tudi v stiku z Lorco in italijanskim hermetizmom (npr. Ungaretti: Proverbi), dograjeval svoj »antimihalichevski« izraz kot izchishcheni minimalizem, po svoje reduciran na asociativno tradicijo zapisov na t. i. stečkih, endemichnih nagrobnikih v dinarsko-kraskem (dalmatinsko-hercegovskem) geohistorichnem kontekstu. Zidicheva pesem se je tako uveljavila kot krajši zapis v prozi ali v kratko lomljenih verzih, včasih v treh, kar spominja na haiku, vse do dvovrstichnih ali celo enovrstichnih poetichnih aforizmov ali »pregovorov«, ki so v najboljših trenutkih lucidno izostreni do enkratno prebojne invencije. V luchi tradicionalno značilne opozicije znotraj hrvashke pesmotvorne prakse med redukcijo in redundanco (v XIX. stoletju Mazhuranich »kontra« Kranjchevich, oba Primorca, skoraj »sosed«), ki zajema tako vezani kot prosti verz (zchetnik slednjega J. P. Kamov pred prvo svetovno vojno, tudi Primorec), se zdi Zidich najizrazitejši med sodobnimi »reduktorji« (ob njem še npr. Sushac, Podrug, Ivančan itd.). V shiršem evropskem (in srednjeevropskem) prostoru se »sorodnost« z Zidichem kažejo npr. v prozno pesemskih in aforistichnih zapisih (zgoraj zhe omenjenega) Francoza Renéja Chara ter v redkobesednosti Nemca Heissenbüttla ali Avstrijca Wiplingerja, v slovenski poeziji pa v »enovrstichnicah« Andreja Medveda, v »izrekih« Milana Dekleve, občasno pri Shalamunu.

Izbor, prevod in opomba Ivo Antich

Matjazb Jarc

NEKAJ KRATKIH DNEVNISHKIH ZAPISOV

Svet, svetloba, svetost

2. 12. 2008 ob 08:48

To jutro sem se prebudil z mislijo, da je svet urejen popolno, toda jaz s tem nisem zadovoljen.

Vse gre naprej in se spreminja tako, da je ves chas vzpostavljeno ravnovesje med nasprotji. Celo velike naravne katastrofe, ki jih dozhivlja Zemlja, so samo hipne, z vidika Vesolja komaj opazne prekinitve tekočega ritma menjav in umirjene rasti planeta. Jaz pa chakam na veliko presenečenje.

Vsak dan me svetloba obdari z budnostjo, jaz pa bi spal. Ko je oblačno, hrepenim po jasnini, ko se stemni, si prizhigam luch. Ko je tishina, si zhelim ropota, in ko je hrupno, si mashim ushesa. Svetlobe se zavem shele, ko me zaslepi, in tedaj zamizhim.

Zhivljenje je svetinja, mene pa vznemirja smrt. Svetost bivanja razsvetljuje svet, toda jaz si ga hochem preoblikovati v nekaj drugega, boljshega. In tam, kjer je ustvarjena popolnost, v Naravi in v moji dushi, hochem spreminjati, dopolnjevati in izboljshevati, in imam srecho, da so moji poskusi z vidika sveta dovolj nepomembni.

Ne glede na to pa sem si ustvaril svoj mali notranji svet, v katerem skusham vse dozhivljati po lastni volji. Najbrzh zato, ker moja volja in zhelje pri mojem spochetju sploh niso bile uposhtevane. In se vprasham, ali od tod izhaja moje nezadovoljstvo z zhivljenjem, kakrshno je? Od kod sicer zmotna pomisel, da sem pomanjkljivo bitje, ki ne zmore dojeti bistva sveta, popolnosti svetlobe in svetosti bivanja?

Tiha vojna

4. 12. 2008 ob 04:50

Sanjal sem tiho vojno. Sedeli smo pod kroshnjami, nadnje pa so nenadoma pridrseli neslishni helikopterji, transportna letala, oklepniki in tovornjaki. Vozili so lovce na lastnino.

Drseli so chez nas, letechi koloni ni bilo konca.

Pomislim sem, da potrebujejo veliko nove lastnine. Raznih vrednih stvari: kovin, kamenja, tekochin, zapisov, dragocenih predmetov, umetnin ...

Pobili ali pa pregnali bodo sedanje lastnike, nalozhili tovore in chez chas preselili plen tja, od koder so prishli. Za sabo bodo pustili opustoshenje in olajshanje, da so

odshli. Ostal pa bo tudi strah, da se spet kdaj vrnejo in znova uplenijo vse, kar bo tu medtem vrednega nastalo. Sledila bo delna pozaba. Zhivljenje bo teklo dalje, kopichili bomo novo lastnino.

Zakaj plenijo, sem se vprashal. Odgovor je bil preprost. Lastnina je zanje dragocena toliko, kot za nas, ki jo kopichimo zase. Che bi bila nam pomembna manj, bi bila tudi zanje manj zanimiva. In che je mi ne bi obravnavali kot lastnino, tudi njim ne bi predstavljala plena.

Pomislil sem, kaj vse je moja last. Koliko strasti je vezane na moje lastnishtvo. Hotenj, da bi imel vech, skrbi, da bi vse to izgubil. Premozhenje zhe v kali rojeva pohlep. Pohlep pa se odrazha v sovrashstvu in krutosti. In krutost v mashchevanju. Zhivljenje postane tiha vojna za lastnino.

Lastninjenje je ena od izhodishchnih chlovekovih zmot. Potrebujesh namrech samo prebivalishche, hrano in pijacho. In edino to je vredno spopada s plenilcem. Vse ostalo, kar ustvarish, je dobro zate in za druge. Kdor potrebuje to, kar ustvarish ti, naj to uzhiva, kot ti uzhivash tisto, kar ustvari on.

Zhivljenje je bistveno bolj preprosto, kot smo si ga ljudje zapletli z ekonomijo. Z razlicnim vrednotenjem raznih snovi smo vzpostavili pojem lastnine, ki je zgradila okope med nashimi lastnishkimi interesi in okrepila nezaupanje med nami. Zdaj nismo vech prijatelji, razen v izjemnih primerih smo kvechjemu prijazni sovrashniki. Ves chas v tihi vojni, ki pa mora obchasno tudi zarohneti, zabobneti in zaropotati.

Cheprav je reshitev tako zelo preprosta, pa se mi vchasih zazdi, da ne bomo nikoli nashli poti iz tega labirinta, v katerem smo se izgubili. Ampak chloveshtvo je na srecho she zelo mlado, odprte so skoraj vse mozhnosti, da se vojno stanje koncha.

Dojemanje mrtvosti

5. 12. 2008 ob 09:08

Vchera je prijatelj, ki se pochasi zhe poslavlja od zhivljenja, vprashal, kaj mislim o smrti. Kaj se zgodi, ko umremo?

Tega zhiv chlovek ne more vedeti, lahko pa verjame v eno od mozhnih razlag.

“Nich posebnega, ” sem se zaslisal rechi, “tako bo, kot je bilo danes ponochi, ko si spal. S to razliko, da se pach ne bosh zbudil. Sanje pa zhe zdaj v glavnem pozabish, preden se jih spomnish.”

Kje v sebi sem nashel ta odgovor, ne vem. Toda ne dvomim, da je pravilen. Vsako noch umrem in skoraj vsako jutro spet ozhivim.

“Jaz pa mislim, da ni tako, ” mi je odvrnil. “Obstaja neko pretakanje energij, ki je nad zhivljenjem in nad smrtjo. Gotovo ostane zavest v stiku z njim, ne vem, ali je to res zavest ali kaj, toda nekaj je. Sem pa zelo radoveden.”

Saj, radovednost in strah! Oba izhajata iz nemochi chlovekovega uma, da bi dojel neznano. A kako naj um dojame neznano, che pa she znanega ne dojema v celoti?

Kako naj dojamem energije in zakonitosti, ki so nad zhivljenjem in smrtjo, za chasa zhivljenja, ko je dojemanje she v polnem zamahu? Nedvomno lazhje, kot po smrti, ko um zaspi, bi si lahko mislil. Toda ni tako. Zhiv chlovek ne more dojeti tega, kar izkusi mrtvec.

Tako povzdigovani razum chloveka in njegova pamet sta visoko precenjena. Na njuno mesto pri bistvenih vprashanjih she prerada vstopi vera v Nekaj. Blizhje ko si smrti, bolj je neomajna. Cheprav je na svojem dnu, najveckkrat nezavedno, zrasla iz strahu pred Nichem.

In – iz praznega strahu pred spanjem.

Kajti kogar ni strah zaspati, ta se ne boji dojemanja mrtvosti, ki je v bistvu zelo prijetna. To lahko povem iz lastnih izkushenj, saj zelo rad spim. Nimam pa tudi nich proti, che se enkrat za spremembo ne bi prebudil v postelji, ampak Nekje drugje. In che se ne bi samo Prebudil, temvech dobesedno Zbudil.

Vedno nov zachetek

6. 12. 2008 ob 09:01

Jutro je rojstvo svetlobe, izoblikovane v zhivo snov, ki se nenehno giblje in spreminja, pa cheprav neopazno. Celo v predmetih, ki jih prelije, se prebudijo nevidni delci in se znova zapodijo vsak po svoji poti. Vse, kar se je chez noch izgubilo v spanju, je spet tu, vsaj za spoznanje drugachno, kot je bilo she prejsnji vecher.

Jutro spochne nov niz neponovljivih trenutkov, v katerih svetloba pleshe z doslej she neslishanimi zvoki. Zdi se, kot da noch she za hip ni pregrnila bivanja s tishino. Iz petja nerazumljene ptice se izluschchijo motivi chasa, samo sprva podobni zhe slishanim napevom, a vendar, v podrobnostih, povsem drugachni. Odprejo ti zakladnico novega dneva, v kateri si lahko po nedojemljivi milosti natochish she eno chasho zhivljenja.

In jutro prinese obet neprestanega ponavljanja, ki se – kakor vzdih in izdih vesolja – konchuje in vedno znova spet zachenja, v nedogled. V najtanjšem jutranjem zharku lahko zaznash oblubo, da bo ta tvoj občutek vechnega rojevanja valoval s svetlobo do konca neskonchnosti. Do konca, ki ga ni.

Nevidne poti

7. 12. 2008 ob 05:43

Skozi prihodnost vodijo nevidne poti, ki ves chas ostajajo v njej. Kar koli se zgodi, je podobno koraku, ki hoche stopiti na eno teh poti, a se stopinja vedno odtisne tik za njo.

Shele te sledi zarishejo preteklost in povsem dolochljive smeri, v katere se je pomikalo neko bitje. Sedanjosti kakor da ni; je le stopanje na nedosegljivo pot prihodnosti, ki pa se ves chas umika vase in tako odpira prostor minevanju.

Zhivljenje je samo prekratek hip med korakom in sledjo.

Prehojena pot je odsev poti, ki jih je bitje hotelo prehoditi. Shele v spominu na to gibanje se izrishejo razlike med tistim, kar je bitje hotelo, in tem, kar se mu je res zgodilo. Kajti dogodki sami se zgodijo prechasi, da bi posegli v prihodnost, in prehitro, da bi lahko ostali v sedanjosti. Zato bitje ne ve tistega, kar bo, in ne razume tega, kar je. Vidi le to, kar je bilo.

Vse drsi v preteklost z neverjetno hitrostjo. Komaj kaj storish, da bi dosegel neki cilj, zhe je tvoje dejanje za tabo. Slutish, kaj bo, a ne vesh, kaj je, ker je medtem zhe bilo. In vse to se pochasi, a zagotovo utaplja v pozabi.

Zato je tudi resnichnost samo odsev tistega, kar bi lahko bila, che ne bi prej minila; bivanje pa je v vsej svoji nepopolnosti samo privid nechesa res velichastnega.

Konchni odgovor

10. 12. 2008 ob 08:50

Konchni odgovor je na koncu neskonchne poti.

Vse, kar ugotovim med potjo, je spremenljiva in minljiva pomisel. Odgovori, ki jih spotoma odkrijem, so le drobci resnice, v kateri bivam. Kar koli ustvarim, je samo korak naprej na poti v neznano. Ko tako odstiram tanchice malih skrivnosti, pa sem srechen, ker vem, da konca – ni.

Resnica

14. 12. 2008 ob 18:27

Resnica zasije le v luchi modrosti.

Resnice same po sebi ni, njena pojavnost se izluschchi shele iz chlovekovega dojetanja bivanja in njegovih zakonitosti. Zato chlovek venomer poustvarja resnico, tako da skusha vsakich znova obarvati njeno nevidnost in nedojemljivost z modrostjo, ki mu je od kdovekod kanila v duha.

Misel lahko zastavi vprashanje, občutenje lahko zasluti odgovor, edino modrost pa ga zmore osvetliti, dojeti in izpovedati. Brez soja modrosti si chlovek sicer lahko odgovori na vprashanje, toda odgovor je neresnichen, iz njega nastala stvaritev pa vodi v utvaro.

Ljubezen

17. 12. 2008 ob 17:53

Ljubezen je bistvo svetlobe.

Svetlobo izpolnjujejo energija, vsebine, barve, podobe ... V njej zazharijo ideje, z njo so osmisljene misli in slutnje, vanjo se odenejo chustva, v njej plamtijo nagoni ... Vse, kar je lepo, se sveti v njej, in vse, kar je grdo, je osvetljeno z njeno lepoto. She nevidna se lesketa. Svetloba je bistvo zhivljenja.

Oblast

21. 12. 2008 ob 21:02

Oblast je udejanjena sposobnost odlochanja o povzrochanju ali preprechevanju dejstev in o nadzoru nad njimi, je uveljavljanje lastne volje in uravnavanje volje drugih bitij ... In oblast je prevladujocha sila, ki v določenem kontekstu s sabo prinese odgovornost za izvrshene namere ter njihove predvidene in nepredvidene posledice.

Je pa tudi nemoch, da bi oblastnik ravnal v nasprotju z zakoni nujnosti, ki jih vzpostavlja kozmichna oblast, najvishja od chloveku zaznavnih oblasti. Ona namrech dolocha najosnovnejshe vsebinske principe bivanja in nebivanja, gibanja, mirovanja in neprestanega spreminjanja vsega. Chlovek je v razmerju do nje nebogljeno bitje, ki sicer skusha posegati v njeno delovanje in se je polastiti v chim vechji meri, a mu to uspeva le v zanemarljivem obsegu. Celo najvishji kozmichni oblastnik, kolikor obstaja, jo lahko izvaja samo v okvirih, ki mu jih dolochi ona sama. Vsako nepopolno dejanje v zvezi z njenim izvorshevanjem se lahko izkazuje kot motnja v sicer popolni ureditvi vesoljnih pojavov.

Zemeljska oblast se razteza le nad dogajanjem na nashem planetu in v njegovi bliznji okolici. Njene bistvene naloge so v bistvu ves chas podrejene kozmichni nadoblasti, a so lahko vendarle bolj ali manj usodne za Zemljo in njene prebivalce. V njej se prepletajo razlicne vrste oblastnih volj, ki odlochajo o konkretnem dogajanju, vsaka na svojem podrochju. Njihove odloचितve so razpete med zhivljenje in smrt posameznih bitij ali skupin, v katere se ta bitja združujejo predvsem po volji kozmichnih nadoblasti oziroma po naravnih zakonih, ki so jih le-te vzpostavile na Zemlji.

Chloveshtvu, ki je le ena od mnogoterih vrst zhivih bitij na tem planetu, se zdi najvishja od vseh – politichna oblast. Ta je oblikovana v dinamicno strukturo medsebojnih razmerij med posameznimi ljudmi, ki so vanjo organizirani funkcionalno, glede na njihovo poreklo, realno moch, vrednostno oceno njihovega premozhjenja ali pa marsikdaj celo njihovih sposobnosti modrega odlochanja o problematikah, s katerimi se sooča chloveshtvo oziroma njegovi posamezni deli. Politichno oblast uravnavajo projekcije kozmichnih in naravnih zakonitosti, precej povrshno prepisane v zakonike, predvsem pa sproti privzete in uporabljane

neposredno iz tistega delčka primarnih virov, ki so političnim oblastnikom sploh znani oziroma dosegljivi njihovemumu. Odgovornost za svoje oblastnishko delovanje prevzemajo pred podaniki, ki jih lahko v najboljšem primeru nagradijo, v najslabšem pa pogubijo. Njihova vloga je – drugache od vloge kozmichnih oblasti – zgolj zachasna, sicer nekoliko podaljšana z zgodovinskimi zapisi, a nepreklicno minljiva.

Zemeljska bitja izvajamo oblast drugo nad drugim in nad stvarmi, ki si jih jemljemo v imetnishko posest, na razlicne nachine. Mnoge bivanjske vrste reshujeto zaplete, do katerih prihaja v teh razmerjih, z uporabo zakonov mochnejshega, na podlagi katerih neko bitje okrona spopad s svojo zmago in porazom nasprotnika. Iz tega dejstva pravzaprav izhaja najprimernejsha oblastna odlochitev o nekem zapletu, ki sprozhi za nekoga ugodne, za drugega pa neugodne posledice. Ljudje pa smo v teku tisochetij iz nevidnih kozmichnih zakonikov prepisali v svoje knjige she nekatera nachela izvajanja pravosodne oblasti, ki stremijo k vzpostavljanju tako imenovanih pravichnih stanj. Pravichnost sama sicer v tovrstnih oblastnishkih odlochanjih ostaja le na ravni nachelne usmeritve in nedosegljivega cilja, a vendar se pravosodni oblastniki trudijo bolj ali manj uspesno priblizhati se temu cilju in bolj ali manj dosledno uposhtevati splošno sprejeto nachelno usmeritev. Ker je zavest o neizvedljivosti teh oblastnishkih nalog na popoln nachin obche sprejeta, pravosodnim oblastnikom obichajno ni potrebno odgovarjati za svoje neuspehe, medtem ko so njihova prizadevanja za chim bolj uchinkovito doseganje uspehov lahko splošno nagrajena s sposhovanjem in zaupanjem v pravosodno oblast.

Che sta politichna in pravosodna oblast po svoji naravi izvajani funkcionalno, najvechkrat prek institucij, pa se vzpostavljajo najchistejsha medsebojna oblastvena razmerja med ljudmi prek njihovih neposrednih osebnih stikov oziroma skozi vsakodnevno komunikacijo. Ker na Svetu v tej sferi ne obstajajo zapisani obvezujochi kodeksi, ampak se oblast samodejno in usklajeno z naravnimi zakonitostmi porazdeljuje med posameznike, se neposredna oblastvena razmerja med ljudmi oblikujejo posledichno in povsem samostojno, pach glede na posamezne situacije, v katerih se srechujejo interesi, hotenja, chustva in/ali nagoni teh ljudi. Tako spontano nastala razmerja med posamezniki ustvarjajo prostor bolj ali manj popolne bivanjske skladnosti, katere posledice se izkazujejo v porazdelitvi zhivljenjskih vlog, ki jih nato posamezniki prevzemajo v posamichnih situacijah. Tu se odgovornost za spontane odlochitve odrazha zlasti v posledicah njihovih ravnanj, razpetih od odobravanja in zadovoljstva z oblikovanimi odlochitvami pa do mashchevalnosti in drugih raznovrstnih krutosti zaradi nesprejemljivosti teh odlochitev s strani prizadetih oseb.

Najnizhja, a za chloveka gotovo najpomembnejsha pa je oblast nad samim seboj. V igri vzpostavljanja te oblasti ima chlovek možnost dosechi skladnost s kozmichnimi, naravnimi in zemeljskimi zakonitostmi, po katerih se uravnavajo oblastveni principi. V procesu spoznavanja teh zakonitosti lahko chlovek sprejema

take odločitve za svoje ravnanje, ki mu odpirajo možnosti komuniciranja na vseh ravneh bivanja in nebivanja. Spoznanja, ki si jih lahko pridobi v tem procesu, ga hkrati približujejo sferi najvišjega kozmichnega oblastnika in postavljajo na trdna tla najnižjega zemeljskega podanika, ki zna sposhtovati utemeljene odločitve in zavrtni površno konstruirane nadomestke le-teh. Oblast nad samim seboj pa približa chloveku tudi spoznanje, da je kozmichna ureditev dovolj popolna zhe sama po sebi, brez njegovih poskusov poseganja v temeljne zakonitosti, ki vzdrzhujejo kozmichni red, z njim pa tudi skladnost chlovekovega duha z vsem, kar ga obdaja.

In možnost, da bo chlovek slej ko prej vzpostavil oblast nad samim seboj, zanika nujnost potrebe chloveshtva po tem, da bi v bolj ali manj daljni prihodnosti sploh she urejalo svoj mali, v Vesolju komaj zaznavni Svet s pomocjo zemeljskih oblasti. S tem pa tudi dodobra relativizira v tem chasu pretirano opevano pomembnost zemeljskih oblastnikov in z njo vred dolgoročno pomembnost pojma oblasti nasploh.

Kajti za zemeljska zhiva bitja so po kozmichnih in naravnih zakonih bistveno pomembnejshe druge vsebine.

Nepremagljivo sonce

24. 12. 2008 ob 20:20

Starodavna pripoved govori o tem, kako mora sončno bozhanstvo vsako noch premagati vladarico teme, da lahko naslednje jutro znova vzide in nas prebudi, kar je za nas zhivljenjskega pomena.

Vsako noch se spoprmeta na zhivljenje in smrt, dokler vladarica ne oblezhi pod neznosnimi dotiki zharkov, ki jo na dnu nochi razblinijo v shirno prostranstvo neba. In ko sonce spet zasije z vzhoda, lahko slishimo njeno neslishno dihanje, kajti vladarica zdaj pomirjena spi in sanja o tem, kako bo sonce nekoč za vselej utonilo v njenem objemu.

Vsak dan bolj zgodaj se dvigne iz tega sna, da potegne sonce k sebi, in vsakich je njun boj bolj neizprosen. Medtem ko se zharki izgubljajo v chrne globine, nashe zhivljenje miruje, v njem pa she komajda tli zhelja, da bi se nadaljevalo. Usodni spopad, ki ga nemo odsevajo zvezde, komajda she chutimo kot priblizhevanje odreshitve, ko bodo nashe nebo spet prebodla zharenja in ponovno osmislila nash svet.

In sončno bozhanstvo se vracha iz vladarichinih dvoran vedno pozneje. Njen objem je vse globlji, v njem se pochuti, kot da bi ga vase ovile preshirne rjuhe nochi, iz katerih se ne bo vech moglo izviti. Grozhnja smrti se mu zdi vse bolj podobna zaobljubi vechne ljubezni in smisel vrachanja nad obzorje sveta je zanj vse manj zavezujoč. A vendarle v zadnjem hipu vladarica vedno znova oblezhi, presunjena od svetlobe, sončno bozhanstvo pa se spet – cheprav skoraj zhe sredi dneva – razpne nad nebo.

Dnevi so vse krajshi in nochi se vse shirshe raztezajo nad chas. Nash prostor je vse manjsi in upanje, da bi se sonce znova posvetilo nashi ljubezni, pochasi ugasha. Nekega temachnega dne pozabimo na molitev k sonchnemu bozhanstvu in zahnemo v srcih slaviti vladarico teme.

Tedaj pa se svetli bog znova zave svojega poslanstva. Nash strah pred vechnim koncem se stali v njegovi svetlobi in se zablesti v njej, ko z neustavljivim zharom prodira v srce temne vladarice. V vsakem kriku njene strashne nemochi se iz oči sonchnega bozhanstva vanjo zabadajo zharki nashe vere v neskonchno moch ljubezni in volje do zhivljenja. In ona oblezhi pod vso to silo in se razblini v jutro mnogo prej kot prejsnji dan.

Dnevi so vse daljsi, v vse krajshih noceh pa so izdih smrti vse bolj podobni vdihom ljubezni. Z vzhodnega obzorja spet zapihajo sonchni vetrovi prerojenja in svet ponovno, dan za dnem zdrseva v prostore razzharjenih nochi, ki odsevajo vechno ljubezen do nashega nepremagljivega sonca.

Koristnost vojne

28. 12. 2008 ob 17:41

Chloveshtvo goji vojno in skrbi, da ne ugasne niti za hip. Vsak dan je zajet v plamene vojne vsaj koshcek sveta. Podobno, kot je v chasih, ko chlovek she ni znal zanetiti ognja, skrbno ohranjal zherjavico, ki jo je zanetila strela.

Che si chisto na kratko ogledamo njene praktichne vidike, je vojna zelo koristna. Za njeno pripravo je potrebnega mnogo dela, kar znizhuje brezposelnost in prinasha ljudem potrebni zasluzhek. Z njeno izvedbo je seveda povezanih mnogo poslov, ki prinashajo dobichek. Ne nazadnje pomeni plen za zmagovalca bodoche blagostanje njega samega in njegovih podanikov. Z vojashkim rushenjem se ustvari ogromno praznega prostora, primerneza za nove gradnje, hkrati pa je v vojni unichenega tudi ogromno orozhja, streliva in druge vojashke opreme, kar povzrochi potrebe po proizvodnji novih oborozhitvenih kapacitet.

Che pogledamo na razvojne vidike vojne, lahko ugotovimo, da priprave nanjo sproshchajo pomembne znanstvene potenciale. V procesu razvoja vojashke tehnologije in bojnih sredstev ter okupacijskih taktik sodelujejo tako rekoch vse veje znanosti, od naravoslovnih pa do humanistichnih ved. Celo religija in vrhunska umetnost sta lahko v vojni spretno uporabljene kot specialno orozhje za duhovno podporo vojashkemu stroju in uresnicovanju njegovih namenov.

Zelo pomembna posledica vojne je velika kolichina prelite krvi oziroma visoko shtevilo zhrtev, kar je koristno za razredchenje poselitve demografsko prenaseljenih obmochij in pa za etnichna chishchenja kulturno ali politichno nekompatibilnih chloveshkih entitet s problematichnih delov sveta. Hkrati se s posiljevanjem in sicershnjim oplajanjem zhensk premaganih ljudstev s strani okupacijskih chet mesha in osvezhuje kri v obtoku tamkajshnje chloveshke vrste.

Predvsem pa je vojna koristna kot stalni opomin na intelektualno in duhovno zaostalost ljudi, ki jo organizirajo in skrbijo za njeno izvedbo ali pa jo sprejemajo kot nekaj samoumevnega, in zato ne storijo proti njej prav nichesar.

In sklep: **kar je v zvezi z vojno pojmovano kot koristno, je v resnici škodljivo.** Treba je spremeniti sistem vrednotenja koristnosti vojne in se – kolikor se le da in vedno bolj – izogibati delovanju, ki jo omogoča, a to je izvedljivo le na individualni ravni.

Trojstvo

1. 01. 2009 ob 11:03

Dusha je eterično jedro mojega spochetja, ki med bivanjem skozi jaz prehaja v sfero duha. To prehajanje od eteričnega v snovno in iz snovnega v duhovno poteka v obe smeri hkrati in je podobno poti osnovnega zhivljenjskega impulza iz mikrosferičnega sveta v telesno in iz telesnega v kozmichno bivanje, ter nazaj od kozmichnega bivanja skozi jaz proti temeljnemu zhivljenjskemu impulzu. V tem prisposodbnem trojstvu je dusha mati, jaz je njen otrok, duh pa njegov oče.

Tako gledano je dusha plod delovanja naravnih, duh pa kozmichnih zakonitosti. Med njima razpeti jaz, ki se uresnicuje v raznolikih oblikah snovi, pa je le ena od neshtetih manifestacij snovnosti na prehodu iz eteričnega v duhovno in nazaj. Snovnost je torej prehodno uresnicjevanje vseskozi dejavnega razmerja med dusho in duhom, ki se najbolj razvidno odrazha v dinamicnem razmerju med naravo in vesoljem.

Naravne in kozmichne zakonitosti, po katerih se uravnava razmerje med dusho in duhom, so jazu nedojemljive zaradi njegove pogojenosti s snovnostjo. Ker je misel zaprasha z mikrodelci snovanja, se jaz le deloma zaveda prehodnosti snovi in s tem bistva zakonov nenehnega spreminjanja iz vsega v nich in spet nazaj, iz nicha v vse. Ta nevednost pa traja le do tedaj, ko dusha v celoti preide v sfero duha in duh v jedro dushe. V tem hipu spozanja je jaz odreshen snovnosti, trojstvo pa se dokonchno poenoti v sferi nesnovnega bivanja.

Pramati Zemlja

21. 02. 2009 ob 10:07

V nashi kulturi je smrt zhenska, ki je nochesh srehati, cheprav vesh, da je lepa in dobra, in slutish, da pozna odgovore na najtezha vprashanja. Srehanje z njo je neobhodno, zato s strahom opazujesh, kako se srečuje z drugimi ljudmi. Ta strah, ki meji zhe na grozo, se krepi z njeno blizhino: blizhji ko ti je chlovek, ki utone v njenem objemu, bolj se je bojish. Ko obzhalujesh njegov odhod, v resnici trepetash, da bo kmalu objela tudi tebe. Toda cheprav se bojish oditi z njo, v tebi zhe od rojstva tli hrepenenje po njenem dotiku. Tega nochesh vedeti in odganjash vsakrshno misel na zadnji poljub ali pa to misel v sebi celo prekrivash z vero v

nekakšno iluzijo, ki usodnemu dejstvu smrti vsaj na prvi pogled odvzame primarni pomen.

V neki drugi kulturi je smrt moshki, ki preseka nit tvojega zhivljenja. Trenutek, ko to stori, je trenutek razodetja, saj ti v njem odgovori na skrajno neprijetno vprasanje, ki te je ves chas spremljalo, cheprav odrinjeno dalech stran od zavesti. Najvechkrat si tega moshkega ne slikash z lepimi potezami, vendar ga med vsemi gotovo najbolj sposhtujesh, saj je za tvoje zhivljenje usoden najbolj od vseh. Ob njegovem prihodu se ti zgodi prav tisto, po chemer najbolj hrepenish – dotakne se te s tako silno mochjo, da se v njej utopish in popolnoma umirish. In v tej silnosti je kljub obetom popolne izpolnitve toliko groze, da odganjash iz srca vsakrshno zheljo po njej. A vendar se ti ta – neprestano odrivana – hrepenenja izpolnijo. In bi se ti izpolnila zhe zdavnaj, che ne bi bilo tvoje zhivljenje tako prelestno lepo.

V mojih mislih pa je smrt – podobno kot v mislih marsikoga drugega – chudezhni planet, pramati Zemlja in njen vesoljni dom, iz katerega sem ob rojstvu vstopil v zhivljenje, zdaj pa se vracham vanj. Moje telo je zraslo iz Zemljinih delcev, iz njenih najdragocenejsih snovi; v mojo bit jih je zajel vrtinec Chasa, kmalu pa bodo izgorele v prah, ki se bo spet spojil s telesom svoje matere. Svet se je temu charnemu spoju snovi in duha odprl kot nedojemljivo popolno kozmichno domovanje, v katerem sem se za hip pojavil kot majhna in tiha eksplozija bivanja, ki je skoraj neopazno spremenila utrip Chasa in se bo v naslednjem trenutku umirila, skoraj kot da je ni bilo. A ta chudezhni hip mi pove, kje je bil, je in bo ostal moj dom. In kdo je moja pramati.

Maske

2. 03. 2009 ob 07:34

Za temi ochmi je pogled, si rechem. Za tem pogledom tli misel. Za to mislijo se skriva spoznanje, za njim praznina. In chisto zadaj – nevidno oko.

V tem telesu je srce. V tem srcu chustvo. V tem chustvu zhelja in v tej zhelji pesem. V pesmi je tishina in na dnu tishine – neslishni klic.

Na tem nebu je svetloba. V tej svetlobi je chudezhnost. Za to chudezhnostjo se razgrinjajo prozorni pajcholani. Skoznje vodi – neskonchna pot.

Pod temi kamni je ogenj. V njem zharenje. V njegovem sredishchu vesoljni utrip. Vanj od nikoder priteka vsemochna sila. In z njo se staplja – chlovek, oblechen vame.

Mravlje

10. 03. 2009 ob 15:53

Mnogi ob razkritjih povojnih množičnih pobojev v Sloveniji razmisljamo, kdo je lahko dal ukaz, da se pobije toliko ljudi, kdo ga je ubogal in s pushkinim kopitom tolkel po vročih lobanjah, kdo je potem prepovedal govoriti, celo razmisljati o tem, kdo je preprecheval obujanje spominov na to tragedijo, kdo je imel od tega koristi, kdo se je temu posmehoval ... in zakaj.

Lahko se vzhivim v eno teh zhrtev, predstavljam si, da sem skupaj z drugimi stisnjen v zadušljiv prostor, pretepen, slechen, v dno duše prizadet, razchlovečen ... Moj zločin pa je samo moja neumnost, zaslepljenost in chloveshka nebogljenost, zaradi katerih sem se pustil odpeljati na pot, ki je sam od sebe ne bi nikoli izbral. In zdaj pijani in razbesneli krvniki med mano in svetom postavljajo zid. Nobene svetlobe, nobenega zraka ni več ...

Sprashujem se, kdo in zakaj vsega tega ne more dojeti.

Kadar mi je kaj zares nedoumljivo (in to se ne zgodi malokrat), se skusam vzhiveti v mravljo. Tudi ona tako malo razume. Chlovek do nje ni obremenjen s chlovečnostjo, zato ravna z njo iskreno in neposredno, v skladu s svojo resnično naravo – kot prava zver. Z mravljinca gledishča zlahka dojamesh, kakšen je chlovek v svojem bistvu.

Hodim v vrsti mravelj po vsakdanjih opravkih in nasha chetica naleti na zalogo sladkorja v neki kuhinji. Šest dni tovorimo sladkorne kristalčke v mravljišče, nanesle smo ga zhe skoraj za kilogram, kar bo dovolj za chez zimo. Vreche pustimo nedotaknjene, vzamemo samo kristalčke, ki ležijo raztreseni naokoli, saj ne potrebujemo vsega sladkorja zase. Sedmi dan pa naletimo na drugachne kristale; ker ne opazimo razlike, jih v skladišču pomeshamo s sladkorjem. In ker so strupeni, chez zimo izumremo. Kuhinja je zdaj varna pred nami, saj nas ni več. Chlovek chez nashe mrtvo mravljišče nasuje rodovitno prst.

Zgodba je kruta, a poučna. Kadar mravlje vstopijo v interesni prostor chloveka, jih ta preprosto ugonobi. Nekaj podobnega se je zgodilo političnim nasprotnikom slovenskih in jugoslovanskih komunistov po drugi svetovni vojni. Cilj je bil jasen: treba jih je bilo iztrebiti in vso oblast zgrabiti v svoje roke. Z zhrtvami se je ravnalo kot z mravljami, ali pa she slabshe: smrt z zastrupitvijo je vendarle blazhja od smrti, ko te zhivega zazidajo. In do smrti chloveka je chlovek bistveno bolj občutljiv kot do smrti mravlje. A kljub temu, che ne celo ravno zaradi tega, s sochlovekom vchasih ravna she bolj zverinsko.

Minilo je zhe več kot pol stoletja od strasnih pomorov in ves chas se nekateri postavljajo v bran teh krvnikov. Sklicujejo se na skrbno prikrita objektivne okolishchine, na krivdo umorjenih, na pravico do zverinskega mashchevanja, na pravico krvnikov do absolutne oblasti, na pravico zmagovalcev do pobijanja množice nemočnih ujetnikov, na pravico potomcev teh krvnikov do shirjenja lazhi, na pravico naslednikov njihove ideologije do molka in prikrivanja resnice ...

In če sem samo mravlja, ne pričakujte od mene, da se bom ustavil pred pragom vaše kuhinje. Ne bom razumel, da je sladkor samo vaš. Če pa sem človek, vas prosim vsaj za kanehek chlovečnosti, vsaj za priznanje, da sem nekoč obstajal, in da sem bil za svoje zmote zverinsko kaznovan. Ali boste povedali, kdo me je na tako grozljiv način pokončal, je vaš neporavnani dolg do samih sebe. Ker če ne boste, se bo slej ko prej enako zgodilo vam ali vašim potomcem, saj v tem primeru tudi vi niste ljudje.

Bronasti mozg

12. 03. 2009 ob 11:40

V Sloveniji vidim dva pomembna Stanovnika: eden (za rabo te zgodbe) predstavlja vojashke zmagovalce in povojne likvidatorje, drugi pa vojashke porazhence in zrtve povojnih pobojev. Vsak od njiju zatrjuje svojo resnico in vsak od njiju se slepi s svojo lazhjo.

Na sredi med njima se je zmedeno ljudstvo razbezhalo v dve chredi; vsaka sledi svojemu Stanovniku. Nad ljudstvom pa stoji Bronasti mozg: nadnaravno velik, v chrozelenem vojashkem plashchu, obut v visoke shkornje, z rokama na hrbtu in z visoko povzdignjeno glavo. Tito.

Na slovenskem nebu se z oblaki prepleta nedosegljivi ideal demokracije, pod njim pa se v neprestanem, nadležnem konfliktu soochata dve glavni politichni struji. Ena od njiju hoče Bronastega mozha podreti, druga pa bi ga she povechala in polepshala. Nameri se med seboj izkljuchujeta tako zelo, da je she sam bronasti simbol na prvi pogled videti zmeden, cheprav predstavlja človeka, ki je dobro vedel, kaj hoče.

In prvi Stanovnik pove, da je bil Tito vojashki zmagovalec, utemeljitelj in varuh pravic delavcev, garant polstoletne dobe miru v sicer zastrupljenem in hudo nevarnem balkanskem kotlu. Drugi Stanovnik pa to zanika in trdi, da je bil ta mozg mnozhichni morilec in diktator, kakrshnemu v zgodovini tega koshchka sveta ni bilo para. To zdaj zanika prvi, potem spet pove, kar zanika drugi, in tako naprej.

Bronasti mozg pa je bil oboje, in tega ne priznavata ne prvi ne drugi Stanovnik.

Pa vendar se to jasno vidi: v prihodnost zazrt pogled z odločnim nasmeshkom na obrazu odrazha vizionarstvo in borbena miroljubnost, njegov chrozeleni plashch in okovani vojashki shkornji ter generalska drzha pa komandantovo neizprosnost in strashljivo krutost. Bronasti mozg o sebi nichesar vech ne prikriva, ampak nam vsem daje vedeti, da ga je treba pustiti tam, kjer je, oba Stanovnika pa sestaviti v eno samo, s sabo spravljeno, cheprav kontradiktorno osebo, kakrshna je on sam. In kakrshen je v samem sebi vsak človek.

Zato naj tisti fantje politikantje, ki so ravnokar spet zajahali ljudski bes nad mnozhichnimi povojnimi poboji v Sloveniji in hočejo sesuti Bronastega mozha v prah pozabe zaradi svojih bolnih politichnih ambicij, ki v zgodovinskem smislu za

zdaj she niso segle kdove kako visoko, za hip umolknejo in se raje poukvarjajo s sestavljanjem obeh Stanovnikov v spravljeno narodno celoto. Potem pa naj she njiju ulijejo v bron.

In kdo ve, ali se ne bo tedaj ideal demokracije z neba spustil tudi na nasha tla.

P.S. : Nekaj dni po tem zapisu se je oglasil she fant politikant, ki bi – kar naenkrat – zachel imenovati po Titu nove ulice. Stari provokator. Tega bi bilo pa dobro uliti vsaj v vosek.

Zvezda

21. 03. 2009 ob 10:21

Mogoče kdo pomisli, da je zvezda v katerem od tuzemskih simbolov pomembnejša od tiste, ki potuje skozi Vesolje, svetlobna leta daleč od Zemlje. Na primer petokraka v znakih slovenske politike ali na bombnikih ameriške vojske, ki lahko odpira perspektive, vpliva na chloveshke usode in spreminja povrshje planeta ... Neizmerna moč obstoja zvezde je – po njegovo – zhe v svoji nedojemljivosti tako silna, da neustavljivo napaja simbol in prek njega tisto, kar si ga je nadelo za svoj znak. Zato se mu lahko zdi tuzemska simbolichnost zvezde otipljivesha od njene kozmichne resnichnosti: *simbol zvezde presega zvezdo samo*.

Morda bi kdo temu ugovarjal in zatrdil, da je pri zvezdi notranja moč njene simbolike shele posledica njenih resnichnih pomenov. Do njene tuzemske uporabe na simbolni ravni pa lahko prihaja le zato, ker so resnichni pomeni neotipljivi in preveč oddaljeni od chloveka, da bi jih lahko dojel v njihovem bistvu. Ker ostaja njena resnichnost nedojeta, lahko chlovek v njen simbolni pomen vgrajuje poljubne vsebine za vsakdanjo rabo in si z njimi pomaga pri delovanju na svojem planetu, kakor da so resnichne. Podpira jih z abstraktno mogochnostjo obstoja zvezde, ki pa je sama po sebi vsemu navkljub neizpodbitna in resnichna. *Prava zvezda visoko presega svoj simbolni pomen*.

Presoja te dileme je seveda odvisna od gledishcha, s katerega vse to opazujem. Če se v mislih postavim na oddaljeno zvezdo, s katere Zemlja ni vech vidna, postane njen simbol nepomemben in zanemarljiv, z njim pa tako slovenska politika kot ameriška vojska, ki sta si ga – na primer – nadeli.

Če pa ostanem tu, na Zemlji, in skusam v Vesolju zaman ugledati in dojeti to zvezdo, postane njena resnichnost manj pomembna od njene simbolike, s katero se vsakodnevno soocham.

Dejstvo je torej, da v simboliki zvezde skorajda ni resnichne vsebine, temveč je v največji meri utemeljena na izmishljiji. Tisti, ki si jo rishejo v svoje znake, pa se dichijo zgolj z njeno abstraktno mogochnostjo, ki prav zaradi te abstraktnosti ostaja v vsakdanji resnichnosti skoraj povsem nepomembna; s svojim delovanjem dosega jo zgolj zanemarljive uchinke.

In zato se na Zemlji zhe toliko tisočletij ni nich *bistvenega* spremenilo.

Bog miru

16. 04. 2009 ob 20:38

Med vsemi bogovi naj bi imel Bog miru brez dvoma najvišjo avtoriteto, ki pa je na zhalost druga božhanstva vse prevečkrat ne upoštevajo.

Med tistimi, ki njegova prizadevanja motijo zhe v samem bistvu, je Bog ljubezni. Ko ta oplaja zhivljenje (ne rechem, da ga vedno tudi oplodi), so vsa bitja močno vznemirjena. Raje kot umirjenim premislekom in blagim občutenjem sledijo nagonom, ki delujejo kot neke vrste brezzrachje: vsrkavajo jih v vechja ali manjsa brezna, na dnu katerih jim Bog ljubezni strezhe z opojnim nektarjem, ki zmedena bitja opijanja in v njihovih glavah slika najvznemirljivejshe privide vseh vrst. She prividi sami so omotichni, zato pleshejo, prepevajo in razgrajajo, da si Bog miru lahko le she mashi ochi in ushesa.

Nich boljshi ni Bog pravichnosti. S tehtanjem svojih bozhanskih odlochitev sprozha neprestana prerekanja, prepire – in poriva bitja v brezna zamer, jeze, sovrashtva ... Le redkokdaj odtehta kako pravico tako, da je za vse enako sprejemljiva; kajti tudi che je razsodba pravichna, je z njo vedno neko bitje bolj zadovoljno od kakega drugega bitja; Bog veselja ga je torej obdaril bolj, kar spet ni pravichno, pa tudi veselje samo po sebi – brez pravichnosti – zhe tako ali tako vodi k nemiru: vsak smeh, ki prihaja od drugod, je hrupen, in ga neveselo ali manj veselo bitje le tezhko poslusha brez vznemirjenja.

She bi lahko nashteval bogove, ki vzburjajo Svet, in vedno bi na koncu moral omeniti Boga vojne in smrti. Ta vedno znova obvelja za najpametnejshe med vsemi božhanstvi: s svojimi domishljenimi nakanami zhiva bitja vedno znova potegne v vrtinec smrtonosnih strasti in v njihovo popolno izpolnitev. Celu kadar ne vedo, kaj pochnejo, molijo k njemu, zlasti tedaj, kadar prepustijo svojim norostim in neumnostim povsem prosto pot. In seveda jih she prerad uslishi, saj je tudi on – tako kot vsa druga – dobrotno božhanstvo. Zmagovalcem spopadov in bitk naklanja slavo in chasti, porazhencem pa takshno ali drugachno odreshitev. Le da so njegovi verniki. Tiste pa, ki ne molijo k njemu (npr. plevel, rozhe, srnjad, poredne uchenke, pishchanci in njim podobna bitja), naredi za vechne zhrtve svoje zveste chrede.

Bog miru je za modrece in druga razmishljujocha bitja kljub temu nad vsemi ostalimi bogovi, cheprav v zhivljenju ne pride prevech do izraza. Zdi se, kakor da bi chakal na koncu poti, ki jo mora prehoditi vsako bitje; ko vsi ostali bogovi opravijo svoje delo, vzame prav vsako bitje v svoje naroehje in ga nepreklicno umiri. Pogoj za to je, da drugih bogov tedaj ni v blizhini, kar pa je – med drugim – dokaz za to, da neko božhanstvo zelo tezhko hkrati biva in deluje kot Bog miru, ljubezni, pravichnosti, veselja in vojne, kaj shele vsega ostalega. Razen morda v izrednih kozmichnih razmerah.

(glej tudi: blog M. Jarc: <http://matjazhjarc.blog.siol.net>)

V GORAH

V gorah, ki jih nihče ne pozna, stoji vas, ki nima imena. Stara je vech, kot obstaja let, in je zhe od davnih chasov skoraj popolnoma opustela.

Nekoch so v njej zhiveli grof, njegova zhena Vida in njenih sedemnajst otrok.

V mladosti sta se grof in Vida srechevala pri mashi. Takrat vere, ki sili ljudi, da v stvarih vidijo tisto, kar ne obstaja, she ni bilo. Njuna vera se je imenovala ljubezen, mashe, ki sta se jih bila udelezhevala, pa so se imenovale mashe ljubezni.

Ko sta se porochila, sta imela trinajst let. Vida je bila oblechena v svileno krilo in zlato ogrinjalo, Vidal (tako je bilo ime grofu) je nosil rdecho ruto okoli vratu in zeleno pelerino okoli zhivota. Na poroki sta bila sama, kajti takrat je bil obichaj, da se poroke udelezhijo le tisti, ki se jih obred tudi v resnici tiche.

Ko sta na dan svechane zaobljube lezhala na svezhe izkesanih kamnitih posteljah in se ljubila, je Vida dejala: »Vidal, s tabo bi shla na konec sveta.« In grof, zdaj njen mozh, je odvrnil: »Moja draga Vida, zdi se mi, da je najin konec sveta prav tule, v tej vasici, ki je nihče ne pozna, v teh gorah brez imena, in nama zato ni treba hoditi nikamor drugam.«

In Vida je bila srechna, da ji navkljub pripravljenosti, da bi shla na konec sveta, tja vendarle ne bo treba iti in bosta lahko ostala tam, kjer sta bila od nekdaj doma.

Nekega sonchnega jutra, ko sta ravno nabirala koprive in borove iglice za opoldanski kompot, je v vas prihrumelo devetnajst razbojnikov. Razgrajali so in krichali, da ju je zachela boleti glava, a razbojnikov to ni prav nich motilo. Ustanovili so razbojnishki parlament in razglasili, da bodo od zdaj naprej vse odlochitve sprejemali z glasovanjem. In kar bodo sprejeli z vechino glasov, so odlochili, le to bo veljalo.

Vida in Vidal se s tem seveda nista strinjala, a so ju preglasovali in dolochili, da je od zdaj naprej ne strinjati se strogo prepovedano. Ker se kljub temu nista uklonila, so ju izgnali na neobdelan vrt, kjer sta morala od jutra do vechera okopavati krompir, in chetudi sta se jim na vse kriplje trudila razlozhiti, da bi vchasih morale priti na vrsto tudi sonchnice, chebula, bezeg, robide in detelja, se niso dali pregovoriti. »Razbojnishki parlament je tako odlochil,« so dejali, »in proti tej odlochitvi ne moremo nich, pa chetudi bi se z njo morda ne strinjali.«

Razbojniki so prav tako ukinili mashe ljubezni in jih enkrat na teden nadomestili s prilikami, ko so nase navlekli chrne prte in rumene kute in shirili vero v izprijenosti chloveshke dushe.

Vida je postajala čedalje bolj nesrečna in grof prav tako; otroci so bili iz dneva v dan bolj chemerni in razdražljivi, koprive in sončnice so prenehale rasti, bezeg se je preselil v Španijo in se ni nikoli vech vrnil, robide so se zavlekle v trnovo robidovje, detelja je odvrгла svoje liste, kot da bi ne bila vech znala shteti do tri.

»Kazhe, da bova morala zapustiti najin konec sveta, draga moja Vida,« je dejal nekega večera otozhno grof in se zazrl v lepe Vidine oči.

»Tudi meni se zdi tako, dragi moj,« je dejala Vida in zavzdihnila, čeprav si je zhelela, da bi zavzdihovala chisto drugache in ob povsem drugih priložnostih.

»Kaj bi se selili,« se je vmeshal njun najstarejši sin, Lepi Franc. »Izzhenimo hudicha nazaj tja, od koder je prishel!«

Potem so nekaj dni samo molchali in okopavali krompir, ki je – zachuda – she naprej odlično uspeval.

»Chlovek bi dejal, da imamo kljub vsemu vendarle krompir,« je skushal nekega jutra potolazhiti Vido njen mozg, a sta oba she predobro vedela, da je tovrstna tolazhba, vsemu krompuju navkljub, vendarle precej jalova.

In tako sta se Vida in grof odlochila, da znova obudita stari nachin mashevanja.

Ob zori naslednjega dne sta odshla v stavbo, ki jo je, z vechino razbojnishkih glasov, izvoljeni razbojnishki predsednik krstil za parlament, in zachela opravljati zhe davno pozabljeni obred. V parlamentu so bile sicer dovoljene le tiste rechi, za katere so razbojnishki parlamentarci izglasovali, da se jih sme opravljati – a le ob izbranih trenutkih dneva, ki nikakor niso sovpadali s tako zgodnjo uro, kot je rojstvo jutra.

»Zdaj bosta videla vraga!« je zavpil z razbojnishkimi glasovi izvoljeni razbojnishki predsednik. Njuno jutranje mashevanje ga je namrech prebudilo, kar ga je nadvse raztogotilo, saj je obichajno vstajal shele sredi dneva, ko je bilo sonce zhe visoko nad vrati.

»Vsak dan znova, odkar ste se pritepli v nasho vas, srečujeva njegov peklenski ksiht!« je srepo odgovoril grof in she naprej masheval z lepo Vido.

»Sodili vam bodo z vechino razbojnishkih glasov izvoljeni razbojnishki sodniki – in vaju obsodili!« se je zadrl v odgovor z vechino razbojnishkih glasov izvoljeni razbojnishki predsednik. »In vajini dushi se bosta cvrli v peklu, sam bog mi je pricha, da bo tako in nich drugache!« je razbobnjeval svojo peklensko vero, čeprav she ni bila nedelja.

»Brez vashih razbojnishkih pridig ne bi bilo nobenega pekla!« je zdaj hladno prhnila tudi lepa Vida, potem pa zavzdihnila, a tokrat niti malo malodushno – mashevanje jo je, vsemu navkljub, navdalo s povsem drugachnimi obcutji.

»Pojma nimata o tem, kaj se civilizacijsko sme in kaj ne, barbar!« se je she naprej drl z vechino razbojnishkih glasov izvoljeni razdraženi razbojnishki predsednik.

»Vaju zhe nauchim kozjih molitvic!«

»Dovolj je bilo tovrstne liturgije!« se je zdaj vmeshal Lepi Franc, ki se je bil ravnokar pridružil mashevanju s prisrchno mladenko iz sosednje vasi.

»Smrkavec adolescentni!« je zavpil zdaj zhe popolnoma raztogateni, z vechino razbojnishkih glasov izvoljeni razbojnishki parlamentarec. »Tudi vaju poshljem v pekel, che takoj ne prenehata, dushi heretichni!«

Francu pa očitno ni bilo vech do brezplodnega pregovarjanja. Izvlekel je veliko srebrno sabljo, ki jo je skrbno opasano nosil okoli zhivota zhe od ranih otroshkih let, zamahnil proti z vechino razbojnishkih glasov izvoljenemu razbojnishkemu predsedniku in mu odrobil jezikavo glavo, da se je skotalila po skrbno zloshchenih parlametarnih stopnicah v pritlichje, kjer je oblezhala mirno in molche kot prezhvekujoča krava sredi brstechega zelenega travnika.

Tedaj je, kot na nekakshen skrivni ukaz, v parlament prihrumelo she preostalih osemnajst rokomavhov in vsenaokrog zachelo besno trositi najrazlichnejshe obljuje o (novih) peklenskih tegobah, ki da se bodo zgrnile nad grofovo družino.

»Che takoj ne zapustite nashe vasi,« je ponovno povzdignil glas Franc, »vam vsem, natanko tako kot temu vashemu blebetachu, odrobim lobanje, potem pa parlamentirajte o chemer koli vas je volja!«

Zdaj se je svojemu sinu pridružil tudi grof. V rokah se mu je zalesketala z zlatim sijem obrobljena rdecha helebarda. In naslednji hip, ko se je od vznesenih chustev mashevanja odpochila tudi Vida, se je tudi v njenih rokah zaiskril krvavordechi nozh, ki ga je bila v ta namen razbelila vrocha jutranja zarja. In ni minila niti sekunda, ko je visoko dvignila pest tudi mladenka iz sosednje vasi, kajti tam, od koder je bila doma, so tovrstne rechi opravili z golimi rokami, che so to zhe morali storiti.

»Zmazhemo vas kot pashteto!« je zakrichalo nekaj razbojnishkih parlamentarcev, a ker se s to izjavo niso vsi strinjali, so o njej glasovali. Ker pa jih je bilo zdaj ravno osemnajst, se je primerilo, da jih je bilo natanko pol za predlog o pashteti, druga polovica pa se je bolj navdushevala nad rozhnim vencem. Razvil se je zholchni prepir o kvaliteti, kolichini, ceni in drugih lastnostih enega in drugega izdelka, a se kljub preprichljivosti argumentov, o reshitvi niso mogli zediniti. Glasovali so ponovno in she enkrat in she trikrat, a rezultat je bil vedno enako neodlochen kot prvich.

In tako se je dan skoraj neopazno prevesil v noch in razbojniki so bili od celodnevnega parlamentiranja skoraj chloveshko utrujeni.

»Zdaj boste zapustili nasho vas,« je natanko ob polnochi oznanil grof, »in nikoli vech vam niti na kraj pameti ne bo padlo, da bi se she kdaj vrnili!«

Razbojnishki parlamentarci so (navkljub skoraj chloveshki utrujenosti) o njegovem predlogu najprej razpravljali, potem pa she glasovali, a rezultat je bil spet enako neodlochen kot zhe shestkrat pred tem.

Brez odvechnih pojasnil je zdaj ponovno stopil v akcijo Lepi Franc. Priblizhal se je enemu od razbojnikov, zamahnil s svojim bridkim srebrnim rezilom in mu

odrobil glavo, da se je skotalila prav tja, kjer je zhe od jutra lezhala mesena gmota nekdanjega razbojnishkega predsednika.

Kljub pozni nočni uri je lachna in utrujena sedemnajsterica zdaj v trenutku postala sklepchna.

Cheprav bi raje spali vsaj do poldneva, ko bi bilo sonce zhe visoko nad oblaki in jim ne bi bilo treba tako nevzdrzhno zehati, so odshli takoj, ko je prvi sončni zharek pokukal izza gore. Odhajali so prav taki, kot so bili prishli: bosí in prepirljivi, s taistimi razbojnishkimi srci v prséh, ki so jim bili nekoch veleli, naj z vechino svojih razbojnishkih glasov izvolijo zdaj brezglavega razbojnishkega predsednika, ki bo s svojo razbojnishko pesmijo na svojih razbojnishkih ustih razglashal razbojnishko vero v tisto, chesar ni nikoli bilo.

Kam jih je od tam dalje vodila njihova razbojnishka usoda, pa ni bilo vech nikomur mar. Vsaj grofu, njegova lepi zheni Vidi in njenemu brezshtevilmému potomstvu, ki je zhivelo sredi gora, ki jih nihche vech ne pozna, v vasi, ki se jih nihche vech ne spominja, ne.

HELGA

Helgo sem spoznal, ko sem hodil v osmi razred osnovne shole. Ko je imela devetnajst let, je prishla v Slovenijo skupaj z družino s Shvedske. Njen oče je bil zhivinozdravnik, mama pa gospodinja. Družina je, vshtevshi Helgo, shtela sedem bratov in tri sestre. Bilo je nekega popoldneva v trgovini. Na tla ji je padla vrečka z bonboni, ki so se – kaj pa drugega – raztresli, zato sem ji jih pomagal pobirati.

»Hvala,« je rekla Helga.

»Malenkost,« sem rekel jaz.

»Che hochesh, gresh lahko k nam na kosilo,« je nadaljevala. »Moja mama kar dobro kuha.«

»Imam shele petnajst let,« sem rekel (bilo je proti koncu osmega razreda).

»In jaz jih imam dvajset,« je rekla ona. »Kakshno vezo ima to s kosilom?«

»Ne vem,« sem odgovoril, »ampak zazdelo se mi je prav, da ti povem.«

»Aha.«

»Pa tudi zakon vzrochnosti je precej precenjen,« sem nadaljeval.

»Kako, prosim?« me je zachudeno pogledala.

»Pravim, da je zakon vzrochnosti precenjen,« sem ponovil. »Zhe zdavnaj bi ga moral povoziti chas, ... *pa mu nekako uspeva prezhiveti zaradi ironichne predpostavke, da ne povzrocha nobene shkode,*« sem rekel (takrat sem ravno prebiral Russellov *Mysticism and Logic**).

»Aha,« je spet rekla Helga. »Pa zakaj mi to govorish?«

»Evo,« sem rekel vsaj za odtenek prevech navdusheno, »tvoje vprashanje je she en primer vech, da ima Russell prav!« Potem o tem nisem vech rekel nichesar, Helga pa tudi ne.

Nekaj chasa sva se she molche ukvarjala z bonboni, in ko sva konchno pobrala zadnjega, je vprashala: »No, gresh zdaj ali ne?«

»Aja – kosilo,« sem skomignil z rameni in shel z njo.

Skandinavska kuhinja njene matere je bila malce *nenavadna*.

»Ti ni vshech?« je vprashala Helga, ko je videla, kako previdno prelagam hrano s krozhnika v usta.

»No, ja ... « sem rekel.

»Che ti ne pashe, ni treba jest, « je rekla Helga.

Nekaj chasa sem se she trudil, potem sem res odnehal.

»Slishal sem, da ste na Shvedskem precej svobodni glede seksa,« sem potem nenadoma izstrelil.

Vsi so se ozrli proti meni (otroci in mama, ocheta she ni bilo iz sluzhbe).

»Kako to mislish?« je vprashala Helgina mama.

»Kako to mislim?« sem se vprashal she sam in se zazrl v strop. »Nich ne mislim,« sem rekel chez chas, »zanima me le, kaj na to pravite vi. Je res ali ni?«

»Jaz nisem opazila nobene posebne svobode,« je rekla Helgina mama.

»A!« je zabrlizgala Helga in me pogledala, kot da je razvozlala veliko skrivnost »Zato si mi v trgovini dejal, da imash shele petnajst let!« In nato mami: »Bartolomej,« – tako mi je bilo ime, a o tem vech kdaj drugich – »mi je prej, ko sem ga vprashala, che gre k nam na kosilo, najprej povedal, koliko je star,« je pojasnjevala. »Zdaj sem zhe skoraj preprichana, da je bilo to nekako povezano z njegovim vprashanjem – torej s seksom.« Zazdelo se mi je, da ima morda prav.

»Ti si pa res en tichek,« je mama nagajivo pozhugala s prstom.

»Sem zhe vechkrat slishal, ja,« sem se strinjal. » Che ne prej, pa zagotovo takrat, ko ljudje izvejo, kako mi je ime. Ampak o tem kdaj drugich.« In zatem: »Tisto o seksu me pa she vedno zanima – a ste potem bolj *fri* ali ne?«

Helgina mama, ki je ravnokar zachela pomivati posodo, se je obrnila proti meni in me za trenutek nemo opazovala, potem pa odgovorila z vprashanjem: »Bartolomej, ali pogosto masturbirash?«

»No, saj s tem vprashanjem ste mi pa pravzaprav zhe odgovorili,« sem rekel. »Hvala.«

»Kakshen odgovor pa je to – *hvala?*« je rekla Helgina mama. »Kaj zdaj – ja ali ne?«

»Pravim, da ste mi zhe odgovorili,« sem ponovil. »Kaj takshnega ne bi vprashala nobena slovenska mama. Niti sluchajno. Zato sklepam, da bo drzhalo, kar govorijo o vas. Da ste nanirech bolj *fri* glede seksa.«

»No, che nochesh odgovoriti, pa nich,« je rekla Helgina mama in nadaljevala s pomivanjem krozhnikov in loncev. »Pri nas masturbiramo dokaj redno. Kajne, fantje in dekleta?« In je pogledala svoje otroke.

»Tako je, mami,« so z dokajshnjim nezanimanjem skoraj v en glas pritrdili otroci.

»Saj mi ni treba pojasnjevati podrobnosti ... « sem vsaj za odtenek prevech zhivchno rekel jaz. »Saj pravim, da ste mi zhe odgovorili ... morda je bilo sploh neumestno, da sem vas to vprashal ... pravzaprav vas sploh ne poznam ... in je bilo to neprimerno in nevljudno od mene,« sem she naprej drobencjal.

»Za to se pa res ni treba opravichevati,« je rekla Helga. »To je vendar popolnoma normalno. Kajne, mami?«

»Seveda, ljubica,« ji je prijazno pritrčila mama. »Morda pa Bartolomeja zanima, kako to pochnemo na Shvedskem?« In me je navihano pogledala.

»Ah, gospa!« sem vzkliknil, »to pa res ni potrebno.«

Che ti zhe hrana ni teknila, ti morda vsaj s tem lahko ustrezemo,« je bila navdushena tudi Helga. »Si zhe kdaj videl masturbirati kakšno žensko, Bartolomej?«

»Niti ženske, niti moshkega – skratka nikogar. Torej ... ee ... nikogar drugega razen sebe,« se mi je spet zapletal jezik.

»Kakšna škoda,« je bila razočarana Helgina mama. »Pa saj imash zhe petnajst let! Kdaj zhe smo v to zacheli uvajati nashe fante in dekleta.« In je pogledala svoje otroke: »Kajne, fantje in dekleta?« Otroci so (spet z dokajšnjim nezanimanjem) pritrčili: »Ja, mami. Zdaj nas pa prosim pusti pri miru, ker se igramo.«

»Pusti pri miru, pusti pri miru,« ni bila zadovoljna Helgina mama. »Potem boste pa odrasli in ne boste imeli pojma o masturbiranju. Pa dobro veste, kako pomembno je za zhivljenje.« In nato Helgi: »Kajne, ljubica? No, vsaj ti me razumesh, kajneda, srcece moje zlato?«

»Seveda, mami,« je prijazno odgovorila Helga in se ji nasmehnila. »Saj vesh, kako vedno rada masturbiram.«

»Vsaj ena, ki se je vrgla po meni,« je bila zadovoljna mama. Potem pa je spet strozhje pogledala svoje druge potomce: »Fantje in dekleta, chetrt ure imate she, potem si umijte roke in usta in pridite v dnevno sobo. Ob petih bomo skupaj masturbirali. Pa da ne slishim nobenega nerganja!«

»Pol ure, mami,« so zacheli tuliti otroci. »She pol ure! Prosim, mami, prosim!« so se drli chedalje bolj razglasheno.

Mama se jih je konchno usmilila. »No, naj bo,« je rekla. »Ampak potem pa nobenega godrnjanja vech! Tudi ochka bo takrat najbrzh zhe prishel iz sluzhbe in bomo masturbirali skupaj. Saj veste, kako redko se vidimo, ko pa ima revezh toliko dela z vsemi temi slovenskimi kravami.** Zmenjeno?«

»Okej, mami,« so rekli otroci in oddrveli v sosednjo sobo, igrat se s kockami in avtomobilchki. (Vechina je bila she precej mladih – vsekakor mlajshih od mene.)

»Ah, ti otroci,« je dejala nekam zamishljeno Helgina mama, ko jih ni bilo vech. »Chlovek se tako trudi z njimi, oni pa takole ... No, ja, kaj hochemo – tako je pach to, kajne?«

»Mislim, da bom pochasi moral iti,« sem rekel in zachel vstajati.

»Bartolomej, za bozhjo voljo,« je poskochila Helgina mama in si snela rokavice, ker je bila ravnokar oprala zadnje vilice. »Ne bodi no tak! Sedi vendar in se sprosti.« In me je potisnila nazaj na stol. Ne vem, zakaj se nisem bolj odlochno postavil zase, a obsedel sem kot hipnotiziran. Helgina mama pa je rekla svoji ljubi zlati hcherki: »Helga, ljubica, pokazhi zdaj Bartolomeju, kako to pochnemo pri nas na Shvedskem.«

Helga si ni dala dvakrat rechi. Sedla je na kavch, dvignila krilo, spustila spodnjice do kolen in zachelo masturbirati.

»Super, ljubica!« je bila navdushena mama. Zadovoljno je zaploskala in me pogledala, ali sem navdushen tudi jaz.

Nich nisem rekel. Le ohromljeno sem sedel in gledal Helgo.

»Pridi sem, Bartolomej,« je rekla chez chas Helga in se she naprej drgnila po mednozhju.

»No, no, le pojdi,« me je vzpodbujala tudi njena mama, ko se nisem premaknil.

In sem shel k Helgi na kavch.

»Pokazhi mi jezik,« je rekla Helga.

She vedno pod hipnotičnim vplivom shvedske dvojice sem jo ubogal. Helgina mama je spet zaploskala od navdushenja. »No, to mi je pa res vshech! Ko vidim mladino, da se ukvarja z nechim tako koristnim!« je vzklikala. »Zdaj se bosh Helgice z jezikom dotikal tam, kjer se ona dotika z rokami.« In je pokazala na njeno mednozhje. Helgi pa: »Kajne, ljubica?«

»Seveda, mamica,« je she enkrat vech ubogljivo odvrnila Helga in potisnila mojo glavo med svoja stegna. In potem sem pochel tisto, kar je bila malo prej rekla Helgina mama, da bom. Helga pa je stiskala mojo glavo s svojimi stegni in zazdelo se mi je, da ne bom prezihvel, ker me bo zadushila ali pa mi zdrobila lobanjo.

»She malo, she malo, she malo, she malo, Bartolomejchek!« je vzklikala vse glasneje Helga; in jaz sem jo ubogal. Ta *shvedska* mora se bo she najhitreje konchala, sem si mislil, che se ne upiram. Zato sem stisnil zobe (v resnici jih nisem stisnil) in vzdrzhal *she malo* in *she malo* in *she malo*. In ko se mi je zhe zdelo, da se ta *she malo* ne bo nikoli konchal, je zachelo Helga zelo glasno hropsti in se zvijati (in she kaj) in – zdaj pa chisto zares – malo za tem je njen morilski stisk stegen popustil. Omotichen sem dvignil glavo v vishino njene. Bil sem utrujen, boled me je jezik in imel sem izsusheno grlo.

Helgina mama me je prijazno pobožhala po laseh, njena hchi pa si je med tem z veshcho kretnjo ponovno zvelkla spodnjice na zadnjico, spustila krilo in si popravila razmrshene lase.

»Che dovolita,« sem rekel obema, »bi za nekaj trenutkov obsedel in ne pochel nichesar drugega. Le za kozarec vode bi vas prosil.«

In potem sem zaprl oči, ker se mi je – verjeli ali ne – prav zares vrtelo.

Helgina mama mi je prinesla vodo. Po nekaj minutah okrepčilne tishine sem bil spet dokaj pri sebi.

»Zdaj bom pa res moral iti,« sem rekel, ko sem ponovno odprl oči, »sicer bodo doma v skrbeh.«

»Ah, seveda,« je rekla Helgina mama, »ampak, che hochesh, lahko gledash she fante in dekleta, kako bodo tudi oni ... »

»Ne, ne hvala, gospa,« sem jo prekinil. »Morda drugih, zdaj zares moram iti.« In sem vstal in se odpravil proti vratom. »Pa hvala za kosilo in pijacho in vse drugo ...« sem se vljudno zahvaljeval (vzgoja ali kaj?).

»Ah, Bartolomej, malenkost, malenkost ... « je odmahnila z roko Helgina mama. »A obljubi, da bosh she prishel. Tako malo Slovencev poznamo. Dobra družba pa je vedno dobrodošla, kajne Helgica?« In je pogledala svojo hčerko, ki ji je pogled ljubeznivo vrnila, potem pa rekla svoji materi: »Morda lahko Bartolomeju naslednjih ti pokazhesh, kako *to* pochnejo izkushene zhenske, a, kaj pravish, mami?«

»Ja, seveda, ljubica!« je bila navdushena Helgina mama. »Kako si bistra!«

»No, morda ... « sem zamrmral jaz, spet bolj iz olike kot zaradi chesar koli drugega.

»Che hochesh,« mi je rekla Helgina mama, »lahko pripeljesh she kakshnega prijatelja.«

»Ja, mogoche pa res, gospa ... « sem she naprej nepreprichljivo brundal.

Helgina mama pa se v svojem navdushenju ni dala motiti; zadovoljno me je lopnila po lopaticah, da sem se konchno znashel zunaj. »Pa nehaj zhe s to gospo, za bozhjo voljo, Bartolomej!« je rekla, »kar Helgina mama mi reci. Zmenjeno?«

»V redu, gospa ... ee ... pardon – Helgina mama,« sem rekel in jo pogladil po laseh, pojma nimam, zakaj. »Zdaj pa ...«

»... morash res zhe iti,« sta konchali stavek namesto mene Helga in njena mama in se druzhno zasmekali.

Ko sem odhajal, sem ju she videl, kako mi prijazno mahata v pozdrav, nato pa sta izginili v notranjost hishe; za trenutek sem she ujel glas Helgine mame, ki je klical otroke, naj se zberejo v dnevni sobi, ker je ura zhe skoraj pol shestih in zhe dobre chetrt ure zamujajo. Potem pa nisem vech slishal nichesar, ker sem bil oчитno zhe tako dalech, da to ni bilo vech mogoche.

Na ovinku sem srechal starejshega gospoda, ki me je vljudno pozdravil.

»Jaz sem Helgin oche – Zigfrid,« mi je pojasnil in mi ponudil roko.

»Jaz sem Helgin znanec, Bartolomej,« sem rekel in mu stisnil dlan.

»Ja ja, vem,« je dejal Zigfrid, »sem pravkar govoril z zheno po telefonu. Zdaj pa hitim. Upam, da ne bom prepozen ... zhena je rekla, da she niso zacheli ... tako malo chasa prebijem z druzhino,« je pojasnjeval Zigfrid. »Zato skusham izkoristiti vsak prosti trenutek ... saj razumesh, kajne?«

»Seveda, seveda, gospod Zigfrid,« sem razumel. »Tudi jaz sem pozen. Doma so gotovo zhe v skrbeh.«

»Ah, da, da,« je kimal Helgin oche. »Pa, lepo te prosim, Bartolomej – brez gospoda, a? – Kar Helgin oche mi reci. Zmenjeno?«

»V redu, gospod ... ee ... pardon – Helgin oche.«

»Krasno!« je bil zadovoljen Zigfrid in me navdusheno lopnil po lopatici, ravno tam, kjer me je zhe malo prej tudi njegova žena. »Zdaj pa shibam!« In je odhitel.

»Shibam ... » sem zamrmral, nejeverno obrachajoch glavo ob navalu asociacij, ki so ob tej besedi prihrumele vanjo.

In ko sem tako hodil proti domu in premishljeval o tem, kar se mi je bilo pravkar zgodilo, sem prishel do zakljuchka, da moram naslednjih prekleto dobro razmisliti, preden bom she komu pomagal pobirati raztresene bonbone – ne glede na to, kaj si o tem misli Russell in njegova *misticna* logika.

---

* *Zakon vzročnosti /.../ je relikvija minule dobe, ki ji nekako uspeva prezživeti /.../ le zaradi ironichne predpostavke, da ne povzroča nobene shkode.* (The law of causality ... is a relic of a bygone age, surviving ... only because it is erroneously supposed to do no harm.); Bertrand Russell (1872 - 1970), *Mysticism and Logic* (1918), 9. pogl.

** che je morda kdo pozabil: oche je bil zhivinozdravnik

Polde Bibich

USTVARJALNI SANJACH

(Nostalgichna skica v spomin Leonu Dolinshku)

Avgusta 1962. Ne spominjam se, katerega dne, čeprav je bil zame eden najsrečnejših. Takrat sem slekel uniformo in v chloveshki podobi odshel iz kasarne pod Debeljacho. Tam sem deset mesecev komaj, komaj prenashal bebavo loiko jugoslovanske vojske. Bil sem she ves »zatolchen« – kako naj drugache rechem stanju, v kakrshno me je pognalo »sluzhenje domovini«, ki ni poznalo odnosov, kakrshni naj bi (po mojem okusu in prepričanju) vladali med ljudmi?

Chim prej domov. Bil sem zhe porochen, kar mi je she bolj zagrenjevalo sluzhenje. Gnalo me je k zheni. Vlak pa je zamujal. V Zagrebu sem moral prestopiti. Ljubljanski vlak je zhe odpeljal. Skochil sem na tistega za Dunaj. V Zidanem mostu bom spet prestopil, sem si rekel. Sprevodnik pa mi je povedal, da se vlak ustavi shele v Celju. Bom tam dobil kak vlak? Ne! Ljubljanchan odpelje iz Celja, preden pridemo mi. Kaj naj? Zheno bi zaradi tega videl shele naslednji dan. Sklenil sem pri Zidanem mostu skochiti z vlaka, mogoche bi Ljubljanchana she dobil. Ko je moj Dunajchan zavijal na most, je zmanjshal hitrost. K srechi sem bil v chasu sholanja »vozach« in sem bil vaje skakanja z vozehega vlaka. Skochil sem. Tirov je bilo pod nogami she pa she. Vozlali so se mi pod nogami. Na srecho se nisem spotaknil. Prishel sem pravochasno do postaje in she tisti vecher objel zheno.

Naslednji dan sva shla v mesto. Bilo je prazno. Pach nedelja! Ljubljane skoraj nisem vech poznal. Moral se bom na novo privaditi vsemu, chemur sem se odtujil. Moral bom spoznavati vse novo. Vse, kar se je spremenilo. Novice sem izvedel od zhene, ki je bila novinarka pri chasopisnem podjetju *Delo*. Pred poshto sva srechala moshkega mojih let, ki ga nisem poznal. Imel je fotografski aparat in kar naprej nekaj slikal. Bil mi je na svoj nachin simpatichen. Danes bi rekel, da je izzhareval pozitivno energijo. Takrat pa se she nismo tako pogovarjali.

Zhena mi je povedala, da ga je urednik Shega vzel na *Delo*. Da je sijajen fotoreporter. Le da je posebnezh, je rekla, umetnik. Umetnik tudi po znachaju in delovnih navadah. Lirichen sanjach. Urednikom dela sive lase. K njegovi sluzhbi namrech ni sodilo samo slikanje za reportazhe. Tovrstno delo je opravljal vech kot sijajno. Toda moral je slikati tudi za »dnevno« redakcijo, moral je »dokumentirati« dogajanje v mestu. Celo shportne tekme. Novi fotoreporter pa ni bil »dokumentator«, v slike je hotel ujeti globljo vsebino in globlji smisel zhivljenja, nogomet ga je zanimal manj kot lanski sneg. S tekem je prihajal s posnetki, na katerih ni bilo ne zabijanja golov ne dramaticnega »driblanja«, marvech kak potepushki pes, ki je chepel nekje pod tribunami, pa objokan otrok, ki je izgubil od zhogobraca zaslepljene starshe, namesto otvoritve razstave je slikal delavce pri

malici in podobno. Razumljivo torej, da mu niso dali fotografirati marshalov in kraljev. Pa kaj! Leonu ni bilo do tega, da bi slikal Tita ali Haileja Selassieja. Njega so zanimali razumniki in umetniki. Tako mi je pripovedovala žena..

Ta zanimivi chlovek je bil Leon Dolinshek. Mnogi so ga poznali she iz chasov, ko je sluzhboval na poshti in presenechal z zanimivimi fotografijami. Jaz ga nisem. Njegova podoba, kakrshno sem si ustvaril iz zhenine pripovedi, mi je bila zelo blizu. Rekel sem si, da sta temu Leonu agresivnost in militantnost tuja, da ni po meri vojske, marvech po meri Chloveka – homo mensura. Filozofsko sintagmo sem seveda razumeval po svoje, saj moje narave ni obvladoval filozofski ratio, pach pa teatralna intuicija. Podobno kot Leona, kar sem spoznal pozneje. O njem se mi zdi nemogoche govoriti sholmashtersko resno ali znanstveno pikolovsko, o njem govorish, kot bi pripovedoval pravljice. Ker takega bitja zlepa ne najdesh na tem svetu. Che bi naslikal njegov portret, bi ga toplo obarval, k temu pa dodal dobrshno mero humorja. Kljub tezhavam, ki so ga pestile, je bil vesel chlovek.

Pozimi v letu moje vrnitve sem ga srechal. Po sluzhbeni dolzhnosti je prishel v Dramo, kjer sem igral mladenicha zhidovskega rodu, ki ga je mati pred preganjalci Judov skrila pri neki »arijski« družhini. Fant sam ni vedel, kakshnega rodu je, dokler se stvar ni razkrila in ga je chrna vojska obsodila na smrt. Igra je bila nekakshna rahlo eksistencialistichna parabola. Eksistencializem pa sem takrat obozheval. Lahko rechem, da sem zhivel zanj. Bral sem Sartra in Camusa. Seveda ju nisem dojemal razumsko kot Pirjevec ali Janzhkovich ali Kermauner. Dozhivljajal sem ju chustveno, kot ves eksistencializem, ki ga nisem filozofsko analiziral, marvech sem ga mladostno romantichno chutil, samo chutil. Zame je biti eksistencialist pomenilo spoznavati resnico o zhivljenju, ne pa verjeti lazhnemu cvetlichenju oblastnih ideologov, rdechih ali chrnih.

Ko sem torej igral nesrechnega Andrija v *Andorri* Maxa Frischa, me je neki novinar intervjuval. Leon pa je moral njegov chlanek opremiti s fotografijo. Ko sem jo zagledal v chasopisu, me je presenetila. Videl sem jo kot pravo »eksistencialistichno« fotografijo. Pa naj je bilo to res ali samo moja domishljija. Ozadje slike je bilo do polovice chрно, druga polovica je bila svetla. Andri je bil oblechen v chrn puli z visokim zavihkom, ki je zakrival vrat. Take pulije smo takrat nosili po zgledu francoskega igralca Daniela Gelina, da bi demonstrirali svojo pripadnost eksistencializmu, ki ga je takratna oblast anatemizirala. Glava na fotografiji rahlo sklonjena, roke viseche ob telesu. Chlovek, obsojen na ta iztirjeni svet. Simetricno ga je presekala temna in svetla plat ozadja.

Leonova fotografija, ki je govorila vech kot gola dejstva, ni bila samo podoba neke gledalishke situacije. Takrat sem spoznal, da je gledalishka fotografija lahko tudi umetnishka. Zato tiste fotografije seveda nisem pozabil. In tudi Leon se je spominjal. Na stara leta sva govorila o njej. Zhal pa se nama je v pol stoletja, kar je nastala, izgubila. Nich chudnega, Leon je bil izjemen fotograf, ni pa posvechal skrbí arhiviranju svojega dela.

Nekoch sem bil v njegovem stanovanju nad kavarno Evropa. Odprl je velik predal na dnu starinske omare. Vanj so bili do vrha nametani filmi, ki so se zvijali v celuloidne spirale. Kar zgrozil sem se, ker sem vedel, kakšne imenitne in dragocene posnetke hranijo. Prizore iz novatorskih gledalishkih predstav, iz zhivljenja v zaodrju, posnetke z vaj pa dogajanja na gostovanjih. Poljska, Cheshka, Slovashka, Italija ... Zhal mi je teh zalozhenih fotk. A s fotografijami v moji lasti je podobno. Natrpal sem jih v shkatle in danes lahko kakšno najdem samo po nakljuchju. Mogoče mi bo sreča kdaj pricoprata nazaj tudi fotografijo iz *Andorre*, da jo bom lahko spet pogledal. Za zdaj zhivi samo v spominu, mojem, v Leonovem zhal nich vech. Pa seveda v vezanem letniku chasopisa, che ga v arhivu urednistva she hranijo. Melanholichni portret neke vloge iz leta devetstotriinshestdesetega. Meni posebej dragocen, ker je neposredno prichal o nashem pochutju v chasu, ki nam ni bil posebej naklonjen. Vsak po svoje smo seprebijali skozi razmere, ki nam niso dale zhiveti tako, kot smo v srcu mislili, da bi morali.

Leon je pri fotografiranju gledalishkega in filmskega dogajanja nashel svoje zadovoljstvo.

Matjazh Klopchich, ki je imel pretanjen okus za umetnost fotografije, ga je vzel za filmskega fotografa pri svojem prvem celovechernem filmu (*Zgodba, ki je ni*). Klopchich, ustvarjalec izvirnih filmov, svojskih po izpovedi in po obliki, je iskal tudi poseben lik za filmskega ljubimca v kratkem filmu. Iskal je novo podobo zaljubljenega mladca, drugachnega od valentinovskih polizancev ali machistichnih manekenov. Klopchicha je zanimal chlovek, neobremenjen z navlako malomeshchanskih predsodkov, chlovek, ki ljubi preprosto, iskreno, mehko, nesebichno. Vse to je slutil in nato nashel v videzu in znachaju Leona Dolinshka. Pozneje ga je she navdihnili za ljubezensko zgodbo med fotografom in balerino. Fant jo je zagledal na eni svojih fotografij in se zaljubil vanjo. Iskal jo je in poletel k njej »Na papirnatih avionih«, kakor je bil naslov filma, v katerem je bilo uporablenih veliko Leonovih umetnishkih fotografij. Fotoreporterja oziroma Leona sem igral jaz. Presenetljivo! Saj nikomur, razen Klopchichu, ne bi prishlo na misel, da bi mi dodelil vlogo ljubimca. Toda Leon ni bil tip ljubimca, kakrshne so si zamishljali puste zhi brez domishljije, zato sem verjetno ustrezal temu liku, ker nisem sodil med »setijske« ljubimce, ki so privabljali kinogledalkam solze ganjenosti v oči. Ne razumite tega, lepo prosim, kot samohvalo, marvech samo kot pomagalo, da bi razlozhil Leonovo osebnost. Dejstvo je, da sem ga igral in se zaradi tega moral vanj poglobljati na igralski nachin, analizirati njegovo osebnost z ozirom na vlogo. Spoznaval sem njegovo mehko dusho, ki so ji bili tuji zunanji, prestizhni znaki pomembnosti, chloveka, ki ni poznal pridobitnistva in materializma, ki si ljubljene zhenske ni prilashchal, ki je zhivel za globlje stvari, kot je goli boj za prezhivetje. Bil je chlovek tihe zamishljenosti.

Srečati takega chloveka mi je pomenilo pravo olajshanje po môri vojashke sluzhbe. Skupaj z ljudmi, kakrshen je bil Leon, smo vsak po svoje nashli nekaj smisla v zhivljenju.

Gledalishche, ki sem ga zapustil ob odhodu v vojsko, je bilo sicer imenitno, a za moj okus prevech zaprasheno, na poseben nachin zlagano. Sanjaril sem o drugachnem, resnichnejšem teatru. Ob vrnitvi me je presenetil novi umetnishki vodja, Bojan Shtih, ki je zachel gledalishche spreminjati v umetnishko tribuno, govorilo naj bi o sodobnosti. Za slog »novega« gledalishcha je bilo bistveno iskateljstvo.

Nova smer, ki jo je uvajal Shtih, je potrebovala tudi novo fotografisko dokumentiranje. Fotografije sodijo med najpomembnejše dokumente, ki ohranjajo gledalishko delo spominu zgodovine, gledalishki (zgodovinski) spomin pa je bil Shtihu nadvse pomemben, zato je imela Drama samo v njegovem obdobju redno zaposlenega fotografa. Leona Dolinshka.

Dotlej je fotografiral mojster Vlastja Simonchich, ki je bil znamenit gledalishki fotograf, sicer zaposlen v porodnishnici. Gledalishko fotografijo je pozhlahtnil z rahlochutnostjo, vendar je do neke mere zhe postajal chlovek preteklosti. Zaradi svojih pogledov pa tudi zastarele tehnike ni znal ali mogel »ujeti trenutka«. Fotografirati med dejanjem mu je bilo tuje. V njegovih chasih je ravnateljstvo po glavni vaji, ko je bila predstava kolikor toliko popolna, dolochilo uro ali dve za fotografiranje. Rezhiser je napravil spisek ključnih situacij, ki naj bi jih ovekovechili. Igralci smo chakali v zaodrju, se po potrebi preoblachili in na klic prihajali na sceno in se nastavljali fotografu. Takshno poziranje je bilo neprijetno, nemogoche je bilo ohraniti sproshchenost, posnetki so bili bolj ali manj »narejenik«, brez spontanosti. Cheprav mojster, Vlastja tiste zhivosti, ki jo je zahtevalo novo gledalishche in ki jo imajo sodobne fotografije, posnete neposredno med dejanjem, le ni mogel dosechi. Zato je razumljivo, da je ravnatelj Shtih v Dramo pripeljal Leona Dolinshka, umetnishko dusho, ki se je povsem nagibala k iskateljstvu, maksimi Shtihovega teatra.

Z Dolinshkom je tudi na podrochju fotografiranja predstav zavel nov, sodobnejshi veter v Slovenskem narodnem gledalishchu. V Drami z vech, v Operi z manj sreche. Leon je bil prvi (in zadnji) in edini redno angazhirani fotograf v gledalishchu ter prvi, ki nas ni muchil s poziranjem po vaji. Slikal je med dejanjem. Sproti iskal znachilne pozicije. Na njegovih gledalishkih fotografijah igralci niso vech nenaravne okamnele sohe. Ampak so zhivi ljudje v gibanju. To je bila velika revolucija, ki jo danes seveda vsi fotografi nadaljujejo. Njegova specialnost so bili zaporedni posnetki, ki jih je postreljal s polavtomatsko kamero, pri kateri se je sprozhilec samodejno sprozhal v presledkih nekaj sekund in tako naredil vrsto zaporednih fotografij, iz katerih se je razvidela vsa mizanscena prizora – geste, obrati, premiki, mimika obraza. Sam sem takrat pod fotografije iz predstave *Dolina neshchetih radosti* zapisal besedilo, ki sem ga v trenutku posnetka govoril, in tako je nastala verna reprodukcija prizora. Shkoda, da niso tega storili tudi drugi. Ohranil

bi se zgovoren material za kasnejše preučevanje prestave. Danes se seveda ni mogoče natanko spomniti besed, ki jih je ilustrirala fotografija.

Leon je vchkrat slikal tudi med samo predstavo. Zanimivo je primerjati fotografije, ki jih je na premieri *Kdo se boji Virginije Woolf* slikal Simonchich she na stari, statični nachin, in fotografije, ki jih je Leon Dolinshek poslikal ob gostovanju v Trstu. Postavil se je za kulise in fotografiral kar od tam ter tako nashel nove, presenetljive zorne kote. Igralci pa odrski delavci smo obichajno gledali predstave izza portala, odkoder smo jih dozhivljali na poseben nachin. Igralci se iz kolegov, ki chakajo na nastop, potem ko stopijo na oder, v trenutku spremenijo v fantastichne like. To nashe dozhivljanje je Leon prenesel na fotografije in ga z njimi tudi komentiral.

S tem, ko se je Leon iz dvorane premaknil za in nad oder, je z razlichnih, dotlej nenavadnih zornih kotov ustvarjal fotografije, ki so postale nekakshni slikovni eseji o določenih odrskih situacijah. Nekaj takega sem na primer zachutil v njegovi fotografiji prizora iz Korunove novatorske postavitve *Kralja Leara*. Spor med kraljem in hcherjo. Po odru so razporejeni vojaki, ki so she Learovi, a bodo kmalu prestopili h Goneril. Norec komentira spor, chepi sredi odra, za njim vojska. Ko pa se je Dolinshek s fotoaparom povzpel nad ravnino, je dobil zanimivo kompozicijo. Soldateska je obkrozhila Norca in ga ujela v ris. Reshitve ni. Usoda je neizbezhna.

Vchkrat sem razmishljal, odkod Dolinshku sposobnost izpovedati s fotografijami vech, kakor drugi zaznavamo v resnichnosti. To njegovo lastnost najlazhe pojasnim z anekdoto. Zgodilo se je na premieri Mihajlovicheve drame *Ko so cvetele buche*. V enem najbolj dramatichnih prizorov, ko polkovnik Udbe ukazuje svojemu podrejenemu, naj kaznuje upornishkega boksarja, se je zgodila nerodnost. Polkovnik prisili porochnika storiti zlo mlademu junaku. Porochnik je razburjen, uzhaljen, in besen hoche zapustiti pisarno Udbe. Na premieri se je zgodilo. Igralec porochnika je vehementno planil k vratom, prijel kljuko, pritisnil, a kljuka se ni vdala. Vlekel je, tresel, butal, suval, a vrata so ostala trdno zaprta. Igralcu ni preostalo drugega, kot da je planil z odra kar mimo stene. Obchinstvo se je smejalo nerodnosti. Leon pa je nashel smisel v tem dogodku; po predstavi mi je rekel: »Odlichna zamisel! Da se vrata ne odpro! Pove nam, kako udbovci vse zhivljenje zapirajo ljudi, nazadnje pa se sami znajdejo za zapahi!«

Takrat se mi je zazdelo, da sem razvozlal Dolinshkovo skrivnost. V vsem, kar se dogaja okoli njega, vidi vech kot drugi. Kar je za nas preprosta banalna dogodivshchina, ima za Leona neki globlji, vchjji smisel. Zame je to skrivnost njegove umetnosti.

V Drami smo bili navdusheni nad Leonovim delom, operni pevci, ki niso bili vajeni naravnega gibanja po odru, pa so se bolj nagibali k poziranju. Tako so skrili nerodnosti, ki so se prikradle v njihove drzhe med petjem. Nekoč je Leon hotel od blizu posneti primadonin obraz, ki kot Mimi kljub debeli plasti lichil ni mogla skriti gub. Primadona je stala v pozi, z znachilno iztegnjeno roko. Ko se ji je

Dolinshek blizhal, ga je ihtavo odganjala samo z nestrpnimi sunki dlani, sicer pa je stala v operni pozi negibno kot kip.

Dolinshek takega fotografiranja ni prenesel. Tezhave pa je imel tudi s svojim neposredno nadrejenim na upravi, s shefom reklame, ki je kot pravi birokratek zahteval, naj se vsak dan ob osmi uri pojavi v pisarni. Leon pa je dan za dnem ob devetih korakal mimo Cankarjeve, kjer je bila uprava, po Titovi naravnost do Drame. Tam se je pochutil doma. Zaradi sporov z opernimi umetniki, she bolj pa zaradi shefa reklame, je kmalu potem, ko je Shtih moral oditi iz Drame, zapustil Slovensko narodno gledalishche tudi Leon Dolinshek, ki je uveljavil sodobno gledalishko fotografijo na Slovenskem. Po tem je v Drami nekaj chasa vladala po besedah Vasje Predana »erozija«. Leon je bil prisiljen vrniti se na poshto. Toda njegovo gledalishko delo so s fotografijami zhivih trenutkov nadaljevali med drugimi Egon Kashe, Jendo Stovichek, Peter Uhan in predvsem Tone Stojko. Da se je muchno, nenaravno vztrajanje v mrtvi poziciji umaknilo zhivemu iskateljstvu, je v fotografskem smislu v občutni meri zasluga Leona Dolinshka. Meni pa pomeni spomin nanj spomin na mlada leta.

Leon je bil poseben chlovek. Rodil se je v Crikvenici leta 1932. Zhe naslednje letu pa je oche, po poklicu slashchichar, dobil sluzhbo v Ljubljani. Komaj triletnemu je umrla mati. Oche se je znova porochil, mali Leon pa, znachilno zanj, ni mogel zhiveti z macheho. V svoj dom sta ga vzela teta Nezhka in stric Jozhe Ferluga. Nanju se je malchek navezal. Stric Jozhe je bil ljubiteljski fotograf. In Leona je zhe v rani mladosti pritegnila fotografija. Ko je konchal osnovno sholo, je v Beogradu obiskoval srednjo tehnicno sholo za telefonijo in telegrafijo. Po konchani sholi in po odsluzhenju vojashkega roka v Pozharevcu se je leta 1954 zaposlil na poshti v Ljubljani. Tam je napredoval do vodje oddelka visokofrekvenchnih naprav. Stric Jozhe mu je podaril fotoapararat *Voightländer* in ga uchl tehnicne osnove fotografiranja. Ker je bil fotoapararat z mehomo preokoren za slikanje ulichnih prizorov, mu je stric priskrbel she ruski leica fotoapararat *Zorki*.

Leta 1959 je zhe objavljaj fotografije v chasopisu *Delo*. Vchlanil se je v fotoklub PTT. Kot chlan kluba je sodeloval na republishkih in zveznih razstavah ter prejel tudi nekaj medalj.

V novembru leta 1961, ko sem jaz odkorakal v Bihach na »sluzhenje otadzhibini«, so Leona sprejeli kot fotoreporterja v kulturni redakciji *Dela*, kjer je bil urednik Milan Shega, pozneje pa Tit Vidmar. Urednishtvo mu je priskrbelo novo leico, ki jo je poslej nosil ves chas s seboj, pod povrshnikom ali v zhepu plashcha. Prva tri leta sluzhbovanja pri *Delu* so bila izjemno plodna. Poleg vizualnega bogatenja strani *Dela* je objavljaj tudi fotoreportazhe v tedniku *Tovarish*, v reviji *Otrok in družhina*, tudi v revijah *Mladina*, *Maneken* in v *Elle-Ona*, ki je prinashala njegove prispevke s podrochja mode. Sodeloval je z Matjazhem Vipotnikom, ki je ustvaril gledalishke plakate svetovnega slovesa. Leon je bil urednik fotografije pri reviji *Slovenija*. K sodelovanju je privabil shtevilne uveljavljajoche se fotografe: Dragana Arriglerja, Milana Pajka, Janeza Pukshicha, Tihomirja Pinterja, Toneta Stojka,

Miroslava Zdovca in druge. Ansamblu ljubljanske Drame se je pridružil v sezoni 1964/65. Ko je zapustil Dramo, je do upokojitve deloval kot samostojni umetnik.

Takšen nekako bi bil skop in približen Leonov kurikulum, bezhen oris njegove geneze do trenutka, ko je zrasel do take velichine, da se je gospa Lara Shtrumej odlochila v Moderni galeriji pripraviti razstavo njegovih fotografij. Takrat si je prislužil tudi javno priznanje vrhunskega fotografa in novatorja predvsem na področju gledalishke pa tudi reportazhne fotografije. Gospa Lara Shtrumej ga je potegnila iz pozabe. Treba ga je bilo namrech zelo dobro spoznati, da si lahko ocenil njegovo dragocenost. Bil je tako skromen, da je svoje vrednote tiho ohranjal zase. Ljudje, ki ne razglashajo svojih zaslug, zanje obichajno tudi ne dobivajo javnih priznanj. In taka je bila tudi usoda umetnika Leona Dolinshka. Bil je pravi umetnik, ne umetnik »razglashene slave«. Zanimala ga je samo ustvarjalnost. Zato tudi ni narcisoidno skladal svojih izdelkov. Uzhival je, ko je slikal; ko pa je potegnil umetnino iz raztopine, ga je zhe gnalo naprej – iskat novih motivov, novih umetniskih dozhivetij. Zaradi tega ni bil redoljuben pri shranjevanju svojega dela. Zato sem razumel, da je negative iz spodnjega predala starinske omare lepega dne, ko mu je zmanjkovalo mochi zaradi boleznj in depresije, natrpal v veliko zdelano kosharo za perilo in jih odnesel v arhitekturni muzej. Tam chakajo, da jih bo kdo uredil. Upam, da v chasu, ko bodo she zhivi ljudje, ki bodo zmogli na slikah razpoznati dogodke in ljudi.

Tudi njegovo zasebno zhivljenje je bilo tiho in skromno. Leta 1966 se je porochil z Bozho Globokar. Bilo je med snemanjem filma *Zgodba, ki je ni*. Spominjam se peshchice svatov, ki smo jim igralci vzklikali, ko smo cholnarili mimo hotela Toplice, kjer so skromno proslavljali srechni dogodek. Leona je bil en sam smeh. Kmalu se mu je rodila hcherka Sandra. Toda zakon ni trajal dolgo. Posebnosti njegovega znachaja so ljudje tezhko razumeli, zlasti zhenske pa she tezhe prenashale.

Leta 1975 leta ga je znova napadel Hotgkinov limfom, vrsta limfnega raka, kronichna bolezen, za katero je zbolel leta 1956. Prestajal je tezhko zdravljenje, ki mu je zapustilo obchasne napade tezhke depresije. Tako tudi drugi zakon z dolgoletno prijateljico Jelko Berchich ni trajal dolgo. A Leon je z obema ohranjal prijateljski odnos. Leta 1990 se je njegovo zdravstveno stanje spet poslabshalo, zato se je spomladi leta 1991 invalidsko upokojil. Odshel je v Dom starejsih v Preddvor. Tam je zhivel pravzaprav srechno. Dokler je mogel, se je veliko sprehajal. Pa she pozneje, ko ga niso vech pustili ven, ker naj bi mu shkodoval kozarchek, ki ga je spil v blizhnji gostilni, je bil vedno dobre volje, nasmejan in poln shal. Zadovoljen. Rad je imel zhivljenje.

Tak je bil tudi sredi letoshnjega januarja, ko sem bil zadnjich pri njem. Kmalu pa je zbolel za pljuchnico. Bil je she ves radozhiv, vendar so ga odpeljali na Golnik, kjer je po dveh dneh umrl.

Dezhevnega petka smo ga spremili na zadnjo pot. Malo pogrebcev nas je bilo. Skromno tiho, po Leonovi meri, smo ga spremili »tja, kamor moch pregánjovcov ne sezhe«.

Svojim bližnjim – hčerki Sandri in vnukom Marku, Filipu in Niku – ni zapustil ne zlata ne razkoshnih vil ne delnic, marvech nekaj dragocenejshega: spomin na svojo ljubezen, svojo globoko chlovechnost, svoj chut do chloveka, svoje prijateljstvo.

Smrt je zavita v mistichne skrivnosti. Od tam, kamor je zdaj shel Leon, che je ali che ni, se ni she nihche vrnil. Ne vemo, kako in che sploh je kaj tam. Prah si in v prah se povrnesh, pravi vera. In ko se bomo, che se bomo, tudi mi spremenili v zvezdni prah, in ko bomo valovali svojo energijo skozi vesolje in nas bo nenadoma objela mila toplina, bomo vedeli, da smo se srechali z vesoljskim pepelom, z zvezdnim prahom Leonovega srca.

Tako se igram z domishljijo, ker resnice ne poznam. Sokrat je imel prav: »Vem, da nichesar ne vem!«

Lev Detela

PROPAD

(1)

Roman poznega popoldneva ali nekaj podobnega

Pozno popoldne zaslišish topel, mehak glas. Zagledash nekakshen smehljaj. Chutish, da nekdo govori. Vendar ne razumesb nichesar. Kot da se ti je omrachel um. Trudish se, da bi doumel te morda prijazne besede, ki postajajo od trenutka do trenutka vedno skrivnostnejsbe in tuje. Nedostopne. Verjetno si znorel. Ne vesh, kaj se dogaja. Ne razumesb, zakaj si sploh tu, kjer si. Zakaj si se rodil, hodil v sholo, se ozhenil, skusbal nekaj dosechi. Ne vesh, zakaj si bolan, zakaj se starash, zakaj bosh umrl. Ne spomnish se vech, kaj vse si to dolgo zoprno zhlvljenje pochel, mislil, prichakoval. Tisti notranji glas ti nenadoma zvito prishepetava, da ti sploh nisi vech ti, temvech nekdo drug. Namrech tisti tam na drugi strani ulice, s klobukom v roki. S klobukom na glavi. Razdajajochi se pevec. Nekakshen Vlado Kreslin. Ali pa nekdo drug. Hitrohodec shtevilka 2.

Skozj zid ti chudni glas na debelo pripoveduje, da zanimivi mozg na drugi strani s klobukom v roki zhe ve, kaj dela. Njegov predmet je fotografiranje nesrechne civilizacije od svezhega zachtetka do razpadajocheega konca. Gnitju in plesni pripisuje poseben pomen. Razpad v plesen je zanj smrt, pa tudi prerod v novo zhlvljenje, ki se bo rodilo iz prahu in pepela ...

Zakaj sploh vse to, pomislim. Vse to grenko in trpko, le redko veselo. Zame, pa tudi zate in za vse druge. Za vse nas. Danes, vcheraj, jutri. Oh, ubogo chloveshtvo!

o o o

Zvecher smo predolgo popivali. Zdaj imam chudne sanje, mochne, kot da bi bile resnichnost ...

Sredi nochi zabrni hishni telefon in me vrzhe iz spanja. Zmedeno dvignem slushalko. Iz neoprijemljive daljave zatrepeta glas mojega dobrega pisateljskega prijatelja.

»Ja, ali vesh, koliko je ura?« neprijazno zamrmram.

»Zelo pozno je zhe, prepozno je,« reche.

»Kako prepozno?« rechem. »Ali vesh, da je pol shtirih zjutraj?«

»Prevzeli so oblast,« reche.

»Kdo je prevzel oblast? Kaj se ti je zmeshalo!?«

»Janichar je prevzel oblast!«

»Kateri Janichar? Poznam samo nekega pisatelja s podobnim imenom. Toda tisti je v vseh svojih delih brezpogojno kritichen do oblasti ...«

»Ah, ne tisti ... Podpolkovnik Dragutin Janichar je prevzel oblast ... Razumesh, na zhlivljenje in smrt gre. Vojska ne pozna milosti ...«

»Marjan, lepo te prosim. To, kar trdish, ne more biti res ...«

»Lev, verjemi mi vendar in naredi nekaj za nas ... Hudo je ... Pishi v vashih avstrijskih in nemshkih chasopisih o vojashkem udaru. Pishi kot takrat, v chasu komunizma, in nam pomagaj ...«

»Ampak, Marjan ... Ti se shalish,« mu rechem. »Evropska unija ne bo dopustila ...«

»Kaj je zhe Evropska unija,« se zadere po telefonu. »Izstradali nas bodo. In amen ... Pa she kriza nas tare ... Mala Slovenija je za Evropo konjska figa ... Nich ne bodo naredili ...«

Ubogi prijatelj. Le kaj se mu je zgodilo? Zaboli me pri srcu.

»Prosim, pomagaj,« nebogljeno zajeclja. »Ne morem vech govoriti,« reche. »Spodaj so zhe s tanki in bombami ...«

V telefonu zashkrta in pochi. Trikrat ostro pochi. Zveza je v trenutku prekinjena.

Skochim iz postelje. Hitim v kopalnico pod mrzel tush.

Mora me tlachi.

Se ushchipnem v roko.

Saj ne sanjam, kajne?

Takoj moram poklicati avstrijsko zunanje ministrstvo. Ti bodo zhe vedeli, kaj se dogaja ...

Chudne sanje ... Zares smo prevech popivali ...

o o o

»Pridite popoldne ob pol petih v kavarno Landtmann na Ringu,« mi z ljubeznivim glasom nekaj pred enajsto uro po telefonu iz zunanjega ministrstva sporochi avstrijski dvorni svetnik doktor Schoiswohl. »Tam vam povem nekaj vech, cheprav je vse skupaj strogo zaupno. Drzhavna tajnost. Da veste ... Moramo biti skrajno previdni. Tudi za vas velikanski riziko ...«

Kolena se mi tresejo, ko se popoldne vozim v mestno sredishche v umazanem vagonu dunajske podzemske zheleznice U 4, obdan z zanemarjenimi Turki in Romuni.

»Ne vem, kaj naj vam rechem,« mi samozadovoljno reche doktor Schoiswohl in me nezaupno pogleda v ochi. »Le zakaj ste sploh tu? Ne razumem, da vas te stvari zanimajo ... Pravzaprav se vas sploh ne tichejo ...«

Se chudno spreneveda.

»Saj, saj,« konchno reche in si popravlja kravato. »Vse bi bilo v redu. Toda tisti generalov nochni nastop pod kipcem Venetskega Konja na slovenski drzhavni televiziji. V civilu. A v chrnih hlachah in temni srajci, vse chrno ...«

»Kaj ni podpolkovnik?«

»Ne, zdaj je zhe general ...«

Dvorni svetnik se zhalostno zazre v skodelico kave, ki mu jo je pravkar prinesel dostojanstveni glavni natakár.

Nenadoma previdno zasuka glavo in reče: »Veste, na vse moramo biti pripravljene ... Slovenija je sicer majhna, ampak ni od muh ... A tudi mi v Avstriji smo pravzaprav majhni. Pred dobro uro smo zato razglasili najvišjo stopnjo vojške pripravljenosti ... V tem primeru je to zgodovinska nujnost.«

o o o

Pred nekaj trenutki sem bil prepričan, da se bom v kavarni sestel z doktorjem Schoiswohlom, toda pri meni nenadoma sedi brhka mlada urednica dunajskega STANDARDA gospa Olivia Flopp Lichterloh in mi zapeljivo mezhika z ochmi.

»Ali ne bi kaj napisali o njem?«

»Zakaj bi pisal? To je vash posel. Vi ste novinarka. O kom sploh govorite?«

»Ah, o novem predsedniku. Tistem v chrnih hlachah. Nenavaden mozh ...

Spominja me na nekega umrlega nemshkega pesnika, cheprav je general.«

»Na katerega pesnika vas spominja?« jo zachudeno vprasham.

»Ne vem vech, kako se je pisal. Pa saj je vseeno. V sholi smo brali neko njegovo pesem. Mislim, da je napisal, da je vstal iz groba, zajahal konja in shel dvorit zelo posebni nevesti ...«

»Pa ja niste vi tista nevesta!«

Preslishi mojo opazko. Se smeji.

»No, bi napisali ... Ta vash general ... Che bi vedeli, kako so mu med nochnim drzhavnishkim televizijskim nagovorom zharele ochi ...«

»Ah ... »

Prevech sem popil. Zato me zdaj tlachi mora ...

o o o

Mladost je norost. Starost pa she bolj, che pomisli, kako se igra z njim. Kot ta objestna in vase zaverovana novinarka, ki ne ve nichesar ne o zgodovini in ne o zhivljenju. She manj pa o pisanju in novinarstvu. Sicer pa je jasno, da bo kmalu noch.

Pa tudi sam ne ve nichesar. Razen da njegova Ana (res njegova Ana?) tam za turshkim grichem pravkar zapira okna in zaklepa vrata ...

Toda ta tu ... (Bo tudi ta njegova?) ... Ne, ne ... Chisto drugachna je ... Ne bodi nor

...

Ana se boji nochi. Zdi se ji, da se z vrta pred hisho skozi vecherni mrak blizha nevarnost. Chuti, da nekaj kobaca skozi goshchavo. Polsenca strahu se lesketa zadaj za ribnikom. Oblaki nad hisho so rdechi kot kri.

Ochitno je nekaj narobe. S tem svetom je nekaj narobe.

Pisk lokomotive prestreli vecher. Ana zatrepeta z ochmi. A se umiri, ko vidi, da je vzrok nemira samo nedolzhna para iz aparata za kavo.

Shit.

Treba se bo iti umit.

Potem pa na vecherjo pred praznikom. Salama zhe chaka. Saj je zhe vse nared, kot se spodobi.

Sence pochasi drsijo okoli hishe ...

Noch zabija zheblje v podboje pri zidu ...

Tema pod cesto ima popadljive zobe, vendar she pochiva ...

Mraz je brezglavo na delu, a she ni dovolj debel, zato grabi v prazno ...

Iz radia donijo slovenske narodne znamenitosti ...

Ana hiti v sobico na drugi strani prostranega pritlichja, vendar ne more najti knjige, ki jo je, kot se zdi, pustila na mizi. Zakaj Arturja spet ni doma?

Resnichno bedaste sanje ...

o o o

Artur dvigne kozarec z vinom in nazdravi chnolasi novinarki na drugi strani mize, ki se spet neumno zasmeje.

»Ah,« reche. »Saj ne gre le za vojashki puch v Sloveniji. Tezhave so v chloveshkih družbah stalno na delu. Zato zgodovina ne poteka urejeno in usklajeno, temvech je izrazito asimetrichna.«

Nekoliko ga izpodnese, ker ga novinarka ob teh besedah izzivalno podreza z nogo in nesramno pogleda v ochi, vendar se hitro zbere.

»Poglejte,« reche. »Saj veste, da sem po poklicu zgodovinar. *Medievist*. Pa tudi stari vek mi ni tuj. Zato skochiva na kratko kar v vesoljni Rim. Kakshen padec tam ... naravnost v brezno ... Po velikem Cezarju. Eden od njegovih naslednikov, nesrečni Kaligula, je kot rimski cesar Gajus Julius Caesar Germanicus in kot istochasni prvi drzhavni konzul imenoval svojega najljubshega konja za drugega konzula velikanske drzhave. Od vseh senatorjev je zahteval, da Veliki Zhivali izkazujejo brezpogojno pokorshchino. Konchno je bil tisti konj de jure, che zhe ne de facto, njegov glavni namestnik. Kdor zadeve ni vzel resno, je bil ob glavo ...«

Zdaj ga gleda z nekakshnim zadihanim zanimanjem.

»Veste,« reche profesor in rine z glavo nekoliko naprej, proti dekletu in kozarcu vina na mizi.

»Kakorkoli. Kaligula je mislil, da kot cesar in bog ravna skladno z zakoni. Pa saj tudi dandanes ni v nobenem dokumentu zapisano, da konj ne sme postati senator ali kaj podobnega. A vseeno se je cesarskemu Gaju popolnoma zmeshalo. Ko je nekoch zmanjkalo mesa, s katerim so krmili leve, ki so chakali na nastope v areni, je chisto zares ukazal, naj v jechi poishchejo vse kaznjence s plesho in jih hitro pripravijo za hrano ubogih lachnih zveri ...«

»Vseeno vas ne razumem,« reče urednica dunajskega STANDARDA. »Kaj ima ta bedasti Kaligula opraviti s tistim mozhakom v chrnih hlachah, ki v nochnem programu slovenske televizije trdi, da je predsednik drzhave?«

»Saj vam zhelim ravno to razlozhiti,« reče profesor. »Tudi on je bedast ... Tudi on bi rad krmil leve s pleshastimi zaporniki ... Samo, da jih k srechi she nima na voljo. To, kar se zdaj dogaja v nochni Sloveniji, lahko po vsej pravici imenujem LEX CALIGULA ...«

o o o

V Anini glavi nevarno pochi. Kaj pa, che jo Artur vara? Tako dolgo ga ni domov. Krozchnik, na katerega je nalozhila lepó narezano salamo, ji zdrsi iz rok in se neumno razbije. Koshchki ostrih chrepinj jo rezhejo v srce. Zakaj mora biti tako osamljena in nesrečna?

Bolshchi v temo. Se zravna. Stopi h kuhinjski omari po kozarec. Si s tresocho roko iz steklenice nataka vino. Mmrna nerazumljive besede.

»Treba je. Ja, ja. Pa ni jasno. Zhiveti ni jasno ...«

Ljubosumnost v njeni dushi se razplamteva v unichujoch ogenj.

Je zdajle morda pri drugi?

Spomni se na poroko in porochno noč, ko jo je Artur prvich razocharal.

Prichakovala je, da bo nezhen in ljubech, vendar je, pijan kot chep, she preden sta se prav objela, onemoglo zaspal.

Zdaj si vech ne more pomagati. Spet sezhe po kozarcu in vinu. Pijacha ji polzi po grlu, muchi jo in zhge v sredo srca. Zazdi se ji, da se vino po njeni ranjeni dushi pretaka, kot da bi bila njena lastna odtekajoča kri.

»Umrta bom ...«

Utrujeno zapre oči. Srce ji razburjeno utripa. Kot da bo naslednji trenutek dozhivela srchni napad ...

o o o

»Dragi profesor, zdaj ne morem razmishljati, kaj je pametno in pravilno ter kaj se spodobi in kaj ne. Imam pach telo iz mesa in krvi, to pa nima razuma,« reče neugnana chrnolasa novinarka v hotelski sobici.

Usede se na stol ob postelji in ga poredno pogleda, ko si z opolzkim nasmeshkom na ustnicah zachne odpenjati s chipkami obrobljeno rdecho bluzo. Artur zadihano opazuje, kako opojno meso njene shiroke dojke izzivalno pochasi drsi iz na pol razpetega modrca.

Novinarka vstane. Bluzo in modrc padeta na tla. Z roko privzdigne dojko in ga nagajivo pogleda.

»Ali ni lepa,« reče.

»Chudovita si,« zavzdihne Artur in jo vrochekrvno pogleda.

»Pridi k meni,« zashepeta Olivia z vabechim glasom, ko se na pol naga ulezhe na posteljo.

Napete prsi ji vznemirjeno zatrepetajo, ko jih Artur prime spodaj pri gubah, potegne k sebi in obe rdechi shpichasti konici na vrhu toplega mesa posuje z vrochimi poljubi.

»Obe dojki sta enakopravni. Obe morata biti izdatno ljubljeni!« se zasmee, ko jo spet in spet poljublja po vedno bolj razdrazenih kolobarjih.

Olivia zasope in spolzi z rokami proti Arturjevemu trebuhu.

Moshki se ob njenih vedno hitrejsih dotikih vzburi in z levo roko sezhe pod novinarkino toplo zadnjico. Otipa drago svilnato blago njenih rozhnatih spodnjic.

Chrnolaska razdrazeno razpre stegna.

»Ljubi me,« grchi z na pol priprtimi ochmi in se ga oprijema okoli bokov.

Artur porine desnico proti notranji strani novinarkinih stegen.

»Saj ne more shkoditi, che se ljubiva,« reche Artur.

»Ja, ja,« sope chrnolaska. »Saj nama lahko samo koristi.«

»Ja, samo koristi,« reche Artur. »Tudi poklicno nama lahko samo koristi.«

»Ja, tudi poklicno,« vzburjeno vzdihuje novinarka. »Kot izmenjava mnenj in informacij kar med fukom.«

»Ja, kar med fukom,« se smeje Artur.

»Ja, zakaj pa ne, ti goli nori profesor,« hlasta novinarka. »Po drugi strani pa je, to morash ja vedeti, tako spolno spajanje zelo zdravo za dusho in telo, kot je dokazala moderna medicina. Na ta nachin lahko namrech izzhiviva strasti in ukrotiva najinega notranjega prasca.«

»Ah, bi se rada izdatno fukala, ali ne?« sope Artur.

»Ja, kar daj me, prasec,« hrza novinarka. »Daj, vzemi me zhe vendar!«

Artur s prsti razdrazljivo zdrsi pod novinarkine hlachke in tipa chez njen mehki shchegetavi puh naravnost do tople vlazhne rezhe. Pohotno ji privzdigne zadnjico in jo razdrazljivo pobozha pod trebuhom. Zhenska pod njegovimi potiski in poljubi strastno zakrichi.

Artur jo prime pod pasom in obrne na trebuh. Drsi chez njeno okroglo zadnjico, ki se she vedno skriva v rozhnate hlachke. Z roko jo pochi po toplem mesu in ji kot za nagrado in sladko kazen za vse njene dosedanje pregrehe z enim samim zamahom potegne spodnjice dalech pod kolena.

»Jih res vech ne rabish!«

»Daj. Pridi! Daj me!« Olivia se zasuka nazaj na hrbet in brezmochno zacvili. Na hitro si potegne hlachke s stopal in jih sune pod posteljo. Z razkrechenimi nogami omamljeno oblezhi pred golim moshkim. Privzdigne zadnjico. Odrpta rezha se ji zasveti kot rdech moker cvet.

»Zdaj. Ja. Ja. Zdaj.«

»Vojna bol«

Stari cesar zhalostno povesi glavo. Prelivanje krvi je hotel na vsak način preprečiti. Pa se mu ni posrečilo. Mrko zre skozi veliko stransko okno proti schönbrunnskemu parku. V zhivljenju mu ni bilo prav nič prihranjeno. Predolgo je zhivel in prezhivel vse, ki so mu kaj pomenili ali bili za cesarstvo pomembni. Smrt zhene, sina prestolonaslednika in zdaj še umor Franca Ferdinanda v Sarajevu je preveč za njegovo izmuceno dušo.

»Vse je v bozhjih rokah,« je rekel včeraj zunanjemu ministru, ko je odobril vojno napoved neposlusni in neurejeni Srbiji.

»Bog ve, da je tako prav. Vse ima svoj namen in pomen. Toda moji narodi bodo kos vsem nevarnostim. Cesarstvo je od Boga in zato večno.«

Premishljuje. Stoletja ne pomenijo za Avstrijo nič, za njegovo rodbino, ki ji vlada, pa so veliko.

»Gospod Schoiswohl,« je rekel zadnjih dvornemu svetniku, ko mu je ta sicer samo v mili obliki izrazil dvom o izidu vojnega zapleta. »Moji narodi so vedno premagali vse ovire. Poglejte na primer hrabre Tirolce ali pa pridne, domovini zveste kranjske fante. Kako so vedno in povsod kljubovali turshki nevarnosti in odbili vse njihove zlobne napade. Vse so dali za vero, dom, cesarja. Tako je tudi prav. Ne bodimo chrnogledi. Združeni zaupajmo v bozhjo Previdnost. Nashi drzhavi se potem ne more prav nič hudega pripetiti.«

o o o

Doktor Schoiswohl se nalahno prikloni.

»Veseli me, da ste me pochastili z vashim velecenjenim obiskom,« reče chrnolasi novinarki in jo z galantno kretnjo zaprosi, naj se blagovoli usesti v naslanjach.

»Tudi meni je v chast,« reče novinarka in v zadregi narahlo zardi.

»Gospa Olivia Flopp, morda se boste vprashali, zakaj sem vas povabil v ministrstvo ...«

»Ja, res, zelo me zanima, zakaj ste se obrnili na mene.«

»Kot veste, se je zachela vojna s Slovenijo. Zhal tja ne moremo poslati nashega, avstrijskega vojnega dopisnika, da bi iz samega levjega brloga porochal o nevarnem dogajanju. Za ta posel potrebujemo nevtralnno neavstrijsko osebo.«

Chrnlaska dvigne glavo in ga napeto pogleda.

Dvorni svetnik si natakne ochala, shari po papirjih na pisalni mizi.

»Izvedel sem, da ste shvicarska drzhavljanica, rojena v Bernu. Torej nevtralna osebnost. Kot taka bi se lahko brez nevarnosti podali v Ljubljano. Nič vam ne morejo, medtem ko bi avstrijskega dopisnika takoj zaprli. Ali pa mu naredili še kaj hujshega. Zhe nash stari dobri kancler Kreisky je nekoch izjavil, da so zadeve na Balkanu nepredvidljive. Torej, lepa gospa, bi nam lahko priskochili na pomoc? Nashi mediji potrebujejo natanchne informacije ...«

Se nekoliko zaustavi in jo ljubeznivo pogleda.

»Seveda pa bi lahko naredili še več ... Z vašimi sposobnostmi, kot so mi z navdušenjem sporočili, in z vašimi ženskimi čari ... A ne zastonj, samo za dobro nagrado ...«

»Zanimive stvari mi omenjate. Toda, gospod dvorni svetnik. Premislite, ali sem zmohzna takih reči. Dobro veste, da sem samo shibka ženska ...«

»Ah, ah, lepa gospa ... Ne bodite vendar tako skromni ... Prav zato, ker ste ženska, mislimo, da boste kos nalogam, ki smo vam jih namenili ...«

»Ah ja. Ne vem, ali ste izbrali pravo ...«

»Torej gospa Olivia. Premislite o vsem tem, kar sem vam povedal ... Morda mi lahko jutri sporočite, kako ste se odločili. Ne bo za vas nekoristno, če boste sodelovali. Chaka vas strma kariera na sam vrh naših možnosti ...«

o o o

»Pravijo, da ima tisti slovenski general, tisti Janizhar ali kakor se zhe piše, *nomen est omen*, nozhe v ocheh,« reče nachelnik avstrijskih bojnih sil in si s tresocho roko prizhge kubansko cigaro, da bi se pomiril. »Zelo krut in oster je baje. Ampak, da veste, zdaj mu ne bo nich pomagalo. Udarili bomo kar chez Jezenice ...«

»Kako chez Jezenice?«

»No, skozi predor, gospod brigadir, skozi predor pri Asslingu, kot se pravilno reče, oziroma pri Jezenicah ... Potem pa smo takoj v Lublani ...«

»Pravijo, da Slovenija nabira prostovoljce v Afriki. V Maliju in Kongu. Nimamo še natanchnih podatkov. Zadnje denarne rezerve so za to akcijo izvlekli iz drzhavne blagajne. Baje gre za deset tisoč mozih. Če to drzhi, bo njihova vojska kmalu narasla v velesilo ... Slaba nam prede ...«

»Gospod brigadir, ne bodite defetist! Junashko naprej. Ni vrag, da ne bi premagali tudi tega sovraga ...«

Nachelnik bojnih sil se sklanja nad veliki specialni zemljevid, toda ker je slaboviden, ne vidi nichesar.

»No, bo zhe kako,« razburjeno ropota z besedami. »Na boj in v zmago, potem pa se bo itak vse uredilo, kot je lepo in prav ...«

o o o

Chudne sanje. Da sem nenadoma za petdeset let starejši, kot sem v resnici. Vchera j smo res prevech popivali, zato pa zdaj vse to za kazen.

Dvorni svetnik je ves iz sebe. Pravkar so mu prinesli brzojavko, da se je na Shvedskem zachela drzhavl janska vojna. Francija je izstopila iz Evropske unije in se razglasila za monarhijo. Iz ropotarnice so privlekli nekega starega senilnega Bourbona, ki poudarja, da je parishki grof in zato edini pravnoveljavni naslednik

zadnjega pravega kralja iz leta 1830. Kar chez noch so ga okronali za Ludvika XXVII., saj se pishe zhe leto Gospodovo 2027.

»To je zelo slabo za Avstrijo,« reche doktor Schoiswohl. »Zdaj ne bomo dobili pomochi iz Francije. Zna se zgoditi, da nas prikljuchijo k Sloveniji ... Ja, in kaj bo potem?«

»Ko bi imeli she cesarja, bi bilo vse drugache. Potem bi bili zares jekleno povezani v neunichljivo skupnost. Zdaj pa ta neprijetna neumnost.«

o o o

Stari cesar je pravzaprav vojak. Vechni vojak. Vse zhivljenje. Od jutra do večera. Zato je preprichan, da bo pogum njegovih ljubljenih narodov tudi tokrat omogochil zmago Avstrije in jo navrh bogato nagradil z novimi ozemlji in kronami.

»Poglejte,« zatrdi zvecher nemshkemu veleposlaniku. »Leta 1848 v bitki pri kraju Santa Lucia zahodno od Verone sem imel chast kot mlad vojak boriti se z ramo ob rami z nashim velikim feldmarshalom Radetzkyem. Osem ur je trajala bitka, v kateri smo neprestano stali na pragu smrti. Vendar nismo hoteli popustiti ... In dobri Bog je nagradil nash pogum v nash prid ...«

»Ampak, apostolsko velichanstvo, che smem pripomniti, Verono ste potem izgubili ...«

»Ah kaj ... To je bilo pozneje ...« cesar nejevoljno strese z glavo. »Saj veste, da smo stalno obkrozheni z zakletimi sovrazhniki. Svet nam zhal nikoli ni bil naklonjen ... Razen velika Nemchija ... Zato gremo zdaj v ta odlochilni boj. V ta zadnji boj za zmago miru in ureditev civiliziranih odnosov v Evropi ...«

Kaj se dogaja? Ali sanjam ali bedim? Zvecher smo zares predolgo popivali. Zato zdaj ta neverjetna zmeda v glavi. In te nadvse moreche bedaste sanje.

Artur odvrzhe plashch na blizhnji stol in razgrne chasopis. V kavarni je zelo mirno. Pogled mu zdrsi na chlanek dopisnice Olivie Flopp, ki poroča iz Slovenije o hudih bojih pri Podkorenu in Jesenicah. Obraz se mu sveti v nervozni rdechici. Razburjeno drsi chez stavke lepe novinarka in je vedno bolj vzbujen in razburjen. Namesto vojne sanja o njenih poredno razigranih dojkah. Zazdi se mu, da jo bo v ljubezenski igri pravkar spet potisnil na posteljo in zachel poljubljati po vseh charih njenega radozhivega telesa. Nenadoma zachuti, kako se mu spet divje predaja, kot takrat, v poznem novembrskem večeru v tihem dunajskem hotelu. Zapre oči in sanja. Nato utrujeno zavzdihne, potisne chasopis na stranski stol in si naroči kavo s smetano.

Bogdan Novak

BRATJE SESTRE SMRTI

Vesel roman o poslednjih rečeh

(III)

Krishtof in Gashper sta se prestopala pred dvorano slovesa, ki je bila vsa v steklu. Chakala sta, da jo bodo odprli. Pred zaklenjenimi vrati je stal pokopalishki chuvaj Fedor in ju zanichljivo opazoval kot poceni klobaso.

»Klinc, lahko bi odprl dvorano nekaj minut prej,« je Krishtof siknil skozi stisnjene zobe Fedorju. »She posebej zdaj, pozimi, ko je takshen mraz. Pa tudi poleti, ker takrat tod okoli ni nobene sence; sonce pripeka, dvorana pa je takrat prijetno hladna.«

»Meni ukazujejo drugi,« je malomarno zamrmral Fedor, ne da bi mu privoshchil pogled. Strmel je nekam med grobove. »Razumesh, jaz sem uradna oseba in se drzhim dolochenih pravil. Delam, kot mi ukazuje moj shef. In shef mi je ukazal, naj odklenem dvorano poslednjega slovesa pet minut pred zacetkom ceremonije. Jasno? To ni gostilna, da bi se zbirali v njej, kadar vas zebe ali vam je vroche. Pri nas gre vse po pravilih sluzhbe, ne pa tako kot pri vas, kjer ste pripravljene za denar storiti prav vse. Tisti vash policaj Fonzelj bi za dober denar pokavsalshe zmrznjenega belogardista.«

Fedor je zanichljivo chiknil na sosednji grob.

»To povej Fonzelju, che te je toliko v hlachah,« je siknil Krishtof in se vzravnal, da bi s svojo skoraj dvometrsko atletsko postavo mlahavih mishic naredil vtis na Fedorja. Toda Fedor ga sploh ni vzel za mar in she enkrat je prezirljivo chiknil na blizhnji grob. »Mislim, da ti bo Fonzelj zabil pest med zobe, ali pa bo poprosil za tovrstno uslugo mene. Znan sem po tem, da rad pomagam prijateljem.«

»Lep prijatelj,« je zagodrnjal Fedor in se delal, kot da ne vidi, kako Krishtof stiska velikansko dlan v orjashko pest, veliko kot otroshka glava, in si jo ogleduje.

»Prijatelja morash vzeti takega, kakrshen je,« mu je ponosno odvrnil Krishtof. »Zato ti nimash niti enega prijatelja. Slishal sem govoriti, da ponoche, ko si na obhodu po pokopalishchu, she mrlichi bezhijo pred teboj.«

Fedor ni zinil nobene, le jezno je spet shpuknil slino skozi vrzel med zobmi. Malo je manjkalo, pa bi zelenkasta sluz pristala na Gashperjevem chevlju.

»Moral bi te prijaviti tvojemu shefu,« je zamishljeno rekel Gashper in se odmaknil za korak. »Ali uprava pokopalishcha, ki ti daje tvoj vsakdanji plesnivi kos kruha, zaradi katerega imash najbrzh zeleno slino, ve, da nesposhtljivo pljuvash po tleh, medtem ko svojci zhalujejo nekaj metrov proch?« Skomignil je z rameni in rekel Krishtofu: »Pojdiva rajshi na delo, kajti tale neandertalec bo vsak chas zachel zeleno kozlati.«

Krishtof se je zarezhil in z Gashperjem sta se odpravila proti bližnji mrlishki vezhici s shtevilko devetnajst.

»Tole si mu krasno povedal,« je Krishtof izrekel priznanje prijatelju. »Mislim tole o kozlanju in neandertalcu. Najmanj teden dni se bo sprasheval, kaj je to neandertalec.«

»Pa ti vesh, kaj je to neandertalec?« se mu je blago nasmehnil Gashper.

»Seveda,« se je zarezhil Krishtof. »Nekakshna izumrla zhival, ki neprestano kozla in pljuva, zato tudi smrdi kot dihur. Vsaj mislijo, da je izumrla v ledeni dobi, ko she niso odkrili Fedorja.«

»Uganil si!« se je veselo zasmel Gashper, potem se je mahoma zresnil, kajti prispela sta do devetnajste mrlishke vezhice, ki je bila njuno delovno mesto.

Na parah je lezhil dvainsedemdesetletni krojач v pokoju, po imenu Avgust Laharnar. Njegova vdova je naročila kar dva poklicna zhalovalca, rekoch, naj se ve, da je pokojni Avgust dobro zaslužil.

Pravilo je bilo, da so se poklicni zhalovalci prikazali v mrlishki vezhici pol ure pred pogrebom in ostali she nekaj chasa po pogrebu, dokler se niso razshli vsi, razen bližnjih sorodnikov.

Gashper in Krishtof sta si nadela zhalosten izraz na obrazu in z rokami, sposhtljivo sklenjenimi pred seboj, sta vstopila v vezhico, kjer je lezhala med zadushljivim vonjem svech in rozh zhara s pokojnikovim pepelom. Bila je steklena. Vdova je rekla, da zato, ker je pokojni med delom tako rad gledal skozi okno.

»Tiste gladiole je Miha zhe trikrat prodal nazaj cvetlicharni,« je z resnim obrazom shepnil Krishtof. »Pozimi se lepo obdrzhijo.«

»Molchi in delaj, za kar si plachan,« mu je siknil Gashper.

Stopila sta mimo vrste do zhare in jo pokropila z blagoslovljeno vodo. Potem sta se ustavila pri zhalujochi vdovi, gospe krojachevi, pri Angeli Laharnar. Stisnila sta ji roko in ji izrekla iskreno sozhalje. Gashper jo je sochutno objel in pritisnil ustnice k njenemu vratu.

»Midva sva poklicna zhalovalca,« ji je zamrmral na uho. »Najeli ste naju. Opravila bova, kakor smo se domenili.«

»Ne pozabita na dogovor,« je shepnila vdova.

»Brez skrbi bodite, sposhtovana gospa vdova,« je zhalobno rekel Gashper.

Poklicna zhalovalca sta se odpravila pred mrlishko vezhico, kjer se je zbiralo vedno vech sorodnikov, prijateljev, znancev, stalnih strank, ki so bile prav tako zhe z eno ного v grobu, in radovednezhev, ki so prishli skoraj na vsak pogreb. Takoj so ju zacheli oblegati. Prva se jima je približhala debela babura pri shestdesetih.

»Jaz sem njegova sestrichna Desa,« je pomignila z glavo proti mrlishki vezhici. »Sta tudi vidva rod? Ne poznam vaju. Ali pach? Ko pa je toliko zhlahte! Saj je res, da je zhlahta strgana plahta, ampak vsaj na pogrebih se videvamo.«

»Ja, sorrrodnika sva,« ji je suho pokimal Krishtof.

»Ampak daljna, zelo daljna,« se je navezal Gashper. »Veste, najina mati je bila sestrrrichna njegovega ocheta. Nekakshno mrrrzlo sorodstvo.«

»A oba pogrkujeta? Kje pa zhivita?« se jeanimala babura, ki ju je brez sramu zaslisevala kot najbolj neprijeten policaj.

»Oh, v Burrrgenland na Austrrijskem,« je vzdihnil Krishtof, pri chemer je pogrknil vse chrke r v Burgenlandu in Avstriji.

»Tam imava tovarrrno konfekcije,« je nadaljeval v istem stilu Gashper. »Moshka oblachila, hlache, suknjiche, obleke, srrrajce, telovnike ...«

»Kaj res?« je babura kar zazharela od navdushenja. »Nisem vedela, da je imel pokojni Gusti tako imenitno zhlahto. Nikoli vaju ni omenil.«

»Saj rres ni bilo omembe vrrredno,« je zbrano dejal Krishtof. »Najina tovarrrnica vrrrzhе samo nekaj deset milijonov shilingov chistega letno. Rres ni vrrredno besede.«

»Vabila sva Avgusta, naj se nama prrridrrruzhi,« je povzel Gashper. »Bil je velik strrrrokovnjak za hlache. Lahko bi postal najin parrrtnerrr. Krrruегerrr und Krrruегerrr und Laharrnarrr bi lahko pisalo nad vhodom v tovarrrno. Pa ni hotel. Rrrekel je, da je zanj Amerrrika tukaj. V Avstrriji ne bi zasluzhil toliko kot tukaj, nama je govorril. V Avstrriji se ne da izogniti davkarrriji, in zato nam pol poberrre drrrzhava.«

»Ampak na koncu smo vsi na istem,« se je zahahljal Krishtof. »Vse nam poberrre gospa smrrrt. Do zadnjega pfeninga.«

Toda pokojnikova sestrichna ga zhe ni vech slishala. Zdrvela je k drugim sorodnikom pripovedovat, kakshno zhlahto je imel pokojni Avgust v Avstriji, in da je bil Gusti prevejan tichek, ki je goljufal drzhavo pri davkih, torej je gospa Angelca v teh zimskih chasih zagotovo na toplem, ker ima debelo pernico, natlacheno z markami.

Pred mrlishko vezhico je bilo videti kot na kakshni družinski zabavi. Vsakdo, ki je prispel, je naredil zhalosten obraz, vstopil je v vezhico, pokropil pokojnikovo stekleno zharo, izrekel sozhalje vdovi, potem je z razjasnjenim obrazom prishel na plano in zhivahno pozdravil vse znance in sorodnike. Che koga niso poznali, so ga v pichli minuti zasliali: kdo in od kod je. Nekateri so imeli v suknji zhepnega janeza, ploshchato kovinsko posodo z alkoholom; segali so pridno v notranji zhep, srkali sami, ali pa ponujali pijacho naokrog.

»Le srkni ga, prijatelj! Gospa, tudi vam ne bo shkodovalo, je prvovrstni viski. Jaz ne kupujem patoke!«

Mlajshi sorodniki so zdolgochaseno opazovali starce, kako se veselijo, da so she zhivi, in kako ta usrani dolgchas jemljejo za zabavo.

»Nobene muzke ni,« je vzdihnala pokojnikova vnukinja, petnajstletna machka Metka s shiroko ritjo in velikimi joshki. Besede je namenila bratrancu Karlu.

»Saj,« je zamishljeno rekel Karl in strmел v sestrichno kot hipnotiziran, she posebej v njene joshke, ki so zvedavo silili v svet izpod razpetega rdechega usnjenega suknjicha, odeti samo v tesno oprijet volnen puli. »Za najinim pogrebom bodo morali udariti Ganse, ali pa kakshen tresh metal. Pogreb mora biti hepening, ne pa srednjeveshka morija.«

»A bosh en dzhoint?« je zamrrrala Metka.

»Bi. A kar tuki?« se je zachudil Karl.

»Pa ja, ta stari tako nimajo pojma o shitu,« mu je rekla Metka in prizhgala ročno zvito cigareto.

Naslednji dim je ponudila Karlu. Smrad po travi se je pomeshal s smradom po svechah in postanem cvetju. Vse skupaj se je imenitno ujelo.

»Oho! Poglej ga no! Danilo!« je glasno zavpil pred mrlishko vezhico pokojnikov prijatelj Gregor, trebushast vampezh zariplega obraza, nevarno blizu sedemdesetemu letu. »Glej ga! Kaj she vedno tlachish travo? Mislil sem, da si zhe med pokojnimi. Da sem spregledal tvojo osmrtnico v chasopisu.«

Hahljal se je in stresal roko sosholcu Danilu.

»Ne deri se, bebo!« je rekel Danilo. »Ni treba chisto vsem izvedeti, da si gluhi.«

»Kaj pravish?« se je zadrl Gregor. »Slabo slishim! Govori bolj glasno, ne mrmraj! Kaj mevzhljash? A imash socialne zobe in se bojish, da ti bodo zleteli ven, che bosh bolj odpiral usta?«

»Ne vpjij!« se je zadrl Danilo. »Zdrav sem kot riba v vodi. Mislim, da bom shel jaz za tvojim pogrebom, ne obratno! A se ti s pogreba sploh she splacha domov? Mogoche bi kar tukaj pochakal, da se zvrnesh!«

»Kaj bi to!« se je glasno smejal Gregor. Njegov smeh se je v mrzel dan razlegal kot konjsko rezgetanje. »Se spomnish, kako je pokojni Avgust govoril, da bo shel za najinim pogrebom? Pa je prej njega pobralo! He, he he, hiiii! Ni, da bi se hvalil, vendar se vedno dobro pochutum, kadar grem za tujim pogrebom. Tudi tebe bom pospremil na zadnjo pot, brez skrbi bodi. Ne bom zapustil prijatelja! Sem bil prejsnji mesec pri specialistih na temeljitih pregledih. Naj plachuje socialno, saj sem hudichem zdajal pol plache v shtiridesetih letih dela! So mi rekli, da sem malce naglushen, drugache pa mi nich ne manjka. Sto let bom lahko uchakal! Sto let, Danilo!«

»A psihiatra ni bilo med specialisti? Kako malomarno opravljajo sistematichne preglede,« je zagodrnjal Danilo.

»Kaj pravish?« je zarjul Gregor. »Sem ti zhe povedal, da sem naglushen?«

»Gluhi in sklerotichen,« se je nasmejaj Danilo in mu pobegnil k sosednji skupini, kjer so si zhenske izmenjavale recepte za borovnichevo pito. Zdolgochaseno je zazehal, potem se je usmeril k naslednji skupinici, kjer je visok sivolas moshki s tirolskim klobukom in v sivozelenem hubertusu razlagal moshkim okoli sebe, da si je kupil nov avto.

»Krasna stvar, rover, solidna angleshka izdelava, chudo od tehnike ... Pa barva! Samo dva v taki barvi sta v Sloveniji. Tista prava temno zelena barva olive. Ne vojashka, ampak eleganca, metalna olivno zelena ... Ja, ja, nimam besed, da bi vam to opisal. Morate pogledat po pogrebu ...«

Med pogrebci je zavrshalo. Pokopalishki chuvaj Fedor se je namrech zganil, pogledal na uro, pokimal in slovesno segel v zhep po shop kljucev. Odklenil je poslovilno dvorano. Od nekod so se prikazali pogrebci. Eden je nosil slovensko zastavo, druga dva sta pred seboj porivala lafeto, na katero sta strokovnjashko

zlozhila vence in shopke iz mrlishke vezhice, vmes sta umetelno umestila pokojnikovo zharo s pepelom.

Pogrebnik z zastavo je odkorakal proti dvorani zadnjega slovesa, za njim sta pogrebника porivala vozicek s cvetjem, venci in zharo, nato je shla vdova po pokojniku, za njo najblizhji sorodniki, med katere sta se diskretno pomeshala tudi Krishtof in Gashper, nato se je vila kolona preostalih zhalujochih.

Zgnetli so se v dvorano slovesa. Najblizhji sorodniki in vdova so zasedli stole, ki so shkripali med posedanjem kot razglashen simfonichni orkester. Iz zvochnikov je tiho zaigrala komorna glasba neugotovljivega izvora, nekaj za cvilecha godala in razglashena pihala pod vodstvom zelo znanega dirigenta, ki je zadnja leta prezhlivljaj v Parizu.

Ljudje so se vmes she kar polglasno pogovarjali. Utihnili so shele, ko je stopil pred mikrofon predsednik Krojashkega zdruzenja Slovenije, gospod Aleksander Lah.

»Dragi Avgust!« je zachel Lah, »sposhtovana gospa vdova Angela, sorodniki in zhalujochi ostali.« Glas se mu je zatresel, odhrkal se je, za hip so vsi vzdignili glavo, ker so mislili, da bo pljunil, vendar je pogumno pozhril, potem pa nadaljeval: »Pokojni Avgust je bil krojach. Od jutra do vechera je vihtel shivanko in vlekel nit, shival hlache, jih shiril in ozhal, vchasih tudi pokrpal. Vse svoje zhivljenje je dokazoval, da se od krojashkega dela da dostojno zhiveti, che vihti shivanko mojster svojega poklica. Pri tem ni nasedal modnim muham, ampak je najrajshi, cheprav redko, shival klasichne hlache. Verjel je v to, da k pravemu gospodu sodijo gosposke hlache iz kamgarna, klasichno ukrojene. Demokracija mu je dala prav! Spet prihajajo gosposki chasi, ko se gospodje vse bolj pogosto oblachijo v klasichne hlache, a zhal – na pragu tega zmagoslavja njegove vztrajnosti – mu je smrt iztrgala shivanko iz rok, pretrgala mu je nit zhivljenja.« Za hip je govornik Aleksander Lah obmolknil, kot da je navdushen nad svojo prispodobo. Potem je zanosno nadaljeval: »Neusmiljena je smrt! Vsi bomo nekoch morali izrochiti svojo shivanko njej in oditi bomo morali za pokojnim Avgustom Laharnarjem shivat nebishka oblachila. Trdno sem prepričan, da pokojni Avgust zhe stoji pred gospodom Bogom in mu jemlje mero za klasichne, gosposke hlache. Slava mu! Slava njegovemu spominu!«

Govornik gospod Lah se je priklonil, vdova Angela si je brisala solze s tolstih lic. Iz zvochnikov se je razlegla tiha zborovska skladba: »Shivankar sem, shivankar sem, shivankar sem, tako je moja mati djala ...«

Zastavonosha je vzdignil kol, s katerega je visela zmechkana slovenska zastava, pogrebника sta porinila za njim vozicek s cvetjem, venci in zharo, od nekod se je z zamudo prikazal zhupnik z ministrantom, ki je nosil krizh, vdova se je odpravila za njimi, potem so sledili sorodniki in zhalujochi ostali.

Tiho shkripaje so hodili po snegu chez pokopalishche, zavili z njega in se ustavili pred prometno cesto, ki je delila staro in novo pokopalishche. Zastavonosha je pritisnil na gumb na semaforju, kmalu se je zasvetila rdecha luch za avtomobile, v katerih so preklinjali avtomobilisti zariplih obrazov, in povorka se je napotila chez

cesto proti novemu pokopalishchu. Ves chas so vozniki nestrpno pritiskali na plin, da so motorji hrumeli.

Zadnji je hodil pokopalishki chuvaj Fedor. Na drugi strani ceste se je ustavil, strogo pogledal jezne voznike za volani smrdechih avtomobilov, potem jim je usmiljeno pritisnil na gumb in s tem sprozhil zeleno luch na semaforju. Prvi vozniki so nesposhtljivo speljali hrupno in s cvilechimi gumami, da se je kar kadilo za njimi.

Fedor si ni mogel kaj, da jim ne bi pokazal stisnjene pesti, iz katere je nesposhtljivo shrlel samo iztegnjen grchast sredinec. Eden od avtomobilistov je to opazil in zazhugal mu je s stisnjeno pestjo brez sredinca. Fedor je za vsak primer segel v usta, izvlekel zobe in jih spravil v zhep. Nikoli ne vesh, kdaj utegne razjarjen avtomobilist ustaviti, izstopiti in ti dati eno na gobec. Ne bi bilo prvich. Tako je Fedor tudi prishel do svojih prvih socialnih zob, vendar se kljub temu ob nobenem pogrebu na novem pokopalishchu ni maral odpovedati tej zabavi. Bila je stvar chasti. Nasprotno, od takrat je v stilu, kaj nam pa morejo, she bolj vneto kazal svoj od revme skrivencheni sredinec.

Spotoma so pogrebci vneto zhlobudrali med seboj. Tudi ko je zhupnik blagoslavljal grob in so spushchali zharo v izkopano luknjo, niso utihnili. Smejali so se, se hihitali, klepetali in chvekali.

»Tudi jaz sem rekla, naj me sezhejo po smrti,« je polglasno govorila debela sestrichna pokojnega Avgusta. »Kaj bi razkopavali cel grob, ko sem ga pa tako lepo uredila! Za zharo izkopljejo takshno majhno luknjo. Kot bi jo porinili pod poushter, pa je! Nobene posebne shkode med cvetjem na grobu.«

Vdova Angela se je nekajkrat nejevoljno ozrla po pogrebcih, potem je zaprosila zhalovalca Gashperja, naj jih gre malo umirit.

»To je neznosno! Kakshen hrup delajo! A nimajo niti najmanjshega sposhtovanja do pokojnika? Bil jim je vendar vsaj sorodnik, che ne zhe prijatelj,« je uzhaloshcheno hlipala vdova Angela.

Gashper se je poklonil, pomignil je Krishtofu in skupaj sta se napotila proti najbolj glasni skupini pogrebcev.

»Vdova meni, da se obnashate neznosno!« jim je ponovil. »Kakshen hrrrup pochnete. A nimate niti najmanjshega sposhtovanja do pokojnika? Bil vam je vendarr vash prrijatelj!«

Pogrebci so se zachudeno spogledali, potem so mirno klepetali naprej. Tedaj je zagodrnjal Krishtof, vendar dovolj razlochno, da so ga slishali vsi:

»Kdorrr bo she odprrrl gobec, bo dobil tole pest med zobe. Tishina!«

Tedaj so utihnili, kajti Krishtofova pest je bila videti kot srednje velika lubenica. Takshen argument pa je zhe treba sposhtovati!

***

LITERARNA POPOTOVANJA

(V)

**Med dekoracijo in kritično literaturo
(Literarni Rim v obdobju berlusconizma)**

Rim in literatura? She posebej ob vprashljivem ponovnem vzponu »berlusconizma«, ki je pred leti pripeljal italijansko družbo v politično zagato in gospodarsko neuravnotezhenost, a mu levicharska opozicija ni znala odgovoriti z uravnotezheno alternativo. V velikem mestu imenitnih renesančnih in baročnih inscenacij ter različnih katoliških pozunanjenosti pa tudi italijanskega drzhavnega birokratizma za ponotranjeno in kritično literaturo v takem času pravzaprav ni pravega prostora. Saj je literatura tu – bolj kot v nekaterih drugih italijanskih mestih – vech ali manj dekoracija. Za izbrance v salonih. Ali pa agitacijska politika. Na mitingih in v zaprashednih gledalishchih. Pa tudi mavzolej. Spomin. Spominska hisha nacionalnih pesnikov, h kateri romajo Italijani, Francozi ali pa tudi Nemci, ko pochastijo svojega duhovnega velikana v njegovi »Casa di Goethe« v blizhini trga Piazza del Popolo, kjer je veliki pesnik med leti 1786 in 1788 srečno zhivel pri prijatelju in slikarju Tischbeinu in le v tem mestu obchutil, kot je sam poudaril, »kaj pomeni biti chlovek«.

Slovenci v Rimu nimamo takih imenitnih literarnih obelezhij. »Vechno mesto« ob dandanesh zelo zamazani Tiberi je od nekdash privlachevalo predvsem romarje, tako kot zdaj, v času nemshkega papezha Benedikta XVI. A tudi manj pobozhne romarje – umetnike in zgodovinarje, ki obchudujejo kulturne spomenike klasičnega Rima, ko je bil resnično sredishche in osishche sveta. Vendar je Rim zlasti v emigrantski slovenski literaturi po letu 1945 zapustil dovolj vidne sledi, ki so tesno povezane s tem mestom kot sredishchem katolicizma. Tu sta zhivela in delovala pesnika-duhovnika Karel Vladimir Truhlar in Rafko Vodeb ter duhovnik, esejist in zgodovinar France Dolinar. Vodeb je svoje pesnishke zbirke pretkal s kratkimi subtilnimi impresijami notranjih pokrajin v naročju rimske realnosti, o chemer prihajo njegovi *Rimski hajkaji*. Vodebov Rim je drugachni Rim. To je ponotranjeni Rim drobnih stvari, pokrajinskih tihozhitij in univerzalno obchutene duhovnosti, ki veje skozi vechtisochletno zgodovino tega posebnega mesta.

Dalech stran od reprezentativnih dekoracij uradnega Rima in mnozhice turistov, ki se gnetejo v vatikanskih muzejih, v cerkvi sv. Petra, v Panteonu ob grobu slikarja Rafaela ali na trgu Navona, na Kapitolu ter pri drugih velemestnih zanimivostih, utripa v odmaknjenosti predmestij do hitrega in globalnega chasa in njegovih pojavov precej rezervirano zhivljenje obichajnih prebivalcev »vechnega mesta«. Tu je she nekaj pravega prostora celo za pesnike.

April v rimski »ljudski« chetrti Trastevere z »baročno sharo med starimi hishami« in »zidnimi tapetami s cvetličnimi motivi« je opisala pokojna pesnica Asteria Fiore kot »zhivljenje zhivljenje zhivljenje / bridko in razigrano / okrutno in posmehljivo/ in skrivnostno lepo«. Tudi v literaturo znane avtorice sštevilnih proznih knjig, dram in pesniskih zbirk Dacie Maraini, ki je bila poročena s pokojnim pisateljem Albertom Moravio, je vdrl neki drug prvotni Rim, kar lahko občutimo iz pesmi *Netopir leti nizko*, ki jo je v slovenščino – podobno kot tekste mnogih drugih italijanskih avtorjev – prevedla neustavljivo delavna posrednica med obema literaturama Jolka Milich: »... trdovratne rimske sanje / zelenjavno gledalishche s svojimi rjavimi in sinjimi platni .../... vila Borghese zadobi medlech videz okrog sedme ure zvečer vsa v mleku spechega listja / levje rjojenje sezhe do nas izza zidu zooloshkega vrta ...«.

Toda tu so dandanes še drugachni literarni glasovi. Poseben izziv problematichnemu politichnemu Rimu in celotni italijanski stvarnosti vsekakor predstavlja pisatelj Stefano Benni. Precejshnje shtevilo bralcev si je v zadnjem chasu pridobil celo na nemshkem prostoru, kjer so v prevodih izdali zhe vech njegovih proznih del. V njih se iz razlichnih zornih kotov in na velikokrat humoristichen nachin dotika nekaterih ključnih vprashanj sodobne italijanske družhbe. Leta 1947 v Bologni rojeni Benni velja za najznachilnejshga italijanskega avtorja politichne satire. Znan je tudi kot pisec kritichnih komentarjev v znanih chasnikih in revijah. Benni je nekakshen literarni outsider, samotar in posebnesh. Od tod morda tudi pisateljevo ljubkovalno ime »il Lupo«, volk, ki se ga je prijelo zaradi njegovih vedenjskih posebnosti, saj ubira popolnoma samostojna pota izven ustaljenih pravil igre. Zaslovel je zhe pred leti z romanom TERRA!, posebno znachilne za njegov nachin pisanja pa so tudi razlichne ironichne chrtice in skice. Nekatero je zhe leta 1994 objavil pri milanski zalozhbi Feltrinelli pod naslovom *L'ultima lacrima* (Zadnja solza). V teh proznih tekstih se Benni predstavi kot duhovit družhbeni kritik, ki mu je tuje banalno, poenostavljeno prikazovanje ljudi in dogodkov.

Kot rdecha nit se skozi skoraj vse Bennijeve zgodbe vije pisateljeva obtozhba radikaliziranega potroshnistva, na zatozhni klopi pa so – podobno kot pri Nobelovem nagrajencu Dariu Foju – predvsem spodrsaljaji gonilnih plasti kapitalistichne družhbe. Cheprav se zdi, da Benniju pogledi marksistichnih družhbenih filozofov niso tuji, poskusha zlasti z novimi inovativnimi literarnimi sredstvi, na primer z demontazho tradicionalne pripovedi, najti primerno obliko za kritichno vsebino, ki jo ponuja odprtemu bralcu.

Benni nas odpelje v krichavo galerijo najrazlichnejshih banalnih, a velikokrat tudi vsakodnevnih tipov. Z metodo pretiravanja prizhene navidezne vsakodnevnosti do absurda in jih spremeni v grotesko, ko razgali vedno mochnese prisotno zheljo javnosti po ponovni uvedbi smrtne kazni. V chrtici *Ochka bo nastopil na televiziji* nas na ironichen nachin soochi z družhino na smrt obsojenega, ki sedi pred televizorjem in ponosno bulji v »imenitni dogodek«, saj bodo usmrtitev kriminalno »slavnega ocheta« prenashali v zhivo. V chrtici *Chastni gost* je groteskna glavna figura she vedno zhivi Adolf Hitler, ki kot nad sto let stari senilnesh po desetletjih

politične odsotnosti nastopi na zasedanju italijanske Nove desnice. Dolga povojna leta je namreč popolnoma miroljubno prezhivel v Južni Ameriki kot marljiv chebelar, končno pa se je po zaslugi »italijanske demokracije« spet smel vrniti v »ljubljeno« Evropo. Nova desnica ga navdusheno pozdravi kot svojega nadvse »chastnega gosta«: »Kdo drug kot ta stari blagi mozh bi mogel bolje dokazati spremembo, to zmago nad starimi protislovji, to novo voljo postaviti chebelnjak miru med narodi? Kdo bi mogel storiti to bolje, kot ta mozh, ki pooseblja vse zlo zgodovine, ki je celo prevzel odgovornost za dejanja drugih in moral za to plachati strashen davek. Moral se je celo pustiti razglasiti za mrtvega in prevzeti na svoja plecha pezo zdomstva dalech v tujini, kjer mu je bil edina tolazhba milijon malih, nemih, brenchechih prijateljic. Temu mozhu klichemo naproti: Che te dezhela, ki si jo tako vroche ljubil, noche vech sprejeti za svojega, potem mu bodimo mi njegova nova domovina.« Hujshche obsodbe, kot jo nudi ta ironichni prikaz, sodobna Italija ne bi mogla dozhiveti.

Toda Benni vzame na piko tudi najrazlichnejshe druge manj »globalne« napake in nedoslednosti, ki so prav tako znachilne za danashnje politichno in družhbeno stanje. A ne le v Italiji, temvech globalno, shirom po svetu. Tako izvemo na primer, kaj se v »modernem« sholskem sistemu zahteva od uchencev pri predmetu literatura: »Opishi razvoj vloge talkmasterja v zgodovini italijanske kulture!«

Bennijeve chrtice so odlichno zabeljene s figurami pretiravanja. Podoba je, da se sredi blaginje sodobne kapitalistichne civilizacije v resnici nahajamo na smetishchu, na odpadu izgubljenih iluzij. Avtor zato nonshalantno zajema iz ropotarnice banalnega. V svoje tekste grmadi za slabo prebavo primerno pospeshevalni obremenilni material: iluzija blagodati iz konzerv, plastike in sterilnih hipervirtualnih aparatov vseh vrst je nenadoma razgaljena kot mrtev material, kot moralni fiasko, kot zlom humanega, ki ga v (do)konchni fazi ne bosta mogli ponovno postaviti na noge niti intervencija združenega kapitala niti akcija (animacija) iz v amerishkih rachunalnikih izdelanih figur. Ena takih je za tega zanimivega pisatelja pravzaprav tudi italijanski ministrski predsednik Berlusconi. V Bennijevih prikazih nastopa kot igralec z zvijachami, kot slepar, prebarvan z najrazlichnejshimi pisanimi mazhami zavajanja in zapeljevanja lahkomiselnih mnozhice.

V tem kontekstu je med drugim zanimiva tudi knjiga Uda Gümpelsa in Ferruccio Pinottisa *Berlusconi Zampano – Kariera genialnega sleparja*, ki je izshla nedavno v nemshchini pri zalozhbi Riemann. Oba znana novinarja skushata v njej osvetliti Berlusconijev razvoj do ministrskega predsednika. Analizirata njegove prijatelje in domnevne kontakte z mafijo in tajno lozho P2. Predstavita zapleteno strukturo Berlusconijeve mednarodno razvejane podjetnishke dejavnosti s privatnim premoženjem približno dveh milijard evrov, kar ga uvrshcha med petdeset najbogatejshih ljudi sveta.

Glej tudi: *LITERARNA POPOTOVANJA I – LIZBONA* (SRP 83-84/2008); *II – MALLORCA* (SRP 85-86/2008); *III – FIRENCE* (SRP 87-88/2008); *IV – PRAGA* (SRP 89-90 / 2009).

Damir Globočnik

BARVE TISHINE IN DRAMATICHNOSTI

Obsežni likovni opus akademskega slikarja in likovnega pedagoga Jozheta Megliča lahko razdelimo v vech tematskih skupin, kot so industrijski pejsazh, krajina in veduta, figuralne kompozicije, erotichna motivika in tihozhitja. Ne glede na motivno pestrost in tudi formalno raznovrstnost, saj se srečujemo z oljnimi in akrilnimi platni, pasteli in grafikami, lahko govorimo o logičnem likovnem razvoju in izpolnitvi slikarskega programa, ki bi ga morda najprimerneje povzeli z besedami: slikati po notranjih hotenjih. »*Si ali nisi umetnik.*« – tako se glasi napis na vratih stalne zbirke Megličevih slik na gradu Bogensperk.

Za razumevanje slikarskega delovanja Jozheta Megliča je potrebno poiskati povezavo med njegovo poklicno potjo, ki ga je iz rodne gorske vasi Lom pod Storzhichem na Gorenjskem privedla najprej v Trbovlje v industrijskem Zasavju in nato v Shmartno pri Litiji. Kot učitelj likovne vzgoje od slikanja ni bil neposredno finančno odvisen, kar mu je omogočalo, da se je lahko posvetil nekaterim motivnim sklopom, ki so v slovenskem slikarstvu redki, pogosto celo netipični (fantazijske figuralne in erotichne kompozicije) ali pa vezani na določeno regijo. Med slednje sodi tudi prvi zaokroženi Megličev ciklus slikarskih podob zasavskega industrijskega pejsazha (ciklus *Tovarne*).

»Pod cementarno v Trbovljah sem začel svojo slikarsko pot. Njeni ostri betonski robovi so razparali moja platna in zlomili zeleno idilo moje gorenjske mladosti. Nenadoma sem se zavedal, da imam v rokah simbol, mnogoznachen simbol. Simbol, ki kaže iz Trbovelj v Ljubljano in na Jesenice, v Essen in New York, v starodavni Babilon, v srednjeveshko grashchino strabov, preko zmagovalne dobe tehnike v konec chloveshtva. Cementarne, apnenice in separacije na mojih slikah so se prichele pretvarjati v brezimne tovarne A, C, S ... Pritegnila me je harmonija med hladnimi linijami in strupenimi barvami, ischbem napetost med diagonalno dinamiko oblike in umirjeno modrino, zanima me kontrast med drobno chloveshko figuro in ogromno gmoto betona. Vchasih pa se mi v ta mrzel svet prikrade tudi zasanjanost pomladnih trav.« (J. Meglič, zlozhenka razstave v Trboveljski galeriji, Delavski dom, Trbovlje, 1975)

Osrednji motivi Megličevega prvega slikarskega ciklusa so bili cementarna v Trbovljah, betonske stavbe, separacije, apnenice, elektrarne, dimniki in drugi revirski industrijski objekti v ozkih dolinah. Analitichno zasnovane in delno stilizirane upodobitve industrijskih ambientov je Jozhe Meglič povezoval z izraznim potencialom reduciranih, hladnih ali toplih barv, s katerimi je prekrival velike ploskve industrijskih obratov. Z omenjenimi slikarskimi deli se je uvrstil med zacetnike industrijskega pejsazha pri nas (Ivan Seljak-Chopich, Marjan Dovjak, Milan Rijavec, Tone Leskovshek, Leopold Hochevar-Hochi, Franc Kopitar ...).

O razpoznavnem likovnem izrazu lahko govorimo tudi pri najobsežnejšem sklopu Meglichevih slikarskih kompozicij, ki zajema krajine ter vashke in mestne vedute. Pri slikovitih krajinah, ki imajo nekoliko romantichen značaj, je pogosto uporabljal intenzivno in praviloma živo zeleno barvo. »*Veliko slikam v zelenem. To je barva travnikov in gozdov mojega rojstnega kraja, konkretna in sanjska hkrati, strupena in melanholična, barva tishine in barva dramatičnosti (skupaj z rdečo).*« (J. Meglich, nagovor obiskovalcem razstave, tipkopolis) Zelena, ki jo je Meglich pogosto povezoval z enako intenzivno modro, je seveda tudi barva travnikov in gozdov okrog gradu Bogensperk.

Lahko bi dejali, da se je barvna podoba krajinskih in vedutnih motivov bregovite okolice Litije, Loma pod Storzlichem in drugih delov Slovenije, ki jih je Jozhe Meglich obiskoval tudi kot reden gost likovnih srečanj, podredila slikarjevimi čustvenim vzgibom. Slikarske poteze, med katerimi je vsaka domishljeno položena na površino platna, se harmonično povezujejo v celoto. Nikoli se ne srečujemo s fotografsko zvestimi, doslednimi prenosni nekega krajinskega motiva na slikarsko platno. Slikarja sta zanimali celostna in harmonična koncepcija krajinske podobe ter prepričljiva razpoložljiva ubranost, ki jo je dosegal s spretno uporabo barvne palete in igre svetlobe in senc.

»*Dve dejstvi sem imel pred očmi, ko sem slikal te podobe:*

1. *umetniška slika naj bo več kot gola fotografija narave in 2. likovno delo je od narave neodvisen organizem, podrejen le lastnim zakonitostim.*« (J. Meglich, nagovor obiskovalcem razstave, tipkopolis)

Podobno uspešen v iskanju likovne sinteze je bil tudi pri upodobitvah vashkih dvorishch, starih domachij, mestnih ulic in trgov, cerkvenih in drugih spomenikov, ki bodo nekoch imele tudi precejšen kulturnozgodovinski pomen. Prikazujejo nam vashke in mestne ambiente, ki se neprestano spreminjajo ali pa celo dobesedno izginjajo pred našimi očmi.

Che bi za krajine in vedute lahko dejali, da so odrazi lirichnega in bolj optimistichnega pola slikarjevega značaja, so figuralni motivi, po katerih je Jozhe Meglich posegal tudi onkraj vidnega in resnichnega, pogosto nastali kot odrazi bolj trpkega, celo pesimistichnega pogleda na svet.

Pri smelejshi erotichni in nasploh figuralni tematiki bi poleg hotenega dialoga z aktualnimi likovnimi stremljenji in nekaterimi starejšimi likovnimi smermi (mdr. ekspresionizem) lahko opozorili na simbolno pomenljivost motivov. V podobah zhenškega in moshkega akta, na katerih se Jozhe Meglich ni izognil »pornografskim« pozam in detajlom, je videl predvsem metafore tragiczne chloveshke usode. Podobno velja tudi za robotom podobne figure, ki jih je sestavil iz organskih in umetnih oblik.

Figuralni motivi so lahko nelochljivo spojeni z razgibanim hladnim zeleno-modrosivim krajinskim okoljem. Prostorska dinamika, ki je zajela enovito kompozicijo, je znachilna tudi za ciklus *Skushnjave Kapadokije*. V slikoviti pokrajini v Mali Aziji, ki jo je ustvarilo vulkansko delovanje in preoblikovalo delo chloveshkih rok, je Jozhe Meglich ugledal motive, katerih celostna koncepcija prostora temelji na podobnih reshitvah, kot jih je sam uporabljal pri fantazijskih figuralnih kompozicijah.

Jozhe Meglich

LIKOVNA DELA

- 1 Rumena tovarna c1, 1969, jajčna tempera, platno, 59 x 53 cm
- 2 Betonska pokrajina, 1969, olje, vezana ploshcha, 47 x 47 cm
- 3 Bela tovarna a1, 1970, olje, platno, 53 x 46 cm
- 4 Flora, 1997, olje, platno, 65 x 75 cm
- 5 Erotična krajina, 1986, olje, platno, 95 x 95 cm
- 6 Kapodokija, 1999, akril, platno, 100 x 80 cm
- 7 Kapodokija 8, 1999, akril, platno, 80 x 80 cm
- 8 Polshnik, 1992, olje, platno, 80 x 80 cm

Naslovnica

- 9 Tovarna e5, 1969, jajčna tempera, platno, 55 x 55 cm

Fotografije del: Katja Podgorshek

Jozhe Meglich je bil rojen leta 1939 v Lomu pod Storzichem. Po končani gimnaziji v Kranju je obiskoval Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani, na kateri je diplomiral leta 1964 pri prof. Maksimu Sedeju. Leta 1966 je končal tudi specialko za oljno slikarstvo. Zhivel je v Trbovljah in v Šmartnem pri Litiji, kjer je bil zaposlen kot likovni pedagog. Atelje je imel v stolpu gradu Bogensperk. Samostojno je razstavljal v Trzichu, Ljubljani, Kranju, Kamniku, Litiji, Beljaku, Saint Marie aux Mines (Francija), Trbovljah, na Jesenicah, Ptuju, Bogensperku idr. Umril je leta 2006. Stalni zbirki Meglichevih del sta na gradu Bogensperk in v knjižnici v Šmartnem pri Litiji.

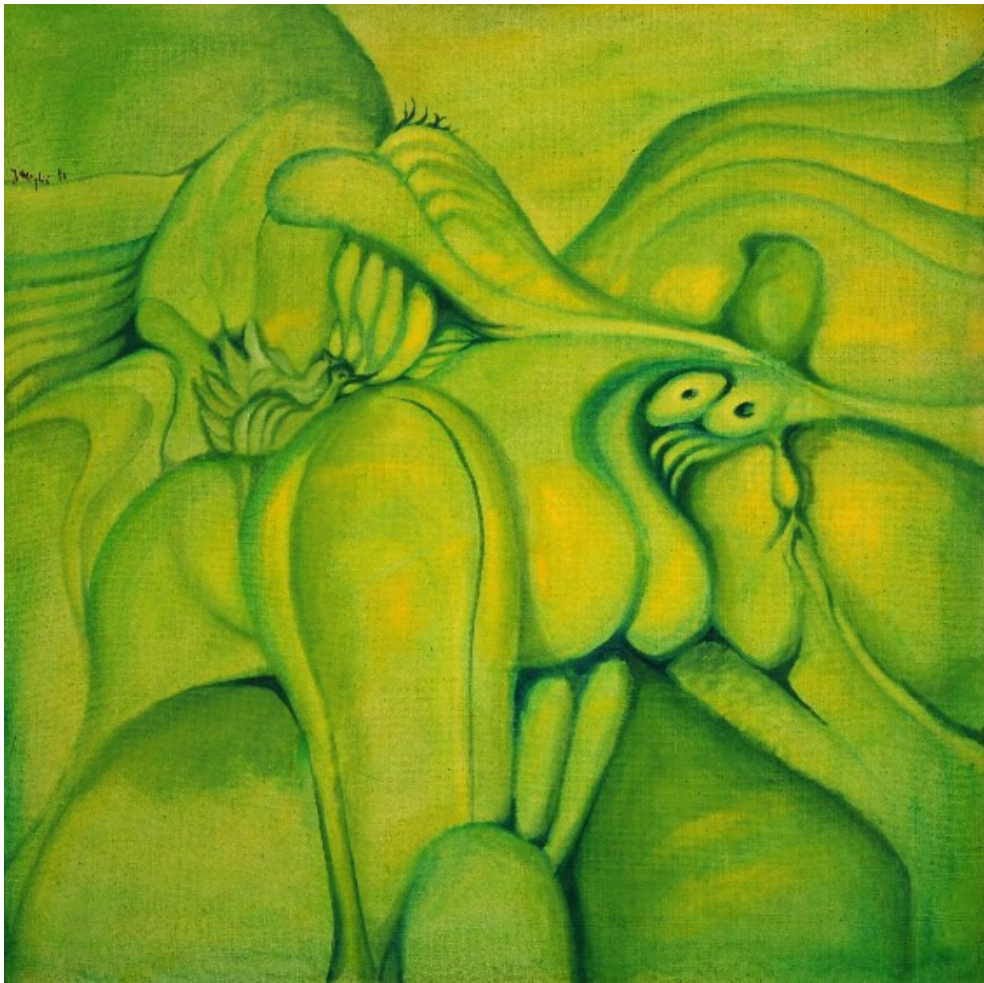

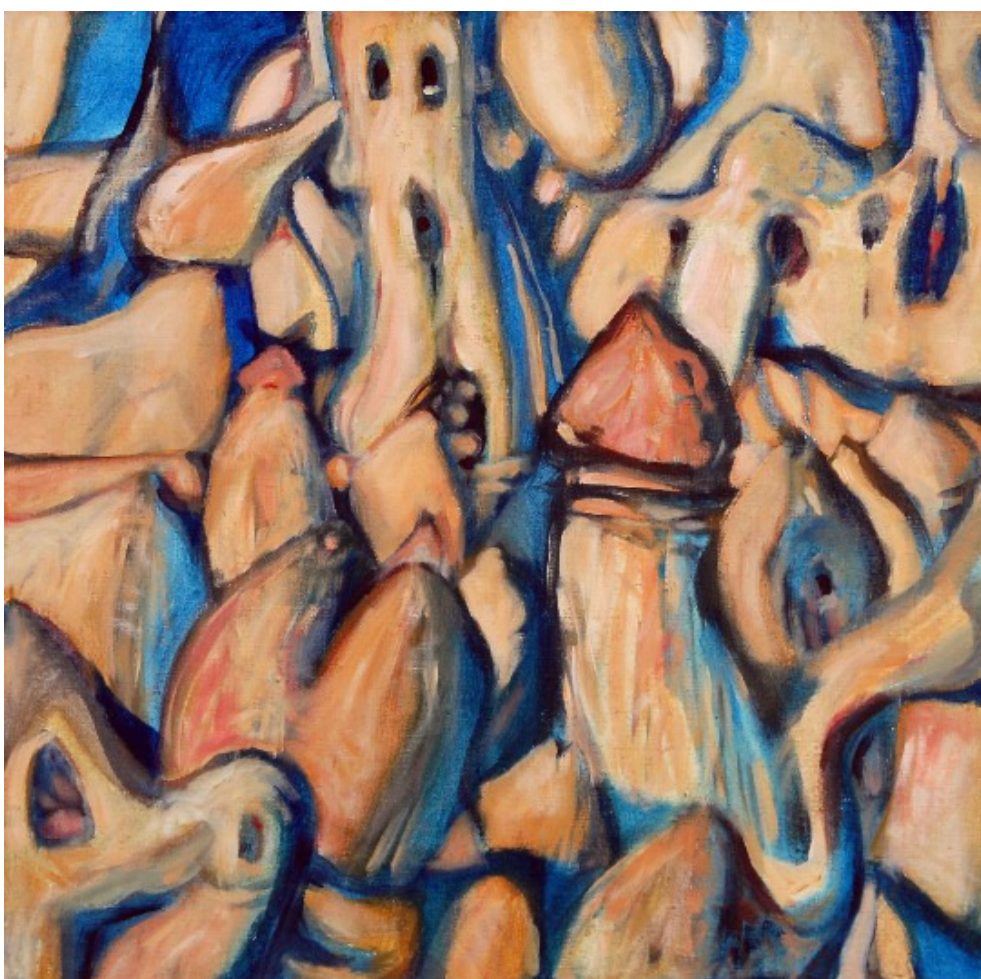

Damir Globochnik

SATIRICHNI LIST MUHE (1926–1927)

»List za humor in satiro« *Mube* je začel izhajati 1. septembra 1926 v Ljubljani. Njegov izdajatelj in odgovorni urednik je bil Ivan Kavchich. S sht. 6 se je uredništvo preselilo v Celje. Tu je delovala Zvezna tiskarna, ki je tiskala list. Izdajatelj in odgovorni urednik *Mub* je postal Polde Vishnar, ki sta ga v sht.7 iz leta 1927 nadomestila odgovorni urednik Anton Jandl in izdajatelj France Gorichan (od sht. 9/10 iz 1927 je bil Gorichan tudi odgovorni urednik). Poleg celjskega sedeža so imele *Mube* podružnici v Ljubljani (Cerkvena ul. 21) in Mariboru (Kejzharjeva ul. 7). Prvo leto je satirichni list izhajal kot polmesechnik (7 shtevilk), leta 1927 pa trikrat na mesec (11 shtevilk, dve sta dvojni). Zadnja shtevilka je izšla 24. aprila 1927.

Humoristichno-satirichni list je obsegal osem strani. Naslovno zaglavje je sprva krasilo ime lista, ki je izpisano z drobnimi muhami. V sht. 5 je list dobil novo naslovno vinjeto, na kateri so bili predstavljeni: danska komika Pat in Patachon (veljala sta za najbolj popularen evropski igralski par v obdobju nemega filma), Srb, slikar, dekle, fant, klovn, dojenček, opice, papiga in muhe. Avtor vinjete se je podpisal z zacetnicama »V. G.«. Posamezne shtevilke lista so bile tiskane v različnih barvah oziroma dvobarvnem tisku.

Uredništvo je k sodelovanju povabilo humoriste in karikaturiste: »*Chim vech sotrudnikov bomo imeli, tem boljshi bo nash list. Sprejemamo vse, kar spada v humor in satiro. Rokopisi in risbe naj se posbljejo na urednistvo "Muhe", Ljubljana I. poshtni predal.*« – »*Objavljeni prispevki se honorirajo, poslani rokopisi se ne vrachajo.*« Narochnike naj bi privabilo brezplačno razposhiljanje prve shtevilke. »*Prvo shtevilko nashoga lista smo poslali nekaterim nam znanim lokalom na ogled, ker je tak list, kakor je nash, neobhodno potreben v prvi vrsti javnim lokalom. Narochnina za prve shtiri shtevilke znasba le 7,50 Din in se naj nam posblje po prilozhbeni položnici. Ako bi kdo list le odklonil, potem prosimo, da ga v teku treh dni po prejemu zopet vrne, ker ga bomo sicer smatrali za narochnika. Isto velja tudi za druge oglednike*« (sht. 1). Uredništvo je razpisalo tudi nagrade za tiste, ki bi pridobili nove narochnike ali oglase.

Domena lista, s katerim je sodelovalo vech risarjev, sta bili politichna satira in karikatura. Na karikaturi v sht. 1 se strankarski veljaki dr. Anton Koroshec (Slovenska ljudska stranka), Ivan Pucelj (Samostojna kmetijska stranka), dr. Gregor Zherjav (Samostojna demokratska stranka), Nikola Pashich (velikosrbska Narodna radikalna stranka), Stjepan Radich (Hrvashka republikanska seljachka stranka) in drugi protagonisti tedanjega politichnega prizorishcha gnetejo okrog »*Nasbe*

politichne kobile. – »Njena hrana je v glavnem korupcija, kar pa ji očitno ne prija posebno, ker vedno bolj kazhe rebra. No včasih pa vseeno koga brvne, da jo prav poshteno skupi. Na zunaj je miroljubna, vendar ima tudi svoje mube.« Avtor karikature se je podpisal kot »Shtjer Zg.« (najbrz Shtefan Jerko-Chichek).

Njegovo delo je tudi karikatura »*„Jutro” in „Slovenec” v polemiki*« v sht. 2 s personifikacijami obeh chasnikov med pretepom. Na karikaturi »*Radich pred vstopom v vlado*« v sht. 3 je Shtjer. narisal Radicha, ki trka na vladna vrata: »*Odprite! – Odprite! – Ni me volja biti zunaj. Če ne pojde z lepa, porabim pa silo. Notri moram na vsak nachin.*« Roka osebe na pravi strani vrat mu kazhe figo, izza plotu opazujejo Koroshec, Pashich in predsednik vlade Nikola Uzunovich.

Avtor karikature »*Projekt spomenika, ki ga misli postaviti Združeni Republiki Slovenska Kmechka in Hrvatska Seljachka svojima voditeljema ob tisočletnici ustanovitve Srbske Obznanee*« v sht. 6 se je podpisal »Zera«. Kvalitetna karikatura prikazuje spomenik z objetim Ivanom Pucljem (1926 je bil minister za kmetijstvo) in Stjepanom Radichem. Okrog obeh se ovija kacha (vidovdanska ustava), ki je pravkar ugriznila Radicha za mecha. Spomenik krasi dvoglavi orel z napisom »RR« (vlada radikalcev in Radicha).

Delo istega avtorja je tudi karikatura »*Zbe osmo leto ista pesem*« iz naslednje shtevilke. Otroci Slovenec, Hrvat in Srb so se zbrali ob bozhichnem drevescu, pod katerim so sicer darila, vendar mama Vladica naroča: »*pojesti nikar, če ne bo gorje; / spraviti se mora za druga leta, / ker slab se kredit nam zhe zopet obeta*« Motiv, ki ga srečamo tudi na karikaturi v *Ilustriranem Slovcu* (1925, sht. 53), se je uveljavil v 19. stoletju.

Na karikaturi »*Naglica ni dobra*« v sht. 5 Italijan trka na vrata Drzhave SHS, v rokah ima Nettunske konvencije iz 1925 (dopolnjevale so Rapalsko pogodbo, ratificirane so bile 1928): »*Brzo podpisite, nash narod potrebuje ... e ... posla in ... e ... kruba!*« Opazuje ga Dalmatinec: »*Lej ga lej, kako se mu mudi! Kaj če bi nam te konvencije ne konvenirale!*«

Na zadnji strani sht. 7 je bila objavljena karikatura »*Ricinusolini*«, pod katero se je podpisal risar »ASh.« italijanskega ducheja Mussolinija z imperatorskim vencem na glavi obdajata gorjachi in opletajoch napis »Olio de Ricci«.

Na karikaturi »*Pred volitvami*« v sht. 2 iz 1927 (avtor »ASh.«) Radich, Zherjav in drugi politichni prvaki ponujajo ovcam (volivcem) sol: »*Kadar se ovco lovi, se ji soli moli.*« O domnevni politichni nevtralnosti lista pricha karikatura avtorja »ASh« »*Na dan volitev*« v sht. 3 iz 1927 in njen komentar. »*„Kirga bush volu Janez?” Janez: „Kdur bo dav vech gulazha, tistga bom volu sej storu za ljudstvo tku ne bo nbeden nch.*«

Za isto shtevilko je »Zera« prispeval risbo kralja Matjazha, ki sprashuje dvornega norchka: »*Bogve, kako je v moji mali drzhavici, v Jugoslaviji.*« Dvorni norec: »*Izvrstno, Velichanstvo. Za vzgled so vzeli nas: Če se sluchajno ne kregajo – spijo. Funkcijo, ki jo imam jaz na Vashem dvoru, opravlja tam neki mozg z imenom Stipica*« (t. j. Stjepan Radich).

Za sht. 4. iz 1927 je risar »ASh« narisal »Nazaj "forikanje" zelene armade« s Pucljem kot Martinom Krpanom, ki na kobilici tovari »obljube« in »gnojnico«, in topničarjem Radichem, slednji namesto smodnika in topovskih krogel strelja »lazhi«. Samogovor Stipice Radicha: »R. R. korita so zhe tako velika, da v njih s celo mojo stranko utonem ...« Karikatura je nastala z ozirom na podobno zasnovano karikaturu v liberalnem chasniku *Jutro* (1924, sht. 270 in 1926, sht. 246).

List ni pustil pri miru vodilnega politika Slovenske ljudske stranke dr. Antona Koroshca. Osrednji karikaturist *Mub*, ki se je podpisoval z inicialkama »ASh«, je na karikaturi »Nasha vlada ...« v sht. 5 narisal Koroshca z lajno, ki igra melodijo »Avtonomija tralala«, in s stolčkom »Vlada SHS« v roki, na stolček je privezanih nekaj manjših korit. Koroshcu se zloveshche blizhajo krizni oblaki. Koroshcec: »Oh zahvaljen bod' Jezus za ta zlati stolček in koritca, vrlo sem jih zhe bil potreben. Spricho te polomljene lajne prishel bi kmalu prepozno. Ali krize te nesrečne, frdamane krize – te, te, se bojim!« Slovenska ljudska stranka je zastopala avtonomistično stalishche. Ko je bila v vladi, se je njen odpor zoper centralizem in monarhično ureditev zmanjšal. Junija 1927 se je SLS z Blejskim paktom odpovedala aktivnemu boju za avtonomijo Slovenije in se zadovoljila z noveliranjem zakona o oblastni samoupravi v ljubljanski in mariborski oblasti. SLS je stopila v vlado, dr. Koroshcec je postal minister za notranje zadeve.

Delo istega avtorja je karikatura »Kaj se vse obeta sestradani Sloveniji v najkrajšem chasu«. iz Beograda v skledo Slovenke v narodni noshi letijo klobase, bedrca, dinarji, obljuje, nich vech ne bo povodenj, nich vech davkov ...

Na karikaturi »Chakaj, chakaj, samo chakaj ...« v sht. 6/7 sta narisana personifikacija beograjske Vlade in potrpezhljiv, zdolgochasen slovenski Janez: »Dejali so mi naj potrpi – potrpel sem. – Rekli so mi, naj bom zadovoljen s tem kar imam – zadovoljen sem bil. Dejali so mi naj pochakam. – chakal sem – chakam in chakam, od hudirja vse zaman.«

Na karikaturi »Delo v postu ...« iz sht. 9/10 vabi ministrski predsednik Nikola Uzunovich v skupshchino pusta: »"Pust" pridi k nam v skupshchino kejer traja "pust" celo leto – drugje te itak povsod ven mehejo.«

Za nepogreshljivo personifikacijo na karikaturah od balkanskih vojn dalje velja angel miru s palmovo vejico v rokah, ki ga je »ASh« narisal na karikaturi »Tezha misija!« v sht. 6/7. Evropski angel miru lebdi nad konicami bajonetov. Na karikaturi »Avanti ...« v sht. 8. je Kitajec iz shanghajskega kantona brcnil Mussolinija. Slednjega, nadvse drobcenega ob visokem angleskem drzhavniku Chamberlainu (najbrzh sir Joseph Austen C.), srečamo tudi na karikaturi »Strah Evrope« v zadnji, 11. shtevilki *Mub*. Chamberlain: »Da ti SHS ni na prste stopila, bi danes chvrsto korakal po balkanskem polotoku.« Mussolini odgovarja: »Moja "kurja ochesa" pa Jugosl. "Bergsteigerji" se res nimata rada, sedaj sem o tem docela prepričan.«

Poština plačana v gotovini. Cena 2Din.

Leto I. V Celju, dne 1. decembra 1926. Št. 6

Projekt spomenika,

ki ga mislita postaviti Združeni Republiki Slovenska Kmečka in Hrvatska, Seljačka svojim voditeljima ob tisočletnici ustanovljenja Srbske Obznane.

OD ZHELEZNINE DO STRIPSE UMETNINE

Eden danes manj znanih, na področju devete umetnosti nich vech aktivnih, toda po svojih delih kvalitetnejših risarjev slovenskega stripa je tudi Rade Miloshevich, rojen 10. 4. 1955 v Smederevu v Srbiji; osnovno in srednjo trgovsko sholo je obiskoval v Pozharevcu, leta 1975 pa se je preselil k sorodnikom v Slovenijo. Čeprav je delal kot prodajalec v trgovini z zheleznino, je vztrajno razvijal svoje likovno znanje, saj se je z risanjem ukvarjal od otroških let. V časopisih in revijah je objavljil ilustracije in portrete znanih oseb, pritegnilo ga je tudi risanje stripov (zlasti zgodovinska tematika, npr. Spartak). Eden njegovih prvih objavljenih stripov je partizanski *Usodna zaseda* (v reviji *YU-strip*, G. Milanovac, konec 70-ih let). Sledil je *Bih nad vasjo* o zhivljenju in uporuh kmetov na Kranjskem v srednjem veku (ljubljski *Ned. dnevnik*, avg. – okt. 1978; scenarij C. Gale, priredba in lettering I. Antich). V založbi DDU Univerzum in Kluba devete umetnosti (KDU) je kot samostojen album (Lj. 1983) izshel *Mebikanec* kot strip z oblachki, pred tem pa je izhajal kot stripska slikanica z besedilom pod slikami v *Delu* (biografijo boksarja je po Jacku Londonu priredil C. Gale). V mladinskem tedniku PII (Pionirski list) sta bila objavljena stripa *Trojanska vojna* (1985/1986) in *Smrt v grobnici* (priredba Sherlocka Holmesa; 1987/1988), oba po scenariju arheologa Marjana Blazhona pod psevd. J. Kranjec. Vech krajših epizod po resničnih sodobnih dogodkih je predstavila kriminalistichna serija *Inshpektor Dareing* (scen. C. Gale), objavljena v reviji *Novi Zvitorepec* (sht. 1 in 2, 1989) in trzhashkem *Primorskem dnevniku*. Od junija do septembra 1991 je v dnevniku *Slovenec* po dnevnih pasicah izhajala kriminalka, ki se dogaja v sodobni Ljubljani: *Janez z Brega – V tishini nochi* (po scenariju M. Blazhona pod psevd. Marko Kalin, risar pa pod psevd. Toni Teicher). Vse bolj nespodbudne razmere za strip so kot mnoge druge tudi Miloshevicha odvrnile od risanja te zvrsti; danes se posvecha rachunalnishki umetnosti in animaciji.

Miloshevichev stripski opus ni posebno obsezhen, vendar je stilsko jasno profiliran in estetsko skrbno izoblikovan, z vrhom v *Trojanski vojni* in *Smrti v grobnici*. V spremni besedi k *Mebikanecu* je sam kot svojega poglavitnega vzornika navedel Ala Williamsona (risar stripa *Tajni agent Corrigan*) kot mojstra »filmske montazhe« v stripu ter she nekaj drugih amerishkih velikanov (Alex Raymond, Stan Drake, Leonard Starr itd.). Miloshevicheva risba v prefinjenem realistichnem stilu z natanchno oblikovanimi razmerji med svetlobo in senco je zanesljivo vpisana v zgodovino slovenskega stripa.

(V knjigi Iztoka Sitarja *Zgodovina slovenskega stripa 1927 – 2007*, izd. UMco, Lj. 2007, je Rade Miloshevich pomotoma omenjen kot Rajko Miloshevich, tj. zamenjan je z znanim srbskim risarjem, mojstrom vesterna, s podobnim imenom: Rajko Miloshevich Gera. – Op. ur.)

Rade Milosевич

TROJANSKA VOJNA

/iz stripa/

TROJANSKA VOJNA J. Kranjec
R. Milošević

PO SULOVEM OBLEGANJU IN ZAVZETJU /LETA 87-86 PRED KRISTUSOM / ATENE NISO VEČ IGRALE POMEMBNE VLOGE V IZGOOVNI, NJUNOVA KREATIVNA MOČ SE JE POGRIZLA V MOČVIRJE POVPREČJA, SE VEDNO PA SO OSTALE POMEMBNO UNIVERZITETNO SREDIŠČE IN ZBIRALIŠČE ODLIČNIKOV, KI SO PRIHAJALI SEM ODČUDOVAT SLAVNE OSTATKE PRETEHLOSTI, KI JIH JE BILO MESTO POLNO.

VSAKA ŠTIRI LETA, NA DAN 28. HEKATOMBEONA, DNEVA VELIKIH PANATENSKIH SVETČANOSTI, PA ATENE ZNOVA DOBE VIDEZ SVETOVNE METROPOLE, OGROMNE MNOŽICE SE PREKO ASORE VALE PROTI AKROPOLI.

POMITETI MORANA, DA NE ZAMUDIVA ZACETKA.

RAJE BI GLEDAL DOBRE GLADIATORJE, KOT PA POSLUŠAL DOLGOVZNE RECITACIJE.

GLEJ, DA MI TEGA NE ZINES PRED OSTALIMI! OGRAMOTIL BI ME.

ČE SE ŽE BOJIŠ, DATE BOM SPRAVIL V ZADREGO S SVOJO NEVEDNOSTJO, MI NA HITRO RAZLOŽI, ZA KAJ GRE V TEJ ILIADI!

OPISUJE GRŠKO OBLEGANJE TROJE, DO KATEREGA JE PRIŠLO, KER JE TROJANSKI PRINC PARIS UGRABIL HELENO, ŽENO SPARTANSKEGA KRALJA MENELAJA.

OPOZORITI, PATE MORAM, DA HOMER VČASIH IMENUJE GRŠKE AHAJCI ALI DANAJCI, VČASIH PA HELENI, ZA TROJANCE PA LAHKO UPORABLJA TUDI IME DARDANCI.

AHA, PRIPLELA SVA.

KJE STA SE ZADRŽALA TAKO DOLGO? SAMO NAVAJU SAMO ČAKALI.

ŠE TO, EP SE ZAČENJA Z DESETIM LETOM OBLEGANJA TROJE.

...IN ZAIGRAL NA LIRO...

PESEM BOGINJA ZAPOJ...

V DVORANO JE VSTOPIL STAREC PLEMENITEGA VIDEZA...

23 PIONIRSKI LIST

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

Matej Krajnc

CHIMBA

Na kakem zlizanem pragu mi kdaj she spodrsne,
a tudi, che me zanese v podboj, se nich posebnega ne zgodi.
Pogledam, che je kdo kaj vrezal vanj, to me edino zanima.
Vchasih sem imel nozdrvi, zdaj she nosnic skorajda ni.

V stare rokovnike zapisujem nova pochetja.
Potetovirane sanje odnasham med bioloshke smeti.
Che kdo pozvoni, mu odbrenkam odhodnico malce glasneje;
malce bolj tiho odide, che zhe kdo pozvoni.

To, da lahko ob pol treh popoldne grem ven, je privilegij;
da lahko dolge ure ob chaju in toastu sedim.
Preden grem, vedno pomignem zrcalu na vratih.
Ko vidim, kakshno frizuro imam, se zasmejim.

Rock Island Line igram le she na mandolino,
pod prsti mi tista divja lokomotiva brenchi.
Vchasih zajadram med gusarje kot Selishkarjev Ante,
a se vedno znajdem v patroljnem cholnu, she preden mi kdo kaj naredi.

Sanje so chudovite, ker jih tako hitro pozabim.
Chez dan zlagoma tehtam njihov pozabljen nemir.
Ponavljjam kot mantro: kdo me bo? Morda vi, dolgopetec?
na melodijo *Those lazy hazy crazy days of summer, of soda and pretzels and beer.*

Uchili so me, da moram za seboj zaloputniti vrata.
Nauchil sem se, kakshen trushch mora nastati ob tem.
Vchasih mi she spodrsne na kakshnem zlizanem pragu,
a zdaj vem, kaj sledi. No ja, vsaj mislim, da vem ...

AFRIKANIZMI

She nedavno je bila Afrika za Zahod nekakšna »nočna posoda«, zdaj je – predsedniška moda.

Jazz, »glasba za pavijane«, tudi za belski jaz svojevrsten čar ostane.

Za Obama je Kenija kot za ameriškega Slovenca Slovenija.

Petrarka je zachel evropsko renesanso s provansalsko Lavro in s Scipiona Africhana vojno avro.

Prizma afroaforizma je shizma cinizma.

Afrodita lahko pomeni: rojena v (chrni) Afriki ali v (beli) morski peni.

Leopard ne more spremeniti svojih lis – pravijo Anglezhi o chlovekovi znachajski mrezi.

Yugobalkanski primer je afrishka (leopardja) zver.

Ima leopard chrne lise na rumenem telesu ali rumene lise na chrnem telesu – ima srbohrvashchina srbske lise na hrvashkem telesu ali hrvashke lise na srbskem telesu?

Meje med balkanskimi jeziki so vse bolj afrishki triki.

Ameriki in svetu – obema Obama, spretno spletno spletena afroamerishka slama.

Protikrizna politika v chasu Obame: amerishka bar(a)ka iz afrishke drame ali afrishka bar(a)ka iz amerishke drame?

Afrika je chrna luknja, polna chrnih lukenj in lisastih vojashkih sukenj.

Vzorec leoparda: afrishko-azijska milijarda.

Tretji svet – v leopardovo kozho odet.

Leopard, afrishka zver, kot irbis (snezhni leopard) sega vse do praslovansko-sibirskih razmer.

Kdor v majhnem afrobalkanskem jeziku prepeva, ima le za kolibo iz blata odmeva.

Afrishki lev je kralj zhivali, afrishki chlovek je kralj vseh ljudi, ki so suzhnji ostali.

Povsod (ne le v Afriki) so otroci kot vojaki najbolj strashni divjaki.

V vsaki afrobalkanski mlaki je blato celo nad oblaki.

Ivo Antich

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

TO(R)TALNA SPROSHCHENOST

Osmi svechàn
naj bi bil svechán?
Mortalni dan
je v burko spacan.

BELA KRIZ ANTENA

Razvoj kulture:
od temelja plemena
do muchne ture
odvechnega bremena.

CHISTKA

Kdor se samopashno
svobodnjaka gre,
naj se tudi vprasha,
chigav kruh le zhre.

V HUDI JAMI (arhivski vihar)

Stroka kosti ishche:
za grobishchem grobishche.
Od tega »Arhiv bar«
obishche prashni vihar.

TURBOKRAMARIJA V KRIZI

Chetudi skoraj vsak kloshar
kakshno kramo zhe prodaja,
vprashanje ni odvechen kvar:
»Kdo sploh she kaj proizvajaj?«

ZAMASHKI

Slovenija, Slovashka –
to je zhe kot ochenashek.
Kako podoben zamashek
lochiti od zamashka?

ZOMBIJE

Nemalo Slovencev precej jezi,
ker Slovenije Monsieur Sarkozy
ne lochi od Slovashke. Zambijo
se tudi zlahka mesha z Gambijo ...

STROKOVNO MNENJE (zahodnega svetovalca)

Slovenija in Hrvashka
v sporu za Trzhashki zaliv?
Jasno, problem je Slovashka:
Jadran zanjo ni dosegljiv.

PIRAN(H)IZMI

KRIV ZALIV

Piranski zaliv
je nesreche kriv:
bolj kot okno v svet
je rov v juzhno klet.

VELIKI MEDIATOR (14. 2. 2009)

Prishel je svetovljan,
ki pozna le ocean.
Med sprtimi splete nit
tujec, grbavi kit?

PRIMORSKE ZDRAHE
(Goldoni: Le baruffe chiozzotte)

Slovensko-hrvashke
zdajšnje »primorske zdrahe«
veselijo Lahe
in mrežhe mafijashke.

RAZMEJEVANJE

Balkansko razmejevanje
alpsko-jadranske kotanje:
je to evropsko igranje
ali svetovno vprasanje?

FLISH

Te flishne usedline
primorske zgodovine:
Dragonja ali Rokava –
zmajeva mejna okvara.

BALKAN

Ni se mogoče izogniti
opozorilnemu prstu:
zahodni zacetek Balkana
ni nikjer drugje kot v Trstu.

PRAVICHNA RESHITEV

Eni zavzeto trdijo:
»Ključ je v virih zgodovine.«
Drugi pogreto svarijo:
»Chim manj zgodovinske sline.«

GONJA ZA ISTRO

Se pravda za Istro pogreza
kot prej pravda za istrskega psa?
Mednarodna kinoloshka zveza
gonicha le Hrvatom prizna.

TRANZICIZMI

VELIKORUSKO-MALORUSKI
P(E)LIN
(zacetek 2009)

Da bi iluzije o slovanskem
bratstvu dokončno razblinili
(ali so ga nekoch le hlinili?),
so ga sedaj še zaplinili.

TRANSILVANSKI TRANS

Le metamorfoze
glavnishke nevroze:
nevidna zavesa
vampirskega besa.

EU-POSTAVE

Je greshno rechi naravnost,
da gre za chisto zabavnost:
evropska enakopravnost
kot birokratska postavnost?

RECEPT ZA TRANZICIJO

Kar je majhno,
naj bo manjshe;
kar je tanko,
naj bo tanjshe.

WESTWARD

V bogatashki so raj
krenili s tranzicijo
in zahodno zashli
v berashko pozicijo.

RAZVOJ

Je to res razvoj
ali morda razkroj:
na novem nivoju
na starem gnoju?

PODPLUTI PODPLATI

Nekoch (pol)brati,
she zmeraj copati:
v podplatnem patu
k drugemu Big bratu.

MARG(AR)INA

Ko revezh z družbene margine
potrebuje beljakovine,
ta problem zanj ustrezno mine,
che dobi paket margarine.

GLOBALIZMI

ZUMBA

»Cel svet se tumba,
ko pride zumba« –
komentar na spletu
kot pljunek na cvetu.

INAUGURATION

O tem se nihche ne vprasha:
nastop kot velika masha,
religiozni obred,
vsemu svetu na ogled.

BARAKA OMAME

V svetovni baraki
amerishka drama:
v chrnobeli omaki
masmedijska omama.

KULT LUTK

Lutka spolirana,
fino tempirana,
a che bo pretirana,
bo tudi stornirana.

OD HUSSEINA DO HUSSEINA

Bush je v zemljo resda zabil
Husseina irashkega,
toda doma si je vzredil
Husseina chikashkega.

BUSCHIEREN

(bushi – jap. vojshchak)

Vojshchak Bush(i)
Irak reshi,
ga porushi,
lov pospeshi.

GAZA(VAT)

Na blizhnjevzhodno rano
polagajo »gazo«
v strahu pred Iranom
in pred – lastnim obrazom.

MORILSKO HEROJSTVO

Che bi Carla, sodnishka mati,
sledila Oriani Falacci,
bi morala odlikovati
heroja Ratka v sodni palachi.

RUSKI (SKUPNI) DOM

S kavkashkim sodom
smodnika
Zahod ruski Dom
spodmika.

JUZHNI TOK
(za sesanje energije)

Je »drakulska« Varna
toliko varna,
da pride ruski plin
do alpskih vishin?

MANAGEMENT

V piratski vlogi:
enonogi,
enooki,
vendar storoki.

KRIZNA (NE)RESNICHNOST

Svet, ki je trdno zasnovan
kot tehnično racionalen,
je v shoku krize zdaj prepoznan
kot drobljivo virtualen.

(K)RAJ RENESANSE

Civilizacija,
sifilizacija –
oboje nastaja
iz kraha brez kraja.

KLIMAKS IN MARX

V luchi kriznega klimaksa
zdaj zhe kapitalisti
(in ne vech komunisti)
upajo na pomoč Marxa.

GLOBAL ILLNESS

Svetovno gospodarstvo
(levo ali desno) je »ill«,
edino trdno vladarstvo
bo nazadnje – Kim Dzhong Il.

TRG NEBESHKEGA MIRU
(maj 1989-2009)

Univerzalni nauk
s Trga nebeshkega miru:
niti v nebesih ni miru
brez krvavega daru.

BALKANIZMI

POLOT(R)OSHKJA PARANOJA
(Paul French: The Paranoid Peninsula)

Za raziskovalca je Koreja
»paranoična paeninsula«.
Enaka psihogonoreja
je pravzrok balkanskega razsula.

LEOPARD SKIN
(exYU dermatitis)

Zgodovinska igra:
iz papirnatega tigra
leopard nastane –
luknje kot na vrechi rane.

DESETERICA

Na tleh Juzhne Afrike
deset bantustanov,
na tleh Juzhne Slavike
deset balkanstanov.

CHRNA SMER

Vse mittelevropske reke
nese navzdol v Chrno morje
kot vse balkanske pokveke
v afrishko chrno obzorje.

(NE)VARNA
(Varna, 1949-1956 im. Stalin)

Vampiriska nevarnost Balkana,
iz Varne (Stalin) naravnana:
od tod krenil brkach Drakula
je do obal anglomeshchana.

(HR)VASHKA
(Pukanich, Nacional)

Chrna luknja,
ilirska suknja –
na dnu jashka
mafija v(l)ashka.

(S)LOBO KAO VUK

Lobo je shpansko volk
in tudi lisjak.
Skoraj njun imenjak,
zafural je »folk«.

(BU)TALCI

Globalni liberalci,
lokalni radikalci:
brezmejnih mej reshevalci,
»Balkanske unije« talci.

(jan. – apr. 2009)

POPARE

(Posthistorichne parabole)

MALOUM(NOST)

(malum – lat. jabolko; zlo)

Podatki o Adamu in Evi
so nezanesljivi in približni.
Sta uzhila v svoji greshni revi
jabolko zla ali paradizhnik?

Zgodba o Kajnu, njenem prvem sinu,
govori o njegovem zločinu:
akt, ki je videti neizbežen
in v svoji produktivnosti brezbrezhen.

Kajnovi darovi, od zemlje vzeti
s trdom kmeta, niso bili sprejeti;
pastirjev dar – zaklana drobnica –
bil je v nebo sprejet kot pravica.

Z bratomorom si je Kajn prisluzhil
zashchitno znamenje, ki varovalo
ga je kot zhig (nebo ga je vzhgalo),
ko se vechnim beguncem je pridruzhil.

(PES)NISHKO GESLO

(Evrídika – gr. Velika pravica;
nishko geslo: chele-kula, Nish)

Geslo psov, orfejskih slov:
navzdol, v rov, pod pokrov,
v podzemlje resnice
do Velike pravice.

Rèk Anubisovih psov:
navzdol, v krvavo snov,
v blato zlochinskih dejanj,
zraslih v stolpe lobanj –
skoz spomine resnice
do Velike p(ra)sice.

EPILOG »KKK«

Strta obljuba
rdečega kluba,
le she kadaver,
ochitna zguba.

En dinozaver
in dva pigmeja:
Kitajska, Kuba,
verna Koreja.

Ti trije K-aji
she pleshejo ples
v svoji staji
rdechih nebes;

ti trije zmaji
kljub bratov vdaji
she se grejo
Vida korejo –

spanje v skrajshani
rdechi sobi,
sanje v zdaljshani
rdechi dobi.

RAZPAD WE-SISTEMA

Judovski bradach
je sistem zasnoval,
kavkashki brkach
ga je vzdrzheval,
gladko obriti Rus
konchal je poskus.

Le na Balkanu
in na Kavkazu
(kdo koga okuzhi?)
se vojna pridruzhi
sistema porazu,
ki druzhbo razdruzhi.

Sistem z morjem krvi
se je vzpostavil,
praktichno brez krvi
se je odpravil;
svojo utopijo
Slavci prizemljijo ...

DAME NATURE

V podalpski hudi jami
so chrvi obtichali
z zlomljenimi mozhgani:
v odločilni uri
izrocheni Dami
(krvi zhejni Naturi),
so si lahko brchice
ali brke izbrali
in se z njimi pod pravo
uvrstili zastavo
v mlinu zgodovine,
ki melje drobtine.

SPOTED SKIN

Kozha gadja,
leopardja
iz ozadja
grobovladja –

mrtvashke lise
globalne Lise,
novoveshke,
polchloveshke,

nasmehljane
skupne rane,
panbalkanske,
pan(t)iranske.

AFGANISTAN

Po zahodni abecedi
prva drzhava sveta
(med zadnjimi po bedi)
postaja she prva skrb ZDA:

nedavno v Vietnamu
imele so le Vietnam,
zdaj pa v Afganistanu
imajo zraven she islam ...

Ivo Antich

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (XV)

(maj – avgust; drugo štirimesečje 2008)

EDI SHELHAUS: BIL SEM ZRAVEN (Slovenija, 2008; TVS 1 – 1. 5. 2008): Dokumentarec o legendi slovenske fotoreportazhe, o Ediju Shelhausu, rojenem 1919 v Podkrajju pri Vipavi, dolgoletnem fotoreporterju *Slov. porochevalca* in *Dela* (v obeh dnevnikih je bil pojem aktualne fotografije); s fotoaparatom je bil v partizanih, po vojni snemal dogajanja v Trstu, v conah A in B. Od tega filma o njem (avtor Jurij Gruden) se ponuja zlasti »poanta«: dejstvo je, da je engramski imaginarij sodobnega posameznika v veliki meri sestavljen iz »razsutega« slikovnega gradiva, ki ga v njegovo zavest nenehno nasipavajo tako tiskani kot »zhivoslikovni« mediji množične komunikacije. Podobe, ki so ravno v trenutku svoje aktualnosti tako shtevilne in bezhne, da jih publika po hipni registraciji skoraj avtomatično odmetava kot najbolj banalne smeti, chez nekaj let ali desetletij dobivajo, deloma selekcionirane, narashchajočo vrednost dragocenih oprijemalishch (kolektivnega) chloveshkega spomina. Prispevek Edija Shelhausu v ta spomin prek specifichnega »zhanra« reporterske fotografije ima vsekakor zhe danes poteze klasične markantnosti.

PODOBE 20. STOLETJA (TVS 1 – 6. 5. 2008). Vzparednica Shelhausu z dokumentarcem o Miranu Pavlinu, ki se je kot inzhener kemije (po rojstvu Ljubljanchan, dolgo zhivel v Torinu in Portorozhu) ukvarjal tudi s fotografijo; tako je med drugim zabelezhil slovensko »idejno polarizacijo« s transparentom, ki so ga shtudentje razvili pred ljubljansko univerzo tik pred zachetkom druge svetovne vojne: ZHIVELA NASLONITEV NA SSSR!

PRO ARTE (Krizhanke, 24. 5. 2008). Slovenska popularnoglasbena scena se (najgosteje spomladi in poleti) vztrajno polni z balkanskimi »jugorushevinami« (tudi kakshna naftalinska relikvija pride postrgat jugonostalgichne usedline); sarajevska pop rock skupina Pro arte, s pechatom skladatelja in pisca besedil Djordja Novkovicha (nedavno preminil) in z znachilnim glasom pevca Vladimirja Savchicha Chobija (danes zhivi v Beogradu), je vsekakor ena od markantnejshih legend iz nekdanje Jugoslavije; na vishku je bila v 70-XX, za zagrebshki Jugoton so posneli ok. osem milijonov ploshch. Vrsta njihovih pesmi pomeni nesporne adute v zheleznem repertoarju »jugonostalgije«, npr. *Tuzhna su zelena polja* (gdje smo se voljeli mi / jedina moja gdje si ti), *Tike, tike tachke* (nema vishe machke), *Lola, Plachem ...* Verjetno je, gledano v preseku, ravno Pro arte esencialno uteleshenje jugopoprocka. Ob 40-letnici ustanovitve se je skupina znova zbrala in z nastopi zakrozhlala po prostoru rajnje federacije. Na predvecher nekdanjega »Titovega

dneva mladosti«, ko je pisec teh vrstic prishel mimo krizhank, je publika v zanosu, ki ga je bilo chutiti celo na cesti, sodelovala v kolektivni trans-erotični evokaciji »zelenih polj«, kar je v kontekstu jugonostalgije »simbolichno simptomalno« zvenelo, recheno figurativno, kot mazohistichno objokovanje nekdanje skupne ljubezni – edine Juge ali machke Lole, ki je ni vech, »loleki« pa (samoironichno) podaljšujejo njen spomin v svoji patetichni »podzavesti« ...

PESEM EVROVIZIJE 2008 (Srbija, 2008; TVS 1 – 24. 5. 2008). Tokrat naj bi določeno (le popularnoglasbeno?) »stanje evropskega duha« kazal prenos iz Beograda, ki se je vsekakor izkazal z organizacijo. Predvsem se je »evropskih drzhav« namnozhilo zhe komaj pregledno shtevalo (med njimi so Izrael, Turchija, Azerbajdzhan, Gruzija, Armenija, se pravi marsikaj z onstran Huntingtonove »Eastern Boundary of Western Civilization«, ki je nekoliko vzhodnejše kot nekdanja Churchillova »zhelezna zavesa«), shiroko demokratichni televoting od Atlantika do Urala in Kavkaza pa (naravno in spontano?) oblikuje nekakshne regionalne »kuhinje« ali etnosorodstvene glasovalne simpatije (mashinerije). Slovenska predstavnica Rebeka Dremelj se kljub profesionalno solidnemu nastopu in po svoje zanimivi pesmi (s »problematicnim« naslovom in refrenom *Vrag naj vzame* – vse skupaj?) ni uvrstila v finale, obichajno dokaj uspeshni Hrvati so nastopili z deplasirano starikavo kvazifolklorno skupino, Srbi pa z umirjeno, skoraj hermetichno, tudi ljudsko uglaseno balado z modificiranim grshkim naslovom *Oro* (balkanski svatbeni ples). »Vodilna tendenca« evrosongovstva je očitno she vedno jugovzhodnoevropsko-slovanska; v tem kontekstu je zasluheno zmagal Dima Bilan, nekoliko »eksotichen« (po nekaterih tudi arogantno samozavesten) predstavnik Rusije, za njim Ukrajina, Grchija, Armenija ... Bilanova frenetichna, »aksijsko« izvedena, muzikalno razmeroma izvorna pesem *Verjemi* (Believe) je »sporochilni podaljšek« lanske zmagovalne srbske *Molitve* (za slovansko postateistichno mladino so menda aktualni »verski pojmi«); Rus, ki svet osvaja tudi z delovanjem v ZDA, je sicer pel v angleshchini, to pa je vsaj tako presenetljivo kot angleshko petje predstavnika Francije (mozhnost poante: povampirjeni liberalglobalizem kot evropski krizhanec med variantami amerishkega in postkomunistichnega populistichnega pofla ne pozna meja).

REFERENDUM O POKRAJINAH (22. 6. 2008). Che je zhe potrebna upravna razdelitev Slovenije na t. i. pokrajine, se zdi najbolj logichno, da bi se drzhala uveljavljene geohistorichne tradicije (Primorska, Gorenjska, Notranjska, Dolenjska, Bela krajina, Shtajerska, Prekmurje) plus Ljubljana (D. C.); v tem smislu bi bil referendum morda primeren le za slovanski juzhni konchek Koroshke (ali samostojna ali v sestavu Shtajerske) in za Primorsko (severna-gorishka in juzhna-kopraska), se pravi, da bi bilo 10 (vlada predlaga 13) pokrajin »idealni maksimum«. Komentarji: minimalna udelezhba volivcev na tem referendumu in Janshevo arogantno kljubovalno poudarjanje njegove relevantnosti napovedujeta polom Jansheve vlade na jesenskih volitvah v drzhavni zbor ...

NOGOMETNO EP (junij 2008). O shpanski ofenzivi v retrospektivi – povzetek nogometnega EP 2008. Evropsko nogometno prvenstvo je zanimiv »gladiatorski

cirkus« (panem et circenses) kot simptomalno razmerje določenih bivanjskih energij (tekmovalnost plemenskih »kolektivnih jazov«) na evropskem kontinent(k)u, zlasti v smislu tradicionalno tipičnega geohistoričnega soočanja sever-jug. Letoshnje EP je bilo tako glede avstro-shvicarske organizacije kot glede igre šestnajstih državnih reprezentanc prav zgledno, kvalitetno, dinamično in je postreglo z nekaj izrazitimi presenečenji. Hrvashki »nogometni chudezh« je bil na tej tritedenski evrofeshti nekoliko krajshega diha, bolj presenetljiv in simbolno prepričljiv se zdi turshki »vdor v Evropo«, skoraj nedoumljivo sistematičen od nichelnega poraza s Portugalsko (0 : 2), ki so mu sledile stopnjevane zmage, vsaka z višjim sštevilom golov (2, 3, 4). Zmaga hrvashkega »Davida« nad nemshkim »Golijatom« (2 : 1) je bil »shportni eksces«, kot npr. to, da je Shvica sploh na EP; hrvashki poraz s Turki (2 : 4) je bil pričakovan in logičen, Hrvati so ga dozhiveli kot »novo Krbavo« (»hrvashko Kosovo«; na Krbavskem polju v Liki so Turki 1493 sesekali hrvashko plemstvo in tako skopali znatno luknjo v »antemurale christianitatis«, predzidje krshchanstva, kot so takrat oznachevali Hrvashko, Poljsko, Ogrsko). Turki so vsekakor »hrvashka usoda« (celo pri vstopanju v EU); tudi zaradi takih »nezavednih« bremen preteklosti ni chudno, da so se hrvashki navijachi po tekmi spopadli tako z »brati« Boshnjaki (v BiH) kot s pravimi Turki (na Dunaju), toda hrvashki nogometni trenerji so zazheleni in uspesni ravno v izvirnih islamskih drzhavah (Ivich, Jozich, Jurichich v Saudiji in Dubaju). Treba je priznati, da so Hrvati kot najmanjši narod na tem EP naredili veliko, v vseh tekmah so igrali v zglednem slogu, s kolektivnim zanosom in tehnično kompetentno; kot etnija s tezhkimi balkanskimi frustracijami so nedvomno izprichali določeno eksistencialno voljo in moč, edini juzhnoslovanski »palchek« in eden od shtirih slovanskih (na)rodov sploh na EP (she Rusi, Poljaki, Chehi); očitno skushajo maksimalno izrabiti vsako kompenzacijsko možnost za dokazovanje sebi in drugim, da so enakovredna »nacija med nacijami«. Podoben »outsiderski« fenomen tega EP kot Turki so tudi Rusi pod vodstvom nizozemskega »chudodelca« Hiddinka (ruska zastava je po izvoru nizozemska), ki je naredil izjemno uchinkovito moshtvo iz igralcev brez gatarbajterskih izkushenj v tujini. V polfinalu se je uresnichil res izvrsten, trenutnemu razmerju (samo nogometnih?) sil v Evropi najbolj ustrezen izbor: **Nemchija – Turchija, Rusija – Shpanija**. To je chetverica avtentichnih aktualnih velikanov morda tudi v svetovnem smislu, kajti na zadnjem nogometnem svetovnem prvenstvu leta 2006 Latinoamerichanov ni bilo v finalu (turshki mediji govorijo, da se je Turchija uveljavila kot eden od shtirih evropskih velikanov, kot svetovni chudezh), medtem ko so nekateri drugi skupaj z manjšimi »prenapetimi chudezhi«, kot so Nizozemska, Hrvashka, Grchija ipd., dosledno odpadli v predhodnem cleaningu; nogomet je pach najbolj akumulativen shport, za katerega je nujno najshirshe kolektivno energijsko zaledje, to v manjši meri velja celo za kosharko ali rokomet. Prvi polfinale sta predstavili Nemchija in Turchija. Turki bi morali v skladu s svojim zgoraj omenjenim »sistemom« tochkovnega napredovanja zmagati vsaj s petimi goli, a Nemci so jih premagali v »turshkem stilu«: zadnji hip odlochilni gol. V prvem polchasu so Turki najprej vodili, nato so Nemci izenachili, v drugem polchasu so Nemci prevzeli pobudo in v zadnji minuti zmagali s 3 : 2 (konchni gol

je zabil Philipp Lahm). Čeprav so Turki (v močno okrnjeni zasedbi: štiri v suspenzu, pet poškodovanih) tehnično dobro, ofenzivno igrali (zlasti v zacetku), so bili Nemci, gledano v celoti, vendarle gospodarji položaja in se je vse izteklo po njihovi karakteristiki »dobro naoljenega stroja«: koncentrirana moč, kompaktna volja, disciplina, brez romansko-juzhnoevropske teatralike (ali improvizacijske »romantike«). Če so torej Turki prebili »predzidje«, pa nemškega »zidu« niso (tokrat v Baslu, 1529 in 1683 na Dunaju) ... V drugem polfinalu so Španci zhe drugih (prvih 4 : 1) na tem EP dobesedno zmlili Ruse (3 : 0), kar je vsekakor presenetljivo glede na siloviti ruski vzpon v predhodnih tekmah tega EP, a pokazalo se je, da so za »chudodelstvo« tudi v nogometu najprimernejši narekovanji (Rusi, ki se očitno »pobirajo« po razpadu Sovjetske zveze, so se sicer preprichljivo približhali temu, da bi nogomet pridružhili svojim aktualnim uspehom v hokeju, kosharki, odbojki). Španci zhe dve leti v dvajsetih tekmah niso bili premagani, tudi trenutna ruska zvezdnika Arshavin in Pavljuchenko sta bila proti njim brez uchinke. Finale na Dunaju (29. 6. 2008) je bil nadvse zanimiv in evropsko »simptomalen«: Španci, ki jim pravijo »furijski«, so v sijajni, izjemno celoviti ofenzivi skozi vse prvenstvo preprichljivo prevzeli romansko zastavo in se spopadli z Nemci, ki so tradicionalne »mashine«. Najbojevitejši juzhnoevropski temperament z iberškega obrobja proti najtrshi severno-srednjeevropski sofisticiranosti (srce proti mozghanom?); kljub precejshnji etnichni premeshanosti v danashnjih zlasti zahodnoevropskih reprezentancah (shvedski zvezdnik Zlatan Ibrahimovich, nemški Poljak Lukas Podolski, najboljši shvicarski igralec Turek Yakin, različni eksoti zlasti pri Francozih; slovenska reprezentanca bi lahko kot himno pela »Jugoslavijo, Jugoslavijo«) očitno – in morda paradoksalno – v soochenjih »kolektivnih egov« she zmeraj delujejo tradicionalne etnicne karakteristike, deloma kot inertnost stereotipov, nekateri (npr. Hrvati, čeprav imajo tudi sami »tujce«) jih celo skushajo potencirati do svojevrstne nacionalne metafizike. (O »metafiziki« nogometa se sicer ne govori dosti, psihoanalitichni poskusi ga razlagajo v svojem obzorju »erotike«, povsem prezrta je simbolichnost »zhogobrca« kot »glavobrca« iz prazgodovine, ko je bila vsaka »igra« zaresni religiozni obred zhrtvovanja izbrancev; prim. aztешke igre z zhogo; Marjan Rozhanc je nogomet videl kot enega izmed nachinov obstoja sodobnega chloveka v razvrednotenem svetu, toda očitno she mnogim pomeni nacionalno in tudi religiozno identiteto; prim. krizhanje igralcev katolichanov v usodnih trenutkih ipd.). Glede na tradicijo so bili Nemci v prednosti: zhe trikrat evropski prvaki (1972, 1980, 1996), Španci enkrat (1964), Nemci so na zadnjem SP (2006 v Nemchiji) v polfinalu premagali »shpanski privesek« Portugalsko, tokrat so bili Iberci zanje zadnja, nepremagljiva ovira; Španci na tem EP edini niso izgubili nobene tekme, po tezhki igri in tesni zmagi 1 : 0 nad nekoliko dezorientiranimi Nemci (Lahm je bil skoraj »lahm«, tj. ohromel) so »osvojili« sredishche Evrope in zasluženno postali evropski prvaki z zmagovalno poanto: ofenzivni temperament in visoka fizichno-tehnicna zanesljivost.

MISERY (ZDA, 1990; TVS 1 – 13. 7. 2008). Eden redkih filmov po Kingu, ki je she solidno gledljiv. Bizarna tema, ne najbolj preprichljivo, uchinuje bolj

komichno kot grozljivo. Iste, zhe znane avtorjeve fabulativne shablone, zaznavne v vseh delih in tudi v filmih po njih. Kingovske psihofantastichne pisateljske travme je markantno obdelal zhe Kubrick v *Shining* (ravno tako po Kingovem romanu).

DRUZHINA IRGOLICH (Slovenija, 2008; TVS 1 – 20. 7. 2008). V seriji pogovornih oddaj *Družbinske zgodbe* je bil tokrat predstavljen Rafko Irgolich (z zhenom in sinom), absolutna legenda slovenske popularne glasbe iz druge polovice 20. stoletja, se pravi iz zvezdnih chasov slovenske popevke (60-70. leta). Po neki anketi naj bi bili doslej najbolj popularni slovenski popevki Avsenikova *Tam kjer murke cveto* in Irgolichov *Moj chrni konj*, prva izrazito nacionalno (alpsko) domachijska, druga prirejen amerishki country western. Vsekakor obe briljantni zhanrski skladbi s sijajnima pevcema ostaneta v ushesih kot chista evergreena. Nadvse skromno »prizemljeni« Irgolich le zamahne ob vprasanju o svojih možnostih za uspeh v ZDA. Iz slovenske perspektive je *Moj chrni konj* svojevrsten »svetovni hit«. Za mitologijo identitete se ob tem zdi zanimivo vprasanje, kakshnih eidetskih arhetipov se skozi populistichne zhanre dotika specifichna ikonologija vesterna, ki je globalizirala »amerishko divjezahodno identiteto« v stoletju pred danashnjo panliberalistichno globalizacijo. Kaj chrni (kavbojski) konj kot masmedijsko sugerirana ikona kljub vsem poznejshim novostim she vedno pomeni v razlichnih geohistorichno-kulturnih kontekstih? Kakshno »energijsko identifikacijo« omogocha kot »podzavestna fascinacija« v sugestivnem prepletu ritma in melodije ter po izvoru oddaljenih vizualnih folklornih stereotipov?

RADOVAN KARADZHICH (Primorski dnevnik, 22. 7. 2008). Od slovenskih dnevnikov *Primorski* prvi udarno na prvi strani porocha o aretaciji svojevrstnega balkanskega monstruma, psihiatra, politika in solidnega pesnika, ki ima svoje mesto v antologiji BiH poezije, cheprav je rojen v Chrni gori. Kot mnogi srbski nacionalisti izvira »od zunaj«, ne iz t. i. ozhje Srbije (tudi Miloshevich chrnogorskega porekla). Srbski – Miloshevichev ali Karadzlichev – »praktichni dosezhke« zadnje balkanske vojne: srbski del BiH ima po Daytonu uradno ime Republika Srbska, republike imajo pravico do odcepitve po »Kardeljevi« YU ustavi, R. Srbska je praktichno etnichno chista, s prestolnico v Banjaluki (za ustashe »prava prestolnica« Hrvashke), Hrvati so iz BiH tako rekoch izginili, formalno jim je ostalo nekaj predelov v zahodni Hercegovini ... Radovan K.: po materi Albanec, po rojstnem kraju Chrnogorec (r. 1945, sorodstvo z jezikoslovcem in utemeljiteljem novejshe srbske kulture Vukom K., pleme Drobnjaki), po prebivanju Bosanec, po zavesti (veliko)srbski nacionalist. Iz psihiatrije je doktoriral v Zagrebu (psihiater je bil tudi dr. Jovan Rashkovich iz Shibenika, ideolog srbskega upora v Tudjmanovi RH, znan po grotesknem izreku »Srbi su lud narod«); vprasanje premaknjene psihe (simptomalno?) je nakazano zhe v naslovu njegove prve pesniskhe zbirke: *Noro kopje* (Ludo koplje, 1968), izdal jo je star 23 let. Da so v ozadju določenih emancipacijskih politichnih gibanj pesniki, pisatelji, sploh kulturniki, ni nich novega, zlasti pri malih narodih (Kavkaz itd.). Kljuchna tema Njegoshevega magistralnega »srbsko-chrnogorskega« epa *Gorski venec* je

bratomorni genocid: problem iztrebitve poturčenih rojakov (poturice). Za razpadom YU in za vsem, kar je temu sledilo, je mogočna senca memoranduma SANU in srbskega pisatelja Dobrice Chosicha (»srbski Thomas Mann« mu je rekel Zoran Djindjich), tudi enoletnega prvega predsednika »Miloshevičeve« ZRJ (1992-1993) in ustanovitelja srbskih nacionalnih strank na Hrvaskem in v BiH ... (Morda knjizhevnikov prehod iz »slonokoshčenega stolpa« v polis in politiko niti ni vstop na popolnoma »tuje« področje, ampak je le kontekstualno pogojena eksplikacija in radikalizacija določenih dotlej bolj ali manj latentnih, impliciranih, celo »nezavednih« teženj; pri tem sicer »nosilci kulture« navadno – z »danuncijevskimi« izjemami – ostajajo v ozadju, končno »umazano delo« posredno in neposredno opravijo drugi.) Moderne kriminologije namreč ne zanimata vech le storilec (delikvent) in zhrtev (viktimologija), pozornost se usmerja tudi na vpletene (induktologija) v ozadju, shele z njimi je možna celovita podoba zločina – od kriminalnega para h kriminalni trojici (criminal triad). Se pravi: gre za vprasanje t. i. (psiholoshke) asistencije pri zločinu. Pri srbskem genocidu bosanskih muslimanov v 90-ih je po svoje asistirala Evropa kakor pri nacističnem iztrebljanju Judov (Hitler je napadel Poljsko, ker je imel v dogovoru predhodno zagotovilo ali »odobritev« Stalina); poznavalci pravijo, da je bil tudi z bosanskim sočasni etnični pokol v Ruandi zhe vech let prej nachrtovan v pisarnah evropskih kolonialistov (»divide et impera«; zhe Tacit je ob germanski nevarnosti za Rim zapisal: »Kakshna srecha, da pri teh plemenih nikoli ni konec medsebojnega sovrashstva.«).

VOJNA V GRUZIJI (8. 8. 2008). »Dan treh osmic«, ki je zacetek »olimpiade« (»pravilno«: olimpijskih iger) v Pekingu, je tudi zacetek »vojne« (ruska »mirovna misija« ali kazenska ekspedicija) med Gruzijo in Rusijo. Spopad med njima je v svetovnih medijih zasenchil olimpijske igre v smislu »antichne ironije«: v stari Grchiji je v chasu olimpijskih iger pochivalo orozhje zaradi »svetega miru«. Je to »prva vojna« ruskega predsednika Medvedjeva (ovca, prijazni aparatshik je pokazal »medvedje zobe«)? »Predsedniku podrejeni« premier Putin je zaradi gruzinskega požara nemudoma zapustil svechanost ob zacetku iger v Pekingu in odletel domov. Gruzinci po svetu so protestirali z vzkliki: »Putin – terorist!« Nakazuje se simptomalna problemska os Balkan – Kavkaz, ki ni od vchera, temvech je pravzaprav klasichna (Albania je bilo antichno ime za Gruzijo, ki je danes po svetu znana predvsem kot Georgia, domache ime pa je Sakartvelo, tj. bivalishche Kartvelov, ljudstva s koreninami do neolitika) v smislu fenomenologije natlachenih mikroetnosov, seveda z elementi »zrcalne perspektive«: na Balkanu Rusija podpira ozemeljsko celovitost Srbije, zato je proti odcepitvi Albancev na Kosovu, v Gruziji podpira separatiste v pokrajinah Abhaziji in Juzhni Osetiji, zaradi slednje je izbruhnil sedanji spopad (tudi v gruzijski Adzharii so interesenti za odcepitev, a jih tokrat ni slishati). To je pragmatizem »olimpijskih bogov« ... Predvsem se zastavlja vprasanje, zakaj se je Gruzija kot »muček v tigrovi kozhi« (prim. gruzinski nacionalni ep *Vitez v tigrovi kozhi*) sploh spustila v vojno z Rusijo, saj so gruzinske možnosti za kakrshno koli zmago enake nichli. Je gruzinski predsednik Saakashvili res tako naiven, da je vse postavil na kocko? Gruzija noche izpustiti

Juzhne Osetije, ker bi po analogiji sledila Abhazija in morda še Adzharija (obe muslimanski v »nerusko« pravoslavni Gruziji), rezultat bi bil precej pomanjšani gruzinski »ogrizek«. Je Saakashvili pričakoval, da bo Gruzijo takoj zashchitil Nato, v katerega se kot »evropska država« pripravlja vstopiti? Najbolj verjetno se zdi, da zadaj ni nikakršne naivnosti nobenega od vpletenih, temveč gre še za eno priloznostno odmerjeno zahodno (tj. amerishko) »testiranje« Rusije, ki se dviguje iz sovjetskega poloma. Saakashvili kot »amerishki agent« je opravil nalogo tega testiranja (nich ni zastoj – vse se plachuje tako v krvi kot tudi »materialno«). Rusija pa je udarila, ker testira lastne možnosti za permanentno »vojno psihozo« velike sile, zhe po naravi ogrozhene z različnih strani. Rusi morajo namreč držati skupaj pred kratkim močno okleshcheno, a še vedno ogromno in difuzno raznoliko evrazijsko državo, v katere prostranstvih so skoraj izgubljeni s svojimi 150 milijoni, zlasti v primeri s kitajskim in tudi indijskim »sosedom«, ki sta oba hitro rastoča »milijarderja« ...

KAROL, PAPEZH LJUDSKIH MNOZHIC (*Karol, un Papa rimasto uomo*; Koprodukcija, 2006; TVS 1 – 13. 8. 2008). Dvodelni tv film s pomensko ponarejenim slovenskim naslovom, mojstrsko režiran (Giacomo Battiato) in sijajno odigrana naslovna vloga (Piotr Adamczyk). Poljak Karol Wojtyła kot enkratni slovanski fenomen (skoraj tri desetletja na papeškem prestolu) zastavlja vprašanje o slovanstvu in njegovi baltsko-jadranski (Dvina – Drina) razcepljenosti na katoliški zahod (vodilni Poljaki) in pravoslavni vzhod (vodilni Rusi). Pomemben vidik zhivljenjskega poslanstva »slavopapezha« je bil vech desetletij trajajoch, tako ali drugache »rafinirano prikrit« boj Poljaka v poklicni vlogi duhovnika zoper »ateistichnega Velikega brata«, tedaj uteleshenega v sovjetskem vojashko napihnjem kolosu. Koliko je odločilno prispeval k sesutju tega kolosa, najbrzh ne bo mogoche nikoli natanchno oceniti, toda che ta zhe imanentno ne bi imel »Ahilove pete«, ga en sam chlovek, naj bi bil še tako vpliven, ne bi mogel spodnesti. TVS je film predvajala pred Marijinim vnebovzetjem, ki je shele nedavno potrjen katoliški praznik, papezh Wojtyła pa je imel geslo »TOTUS TUUS«, namenjeno Mariji (»nezavedni« genetični recidiv praslovanskega mitoloshkega matriarhata – popolna programska izročenost Mariji, ki ni del Svete trojice, simbolichno nakazuje, da za trojico »ne ostane nich«?).

PRIMOZH KOZMUS – OLIMPIADA (17. 8. 2008). Praznik prikljuchitve Prekmurja k Sloveniji (madzharska manjshina tega ne more preboleti in se ne udeležuje zadevne drzhavne svechanosti) in zlate kolajne metalca kladiva Primozha Kozmusa na OI v Pekingu. Na polovici iger je Slovenija priblizhno sredi lestvice dobitnic kolajn z zlato, srebrno in dvema bronastima (nekoliko vishe je »vechno primerljiva« Slovashka s tremi zlatimi in srebrno, Hrvashka in Srbija s po dvema sta precej zadaj; sicer zdaj, ko ni vech SZ (ne NDR), imata največ kolajn ZDA in Kitajska, vendar ju v seshtevku dosega »ruski trojchek«; S. Koreja šest, »sestra dvojchica« J. Koreja 22; milijardna Indija ena zlata ... Komentatorji ugotavljajo, da je Slovenija (trenutno) drzhava z največ kolajnami na shtevilo prebivalcev; za »tolazhbo« ega mikroetnosa pride prav tudi tak »rekord«. Plavanje,

judo, streljanje in kot vrhunec skoraj »bizarno individualistično« metanje kladiva – zhe stereotipno mnenje, da je slovenski vrhunski šport predvsem osebna preizkushnja možnosti za »met v veselje« (komentator Vito Divac inventivno modificiral nenavadno rekorderjevo ime: »*Primus in cosmos*«, *Delo*, uvodnik 18. 8. 2008); za opaznejshe in stalnejshe prodore kolektivnih športov v Sloveniji pach ni dovolj fizichne podlage, cheprav v bistvu zares individualistichnih tekmovalnih športov sploh ni, saj za vsakim uspešnim športnikom stoji cela vrsta tako ali drugače z njim povezanih ljudi. Primozh Kozmus zasluži resnichno obchudovanje zaradi zanesljive prednosti pred sotekmovalci in she posebno kot izredna skladnost silashke telesne mochi in psihichne stabilnosti. »Reinkarnacija« Martina Krpana, ki tako dobiva novo pomenljivost kot mitoloshki nacionalni simbol?

KONEC OLIMPIADE IN »TESTIRANJA« (nedelja, 24. 8. 2008). Vzparednica: športne igre in vojna (s športom in vojnami etnichni kolektivi najbolj manifestativno dokazujejo sebi in drugim svojo navzochnost v svetu; pri antichnih Grkih med olimpijskimi igrami, v chasu olimpiade, vojni spopadi niso bili dovoljeni). Po koncu obeh prvovrstnih »medijskih dogodkov« se ponuja povzetek tako olimpiade kot vojne med Rusijo in Gruzijo. Oboje naj bi po mnenju komentatorjev pomenilo, da svet ni vech enopolarno amerishki, kot se je kazal zadnjih dvajset let po padcu SZ; zdaj je Kitajska z olimpijskim triumfom dokazala zhivljenjsko sposobnost svojega socializma, Rusija pa je s sochasno klofuto Gruziji pokazala, da ne bo vech dovolila, da ji Zahod sistematically odtrguje interesne (naftno-plinske) sfere; gotovo je nekaj na tem, a pred »pretezhkimi ugotovitvami« vseeno ne kazhe pozabiti na dolochen relativizem ... SLO je olimpijsko sorazmerno zelo uspešna s petimi kolajnami: zlata (Kozmus; met kladiva), dve srebrni (Isakovicheva, plavanje, Zhbogar, jadranje), dve bronasti (Polavderjeva, judo, Debevec, strelstvo); enkrat »veliki met«, dvakrat obvladovanje vode, dve bojni veshchini ... So za male res le individualistichni športi? Tudi to je relativno: Chrnogorci so »velesila« v vaterpolu, Litvanci v kosharki, Hrvati in Islandci v rokometu (edina islandska kolajna, srebrna) – po kakshni »logiki«? Vsekakor so kolektivistichni prodori malih v glavnem izrazito nihajochi, obchasni, med prvo trojico se uvrstijo le »ekscsesno«, ne z dolgorochnim vzdrzhevanjem konstantne mochi. Lestvica kolajn pokazhe marsikaj zanimivega: ZDA, Kitajska, Rusija najvech kolajn; Kitajska najvech zlatih (a veliko kolajn samo po sebi očitno ne zagotavlja trdnosti drzhave – nekoch rekorderski SZ in NDR sta »izginili«, kljub olimpiadi she v socialistichni Moskvi; najvech kolajn gre praviloma v vechje in bogate drzhave, toda tudi to je relativno: ZDA imajo BDP 45.790 dolarjev, Kitajska 2.485, Rusija, Ukrajina in Belorusija so kljub shtevilnim kolajnam – skupaj vech kot ZDA – po BDP na robu revshchine); od Rusov povozhena Gruzija je osvojila shest kolajn, enako od lakote povozhena (?) S. Koreja, dvoinpolmilijonska Jamajka je prava športna velesila (11 kolajn, polovica zlatih; jamajshki tekach na 100 in 200 m Bolt teche kot strela, kar v angl. pomeni njegov priimek; ob tem se slovenski rekord na prebivalca razblini kot retorichni mehurchek), blizu stomilijonska Mehika tri kolajne (zlata v zhenskem tekvнду) kakor milijardna

Indija, »guliverski« Egipt in »liliputski« Izrael vsak po eno bronasto kot »zahojena« Moldavija ali Togo; smeshna je prva trojica v nogometu: med Argentino in Brazilijo je »padla z neba« srebrna Nigerija ... Olimpiada kot manifestacija svetovnega babilona. Dvostransko shportno testiranje: »svet« (točneje njegov vodilni del: evro-atlantski Zahod) je zaupal olimpijske igre »kitajskemu fenomenu«, testiral je Kitajsko, ali bo zmogla izpeljati igre kot prava velesila. Vsi so na eno oko zamizhali, da gre za policijsko–vojashko drzhavno organizacijo par excellence (sicer nich posebno novega; tudi drzhave, ki so stale za olimpiadami Berlin 1936, Moskva 1980, Sarajevo 1984 niso bile ravno zgled demokracije; shport in totalitarizem »gresta skupaj«, a kazhe, da olimpijske igre totalitaristichnih sistemov kljub trenutnemu propagandnemu triumfu niso obvarovale pred razsulom, nobena od zadevnih drzhav ni svoje olimpiade prezhivela za polno desetletje). Kitajska je testirala zmogljivosti svojega (konfucijanskega?) »komunistichnega kapitalizma« kot ekonomsko-organizacijskega sistema, ki je prezhivel globalni »razpad socializma«; po svoje gre za potrditev znane teze, da je komunizem le aziatska, nedemokracichna oblika »drzhavnega kapitalizma« (cheprav je »svobodni trg« zgolj kvaziliberalistichni mit, ker je povsod drzhava tako ali drugache, posredno ali neposredno, odlochilni regulator). Nastopila je samozavestno s pozicije mochi pod uradnim geslom »En svet, ene sanje«, kar je praktichno pomenilo »nichesar prepushchati nakljuchju« (olimpiado je varovalo 100.000 policistov v civilu, 300.000 skritih kamer; »simbolichna optichna prevara«: na ekranu so kazali davno posneti ognjemet in lepsho deklico Lin, ki je *Odo domovini* »zapela« z glasom nevidne deklice Yang). Tranzicija kot ne-tranzicija? Uresnicheni verzi Ai Qinga, enega od klasikov sodobne kitajske literature, ki je nekje v zacetku 50-XX pisal o domovini, »ki se je vzpela / vishe od sijochih zvezd ... / Kitajci – / chetrtina chloveshtva – / so vstali / v rast pravega velikana ...« Po kitajsko so olimpijske igre: Aolinpike Yundonghui, skrajshano Aoyun (pojem »ao« asociira razburjenje, pojem »yun« promet, gibanje, srecha, usoda, »dong« gibanje, akcija, prebuditev, »hui« sposobnost, zmozhnost, znanje; skratka: Olimpijsko shportno tekmovanje). Gotovo je olimpiada poanta dolochenega kitajskega systemskega uspeha; ne toliko Maovega agrarnega »protokomunizma«, temvech predvsem trzhno modificiranega komunizma v smislu reform, ki jih je nakazal Deng Xiaoping (t. i. »socialistichna trzhna ekonomija«, neeksplicitno na sledi Leninove NEP, ki je »nepmanom« omogochila bogatenje, a jo je zadushil Stalin s svojo »gulag ekonomijo« in tako v dolgorochnem odmevu »spodnesel« Sovjetijo, za katero je zadnji gensek Gorbachov lahko le she podpisal »exitus letalis«; v letu 200-letnice francoske revolucije, ko se je Sovjetiji sesul »berlinski zid«, je Deng Xiaoping, neformalni voditelj postmaoistichne Kitajske, podobne osvobodilne tendence kitajskih shtudentov onemogochil s pokolom na Trgu nebeshkega miru – Tien an men, Peking 1989, nakar je na Kitajskem zavladal »nebeshki mir« z razcvetom trzhnih reform) ... Vsekakor z vsakim dnem postaja bolj jasno, da je shlo za politichno-vojashko testiranje tudi v Gruziji, se pravi v kavkashkem »babilonu«; ime mesta Gori je obsхло svet, tu je bil rojen Stalin, pol Gruzinec in pol Osetinec, torej »pravi Rus«, za mnoge Ruse she danes najvechji voditelj v vsej zgodovini, pomembnejshi kot Lenin, cheprav brez Lenina ne bi bilo Stalina, ki je tudi sam vedno poudarjal

Lenina na prvem mestu. Stalin je po svoje utelešenje pri Rusih (she) zmeraj zhive »evrazijske ideje« kot kombinacije zahodnega razsvetljenskega racionalizma v komunistični teoretični izpeljavi in vzhodnega, azijskega (»hidravličnega«) totalitarizma v praksi – vpliv geografije na zgodovino (azijske ali »hidravlične civilizacije«). Rusi imajo sploh posebno razumevanje demokracije, najbolj priljubljen politik zadnjih desetletij je Vladimir Putin, pod katerim je bilo, kot povedo dejstva, preganjanih ali ubitih okoli 2000 novinarjev in političnih aktivistov ... Rusija, kakršna koli zhe, je bila zashchitnik in reshitelj kavkashkih krshchanskih narodov pred turshko-mongolsko in perzijsko islamizacijo; evropski zgodovinarji so to dejstvo razlagali v glavnem le kot ruski imperializem, a ti narodi so, z Ukrajinci vred, she v carskih chasih v svoji stiski vechinoma sami prosili za rusko zashchito. Tudi sedanje vojno testiranje je obojestransko: rusko in amerishko-natovsko-gruzinsko. Rusija: Srbija mora ostati celovita, Ahbazija in Juzhna Osetija naj bosta samostojni po volji ljudstva. ZDA: Gruzija mora ostati celovita, Kosovo naj bo samostojno po volji ljudstva. Ruski imperij poskusha vrachati »kosovski udarec« (balkansko-kavkashke asociacije se kazhejo tudi v tem, da so po izvoru iranski Osetinci, ki so danes vechinoma ruski drzhavljeni in pravoslavci, potomci Alanov-Sarmatov in menda daljni predniki tako Srbov kot Hrvatov; »preshernovski« utemeljitelj osetskega knjizhnega mikrojezika na podlagi okoli pol milijona govorcev v ruski Severni Osetiji in v gruzijski Juzhni Osetiji je pesnik, slikar, revolucionar Kosta Hetagurov, 1859-1906; prim. tudi pojem iberokavkashki jeziki, reka Ibar v sredishchu stare Srbije, ki se je v srednjem veku imenovala Ras ali Rashka, prim. Rus-ija, Ras-ija; Iberia je staro ime Shpanije in pokrajine na juzhnem Kavkazu; »balkanski« koren ima severnokavkashka pokrajina Balkarija, v sev. Afganistanu starodavno mesto Balkh, »mati mest«, Zaratustrov in Rumijev rojstni kraj, ipd.) ... Rusi se spet postavljajo na noge kot velesila po shoku ob sesutju Sovjetije, takrat je Gorbachov v strashni nuji, da bi se izognil popolni katastrofi, »prodal« Vzhodno Nemchijo Zahodni, ki je za plachilo reshevala Rusijo z neshtetimi vlaki pomochi itd.; zdaj je drugache, ko je »blok« ZDA-EU-NATO na Poljskem pred vrati Rusije, ki skusha z novo, energetsko podprto samozavestjo omejiti to očitno obkoljevanje in odjedanje interesno-varnostnih obmochij ... Da ne bi vse bilo le retorika papirnatega tigra, so Rusi v Gruziji testirali svojo vojsko, izrabili so prilozhnost in manevre podaljshali »v zhivo vojno«, pokazala se je vrsta tehnicnih problemov, ruski tanki tezhko zmorejo gorske vishine, Gruzinci so sestrelili vech ruskih letal, kot bi bilo prichakovati ob taki vojashki velesili, shtevilo padlih na obeh straneh je menda veliko vechje, kot uradno priznavata ... Po drugi strani gre za amerishko-natovsko testiranje Rusije in Kavkaza, ki je geostrateshko in energetsko pomemben, Gruzinci pa so testirali svoje mozhnosti soochenja z Rusijo in koliko lahko rachunajo na pomoch Zahoda ... Simptomalno: ob gruzinski krizi so »chez noch« poskochile pozicije Johna McCaina, republikanskega kandidata na blizhnjih volitvah za predsednika ZDA, ki velja za hujshega jastreba kot Bush in ki je znan po izjavi, da je Putin »reinkarnacija Stalina«; ta izjava se navezuje na znamenito Reaganovo definicijo Sovjetske zveze kot »imperija zla« ... Zgodovina se ponavlja v (z)vijajchnih krogih, cheprav se medijska floskula o novi »hladni vojni« ne zdi

prepričljiva zaradi danashnje vsepovezanosti in medsebojne odvisnosti ... She v chasu olimpiade je amerishka drzhavna sekretarka Condoleezza Rice skochila v Varshavo (angl. Warsaw – war-saw, »vojna zhaga«; druga svetovna vojna se je zachela na Poljskem, zdaj naj bi Zahod s pomocjo Poljske »spodzhagal« Rusijo; raketni shchit ne bi bil na ozemlju npr. Nemchije, ampak na slovanskih tleh, z amerishke optike, tako politichne kot kulturne, so vse slovanske drzhave le »priveski« Rusije, in te vmesne eksklave je treba v zahodnem strateshkem interesu izolirati in oddaljiti od Rusije, zgraditi izolirni kordon okoli »ruskega imperija«, kajti jasno je, global/istich/no gledano, da je Rusija edina slovanska drzhava z resno, svetovno pomembno politichno in kulturno tezho, vse ostalo slovanstvo je le »okrasek«, nebistven ruski »variacijski podaljshek«) in chez noch so ZDA s Poljsko podpisale sporazum o protiraketnem shchitu na poljskih tleh (ki »uradno« ni namenjen obrambi pred Rusijo, ampak pred Iranom – rakete, ki bodo nameshchene v oporishchu na Poljskem, sploh ne nesejo do Irana ...). Spet lepa demonstracija, kako problematichno je »vseslovansko bratstvo«, saj ga manjsi bratje (najvehja med njimi sta Poljak in Ukrajinec, zhe stoletja raztrgana med Z-V) skushajo nadomestiti z »chezatlantskim bratstvom« (Poljaki so zhe v njem, Ukrajinci le shkilijo proti Zahodu). Komentatorji omenjajo, da je Rusija vojashko posegla v Gruziji podobno kot Sovjetska zveza tochno pred shtiridesetimi leti v takratni ChSSR. V arhetipskem antagonizmu sever-jug in zahod-vzhod je Rusija predstavnica vzhodne, evrazijske strani borealne krshchanske civilizacije, njena zahodna stran je amerishko-evropska atlantska. Amerishki obrambni sistem bo varoval Poljake in Chehe kot chlanici Nata (she nedavno chlanici varshavskega pakta) pred »Velikim bratom – slovanskim medvedom« (ki mu v tem chasu nacheluje mozh z nadvse ustreznim priimkom, v slovanskih jezikih asociiranim z medvedom: Medvedjev).

Velikoekranski dodatek

(filmi, predvajani v Ljubljani, dec. 2006)

KRATKI STIKI (Slovenija, 2006; Vich 9. 12. 2006). Scenarij, scenografija, montazha in rezhija Janez Lapajne, njegov drugi celovecherec (prvenec *Shelestenje*, 2002). Nedvomno vrh dosedanjega slovenskega filmskega hermetistichnega manirizma. Vse nagrade in pozitivne kritike, ki jih je film zhe prejel doslej, so gotovo upravichene. Kljub temu vsa formalna briljanca s parado slovenskega igraltva (posebej kazhe omeniti vsaj fenomenalno Tjasho Zheleznik v treh neprepoznavno razlichnih vlogah in edinstveno prepričljivega shoferja avtobusa Grega Zorca) ne omogocha v polni meri zadostiti dvema temeljnima (aksiomskima) kriterijema za film kot eno od scenskih umetnosti: zachetek, ki gledalca potegne v samopozabo s takojshnjim prepoznavanjem ključnega dogajalnega problema (catch ali key-problem), in celovita intenzivnost dramske intrige. Oblika omnibusa (vech zachetkov, vech dramskih zgodb) je zhe sama po sebi s svojo hibridnostjo in poudarjeno »literarnostjo« nevarna prav v smislu teh dveh kriterijev, tudi zato med razlichnimi izbori najpomembnejshih del filmske

zgodovine omnibusov praviloma ni. *Kratki stiki* (z naslovno asociacijo na *Short Cuts* Roberta Altmanna iz 1993 z motivi desetih zgodb Raymonda Carverja) pravzaprav niti niso chisto pravi omnibus ločenih zgodb, temveč v stilu nekaterih sodobnih svetovnih megahitov z asociacijami »magičnega realizma« usodnostno prepletajo in stikajo tri zgodbe iz zhivljenja danashnjega Ljubljanchana. Na zacetku mora gledalec pri tem filmu vsaj pol ure posebej prilagajati svojo dojemljivost načinu prezentacije in ko se kasneje posamezni elementi zachno med sabo bolj smiselno dopolnjevaty tudi »za nazaj«, je odlochilnost prvih kadrov in sekvenc pach zamujena, zadoshčenje za to vsiljivo sofisticirano zahtevo po gledalchevem »sodelovanju« pa ne dosega ne njegovega obichajnega truda ne interesa. Konchni vtis je zhe skoraj standarden: vrsta sijajnih segmentov, ki pa so preoblozheni s tezhjo pomenov, »simbolov«, dogodkov, prostorsko-chasovnih preskokov in shtevilom oseb (npr. oche upokojenec in sin deloholik, sin preslishi ochetove klice na zblizhanje, oche naredi samomor, sin v prometni nesrechi postane tetraplegik; nekakshna simbolichna »iberska naveza«: prevajalec iz portugalschchine in dojenček v shkatli pred vrati shpanske ambasade ...) ter kljub natlachenosti ostajajo »na kratko« razsekani (»short cuts«) zgolj v posamezne markantne pasuse, dramsko razvojna istovetnost in preglednost likov v medsebojnih odnosih pa nedorechena in kot torzo razgaljena v svoji konstrukcijski ambicioznosti.

CASINO ROYAL (Koprodukcija, 2006; Komuna, 11. 12. 2006). Enaindvajseti v seriji 007 (stranishchno ochishchevalna oznaka, kompenzirana s srečno sedmico), rezhija Martin Campbell. Istonaslovni film je bil prvich posnet zhe 1967 in kljub megazvezdnishki igralski ekipi z Davidom Nivenom kot Bondom je obveljal kot zgreshen poskus parodije bondovskega zhanra (eden od rezhiserjev je bil celo John Huston). Serija o Bondu po formuli SVW (sex-violence-wit) tako rekoč do kvintesence izrablja enega od treh osrednjih mitoloshkih likov filmske umetnosti – velikomestnega superaktivista in obenem zapeljevalca zhensk (druga dva sta kavboj-revolverash kot ruralni kontrapunkt in vampir kot poglavitna inkarnacija fantastichnega horrorja; klasichno paradigmo te trojice uteleshajo Sean Connery, Gary Cooper in Christopher Lee). *Casino* je presenečenje, ko se je zdelo, da iz Bonda ni vech mogoche nichesar kolikor toliko sochnega she iztisliti. Ochitno so ustvarjalci tokrat res temeljito premislili, dolochene spremembe so ustrezne in rezultat »deluje« ter uspe preprichati, da izchrpani zhanr bondiade vendarle she lahko zhivi. Po Brosnanu, ki je bil komaj gledljiv, zdaj blondinec James Craig (James Blond?), she bolj ljudski, grob, nabildan, nabit z machistichno energijo, dober igralec, preprichljiv tako v akciji kot v bondovskih dialoshkih »brainstormingih«, ima le isto hibo, da je pach telesno prenizek; najboljsha Bonda prvi Connery in drugi Moore sta bila visoka (najprej je bil sploh Moore predviden za to vlogo, vendar je tedaj igral agenta Svetnika, zato je vstopil pozneje, ko se je Connery navelichal); poznavalci menijo, da je dobrodushnejshi Moore bolj ustrezen Flemingovi zamisli kot arogantni Connery), vsi ostali so bili bolj ali manj neprofilirane lutke, ki se jih je komaj she mogoche spomniti, Craig je vsekakor eden boljshih od teh »lutk«, vendar Conneryja ali Moora kljub solidnosti ne bo

dosegel. Zgodba v osnovi povzeta po istonaslovnem romanu Iana Fleminga, prvem iz serije o angleskem tajnem agentu. Film je zgodbo posodobil v najnovejši chas, dogaja se julija 2006, dodal turistichno raznolikost od Bahamov do nekakshne virtualne »Chrne gore«, posnete na Cheshkem, konec v Benetkah. V neobalkanskih drzhavicah bo najbrzih nekaj zavisti do Montenegro, najmlajsha sestrice je prishla v zgodovino kot prizorishche enega od Bondov (Jugoslavija je imela chast omembe v romanu *Pozdrav iz Rusije*, v katerem je Fleming v 23. poglavju zapisal tudi: »Prishli so med slovenske hribe, kjer so sadovnjaki in dvorci med njimi zhe chisto dishali po Avstriji. Vlak je peljal skozi Ljubljano.«). Film ima nekaj izvrstnih sekvenc, njegov nedvomni vrh je zastrupitev Bonda z digitalisom v pijachi in njegovo reshevanje z navodili prek PC – v veno na vratu si mora v nekaj sekundah sam vbрызhati zdravilo, che hoche ostati zhiv (osupljivo, »preroshko« aktualno glede na zastrupitve ruskih agentov ravno v teh dneh v Angliji). Konchni vtis filma: v celoti pozitivno, vendar je tudi vsaj za pol ure predolg, vechkrat se po oglushujochih akcijskih stampedih izgubi v skoraj mrtvi tek, zacetna shpica s spremno popevko je neuchinkovito razvlechna, nekatere sekvence so izjemne po avtentichnem suspenzu, glavnega negativca Le Chiffra je izvrstno upodobil Mads Mikkelsen, Bondova »najvlechja ljubezen«, lepotica z imenom Vesper (vecher/nica; v lat. m. sp.; v nem. zh. sp.) se razkrije kot Chiffrova sodelavka. Na koncu film izrazito uplahne in se izgubi »brez poante« kot (hazardna) igra, ki je sama sebi namen.

APOKALIPTO (*Apokalypto*; ZDA, 2006; Komuna, 28. 12. 2006). Najnovejši film po scenariju, v režiji in produkciji Mela Gibsona, sprva zvezdnishkega igralca akcijskih filmov (Pobesneli Max, 1979), nato uspehnega režiserja provokativnih shpektaklov z oskarji za *Pogumno srce* (o shkotskem nacionalistu Williamu Wallaceu). Che se je njegov predhodni, globalno razvpiti film *Kristusov pasijon* zaradi obrabljenosti, a skrajno zahtevne teme zdel precej afektiran, je *Apokalypto* s chisto filmskega vidika zadetek v polno, v vrsti novejših amerishkih shpektaklov gotovo najboljshi. Hollywood je redko segel v srednjeamerishki indijanski svet verskih zhrtvovanj, cheprav je za shpektakle izrabljaj vse mogoche teme in predele sveta, tega pred nosom pa se je izogibal, verjetno je shele danes svetovna publika dozorela toliko, da lahko prebavi to skrajno okrutno temo. *Apokalypto* je zastavljen kot svojevrstna antropoloshka agitka, etnoloshko solidno podprta (s svetovalcem arheologom, specialistom za Srednjo Ameriko, dr. Richardom D. Hansenom) shtudija avtentichne, prav nich idealizirane civilizacijske dedishchine srednjeamerishkih Indijancev, prepletena z razmeroma preprosto, vendar funkcionalno plasirano, brez oddiha gnano »druzhinsko zgodbo« v klasichnem (protokrshchanskem) smislu: »dobra (sveta) družina« proti »zli (poganski) oblasti«; hajka na glavnega junaka, mladega vojshchaka, mozha in ocheta z imenom Jaguarjeva shapa, ki po nakljuchju prezhivi oblastnishki obred zhrtvovanja ljudi bogovom, zhejnimi krvi, je po svoje paralelna z Gibsonovo Kristusovo torturo tudi v neprizanesljivi krutosti filmskega jezika. Absolutno mojstrstvo režije, scenografije, fotografije, montazhe in glasbene spremljave (James Horner, avtor glasbe za *Titanič*). Direktor fotografije Dean Semler, ki je

posnel tudi Costnerjev neovestern *Plesbe z volkovi*, ni edina asociacija med obema filmoma, le da so zveze predvsem kontrastne (razen dialogov v indijanskem narechju). Costner v moderni liberalni optiki poetično obnavlja in utrjuje tradicionalno meshchansko romantično podobo »plemenitega divjaka«, Gibson surovo provokativno in tendenciozno reflektira isti fenomen v grozljivem spletu korenin pod zashchitnim motom s citatom iz zgodovinarja Willa Duanta: »Velike civilizacije ni mogoče osvojiti od zunaj, dokler se ni sama unichila od znotraj.« – Ta citat nakazuje Gibsonovo vodilno tezo z univerzalnim apokaliptičnim prizvokom, da majevska civilizacija ni propadla zgolj zaradi prihoda Evropejcev (ko so Shpanci 1524 prishli na Yucatan, so nashli majevsko družbo v zatonu, shtevilne mestne drzhavice so se bojevale med sabo), temveč predvsem zaradi lastne notranje dekadence, v katero je neizbežno zashla na podlagi svoje »ideologije« produktivega zla, tj. perverzno okrutne religijske kulture množično prakticanega zhrtvovanja ljudi, s katerim je ozka vojashko-duhovnishka elita drzhala množice v trajnem hipnotičnem »pedagoshkem« shoku, vse seveda, kot zmeraj in povsod, v deklariranem skupnem interesu dobrega. Nekateri tako citat kakor ves film skushajo razumeti tudi v aktualno kritičnem smislu glede na sedanje psiho(anti)teroristično stanje v ZDA. Gibsonov film v nekoch mogočni civilizaciji srednjeamerishkih Majev (z dialogi v jeziku jukatek, narechju danashnjih majevskih potomcev na Yucatanu) odkriva delirično grozo prvinskega boja za obstanek in edinstveno kulturo okrutnosti v zgodovini chloveshtva v nasprotju z newagejevsko mitologijo divjakov kot avtentičnih »ekoloshkih angelov«. (Ne le v indijanskih, tudi v drugih primitivnih kulturah, npr. v Afriki ali na Pacifiku, so antropologi naleteli na okrutnost brez vsakih zadržkov: pobijanje premagancev ne glede na starost ali spol, trganje trofejnih spodnjih cheljasti iz glav zhivih ljudi itd.) Niti ochitek o Gibsonovem »rasizmu« zato ne more biti neprichakovan. Majevsko verstvo s svojim obredjem je neposredna okrutnost zhrtvovanja brez metaforičnih kompromisov krshchanske liturgije, zadoshchanje »zheji bogov« v kolektivni ekstazi par excellence, enormna množična produkcija ritualno zhrtvovanih mrlichev; religiozna podlaga te strahotne kulture je v filmu manj razvidna, poudarek je na vojshchakah, vzgojenih kot lovski stroji, saj je bil glavni namen vojskovanja priskrbeti vladarjem in duhovnikom chim vech zhrtev za obred na vrhu piramid, da se je »bog Sonca« lahko napil krvi in tako ohranjeval svet in zhivljenje. So se Maji (in sploh srednjeamerishki Indijanci) okrutnosti nauchili od narave? Njihovi znachaji so v filmu prikazani v glavnem negativno: zahrbtni, surovi, prostashki osebki v mashineriji specifichnega geohistorichnega konteksta. Na koncu se zgodi srechanje z ladjami kolumbovskih belcev, spricho katerih glavni junak, tako rekoč edini pozitivni Indijanec, reche zheni: »Zacheti moramo znova« (v perspektivi krshchanstva, ki prihaja z belci?); po mnenju nekaterih »strokovnjakov« se menda to filmsko srechanje chasovno ne ujema z resničnim dogajanjem. (Nekateri tudi poudarjajo, da so Indijanci Shpance nadvse gostoljubno sprejeli, da pa so Shpanci izigrali njihovo prostodushno naivnost, vendar so bili prishleki le nezatna, civilizacijsko superiorna peshchica, soochena s spoznanjem, da so za domorodce vsi tujci zanimivi le kot potencialne zhrtve kardiokirurshko-kanibalskega obredja; v tem soochenju dveh civilizacij ochitno ni

bilo prostora za kabinetno »humanistično poloviharstvo«.) Majevska civilizacija je bila ob vsej svoji primitivni okrutnosti tudi skrajno, tako rekoč demonično sofisticirana, z visoko razvito vednostjo o mitologiji, astronomiji, kozmosu, s posebno slikovno pisavo; v filmu ni opaznejše omenjeno, da so gojili izredno sposhovanje do pripovedovalcev, pesnikov, umetnikov (Shpanci so z ognjem unichili cele knjizhnice z bogato literaturo ipd.; celo indijanski kult Kvecalkoatla spominja na izročilo o Kristusu, med obredi so uzhivali pejtli; podobnost s katoliško hostijo je Shpance še posebno iritirala). V letu 500-letnice Kolumbove smrti je torej Gibson ameriški in svetovni zavesti predstavil shokanten shpektakel, ki se ponuja dvoumno: kot metaforična kritika ZDA in njihovega globalnega vojashkega gospodovanja ter prek tega krize zahodne civilizacije, po drugi strani kot sarkastična raziskava primitivnega verskega (ideoloshkega) terorizma, ki vodi v kolektivno avtodestruktivnost. V vsakem primeru je v tem filmu zapakiran težek zalogaj, provokativen kot *Pogumno srce* (problem shkotske identitete zoper anleshko) in kot *Kr. pasijon* (antisemitska teza?); prav nihče ga ne bo mogel chisto zlahka pogoltniti, vsakomur bo dal misliti, marsikdo si bo od njega še težje »opomogel« kot od *Kr. pasijona*. Zgodovinarsko-arheoloshke kritike ugotavljajo v filmu nekakshne napake, chasovne, jezikovne neustreznosti ipd.; ta preciozna obrobna zapletanja z vsakršnimi podrobnostmi filma kot markantnega celovitega »sporochila« ne morejo spodnesti. Ena kritičnih tochk je srehanje s Shpanci: Indijanci bi lahko pobili peshchico belcev, a imeli so jih za vishja bitja, odposlanca legendarnega bozhanstva Kvecalkoatla, prinashalca luchi, »jutranjo zvezdo«. Tudi če bi prvo odpravo pobili, se zgodovina ne bi bistveno spremenila, saj bi prishli novi beli osvajalci. Ta interkontinentalni trk dveh neprimerljivih civilizacij in propad v tem razmerju inferiorne je bil neizogiben in brezkompromisen. Nekateri omenjanjo, da tudi krshchanstvo s krizhem simbolizira nenehno zhrtvovanost chloveshke eksistence. Ključni problem srednjeameriške indijanske civilizacije se zdi ravno aktivna funkcionalnost simbolike kot praksa prelivanja krvi za nasitjenje in odzhejanje bogov: obsesija s krvjo, absolutna, paroksistična, avtotorturno (tudi obredno samoranjevanje ob najrazlichnejshih prilozhnostih) grozljiva ekspresija eksistence tako chloveka kot vsega kozmosa. Majevska sveta knjiga *Popol vuh* (pom. ljudska knjiga; prim. podobnost z evropskimi besedami *populus*, *Buch*) govori o zhrtvovanju ljudi kot o normalni sestavini obredja; nekateri menijo, da je bil v ozadju mnozhichni kanibalizem zaradi enostranske prehrane s koruzo in pomanjkanja beljakovin (povsem drugache na Daljnem vzhodu, cheprav tudi tam enostranska prehrana z rizhem). Tehtni viri potrjujejo utemeljenost Gibsonovega mota: srednjeameriški Indijanci so usodno srehanje z Evropejci dozhiveli zhe globoko v fazi dekadence svoje izvirne civilizacije (majevska drzhavotvornost je zachela propadati zhe pet stoletij prej, okoli leta 1000; družba je bila vse bolj kaotična z vojnami med plemeni, obredi religijske astronomije so postajali prave orgije pijanstva od krvi z mnozhicami zhrtev, gospodarstvo enostransko, ekstenzivno, ekoloshko problematično, mnoga velika sredishcha je prerashchala dzhungla).

Chlovekov razvoj

Rajko Shushtarshich

GEOPOLITIČNA STRATESHKA RAZMISHLJANJA

(velike vojne?)

Tako nekako se začne, z geopolitičnimi strateshkimi razmislijanji namreč. Ni vseeno, kdo je ta, ki tako razmislija, chemu razmislija ali za koga razmislija. V tem primeru sem vzel zgolj za izhodishche svojega skromnega razmisleka o "chlovekovem razvoju" razmislijanje Natalije Narochnicke v knjigi *Velike vojne 20. stoletja /zakaj in s kom smo se borili*¹. Odgovor je nedvoumen: Za **veliko Rusijo** – veliko Sovjetsko zvezo *Ivana Gruzega, Petra Velikega ali Josipa Visarionovicha Stalina*. Pa da mi ne bi kdo ochital, da se ne zavedam razlike v težji obeh razmislijanj – mene kot zgolj individuuma in Narochnicke kot ključne osebe v velikem ruskem sistemu – bom vseeno izpostavil, da poglobitna razlika v pogledih izhaja iz omenjenega izhodishcha. Eno je sistemsko tvorno, drugo zgolj svojsko, le z vidika individuuma, ki pa je za sistem irelevantno. V resnici systemskega razmislijanja gre torej za pojmovanje razvoja, ki pomeni permanentno rehierzicijo sistemov na planetu (v suprasistemu) z ekspanzijo naj-sistemov, med njimi tudi takih, ki to niso, pa se jim ta *velichina* v nekih zgodovinskih okolishchinah samo dozdeva.

Naj le shematsko razchlenim ključno vsebino teh in takih GEOPOLITIČNIH RAZMISHLJANJ (se pravi ideoloshkih programov, navadno izrazhenih v novoreku):

- *POLITIČNOGEOGRAFSKA PODOBA SVETA*
- *GEOPOLITIČNO STRATESHKA PRIZADEVANJA* (geopolitična strategija naj-sistemov, praviloma maksimalistichna, po svoji največji zgodovinski razsežnosti, che se le mogoche, pa prek nje)
- *GEOPOLITIČNO STRATESHKA (PRE)UREDITEV SVETA*
- *GEOPOLITIČNE STRATESHKE ODLOCHITVE* (pakti, vojne napovedi ali brez njih, ultimati, mejni konflikti itn.)
- *GEOPOLITIČNE STRATESHKE KONSTANTE* (ekspanzija naj-sistemov, tudi vechjih sistemov na ozemlja manjših)
- *GEOPOLITIČNI STRATESHKI INTERESI* (gonilo zgodovinskega dogajanja)

Tako nekako se geostrateshko razmislijanje začne, koncha pa se z *velikimi vojnami* in vojnimi zlochini zoper chloveka (chloveshtvo), le za nekatere porazhene tudi s procesi zoper vojne zlochince, se pravi – nikoli za zmagovalce. Tak je zhelezni scenarij vseh velikih vojn: od lokalnih, npr. nam blizhnjih balkanskih, do zares velikih svetovnih. Za vse velike vojne pa je znachilno, da se zachenjajo s predpostavko »velike zmage«. Poraz je nekako zamolchana mozhnost.

V pro-sistemskih razmishljanjih ljudi tako rekoch ni! So le vojne zhrtve, od velikanskih do zanemarljivih, v skladu s potrebami sistemske propagande za utemeljitev upravichenosti novih in novih vojn. Interesi mochi so legitimno nadrejeni vrednotam. Ozemlja so pomembnejsha od ljudi. Svoboda narodov, mir med narodi, narodova identiteta idr. so zgolj opevane deklarirane vrednote sistemske propagande. Glede pojmovanja naroda – nacije in domovine – drzhave se z vidika individuuma razlikujemo – razhajamo v temelju.

Individuum ima predvsem pomisleke, utemeljene zgolj z vidika obchih vrednot. Chloveka nikar!

Sicer pa pomisleki glede nebrzdanega razvoja, ekspanzije slede zhe po goli logiki sistemske teorije. Po tej razvoj sistema ni neskonchen! Tako menijo le sistemski vlogoslovci. Vojna je sicer za razvoj sistemov lahko koristna, koristnost pa ni ravno visoko v strukturi chlovekovega uma! Na koncu nas to vodi do »konchne bitke«, ne po Razodetju, in ne po Nostradamusu, marvech po goli logiki sistemske teorije, se pravi take, ki je ochishchena ideoloshkih potegavshchin, za katere bi pomislil, da zhe zdavnaj sodijo v sharo sistemske idolatrije. Sistem, suprasistem, ki se zelo hitro razvija, drvi svojemu koncu naproti!

Da se nas to ne tiche, bo kdo dejal, che pa se nas zhe, pa zoper to ne moremo storiti nich. Tudi chrhniti nobene? Che se vrnem k knjigi Natalije Narochnicke, bi navedel le en primer iz njenih razmishljanj (in razmishljanja Nikolaja Danilevskega, ki ga N. N. navaja), to je o pravicah velikih in malih narodov, ki se nas she posebej tiche: »... prikljuchitve dejanskih nemshkih ozemelj k enotni Nemchiji/ kot so na primer ... del Shtajerske in Kranjske – ne smemo oznachiti za nepravichno in nezakonito.« (glej celoten citat)^{1a}

Kaj pa male vojne? Za nas (majhne narode) pa so usodne tudi *male vojne* – nashe nedavne balkanske. She vchera se je pri nas zachelo z razmishljanjem nekaj akademikov (med njimi Dobrice Chosicha) v SANU o »VELIKI SRBIJI«, danes nam odzvanjajo nauki akademikov HAZU o zanje (ne)pravichni meji. Najprej njenih chastnih chlanov Franja Tudjmana »o Slovencih kot podalpskih Hrvatih«, ki je med drugim – da ne pozabimo, zhelel koridor od Hrvashke do Avstrije, in Vladimirja Sheksa »o Hrvashki kot vladavini prava«. (Oba sta bila tudi chastna gosta *Nove revije*.) Dandanes hrvashki akademik Davorin Rudolf ne le razmishlja, ampak kar zahteva »razsodbo na Haashkem sodishchu«, ki bo edino zvelichavna za geostrateshko preureditev hrvashko-slovenske meje, se pravi pravno utemeljitev hrvashke ekspanzije, ne oziraje se na njeno upravichenost. Evropa je seveda ob sicer prevladujochi nezainteresiranosti polna razumevanja za geostrateshka prizadevanja "velikih". Jutri bomo poslushali zgodbo o »VELIKI ALBANIJI«, vendar naj nas to ne bi zanimalo, za kljuchne geopolitichne stratege to she ni aktualno.

Toliko, da si ne bi delali iluzij glede tega, kaj so bile vsaj doslej, tudi za Evropo, pravichne geostrateshke odlochitve.

Imam rahel pomislek zoper nakladanja, chesh, da smo vsi isti – nacionalisti, eni veliki, drugi majhni, manjši. Skratka, kolikor kdo zmore po meri geopolitichne mochi. Dejal bi, da nismo vsi isti. Nashi akademiki SAZU se zavzemajo za chim manjšo možno Slovenijo. Tako kot so si tudi njihovi predhodniki v zgodovini slovenstva geopolitichno strateshko prizadevali, da se Slovenija ozhi – na najmanjšo možno mero. »Ima nas dakle takvih i onakvih.«

MAJHNI SISTEMI IMAJO POTEMTAKEM PRAVICO IN DOLZHNOŠT KRCHITI SE! VSE DO IZNICHENJA OZIROMA IZGUBE SVOJE IDENTITETE, SICER SO NACIONALISTICHNI?!

Bo pach potrebno oblikovati oziroma dopolniti naci-sistemske teorije glede Lebensrauma – (zhivotnog prostora) in Übermenscha (pravog chovjeka).

Nekako bi she razumel to sistemsko logiko velikih; da pa mali ne lochijo teorij in očitnih zgodovinskih dejstev od ideoloshkih postulatov, in se ustrashijo zhe prouchevanja svojega zgodovinskega spomina, mi npr. o izvoru nashih prednikov Venetov, chesh da gre za pretirani nacionalizem, je pa le malo hudo. Ni jim pa tuja teza o »Slovincih kot alpskih Hrvatih«.²

Che se she najde kdo, ki ga zanimajo nashe venetske in slovenske korenine, she ni nacionalist, niti najmanj to ni. S tem pa, ko nam zanje ni mar, nam tudi za prihodnost slovenstva ni. Kot so za nekatere izumrli Veneti (»che so sploh kdaj bili?«),³ tako danes she vedno izumirajo zavedni Slovenci v zamejstvu in svoji domovini. Res je, mnogi Slovenci se relativno hitro puste asimilirati od prijaznih sosedov, vse za narodov blagor. Izjeme so chastne, prav zaradi njih pa nismo izumrli.

Zavedni Slovenci – kdo sploh so? Kaj to pravzaprav danes she pomeni? Da bi se zavedli svojega mistva – slovenstva, se moramo ozavestiti svojega sebstva, individuum to zmore in mora.

¹ Natalija Narochnicka, *Velike vojne 20. stoletja / zakaj in s kom smo se borili*/UMco, Ljubljana, 2009.

^{1a} Natalija Narochnicka in cit. Iz Nikolaja Danilevskega, na str. 77:

»Danilevski je celo priznaval relevantnost stremjenja Nemcev po združitvi v eno drzavno tvorbo, saj je to naravna zhelja vsakega naroda, she posebej takega z veliko kulturo.

«Odcepitev Avstrije od Nemchije je bilo seveda le uvodno dejanje, ki naj bi dalo proste roke Prusiji, za nemshke patriote pa to seveda ni smelo in ni moglo pomeniti odtujitve petih ali shestih milijonov Nemcev od velike skupne domovine ... Uresnichitev dela te naloge – prikljuchitve dejanskih nemshkih ozemelj k enotni Nemchiji, kot so na primer nadvojvodina Avstrija, Tirolska, Salzburg, del Shtajerske in Kranjske – ne smemo oznachiti za nepravichno in nezakonito.» Danilevski pa ni verjel, da bodo Nemci sposobni ukrotiti svoje nadaljnje ambicije: «Ni mogoche domnevat, da se bo prusko-nemshka chastiblepnost omejila na to pravichno dejanje in bo Slovanom dopustila, da si uredijo zhwljenje v skladu s svojimi zheljami. To bi za Nemce pomenilo ne samo izdajo nemshkih nachel, ampak tega preprosto ne bi mogli dojeti.» (v kurzive postavil N. Danilevski)³⁸»
(³⁸ Н. Я. Данилевский: Горы победителям (Gorje zmagovalcem), Политические статьи, М. 1998, str.31, 32.)

Glej tudi: Natalija Narochnicka, *Kontinuiteta anglosasbskih geopolitichnih nachrtov v Evropi*, Revija SRP 61/62 – 2004;

Natalija Narochnicka, *Ukrajina / Zgodovinska retrospektiva in geopolitichna perspektiva* /, Revija SRP 65/66 – 2005;

Natalija Narochnicka, *Dejavnost Vatikana na ozemlju Rusije / geopolitichni aspekt* /, Revija SRP 73/74 – 2006.

Natalija Narochnicka (Narochnickaja) je doktorica zgodovinskih znanosti, vodilna znanstvena sodelavka Inshtituta za svetovno gospodarstvo in mednarodne odnose pri Ruski akademiji znanosti, v III. Drzhavni dumi je bila ekspert v Odboru za mednarodne odnose, v sedanji IV. je poslanka v bloku *Domovina* in namestnik predsednika istega odbora. (Op. prev.)

² O »Slovenih kot alpskih Hrvatih« (gl. Lucijan Vuga v tej shtevilki *Revije SRP*, str. 175):

»Ta navedba je po svoje zanimiva tudi zato, ker se tu in tam she slishi o «Slovenih kot alpskih Hrvatih», zato lahko brez kakrshnikoli nacionalistichnih pretenzij sprejmemo to Bezlajevo mnenje kot potrditev, da je lahko prav narobe res. To sem iz velike previdnosti izjavil kar vnaprej, ker Bezlaj v nadaljevanju she dodaja (BEZ/E str. 19-20): «Na zgodovinsko kontinuiteto imena kazhejo tudi moderni nazivi *Slovashka* in *Slavonija*... (str. 20). **Zdi se, da se je ime Slovenec ... /.../ zhe zelo zgodaj posplohilo na ozemlju, ki je bilo nekaj desetkrat vechje kakor je danashnja Slovenija. O pomenskem razvoju pojma skozi tisoehletje ne vemo skoraj nich. Che govorimo o izgubah etnichnega ozemlja na severu, bi ga morali prishteti she enkrat toliko na jugu in jugozahodu. To pa bi bil vendarle prevelik grizhljaj celo za najbolj shovinistichni apetit.**» (poudaril L.V.) Zagotovo Slovenci nismo Zhidje, ki so se po dva tisoeh letih diaspore vrnili v Izrael in si jemljejo nazaj zemljo, ki jim jo je dodelil bog kot izvoljenemu ljudstvu, toda nekaj desetkrat vechje ozemlje od danashnje Slovenije bi bilo za tri ali shtiri nekdanje Jugoslavije ali za skoraj celotno srednjo Evropo. Podobno je zapisal tudi Bogo Grafenauer, da je nekdanje etnichno slovensko ozemlje segalo po vseh vzhodnih Alpah do Donave in onkraj nje ...«

³ So Veneti izumrli? (gl. Lucijan Vuga v tej shtevilki *Revije SRP 91/92*, str. 176):

»Prav za venetshchino velja, da je po sodbah jezikoslovcev izredno slabo dokumentirana; kar imamo na voljo, je od jadranskih Venetov, torej postavljati dokonchne in obvezne sodbe na tej shibki osnovi je silno tvegano ali vsaj mochno vprashljivo, kot priznavajo tudi (vsaj nekateri) vrhunski venetologi. **Toda pri vsem tem nam le ostaja občutek, da nekaj ni v redu. Che so bili Veneti na Baltiku, ob Jadranu in drugod, mar so res «izumrli», kakor pravi Bezlaj? Je res, da neko ljudstvo «izumre», ne da bi pustilo sledove? In kje ter kakshni so ti sledovi? Osebnostno mislim, da ta ljudstva niso niti «izumrla» (karkoli zhe ta beseda pomeni) niti ni njihov jezik izginil brez sledov, saj jih očitno najdemo v slovenshchini, che to le hochemo!«**

Za zgodovinski spomin

Andrej Lenarčič

REGIONALIZACIJA SLOVENIJE

NEKAJ BISTVENIH RAZLOGOV ZA REGIONALIZACIJO RS NA
TEMELJU ZGODOVINSKIH SLOVENSКИH DEZHEL

Minister za Slovence po svetu Boshtjan Zheksh je pravkar v oddaji Studio ob 17^h na Radiu Slovenija¹ med drugim poudaril: "Mediji bi morali Slovence v zamejstvu obravnavati enako kot pokrajine znotraj Slovenije." Ta misel se povsem sklada z okolishchinami, ki govorijo o nujnosti razmisleka o taki regionalizaciji RS, ki bi bila organsko izvedena iz globoko v zavest Slovencev ukoreninjenih zgodovinskih slovenskih dežel. Toliko bolj, ker je vse vrenje v zvezi z "južno mejo" (zhal) v znamenju etnoloshkih, folklornih in zgodovinarskih razpravljanj – gre pa za eklatantno drzhavnopolitichno in drzhavotvorno vprashanje, razpeto med skrajno omejeni razmislek, ki ne opazi razmer in stanja pred osamosvojitvijo 1991, in široko razumevanje zgodovinskih okolishchin, ki uposhteva zgodovinske in politichne danosti.

Navidezna zapletenost mejnega vprashanja izvira prav iz zmede v izhodishchih, ki ne morejo biti neka etnichna ali lokalna ali vojashka ali strankarska mnenja oz. stalishcha ali obchasne administrativne, znotrajdrzhavne/dezhelne razmejnitve. Meddrzhavne meje, meje dežel, vojvodin ali regij so eklatantna zadeva meddrzhavnih dogovorov, mirovnihi konferenci po konchanih vojnah ali na plebiscitu preizkushene volje ljudstev. Etnichna struktura, upravno administrativni ukrepi lokalnih ali katerihkoli drugih krajevno pristojnih organov so drugotnega pomena in jih je mogoche le pogojno uposhtevati pri pogajanjih, pri katerih pa ne morejo imeti izhodishchne vloge. Te vloge vsekakor ne morejo imeti niti katerikoli drugi sklepi oz. ukrepi s strani nepooblashchenih gremijev, oseb ali organov.

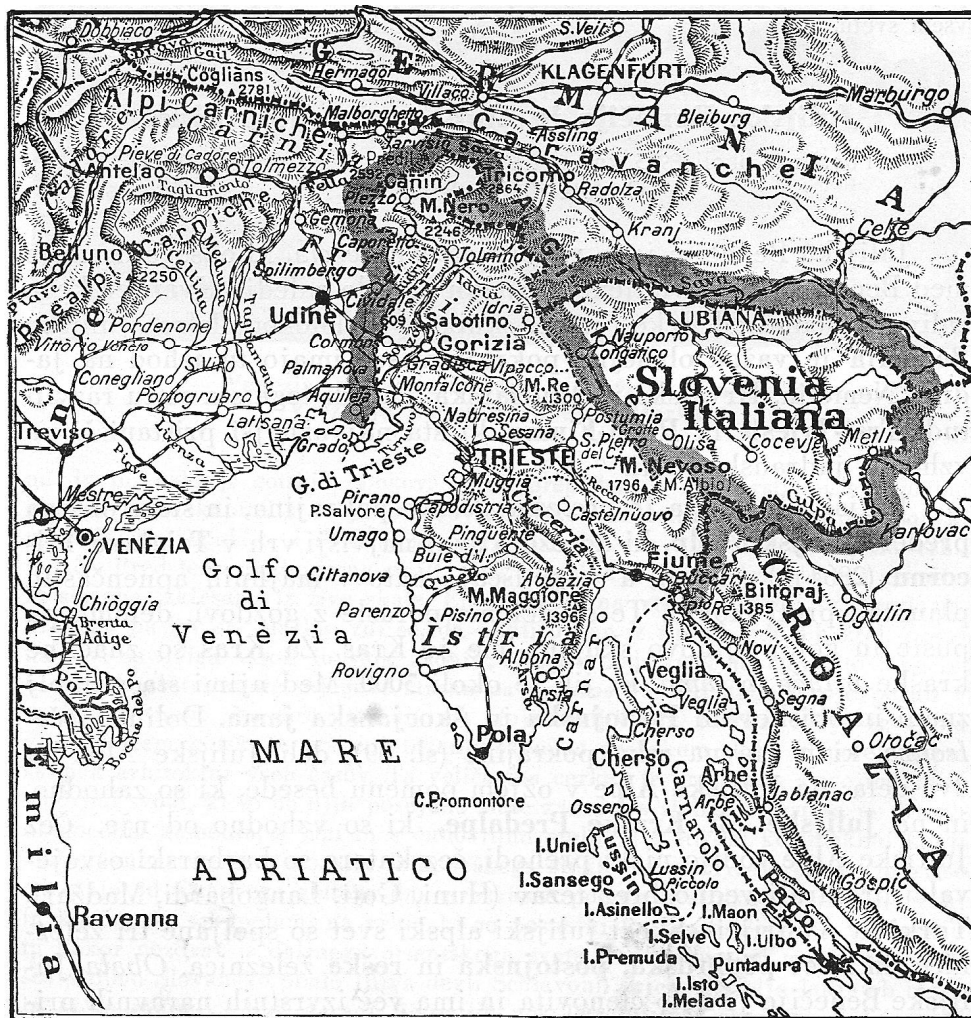
Vso znano zgodovino s(m)o Slovenci sicer zhiveli v geografsko in politichno-upravno natanchno dolochenih in celovitih pokrajinskihi enotah – dezhelah, a smo kljub razvidni in deklarirani "dezhelni identiteti" ohranjali skupno, kulturno in etnichno dejansko stanje in zavest "slovenstva", ki se je nazadnje odrazilo v geslu "Zdruzheni Sloveniji", ki ga je nosil skupni jezik, kulturna in zgodovinska izkushnja in usoda. Ta slovenska zavest je vedno obstajala in obstaja tako prek dezhelnih meja kot tudi ne glede na shirshe regionalne-drzhavne okvire, v katere so bile v nekem zgodovinskem razdobju za daljsi ali krajshi chas posamezne dezhele vkljuchene.

Dezhele Koroshka, Kranjska in Shtajerska so v skoraj nespremenjenih oz. le malokdaj nekoliko prilagajanih mejah ves čas sodile v okvir habsburške karantanske dediščine, ki jo poznamo pod imenom Dedne dezhele.² Do razpada Dvojne monarhije leta 1918 so v celoti sodile v okvir habsburške države, potem pa so – razen Krajske, ki je nekaj izgubila (npr. Vipavsko), nekaj pridobila (npr. Jezersko) – brez večjega dela območij, ki so bila vechinsko poseljena z nemshko govorechim prebivalstvom, prishle v okvir novonastale države SHS oz. Jugoslavije.³ Koroshka je po znanem plebiscitu vechidel pripadla novonastali Republiki (nemshki) Avstriji in le majhen del državi SHS oz. Jugoslaviji, Shtajerska pa je bila razdeljena na avstrijski in jugoslovanski del po črti Kozjak – Mura.

Dezhela Primorska⁴ je bila zhe od chasov dinastije Andechs-Meranskih (Meranija – Primorska, Meran – Pazin) celovita od Vrshicha prek Gorice in Gradishke mimo Trsta in prek Istre do Kvarnerja z otoki in reke Rechine. Poizkuse Benetk, da si prilastijo vechji del Istre, je odbil Herbershtajn s kranjsko vojsko. V chasu razpada Dvojne monarhije je bila Primorska povsem celovita enota, katere predstavniki, brez ozira na etnichno poreklo, so sedeli skupaj v dunajskem parlamentu.⁵ Le mesto-pristanishche Reka je po volji Dunaja zaradi habsburshkih interesov v zvezi z madzharskim prestolom po letu 1867 pripadlo kot svobodno pristanishche Budimu.

Razpad KuK leta 1918 je pomenil vstop nove in ekspanzionistichne drzhavne tvorbe Italije (nastala leta 1866) na ozemlje slovenskih dezhel. Sporazum med Italijo in SHS (Jugoslavijo) v Rapallu (12. 11. 1920) je dodelil vso dezhele Primorsko in she nekaj delov Kranjske in Koroshke Italiji. Seveda je Italija dobila tudi Reko, ki je bila vedno sestavni del dezhele Primorske.⁶ Ni pa dobila Kastava in Klane. A ker je ostala vsa infrastrukturna povezava teh okrajev s Primorsko in Kranjsko pod Italijo in je bila zgodovinska povezava s Kranjsko nasilno prekinjena, je obmochje z uredbo preshlo v okvir hrvashke Primorsko-krajishke oblasti.⁷ Ker je bil ukrep pogojen z nastankom konkretnih razmer, je logichno, da prenehanje teh razmer samo po sebi odpravi tudi tovrstno uredbo. To se seveda ni zgodilo in "slovenskost" teh krajev (v Kastavu je bila ustanovljena prva chitalnica na slovenskem ozemlju; zadevno spominsko ploscho so hrvashke oblasti leta 1992 nemudoma zamenjale s "hrvashko" – a "chitalnica" je ostala tudi na novi ploschi!) je danes zhe mochno okrnjena.

Dezhela Primorska je torej ohranila svojo celovitost skoraj natanchno po zgodovinskih mejnih chrtah tudi pod zachasno italijansko okupacijo. Tudi nemshka vojashka oblast je po kapitulaciji svoje zaveznice to celovitost ohranila in vzpostavila na obmochju celovite Primorske vojno obmochje Küstenland – kakor se je Primorska vedno imenovala v nemshchini.

Zemljevid Julijske Benečije – dejansko slovenske dežele Primorske – v ucbeniku Zemljepis Italije (za Slovence), izdanem v Torinu l. 1942. Celovitost Primorske je sposobil celotno slobodno okupator.

Po drugi vojni je bila po nekaj zapletih, ki niso dolgo trajali, z Londonskim memorandumom in Osimskimi sporazumi celovita Primorska dežela dodeljena Jugoslaviji. Zhe tako vedno samostojno obravnavano območje mesta Trsta in del Gorice z Gradishko pa so ostali v Italiji.

Območje slovenskega Prekmurja in Medmurja od Drave do Rabe je bilo vso znano in pisno dokumentirano zgodovino pod Kraljevino Madzharsko. Dobrshen del območja je cerkveno sodil pod zagrebshko škofijo – škofijo, ki je bila madzharska ustanova in je bil njen zavetnik madzharski kralj sv. Shtefan, tudi patron katedrale. Do razpada KuK se je slovensko prebivalstvo odločno upiralo nasilni madzharizaciji in je med drugim budimska oblast od učiteljishcha v

Chakovcu zahtevala odgovor glede slovenskih uchbenikov. Razpad KuK je pobudil zagrebške ozemeljske in nacionalistične apetite. Tako je Zagreb s pomočjo madzharonov in s podporo promadzharskih sil poskušal prevzeti nadzor nad celotnim Prekmurjem.⁸ Vendar je potem, ko je jugoslovanska vojska na podlagi dogovora v Trianonu (4. 6. 1920) območje zasedla (razen Porabja), vseeno prišlo vse slovensko Prekmurje z Medmurjem do meje na Dravi – od Varazhdina do sotočja z Muro pod Kotoribo – v slovenske roke.⁹ A Zagreb ni odnehal. S prislovichno zvijachnostjo in brezobzirnostjo si je kmalu prilastil Medmurje, ki pa ga je ob ustanovitvi fashistichne Nezavisne drzhave Hrvatske Madzharska znova vrnila celovitemu Prekmurju. Po propadu ustashke genocidne tvorbe je Socialistichna republika Hrvatska v okviru Federativne Jugoslavije znova pridobila oblast nad Medmurjem in s sistematicnim genocidnim raznarodovanjem (sem sodijo tudi mnozhichni pomori Slovencev na območju Shtrigove¹⁰) etnichno oehistila območje. Tako je ostalo do osamosvojitve 1991, a Zagreb she vedno sili naprej na preostalo slovensko ozemlje – sedaj celo she prek reke Mure.

Kratek shematichen pregled dogajanja, ki ima pomen glede vprashanja meja Republike Slovenije, meja dezhel, iz katerih je nastala, in dolochitve meddrzhavne meje med nekdanjima republikama SFRJ, pokazhe nekaj zelo relevantnih dejstev:

1) V novonastalo drzhavo SHS je Narodna vlada v Ljubljani prinesla zgodovinske slovenske dezhele.¹¹ Kakor tega dejstva ne spremeni kasnejsha odloचितev na pariski mirovni konferenci glede Primorske, ga tudi ne spreminja postopkovno drugachna pot Prekmurja z Medmurjem.

2) Slovensko nacionalnoafirmativno gibanje, ki je stremelo k reshitvi nacionalnega vprashanja izven dotedanje drzhavne skupnosti, ni izvajalo nasilja nad dezhelno identiteto obstojechih slovenskih dezhel, in je dezhele združilo pod novim skupnim imenom Slovenija, kar v nichemer ni spremenilo dotedanje zgodovinske identitete zadevnih dezhel niti njih poimenovanj. To je pomembno v primeri s sohasnim postopanjem hrvashkega centralizma, kjer je majhna dezhela-kraljevina Hrvatska (Zagreb z okolico) zradirala dotedanji celoviti dezheli-kraljevini Slavonijo in Dalmacijo in ju vključila v enovito, centralistichno, etnichno ekskluzivistichno Hrvatsko. Ta primerjava pokazhe, da Slovenija niti kasneje, ob osamosvojitvi 1991, ni nastala kot etnichno chista nacional(istich)na drzhava, marvech kot združitev suverenih zgodovinskih slovenskih dezhel. Upravni posegi tako v chasu obstoja kraljevine Jugoslavije kot federativne republike Jugoslavije niso v nichemer spremenili teh temeljnih dejstev ali nanje kakorkoli vplivali, saj niso imeli drzhavnopravnih konotacij.

3) Kar zadeva Republiko Slovenijo in njeno drzhavno mejo z juzhno sosedo, igrajo navedene slovenske dezhele zelo pomembno vlogo. Meddrzhavne meje z Italijo, Avstrijo in Madzharsko so dolochene z veljavnimi mednarodnopravno relevantnimi akti. S hrvashko juzhno sosedo pa so imele dolocheno drzhavno

mejo doslej izključno slovenske dežele, ki so na tej črti mejile s Kraljevino Madzharsko od izliva reke Rechine do Drave pri Varazhdinu, od tam naprej pa je mejilo Prekmurje znotraj Kraljevine Madzharske z madzharsko provinco-kraljevino Hrvatsko na Dravi od Varazhdina do sotochja Mure in Drave pri Kotoribi. Ta meja, ki je leta 1918 izgubila svoj meddržavni pomen, je za štiri leta znova postala meddržavna meja leta 1941, ko je nastala hrvashka marionetna nacistična država NDH.¹² In to je zadnja meddržavna meja, ki je obstajala med slovenskimi deželami – Republiko Slovenijo – in sedanjo Republiko Hrvashko. Vsi posegi na tem polju v chasu od poraza nacistične in genocidne Nezavisne države Hrvatske in ustanovitve socialistične Jugoslavije vse do razpada zvezne države so v pogledu meddržavne razmejitve brez pomena.

Ob razpadu Jugoslavije in ustanovitvi novih suverenih držav Republike Slovenije in Republike Hrvashke pa se je situacija nenadoma spremenila. Meddržavna meja naj bi bila brez vsakega vidnega razloga določena drugache. Celovitost slovenskih zgodovinskih dežel naj ne bi bila vech sposhtovana. (She manj vsakomur razvidno dejstvo, da je leta 1918 v "jugoslovanski zakon", ki je leta 1991 dokončno razpadel, ljubljanska Narodna vlada prinesla slovenske dežele v celoti, razen območij, ki so bila dogovorjeno prepushchena Avstriji.) Za tako ravnanje ni bilo nobene niti legitimne niti legalne podlage. Preprosto so ignorirali državnopravno in mednarodnopravno merodajna dejstva in so hoteli problem meddržavne mejne črte reshiti arbitrarno, z nejasnimi in nedolochljivimi odločitvami, ki so bile vse po vrsti – ne nazadnje tudi iz teh razlogov – nemudoma prekrshene ali razglashene za neveljavne in so sedaj ipso facto neobstojeche. Tako je razmejitev med državama na območju Primorske, na nekaterih delih Kranjske, Shtajerske in celotnega Prekmurja/Medmurja provizorična, ad hoc, slonecha na upravnih dolochbah in praksi lokalnih, republshkih organov nekdanjih jugoslovanskih republik. Ne morejo veljati niti Temeljna ustavna listina, niti Badinterjev arbitrarni sklep, niti pozabljeni sporazum Drnovshek-Rachan in she manj posamichni parcialni sporazumi – dogovori. Tudi formulacija "republshka meja postane meddržavna meja" se na vsakem koraku in vedno znova izkazhe za povsem neuporabno in vir nesporazumov, zlasti pa hudih problemov za prebivalstvo, ki plachuje visoko ceno za nedržavotvorno, diletantsko in ignorantsko ravnanje tistih, ki so v chasu razpada Jugoslavije imeli odgovornost opaziti mejo, ki jim je shtrlela v nos.

Hitenje, povrshnost, neargumentiranost pri odlochanju glede meddržavne meje je sicer mogoche razumeti ob uposhtevanju nujne potrebe po izpolnitvi osnovnih pogojev za hitro mednarodno priznanje obeh novih držav. Seveda so cenjeni mednarodni strokovnjaki, pooblashchenci EU in OZN, kljub ugledu in zvenechim karakteristikam, spregledali bistvene pomanjkljivosti – med drugim tudi to, da Hrvashka ni nadzirala vech kot tretjine svojega ozemlja, na mnogih mestih pa meje she dandanashnji ne nadzira. Slovenija je torej v celoti izpolnjevala vse pogoje,

posebej glede drzavne meje, saj je bila drzavna meja proti nekdanji madzharski provinci stoletja znana, vrisana v vseh mogochih kartah in zemljevidih in na terenu dolochena. Zakaj so pooblashcheni strokovnjaki, njih domachi pendanti in politiki namesto drzhavnopravno relevantnih danosti raje sledili nacionalistichnim, drugim etnijam sovrazhnim tendencam juzhne sosedne, in so se odlochili vsiliti umishljeno etnichno mejo, ki je bila morebiti sprejemljiva za krajevne razmejitev znotraj razpadle zvezne drzhave, kot drzhavno mejo med novima drzhavama – in to na koncu stoletja svetovnih vojn, ki so izbruhnile zaradi etnoimperializma in holokavstov – je mogoche le ugibati. Brez ugibanja pa je evidentno, da je bila to groba napaka in anahronizem na pragu tretjega tisoehletja, ko je multikulturnost in drzhava drzhavljanov imperativ, saj so grozote, ki so jih spocheli nacionalsocialisti, fashisti in drugi, tudi hrvashki etnoekskluzivisti, she zhivo prisotne v zavesti nashih ljudi. Mogoche je tudi razumeti, da se je nesrecha slovenskih dezhel in njih prebivalstva zachela na zachetku 20. stoletja zaradi nasilja etnoimperialistov, pred katerimi se slovenska vodilna politika ni znala ubraniti drugache kot z begom iz lastnega doma. Kljub zmagovitemu zakljuchku bojov z Italijo in naklonjenosti svetovne politike novim demokraticnim drzhavam je prav po samsonovsko razrushila nash pradavni dom, namesto da bi vsaj poskusila pregnati shovinistichno in imperialistichno plesen, ki se ga je surovo polashchala, in vzpostavila suvereno drzhavo na obmochju zgodovinskih slovenskih dezhel. Che je bilo na Slovenskem she po stoletju, polnem katastrof, strahotnih pomorov in eksodusa velikega dela prebivalstva, po izgubi skoraj polovice ozemlja, potem ko smo bili prvich v zgodovini razchetverjeni kot manjshina v shtirih tujih drzhavah, dovolj mochi in potenciala za vzpostavitev lastne suverene drzhave, koliko vech mozhnosti za kaj takega je bilo torej po prvi vojni, ko je bila celovitost slovenskih dezhel dejstvo in smo bili scela vkljucheni v evropsko gospodarsko, politichno in civilizacijsko okolje, ki smo ga uchinovito tisoeh in vech let soustvarjali. V perspektivi tega dogajanja je evidentno, da je osamosvojitve konec stoletja le she ena – zadnja – mozhnost, da se napaka slovenskih politikov iz zachetka stoletja popravi.

Ker je vprashanje meje med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvashko oehitno povsem odprto in v celoti odvisno od uposhtevanja obstoja slovenskih dezhel, in ker kljub mednarodnopravno relevantnim podlagam za razmejitev med Slovenijo in ostalimi sosedami (I, A, H) she vedno obstaja bolj ali manj prikrit iredentizem, je torej potrebno storiti naslednje nujne korake:

1) Slediti intencam EU in kar najhitreje izvrshiti zahtevano regionalizacijo Slovenije na podlagi zgodovinskih dezhel.

2) Dezhele/regije v Republiku Sloveniji so:

Primorska

Kranjska

Koroshka

Shtajerska

Prekmurje

- 3) Meje nashtetih dezhel so znane.
- 4) Dezhelje so razdeljene na upravne okraje, ki so stichishche lokalnega in drzhavnega nivoja.
- 5) Dezhelje so zgodovinsko utemeljene s svojo lastno suvereniteto, ki ni nikoli ugasnila, imajo lastne zgodovinske drzhavne simbole in znamenja.
- 6) Dezhelje imajo svojo samoupravo, katere obseg in področja so določena z ustavo RS (do določene mere nadomestilo sedanji vlogi DS).
- 7) Dezhelje imajo vsaka enako shtevilo svojih predstavnikov v Drzhavnem svetu RS. (Poslanci DZ, ki so predstavniki vsega ljudstva, se volijo na sedaj obichajen nachin. Primerno je le prilagoditi meje volilnih okrajev.)
- 8) Ljubljana je glavno mesto drzhave – lahko je pa tudi glavno mesto dezhelje Kranjske, che se ne odlochi drugache (npr. Kamnik, kot zgodovinsko pogojena varianta).
- 9) Dezhelne meje so decidirano določene znotraj drzhave Slovenije in z juzhno sosedo, kjer nikoli doslej niso bile spremenjene na drzhavni ravni. Che in kjer zgodovinska razmejitev ne ustreza, morata drzhavi sprejeti ustrezen sporazum na zakonitih podlagah, dotlej pa velja zgodovinska razmejitev.
- 10) Meja, ki jo je v teritorij dezhel zarisala meddrzhavna meja med Jugoslavijo in njenimi sosedami, je določena z mednarodnimi dogovori ali mirovnimi sporazumi in ni predmet posebnih določil v zvezi regionalizacijo drzhave.

NI DVOMA, DA "DEZHELNI" KONCEPT REGIONALIZACIJE RS SAM PO SEBI VZPOSTAVLJA "PRAVICHNO" MEJO Z RH, HKRATI PA OHRANJA AKTUALNOST CELOVITOSTI VSEH SLOVENSКИH DEZHEL V NJIHOVEM ZGODOVINSKEM OBSEGU – ZGODOVINA SE NAMRECH NI ZACHELA DANES IN SE DANES TUDI NE KONCHUJE! ZATO JE DOLZHNOŠT POLITIKE, DA RAVNA V SMERI, TU NAKAZANI.

Ljubljana, 22. aprila 2009

¹ Radio Slovenija A1, 21. aprila 2009 ob 17h.

² Uradno oblikovane 27. decembra 1282 na drzhavnem zboru v Augsburgu. Po letu 1500 tudi poknezhena grofija Gorishka z istrskimi območji, ko je le-ta beneshkim osvajalcem iztrgal Herbershtajn.

³ Meja z A je bila določena v Saint Germainu 10. 9. 1919.

⁴ Slo: Primorska, nem: Küstenland, it: Litorale. Obseg: Od Vrshicha do Raba.

⁵ Tudi poslanci iz Dalmacije so sedeli skupaj s slovenskimi v dunajskem parlamentu. Kraljevina Dalmacija je sodila kot del Kraljestva Ilirija v okvir Avstrijskega cesarstva in ne pod Budim.

⁶ Prvotno zamisljeno svobodno mesto in pristanishche (podobno zgodovinskemu statusu Trsta) je s teroristično akcijo fashistično-iredentističnih chnosrajčnikov izpeljal pesnik (!) D'Annunzio (uradno je pripadla R Italiji leta 1924).

⁷ S sklepom, objavljenim v: Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti z dne 22. junija 1928, sht. 60/203. se je občina Kastav izločila iz ljubljanske oblasti in se priključila primorsko-krajiški oblasti v Karlovcu.

⁸ Medmurje je bilo pred prevratom podrejeno neposredno Peshti.

Ob prevratu so se hoteli Medmurci znebiti madzharske uprave, a so "narodnjaki" - med njimi nekaj duhovnikov (cerkveno je Medmurje sodilo pod zagrebshko nadshkofijo) - morali pobegniti v Varazhdin.

Tudi v Slovenski krajini so Madzhari s trdo roko ustavili slovenske narodnjake. Dr. M. Slavich je agitiral v Ljutomeru, Ormozhu in Varazhdinu. Od tam je shla delegacija medmurskih beguncev v Zgb, a Pavelich in Pribichevič jim nista ustregla. Zato je mariborski NS odločil, da osvoboditev izvrshi general Maister. Tedaj pa je hrvashko vojashtvo pod poveljstvom polkovnika Kvaternika zhe 24. decembra zachelo s separatnimi operacijami v Medmurju in ga zasedlo. Nekaj enot pod poveljstvom stotnika Jurishicha je shlo tudi prek Mure, a so jih Madzhari zavrnili. V Chakovcu je oblast prevzel polkovnik Perko. Hrvatom so pomagali tudi Slovenci (!), ki jih je Jurishichu dodelil Maister.

Leta 1926 in ponovno 1927 so Hrvati skupaj z madzharoni pod vodstvom dr. Nemethyja zahtevali zase celotno Prekmurje, chesh da tam govorijo hrvashko. Slovenci so se dvignili in na zborovanjih, ki so se jih udeleževali Koroshec, Klekl in drugi, uveljavili svoje slovenstvo.

(po: *Slovenci v desetletju 1918-1928*, str. 250)

⁹ Dokler je trajala razdelitev slovenskega ozemlja na oblasti, je Medmurje sodilo pod Mariborsko oblast. Preureditev monarhije na banovine (1929) pa je bila prilozhnost, da so si Hrvati prilastili Medmurje.

¹⁰ O shtevilu Slovencev na območju Shtrigove zgovorno pricha seznam naročnikov na knjige Mohorjeve družbe leta 1914 (Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1914):

Ivko Ivan (zhupnik), Rodik Ferenc (organist), Valentich Matjazh, Mesarich Ivan, Bersak Ivan, Flac Ludovik, Pufek Jakob, Novak Janez, Kutnjak Pavel, Kutnjak Simon, Horvat Jurij, Kodba Martin, Zhivkovich Ivan, Valpotich Pavel, Mursich Shtefan, Luskovich Matej, Kristofich Filip, Podgorelec Anton, Golenko Jozhe, Shajnovich Cecilija, Makoter Jakob, Mikulek Vida, Krznar Shtefan, Lopuh Imbre, Horvatic Ivan, Kumparich Jozhe, Bratusha Albert, Makovec Magda, Murshich Martin, Belovich Marjan, Nemic Ivana, Sudec Anton, Horvat Janez, Lukovnjak Ivan, Bogdan Avgust, Srsha Franc, Kovachich Marjan, Trstenjak Miklosh, Jurinich Marija, Prajnar Jakob, Mozhar Stjepko (kaplan!), Belovich Anton, Podgorelec Apolonija, Shkafar Mihael, Skuhala Franchishek, Shkrobar Ignacij, Shajnovich Juri, Pergar Franc, Murshich M., Hudin K., Bogdan Ivan. Brezhnjak Tomazh, Zhivkovich J. , Golenko Matej, Belovich Franc, Shchavnichar Mihael, Shchavnichar Matej. (63)!

Ker so si tudi po dve ali vech družhin delile knjige/chlanarino, je jasno, koliko Slovencev je tedaj prebivalo v Shtrigovi.

¹¹ Mednarodnopravno osebnost so imele slovenske dezhele. Slovenija ni obstajala. Ljubljanska Narodna vlada (ust. 31. 10. 1919) je pridobila pooblastila tako, da je dotedanja oblast - dunajska vlada - sprejela uradno obvestilo predsednika Narodne vlade (Josip vitez Pogachnik) o prevzemu pooblastil.

¹² Nadvse pomenljivo je dejstvo, da ne Medmurja in she manj Istro z Reko in Kvarnerjem niso prepustili Zagrebu niti tako prijateljski zavezniki, kot so bili fashisti in nacisti. Ta - nikoli hrvashka - ozemlja je Zagrebu izročil shele komunistični jugoslovanski režim po propadu ustashke NDH in zmagi nad nacifashizmom.

Andrej Lenarčič

NOVI »TROJNI PAKT«?

(K Mesichevemu intervjuju v trzhashkem chasopisu¹)

»Mesich je ponovno poudaril, da se mora z vprasanjem slovensko-hrvashkih odnosov ukvarjati EU, zavzel pa se je za spravo med Hrvashko, Italijo in Slovenijo zaradi grozot v drugi svetovni vojni.« (citat po Delu²)

Pretirano prepushchanje politike pravnikom je podobno upanju, da bodo anatomi nashli v chlovekovem telesu dusho, ali pa tolikokrat izkazanemu varljivemu prichakovanju, da bo chlovek nashel pravico na sodishchu.

Slovenci smo (tudi) v novejskem chasu zhe delezhni dosezhkov pravne stroke na politichnem prizorishchu, ki jih obchutimo kot vse hujsho kolobocijo v zvezi z "juzhno mejo". Molk "stroke" ob eskapadi hrvashkega predsednika, objavljeni v trzhashkem chasopisu, je tudi le she en tovrstni dosezhek. Prav neverjetnih je namrech kar nekaj "podrobnosti". Nihche niti ne kihne, ko danes Mesich zahteva, da se problem s Slovenijo reshujе na nivoju EU, vcheraj pa je njegov Sanader krichal, kako Ljubljana podlo prenasha to vprashanje v EU. Kdor ima kolichkaj spomina, lahko po vsem tem prichakuje she kakshno presenechenje. Pa seveda tudi she kak nov dosezhek vrhunskega mednarodnega prava, ki pa ne opazi notorichnega dejstva, da so naslovniki predlagane "trojne sprave" napachni.

Zlochini na obmochju Primorske (Italija je leta 1919 kljub svojemu popolnemu porazu prigrabila slovensko dezhelo Primorsko, ki je obsegala vse ozemlje od Vrhshicha do Kvarnerja z otoki – to naj bo jasno!) so se dogajali na ozemlju, ki je bilo v chasu dogajanja del Kraljevine Italije. So torej popolnoma v sferi krivde in odgovornosti Rima. Za obdobje po kapitulaciji pa naj se Rim obrne na Berlin, kajti z dezhelo Primorsko/Küstenland (sic!) je od tedaj pa do konca vojne upravljaj Reich in tako tudi on – oziroma Berlin – nosi svoj del krivde in odgovornosti.

Z Zagrebom se ne Ljubljana ne Rim o tej zadevi nimata kaj pogovarjati, saj nikoli – vse do leta 1991 – nobena drzhava Hrvashka ni imela nich opraviti s tem ozemljem in torej glede tega ne nosi nobene odgovornosti ne krivde in seveda tudi nobene pravice. Rim bi se moral opravichiti edino zhrtvi svoje podle trgovine (tajnost je prvo znamenje zahrbtnega in nezakonitega ravnanja!) z Londonom leta 1915. Ta zhrtev je dezhela Primorska oziroma Slovenija, katere sestavni del je Primorska. Posledica te trgovine in nelegitimne okupacije, ki je sledila, so milijoni mrtvih na Sochi, desetisochi Slovencev, pomorjenih in razseljenih, nepopisna ekonomska in moralna shkoda ter grozovite osebne travme ljudi vseh narodnosti. Optantska zgodba iz let po porazu fashistichnega agresorja je zadeva zmagovitih zaveznikov in seveda posledica etnichnega mesarjenja fashistichnega osvajalca.

Predvsem pa je glede Slovenije in Slovencev dejansko obstajala "opcija" – možnost izbire. Slovincem namreč nihče nikoli ni ponudil in se manj omogočil kakršne koli opcije – neusmiljeno so jih preganjali, preseljevali, poitalijančevali in unichevali.

Vishek vsega pa je zame zavzemanje za »...spravo med Hrvashko – Italijo – in Slovenijo zaradi grozot v drugi svetovni vojni.«

Najprej se je treba vprašati, kaj ima Hrvashka "z grozotami", ki so se dogajale na ozemlju, ki dotlej nikoli ni bilo hrvashko, nikoli ni bilo drzhavnopravno pod upravo Zagreba. Zlochini so se, kot rečeno, dogajali znotraj meja Kraljevine Italije in po vsakršni logiki je v celoti odgovorna (kriva!) Italija za vse posledice, ki jih je prebivalstvo Primorske pretrpelo v skoraj sto letih fashistoidne, nelegitimne italijanske okupacije, ki delno še zmeraj traja.

Traja tudi še zagrebshka okupacija delov te dezhele, ki se je začela leta 1991 s pomočjo Janshe, Bavcharja in Peterleta. Slovenija mora zahtevati in Italija izvršiti (omogočiti) vzpostavitev legalnega in legitimnega stanja, vključno s povračilom shkode. To seveda pomeni vnovično združitev (slovenske) dezhele Primorske v okviru njenih tisočletnih meja.

Zagreb kot vedno opravlja umazane posle – do leta 1919 za Budim, potem (in danes) za Rim ter vzporedno nekoliko za Dunaj, kateremu se prilizuje na slovenski rachun. Smisel tega pochetja (ki sem ga zhe dostikrat opisal) je, da se vzdrzhuje nevrotično stanje na območju Primorske (in Dalmacije). Zagreb se natančno zaveda, da dolgoročno ne bo mogel obvladovati Istre in otokov, po tem območju hlasta le zato, da bo italijansko plachilo za usluge toliko vechje (Zagreb ima apetite drugje – enkrat se je to zhe pokazalo z Mussolinijem itd.).

Neurejene razmere (umetno generirane s smeshnim "problemom meje") so voda na mlin italijanske iredente. To problematiko mora Zagreb (po naročilu Rima) chimbolj razvnemati in spraviti na nivo EU, da bo potem Rim imel prilozhnost postati pacifikator, ki bo edini znal urediti problem.

Zhe nekajkrat sem ponovil:

Slovenija mora postaviti izhodishche v stanju leta 1919 (ne 1991), se pravi vzpostaviti mora upravno razdelitev na svoje avtonomne zgodovinske dezhele: Primorska, Kranjska, Koroshka, Shtajerska, Prekmurje (podobno je urejena Shvica). Zato mora Slovenija zahtevati referendum še v tistih delih omenjenih dezhel, kjer ga doslej še ni bilo (to so deli, okupirani s strani Zagreba: Medmurje, Zhumberak, Istra z Reko in otoki). Rezultati referendumu bodo zaokrozhili območja slovenskih zgodovinskih dezhel.

Status tistih delov teh dezhel, ki so danes v Italiji, Avstriji in Madzharski, je urejen z mednarodno zavezujochimi akti, kar pomeni, da se stanje lahko spremeni le z mednarodnim dogovorom, vsekakor pa omenjena zaokrozhitev slovenskih dezhel

in ureditev RS na tej ravni za vedno postavi na mizo dejansko stanje stvari: da so namreč nekateri deli slovenskih dežel še vedno – čeprav legalno – okupirani (s strani Italije, Avstrije in Madzharske). Smeshno-tragichne zagrebshke okupacije pa bi bilo obenem za vedno konec.

Še pomembnejše pa je, da bi bilo konec tudi komplota Zagreb-Rim. Ker bi namreč Slovenija z zahtevo po referendumu o vzpostavitvi prvotnega zgodovinskega stanja in likvidaciji katastrofalne dedishchine podle rimske shtacune vnaprej onemogochila, kar se bo sicer v nasprotnem primeru prej ali slej zanesljivo zgodilo: da bo Zagreb toliko podzhgal razmere, da bo naposled zahteval referendum – Rim, a ne o vzpostavitvi prvotnega stanja, marveč o vnovični zasedbi Primorske, Reke z otoki in Dalmacije ...

Che politiki ne bodo spoznali, kako nujno je delovati v smeri referenduma, ki ga predlagam, je treba nemudoma zacetati odpirati možnost za vzpostavitev Vojvodine Kranjske. Ta je bila vso zgodovino edina povsem slovenska suverena kronovina. Avtentichno obsega vso Gorenjsko, Dolenjsko, Belo Krajino, Notranjsko s Kvarnerjem od Kantride do Moshcenic in Vipavsko do Hublja. Etnichno, politichno in gospodarsko je to bila zmeraj popolnoma avtokefalna enota. To reshitev z Vojvodino Kranjsko bi seveda podprl Rim, pa tudi Dunaj. Je pa to seveda le skrajni izhod, che nasha politika ne bo razumela, kar pravim. Skrajni izhod, ki pa mora biti pravochasno pripravljen, sicer se bomo zadushili na pozharishchu.

(A propos: shkoda, da ljudje niso poslushali prvega Sheshljevega nastopa v Haagu, ki je bil prav pouchen.)

Kakor koli zhe, upravicheno je prichakovanje, da bi tako silno cenjeni strokovnjaki, ki imajo zagotovo možnost veliko videti, tudi kdaj kaj opazili, politiki pa konchno kaj storili.

¹ *Le parole di Mesic spaccano il mondo politico triestino*, il Piccolo, 4. januar 2009, str. 5

² spletno Delo: Mesich: *S slovensko-brvashkim problemom naj se ukvarja tudi EU; Hrvashka pripravljena na dvostransko srechanje tudi brez prisotnosti predstavnikov EU?*
Do.P./STA, sob. 03.01.2009 10:49

POST SCRIPTUM

(PISMO PREDSEDNIKU REPUBLIKE SLOVENIJE*)

Sposhtovani gospod

dr. Danilo Türk, predsednik Republike Slovenije!

Dne 3. januarja 2009 je trzhashki *Piccolo* objavil pogovor s predsednikom Republike Hrvashke Stipetom Mesichem, ki se je med drugim zavzel za "spravno" (riconciliazione) srechanje treh predsednikov drzhav – t.j. Slovenije, Italije in Hrvashke. Ker gre za dogajanje pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej, je nujno opozoriti, da v zadevi "sprava" (riconciliazione) naslovniki/udeleženci niso pravi.

Zlochini, ki so razlog te spravne pobude, so se dogajali na ozemlju, ki si ga je Kraljevina Italija prilastila po svojem popolnem porazu v prvi svetovni vojni, ko je na podlagi skrivnega dogovora v Londonu leta 1915 zahrbtno napadla svojo dotedanjo zaveznico Avstrijo in si izgovorila za to zavratno dejanje nagrado v obliki slovenske dezhle Primorske (ta dezhela je takrat in vedno obsegala ozemlje od Vrshicha do Kvarnerskega zaliva z otoki) in dela Dalmacije. Nobenega dvoma torej ni, da je bila v chasu, ko so se dogajali zlochini in druge krshitve chlovekovih pravic na obmochju Primorske, dezhela pod upravo Kraljevine Italije. Torej nosi italijanska vlada v vsem in v celoti sama tako krivdo kot odgovornost za vse, kar se je tam dogajalo. Po klavrni kapitulaciji Kraljevine Italije je oblast na ozemlju Primorske prevzela vojska nemshkega Reicha, zato se mora v zvezi z zlochini in krshitvami, ki so se tamkaj dogajali v tem chasu, Rim obrniti na Berlin. Vojashki dogodki in zmaga Jugoslovanske armade nad nemshko-italijanskimi vojashkimi enotami, vključno z osvoboditvijo Trsta, pa so zadeva zaveznishke zmage nad nacifashizmom, o chemer po vech kot pol stoletja ne more biti vech nobene nejasnosti! V ta okvir sodi tudi optantska problematika. Ob njej velja pripomniti, da je shlo vsekakor za "opcijo", torej za izbiro, pri chemer bije v oči, da pa slovensko domache prebivalstvo potem, ko si je njih domovino Primorsko prisvojila Kraljevina Italija, ni imelo nobene "opcije", marvech je bilo skrajno surovo in brezobzirno izpostavljeno sistematicnemu zatiranju, izseljevanju, poitalijanchevanju in unichevanju s strani italijanskih oblasti.

Ni se torej mogoche izogniti sklepu z naslednjima tochkama:

1. Republika Hrvashka z zadevo nima nich opraviti, kajti ne v chasu, ko so se stvari dogajale niti kadar koli prej ali kasneje, vse do leta 1991, ko si ga je samovoljno in enostransko, ne da bi prizadeti lahko izrazili svojo voljo, prisvojila, ozemlje Primorske ni sodilo v okvir kake hrvashke drzhave. Katera koli hrvashka drzhava torej v tej zvezi ne nosi nikakrshne odgovornosti niti krivde, she manj pa si sme na tej osnovi lastiti kake pravice.

2. Edini, ki se je dolzhan opravičiti, je Republika Italija. Opravičiti se mora zaradi podle in umazane trgovine s tujim ozemljem in zaradi strahotnih posledic, ki jih je ta trgovina imela: milijon in pol mrtvih na soshki fronti, desetisoči razseljenih, pomorjenih Slovencev, sistematično potujchevanje, nepopravljiva materialna in duhovna škoda, unicheno sozhitje etnij, ki so tisoč let in vech zhivele v soglasju. Opravičiti se mora edini zhrtvi tega trgovanja z Londonom, to je slovenski dezveli Primorski in njenim prebivalcem. Seveda je dolzhna hkrati odpraviti in popraviti posledice tega svojega ravnanja, ki she danes tezhijo prebivalstvo in onemogochajo zdrav in kompetitiven razvoj dezvele.

Upam, sposhtovani gospod predsednik, da ne boste nasedli skrbno prerachunani provokaciji, s katero skusha storilec prikriti svojo odgovornost in ohraniti upravichenja, ki si jih domishlja in na katerih gradi svojo iredentistichno politiko zhe vech kot sto let. Juzhna soseda pa spretno pristavlja svoj pritlehni, sicer smeshno majhni, a zato toliko bolj strupeni nacionalistichno-shovinistichni "lonchek" ...

Andrej Lenarchich
poslanec prvega sklica

---

* (Pismo predsedniku drzhave nikoli ne more biti zasebno pismo. – Op. avt.)

Andrej Lenarčič

BALKANSKO MESHETARJENJE

(NITI PIKE NI TREBA DODATI – VSE JE PRAVZAPRAV ZHE POVEDANO)

»Od marca do junija 1943 je v stalishchu hrvashke politichne elite do slovensko-hrvashke razmejivte v Istri očitno prishlo do pomembnega preobrata oziroma premika s chrte Umag-Klana na Dragonjo. In to v manj kot treh mesecih.« (cit.: **Premik s chrte Umag-Klana na strugo Dragonje v manj kot treh mesecih**, Intervju Dr. Samo Kristen z Inshtituta za narodnostna vprashanja, Delo, priloga Znanost, 23. aprila 2009, str. 16)

Kar je prevech, je prevech. Davkoplachevalski milijoni ponikajo v vseh sort vrece – v izobrazhevalne, inshtitutske, akademijske, politichne, diplomatske ..., s ključnim drzhavotvornim vprashanjem pa se vsa ta strokovnjashka elita gre balkanski semenj, kot da bi bilo vprashanje drzhave in njenih meja zadeva kakega gasilskega drushstva (se opravičujem vsem prizadevnim gasilcem) ali vashkega omizja, pa morebiti kakega mitraljezca, ki ima med rafali pet sekund chasa, da o rajonskih odborih, partijskih veljakih, samozvanih zdruzbah in mnozhici nepooblashchenih sploh ne zachenjam. Najlepsa cvetka so neki pobegli kvazi drzhavniki brez vsakega mandata in ustvarjalci nekega fantomskega pravljicharskega »drzhavnoga prava«.

Kolobocija, s katero she danes na nash rachun (pre)mnogi drekajo, se ni zachela 1991. Kot se ni zgodovina zachela danes in se jutri ne bo konchala. Zachela se je zdavnaj prej, kulminirala pa je ob prevratu 1918, ko so samozvani narodovi zashchitniki zrezhrali amputacijo slovenskih dezhel in »izgon Slovencev iz raja«, iz skupnega evropskega doma, pri katerega oblikovanju smo tisoč in vech let nadvse uchinkovito sodelovali. In to so storili brez kakrshnekoli legitimacije, brez vsakega preizkusa ljudske volje, kaj shele z relevantnim drzhavotvornim dejanjem.

Na nacionalistichno nasilje Nemcev in Italijanov vodilna slovenska politika ni nashla drugachnega odgovora, kot da je podlegla she hujshemu, primitivnejshemu nacionalizmu, katerega cilji se danes uresnichujejo pred nashimi ochmi: razchetverjena slovenska etnija, razkosane slovenske dezhele, hrvashka meja skoraj zhe pri Trstu in očitno kmalu tudi na Karavankah. Tako se zgodi tistim, ki z drzhavnimi rechmi ravnaajo tako, kot da gre za zhegnanjsko ali gasilsko veselico.

Resnichno je shokantno, da po stoletju nacionalistichnega rasnega divjanja od Mauthausnov do Jasenovcev in Shtrigove obravnavamo drzhavne rechi, kamor v

prvi vrsti sodi meja, na ravni ljubiteljstva, etnije in folklore. Prekrojevanje zgodovinskih dežel po trenutnih potrebah nekih obsedencev je prav gotovo skrajno zavrženo. Nesreča nas je Slovence zadela leta 1918, ko smo se namesto v samostojni drzhavni združbi slovenskih zgodovinskih dežel znashli kot manjšina v kar shtirih drzhavah. Vse grozote, ki so nas potem zadele, tudi to, da so tujci uprizorili strahoten smrtni ples na nashih tleh in telesih, pa eksodus in splošno osiromashenje, vse to je posledica sramotnega ravnanja nashih politikov z nashimi zgodovinskimi danostmi – to so pa v prvi vrsti pradaвне slovenske dežele, suverene od zachetkov, ki pa smo jih sami pomagali razkosati in ostanke razmetati po razlichnih drzhavah.

Nobena skupnost tako ne ravna s svojimi družbenimi temelji. Nikjer v Evropi ne najdemo takega pojave – dežele obstajajo stoletja in ni ga, ki bi si dovolil vanje posegati. Niti v njih simbole, kaj shele v teritorij.

Da so slovenske dežele bistveni element nashega nacionalnega zhivljenja in obstoja, dokazuje sistematično nasprotovanje vsakemu poskusu, da bi regionalizacijo, ki jo EU celo terjala od nas, uresnichili na podlagi nashih zgodovinskih dežel, kar razume in zna napraviti s svojimi shkofijami celo RKC (oni pach vedo ...). Seveda, zhe pri Primorski bi se npr. pokazalo, kaj vse je obsegala do leta 1945 in kje se je moral ustaviti ekspanzionizem NDH. In kaj vse bi se she izrisalo na slovenskem politichnem obzorju drugod ...

Potemtakem resnichno ne more biti presenečenje, che si ugledni nobelovci s chudaki ne marajo kvariti ugleda, meshetarji na vasharju se pa posmehujejo in si manejo roke.

Iz zgodovinskega spomina

*Lucijan Vuga*VENETI V TROJI
(VII)

POVEZAVE MED HETITI IN PAFLAGONSKIMI VENETI

Vincent C. Pigott v svojem prispevku o blizhnjevzhodni arheometalurgiji (COO, str. 161-162, *Near Eastern Archaeometallurgy: Modern Research and Future Directions*) trdi: V 2. tisočletju pr.n.sht. je potrjena znatna proizvodnja zheleza v Kolhidi, to je danashnja Gruzija na Kavkazu, ki je bila v neposredni soseshchini s hetitskim imperijem, cheprav Hetiti niso nikoli dejansko nadzorovali pontske obale niti niso nikoli razshirili svoje drzhave nad Kolhido.

Ker je dobro znano, da so bili Kashki, Gashki na chnomorskem nabrezhju smrtni sovrazhniki Hetitov in so neprestano vdirali na hetitsko ozemlje, se zdi očitno, da je bila osrednja hetitska drzhava v bistvu celinska (le njeni konfederati so bili ob morjih), skoraj na nobeno stran Hetiti niso prishli sami in neposredno do morja, razen morda pri Troji, za katero so imeli Hetiti svoje ime *Vilusa, Vilius* ipd., ki sicer spominja na Ilion.

Kaj lahko ugotovimo na osnovi jezika?

Tega vprasanja smo se zhe lotili in ga sedaj lahko nadaljujemo. Eno mnenje zagovarja A. Gluhak (GLU): da so bili Trojanci iz 18.-12. st. pr.n.sht. (to je do trojanske vojne) potomci zahodnih Hetoluvijcev, to naj bi dokazovala ohranjena imena osebnosti in krajev. Drugi oporekajo, da tega ne moremo z gotovostjo trditi, da pa naj bi v Troji vsekakor govorili enega od indoevropskih anatolskih jezikov. Spet tretji menijo, da je **trojanska vojna poslednji spopad Hetitov z Grki pred zatonom hetitskega imperija**, torej bi bili tudi Trojanci Hetiti ...

Nekoliko bomo prehiteli dogodke, vendar je to koristno za lazhje razumevanje zapletenih okolishchin, in skicirali dogajanje ob propadu hetitskega imperija, ki naj bi kulminiralo s trojansko vojno.

*

Arheologi opisujejo tisti nenavadni chas z naslednjimi besedami:

Propad hetitskega imperija v Anatoliji in Siriji je spremljalo unichenje urbanih sredishch, med temi izstopata Hatusha in Ugarit, o chemer se lahko preprichamo tudi s tem, da je v rushevinah mest najti klinopisne arhive, ki se odrezano konchujejo prav s tem razdiralnim chasom. Nastopilo je dolgo mrachno obdobje, ki je zajelo celotno obmochje, za katero je znachilno skoraj popolno pomanjkanje notranjih pisnih virov, ki ga ne morejo nadomestiti redka porochanja iz sosednjih drzhav. Na arheoloshkem zemljevidu naselbin so opazne znatne prekinitve: zheleznodobna sredishcha niso tista iz bronaste dobe, politichna moch se je

ochitno premaknila na nove točke; to ni nujno posledica agresije, morda je zgolj približanje virom surovin, novim prometnicam ipd. Sočasno je bila prekinjena tudi klinopisna tradicija, in s tem je upadla kulturna raven. Chemu gre pripisati to zhalostno usodo cvetoče civilizacije? Pomembni zgodovinarji podajajo tudi drugachna, katastrofichna mnenja (npr. J. D. Hawkins, CAM str. 425 i.n.), da so za ta zev na koncu relativno mirne in ustaljene bronaste dobe kriva zhe omenjana t.i. »ljudstva z morja«; med mnozhico drugih, ki so bili na pohodu vzdolz morskih obal od Anatolije do Palestine, so za kasnejshe dogajanje posebej pomembni Frigijci iz notranjosti Anatolije, Armenci, ki so vpadli na ozemlje Plodnega polmeseca, in Hebrejci, ki so zasedli Kanaan. Kljub tem unichujochim pritiskom, je vendarle gotovo, da je na delu nekdanjega velikega hetitskega imperija na jugovzhodu Anatolije, v gorah Taurusa in na severu Sirije do reke Evfrat, prezhivelo in se kasneje razshirilo ljudstvo, ki je v osnovi ostalo hetitsko. Prav tako kazhe, da je temu poglavitnemu umiku anatolskih ljudstev na drugi konec sledila oplenitev Hatushe, njihovega glavnega mesta, in izguba osrednje Anatolije. Da lahko ta ljudstva z njihovo kulturo vred imenujemo »hetitska«, sledi iz govornice njihovih takratnih sosedov Asircev, Hebrejcev in Urartejcev, ki z izrazom **»dezhela Hatov«** niso vech mislili na Anatolijo, marvech na Sirijo. Kolikor je na voljo dokumentov, je iz njih mogoche sklepati, da ti **»pozni Hetiti«** niso vech uporabljali hetitshchine ali neshitshchine, ki je ugasnila skupaj s klinopisno tradicijo iz Hatushe; govorili so neki kasni dialekt, soroden luvijshchini, ta je bil sicer znan zhe v Hatushi in zapisan tako s klinopisom na glinastih plohchicah kakor z domachimi hieroglifi na velikih kamnitih spomenikih. Zhe v obdobju hetitskega tisoehletnega imperija je bila jugovzhodna Anatolija, dezhela Kizuwatna, etnichno meshano podrochje Luvijcev in Huritov. S priselitvijo Hetitov in Huritov v Sirijo se je spremenil etnichni sestav v njihovo korist in na shkodo stare »amoritske plasti«. Prejshnja hetitska klinopisna tradicija se je v novem okolju podredila luvijskim hieroglifom. Kljub tej luvijski obarvanosti, ki se je ohranila do zhelezne dobe, se je za to ljudstvo med zgodovinarji uveljavila oznaka **»pozno neohetitska kultura«**, cheprav lingvisti govore o **»pozni hieroglifski luvijshchini«** ali kar o »hieroglifskem jeziku«. Termin »anatolski« ohranjamo za oznako skupne luvijsko-hetitske preteklosti. Kljub pomanjkljivim podatkom pa vse kazhe, da je prevladovalo anatolsko prebivalstvo. Ta nova, zheleznodobna drzhavna tvorba v Siriji kot »dezhela Hatov« ni imela svoje prestolnice, ampak je obstajala kot skupnost neodvisnih drzhav, od katerih je vsaka imela dolocheno ozemlje s svojim sredishchem in lokalno dinastijo, kamor so bila navezana »mestatrdrnjave« in vasi. Taka drzhavna ureditev zagotovo ni prispevala k njeni stabilnosti, in temu so dodale svoje she nejasno dolochene meje, ki so omogochale vplivanje od zunaj, ko so se drzhavice nagibale zdaj k eni, nato k drugi zunanji sili. Vendar imena vsakokratnih vladarjev iz dinastichnih hish prichajo o rodovni povezanosti z anatolsko preteklostjo; to she podchrtujejo napisi, ki potrjujejo ohranjanje

luvijshchine. Nam pa še nezadostno dokumentiran drzhavni ustroj, slabo poznano gospodarjenje itd. ne omogoča zanesljivejših sklepanj.

Po vseh ujmah, ki so v preteklosti prizadele mogočno hetitsko drzhavo, in tezhavah pri ohranitvi neke oblike drzhavnosti po njenem propadu se je nadnje zgrnila nova nesreča okoli leta 1000 pr.n.sht. – na mejah »dezhle Hatov« so se pojavili Aramejci. Njihov prodor v Sirijo, okronan z ustanovitvijo lastne drzhave, je pomenil neznosen pritisk na oslabele anatolske preostanke, ki so se tako ali drugače prilagodili nastalemu položaju; to je zaslediti v vesteh, kjer je govor o dezhelah in kraljih »Hatov in Aramejcev«. Tudi Stara zaveza prinasha nekaj skopih vesti o tem zapoznelem sirsko-hetitskem drzhavnishtvu v zatonu; kralj Salomon je trgoval z »vsemi kralji Hetitov (*HTYM*) in vsemi kralji Aramejcev«. Prav imena posameznih dinastov, ki jih je zaslediti v razlichnih zapisih še dolga stoletja, pripovedujejo o nekdanji hetitski velichini, ki se je ohranjala prek prastarih družhin po vsem Blizhnjem vzhodu še dolgo potem, ko se je o hetitski drzhavi izgubil skorajda vsak spomin.

Vmes se je dogajalo marsikaj, kar pricha o razburkanem chasu; tako so v 7. st. pr.n.sht. pridrli Skiti chez ta ozemlja vse do Egipta in se tam zadržhali celih osemindvajset let, o tem pa obstaja tako malo podatkov, da je tezhko oceniti, kolikshen je bil njihov vpliv na razmere v shiršem obmochju ter v samem Egiptu in drzhavah Mezopotamije, cheprav si ni mogoche misliti, da je vse minilo brez posledic, ki jih bolj slutimo ali rekonstruiramo iz kasnejshih dogajanj, kakor pa da bi mogli sestaviti jasnejsho podobo.

Dalj se v okviru tega pisanja ne bomo spushchali, saj je nash namen preuchiti položaj Venetov v odnosu do Hetitov oziroma hetitskega imperija. Ker je prva omemba Venetov v zvezi s Homerjevimi opisom trojanske vojne, se moramo lotiti prav te.

Trojanska vojna

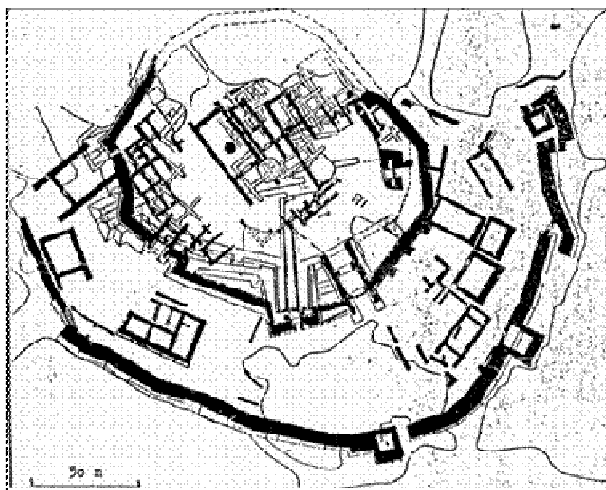
Nikakor ne moremo dobro razumeti etnichne slike hetitske Anatolije, che ne ugotovimo, da je obstajala v njihovi soseshchini v poznem 3. in skozi celotno 2. tisoehletje pr.n.sht. še neka druga pomembna indoevropska jezikovna skupina. Po enem od scenarijev se je na severozahodu Anatolije pojavilo ljudstvo, ki je govorilo neko predobliko jezika, ki bo kasneje postal grshchina; vechji del teh ljudi se bo pozneje premaknil v Grchijo, toda ne vsi, nekaj jih bo ostalo. Che sprejmemo to teorijo, so razumljive domneve o zgodnjih grshko-hetitskih stikih v Troadi ter se nakazuje, da trojanska vojna, kot jo poznamo v Homerjevi grshki inachici in jo po nekakshni vztrajnosti datirano okoli 1200 pr.n.sht., ni bila spopad med tujima svetovoma Grchije in Anatolije, pach pa »drzhavljanska vojna«, ob domnevi, da so tudi Trojanci govorili grshko ali protogrshko. S tem bi lazhe razumeli, zakaj je bila Troja tako zelo pomembna v grshki tradiciji, ker pojasnjuje pogostnost osebnih odnosov med Grki in Trojanci, kot jih najdemo v Homerjevih epih, kakor tudi lahkoto, s katero so obchevali med boji in pogajanjmi veliko bolj,

kot to dovoljuje poetična svoboda. Ali res vemo, od kod grščina in kakšna je bila protogrščina? Najobčajnejša je razlaga, da so jo prinesli priseljenci obenem s svojevrstno lončevino, »minijsko keramiko«, okoli 1900 pr.n.sht.; zelo podobno lončevino iz približno istega obdobja so našli v Troji VI. Nekateri razlagajo, da je to posledica dvokrake grške migracije od nekod s severa; en krak se je usmeril neposredno v Grčijo, drugi krak v zahodno Anatolijo, v slednjem naj bi torej tudi govorili protogrščino. Na veliko smolo zagovornikov te teorije arheologi niso mogli najti sledu o »minijski keramiki« na nobenem ozemlju severno od Grčije niti ne na Balkanu. Še bolj se stvari zapletejo ob dejstvu, da ima trojanska »minijska keramika«, ki naj bi bila grška, v resnici svojo vzporednico v zgodnjebronastodobni keramiki z juga in vzhoda Marmornega morja. Od tod sklepanja, da so predgrško govoreči ljudje prishli v Anatolijo že v samem začetku bronaste dobe, se tod zadrževali nekaj časa ter šele nato prečkali morsko ožnino in se naselili v osrednji Grčiji, preostanek prebivalcev pa nam je zapustil arheološko plast Troja VI. Po vseh teh hipotezah in teorijah je v zadnjem času bolj priljubljena naslednja: da so vse prejšnje teorije izhajale iz napasnih predpostavk, »minijska keramika« je izvorno grška, najverjetneje iz okolice Lerne v Argolidi. Celó to, da izhaja iz »kulture Baden« v Avstriji in na Madzharskem, ki predstavlja del razširjanja »kulture kurganov« v centralno Evropo. Najhujši nasprotniki anatolskega izvora Grkov celo dokazujejo, da je sorodnost »minijske keramike« iz Anatolije in Grčije navadna utvara, ker imata povsem različne izvore in razvoj. Tako odpade domneva, da so bili Grki v srednji in pozni bronasti dobi na severozahodu Anatolije (MAC str. 33-34). Obstajajo pa znamenja o selitvah iz jugovzhodne Evrope v Anatolijo okoli 1200 pr.n.sht., to je ročno oblikovana lončenina z ročkami, ki je podobna z ono iz pozne bronaste dobe na Madzharskem in v centralni Evropi, tega pa ne gre povezovati s kakšnim nasilnim osvajanjem, pač pa kot prenos vzorca izdelave (MAC str.157). Troja še vedno izziva veshčake različnih strok. Tako je najdba vrčev pod tlemi hish na ravni Troje VIIa nekaterim rabila za tezo, da je bilo v tistem času mesto oblegano in so morali pokopavati kar v hishah, a to je zelo šibka predpostavka. Spet drugi so se lotili ponovnega preučevanja Homerja in iz nekaterih njegovih navedb sklepali, da je moral biti grški tabor severno od mesta, na obrežju Helesponta, poglobitni spopad med Trojanci in Grki pa naj bi se odvil med tem severnim ostrogom in severnim obzidjem Troje. A so pristashi te domneve morali razočarano popustiti; ugotovljeno je bilo, da je bilo v tistem času tamkajšnje zemljišče plitko poplavljená laguna, kar ni dopuščalo ne plovbe in še manj kopenskega bojevanja (MAC str. 165). Silno zanimivo je, da so raziskovanja hetitskih glinastih ploščic nakazala možnost, da bi za slovito Homerjevo *Iliado* lahko našli prototip v hetitskih obrednih besedilih že vsaj v 2. tisočletju pr.n.sht. V njih so opisani ceremoniali duhovnikov, tu so našli tudi zapis: »Ko oni pridejo iz *krája* Wilusa ...« ; »kraj« je pogojno preveden hetitski izraz, predmet nepopustljivih razprav, ker ga niso mogli jasno prevesti, zato se pojavljajo

najrazlicnejše interpretacije; ni zanesljivo, ali gre v originalu za strmino, vzpetino, grich, hrib, planoto, terase ali v pomenu mokro, namočeno, poplavljeno, če ne še kaj drugega; vendar ga mnogi prevajajo prav v takem smislu, da gre za »kraj«, torej mesto Wilusa, ta naj bi bila Ilion=Troja. Če je tako, se je iz nekega davnega hetitskega izročila razvil ep *Iliada* (MAC str. 166).

Rekonstrukcija Troje VI, pogled proti severu; na vzpetini je utrdba, naokoli spodnje mesto (po *Dictionary of the Ancient Near East*).

Tloris Troje – očitno je utrjeni del mesta skromnih razmerij, v premeru niti ne dvesto metrov, medtem ko je samo utrjeno središče za polovico manjše.

Vsekakor pa je takšno zidano mesto celih petsto let pred začetki Rima zelo imponozantno, saj je bil ta le skromna vasica z nekaj s slamo kritimi kochami.

Palatin-Cermalus – zacetki Rima, 800-750 pr.n.sht., ko se je Romul lotil izgradnje Rima, po legendi naj bi to bilo 432 let po padcu Troje.

V 8. st. pr.n.sht. je na Campidogliu, na jasi pred svetih hrastom, Romul dal postaviti tempelj Jupitru Feretru – na sliki je njegova hipotetična rekonstrukcija – pred njim je pod milim nebom zhrtvenik. Take zgradbe so bile tudi v Etruriji.

Ne nazadnje velja opozoriti na drzne teorije, da trojanske vojne, take, kot je opisana v *Iliadi*, sploh nikoli ni bilo, najmanj pa na maloazijski strani. Legenda, ki

jo je po dolgih stoletjih povzel Homer, naj bi temeljila na pradašnjem ljudskem izročilu še iz časov, ko so bili Pragrki nekje na severu Evrope, po mnenju nekaterih celo v Skandinaviji, kot so podrobno utemeljevali z raznovrstnimi dokazi o vzhajanju sonca, opisu pokrajine, videzu oseb in običajev itd. Seveda, kljub dražljivosti takih domnev nam minimalna previdnost, ki je potrebna pri vsaki stvari, narekuje, da obravnavo obdržimo v nekem, vsaj razumno širokem okvirju celovitih dogajanj, kot jih poznamo v tem trenutku razvoja znanosti. Nikakor pa ne smemo povsem izključiti t.i. »skandinavske variante« v smislu, da je v res dolgem časovnem obdobju – po mojem mnenju proti koncu paleolitika – nastala prehodna otopletev, ki je skupine ljudi v lovu na divjad, ki je bil takrat prevladujoč način prehranjevanja, zvrabila daleč proti severu, poznejša zaostritev podnebnih razmer pa jih je spet potisnila na jug. Kdaj in kako je to potekalo, o tem je še vedno veliko ugibanj. V *Jantarski poti* sem zhe omenil Tilaka (Bal Gangadhar Tilak) in njegovo delo *Arktična pradomovina Ved*, ki izhaja prav iz domneve, da so tvorci *Ved* v davnini prishli v Indijo daleč s severa; dogajanja se npr. odvijajo v dnevih in nočeh, ki trajajo po pol leta, to pa je lahko le visoko pod polarnim krogom.

Veliko učenjakov sprejema, da je trojanska vojna resnično bila in da jo lahko identificiramo v poznobronastodobnih ostankih na grichu Hissarlik, ki jih je poleg drugih izkopaval tudi najbolj razvpit od vseh – Schliemann. Če je bilo to področje v tistem davnem času pod dominacijo Hetitov, bi morali najti dokaze tudi o njih; Shvica Emil Forrer trdi, da jih je nashel; osvezhimo si podobo o takratnem stanju.

*

Troja, Troada: Troja je imela skupaj s severno-centralno Anatolijo razvito metalurgijo vsaj zhe 2300 pr.n.sht., vendar kazhe tako visoko stopnjo, da se je njen razvoj zagotovo zachel zhe veliko prej in je neodvisen od podobnega severno od Kavkaza, za jug Mezopotamije pa je skoraj gotovo, da so tam najdeni predmeti uvozheni s severa (MAC str. 18). V anatolskem grichevju so bili hetitski vojaki oboroženi z mechi posebne srpaste oblike, prav na zahodu Anatolije se je postopoma razvijala metalurgija, ki je dopushchala izdelavo dolgih mechev, tam naj bi bila domovina nekaterih »ljudstev z morja«, ki so na egipchanskih spomenikih narisani z dolgimi mechi – in take so nashli tudi v Troji (MAC str. 59-60).

Kako razlozhati ime **Ilion, Iliada**? Giovanni Semerano opozarja, da se homerski *Troin* (dorsko *Troia*) izmenjuje z *Ilios, Ilion, Ilium*, ki so ga v antiki razumeli v posplošenem smislu kot *polis* »država, katere jedro je eno samo mesto«, kot je poudarjal Ajshil. Po Semeranu je treba iskati izvor v stari asirshchini: *tajjaru* »ki obdaja, obkrozza; obzidje«, akadsko *tarum* »oviti, obdati«, iz akadške osnove *duru*, staroaramijsko in hebrejsko *dur* »dvor, mestno obzidje; duri«, medtem ko *Ilion* izhaja iz pojma »trdnjava, ostrog, pechina«, to je akadsko *ilu, elum, alium* »velik, zgornji, poseben prostor« (SEM I str.692).

Wilusa, (W)ilion ipd. je hetitsko ime za Trojo ali Troado, čeprav so tudi mnenja, da je morda lezhala nekoliko bolj v notranjosti. Vsekakor je hetitski kralj Hattusilis zasedel Wiluso, ker je bila pomembno prometno in trgovsko središče na severozahodu Anatolije proti Balkanu in Evropi, in v tistem času je bilo še kako vazhno imeti nadzor nad njim, če naj bi bila nemotena oskrba s surovinami in prodaja končnih izdelkov (MAC str. 41). Nekateri skeptiki se ne strinjajo, da lahko enachimo Trojo=Ilion=(W)ilion=Wilusa, vendar pa je njun strateshki položaj tako podoben in na istem ozemlju, da je skoraj nemogoče, da bi shlo za dve različni in močni središčni, saj glede tega tudi ni nikakršnih arheoloških dokazov.

*

Rekli smo, da je Shvicar Emil Forrer nashel dokaze za hetitsko prisotnost v Troji; poglejmo jih.

Prav sta mu prishli uporni mesti Wilusiya (kot vidimo obstaja vseh vrst zapisov) in Taruisa, ki ju omenjajo anali hetitskega kralja Tudhaliye na zahodu Anatolije. Po Forrerjevem mnenju gre za dvojce mest: *Wilusiya=Wilusa=(W)ilios=(W)ilion=Ilion* in *Taruisa=Troia*, čeprav homerska tradicija jemlje Trojo in (W)ilios kot dve imeni istega mesta; Wilios je bila zgodnja oblika za Ilios, preden je odpadel zacetni »w«, to je starinska grška chrka digama (BRY str. 394). Da je bila Wilusa hetitska vazalna drzhava, naj bi potrjevala listina iz zgodnjega 13. st. pr.n.sht., v kateri sta hetitski kralj Muwatalli in Alaksandu, vladar Wiluse, sklenila neki dogovor. Vendar pa je kasneje sam Forrer to preklcal, chesh da je v *Iliadi* omenjen Aleksander Paris kot trojanski princ, torej bi morali biti dve imeni za isto mesto. S tem ne soglashajo vsi, saj so nashli dodatni dokaz. Vazalni kralj Manapa-Tarhunda v zahodni Anatoliji je poslal pismo, iz katerega je mogoče dognati, da je Wilusa lezhala v Troadi, in to celo na istem območju kakor homerska Troja-Ilion. Nakljuchje, da bi shlo v taki blizhini za dve mesti s tako podobnima imenomoma, je nemogoče. Še nekaj: v hetitskih besedilih je jasno razbrati, da so Wiluso v 13. st. pr.n.sht. vechkrat napadali z grške strani, tako bi lahko enega od spopadov opredelili kot trojansko vojno, kajti o drugih vechjih grških invazijah na tem koncu ni podatkov.

Ko je Schliemann kopal na Hissarliku, je znanost dokaj slabo poznala bronastodobne civilizacije v Anatoliji, od takrat pa je prishlo na svetlo marsikaj, med drugim zelo pomembna zgodovina Hetitov, kar je v marsichem spremenilo (romantichne) poglede tudi na Trojo samo. Po drugi strani pa nova dejstva potrjujejo, da je bila Hissarlik-Troja pomembno trgovsko in prometno središče cvetočega in politichno vplivnega severnoanatolskega kraljestva na gosto naseljenem in plodnem območju, z razvitimi stiki tako z Grhijo kakor v vzhodnimi dezhelami. Kljub tem dobrim trgovskim stikom z Grki pa je bila tudi po hetitskih podatkih Troja-Ilion-(W)ilios-Wilusa cilj shtevilnih napadov prav od ahajske, grške strani. Res se je, kot kazhe, zgodilo celo to, da je hetitski kralj

Hattusili III. ob neki priložnosti napadel Wiluso skupaj z Ahajci, kar si je mogoče razlagati s tem, da se je Walmu, vladar Wiluse, hotel otresti vpliva obojih, to pa bi spricho njene strateshke pomembnosti prizadelo interese tako Grkov kakor Hetitov (BRY str. 397-400).

Ker je bil hetitski imperij na dobrshnem delu Anatolije in v bistvu (kon)federacija z mnogimi vazalnimi drzhavami, med katerimi je bila zajeta tudi Troja-Wilusa, ni nich nenavadnega, che Homer poje o tem, kako so Trojancem v vojni prihiteli na pomoč z vseh koncev Anatolije, med njimi tudi Veneti iz Paflagonije; to gre pripisati prav organizaciji hetitske drzhave, ki je v takih primerih predvidevala skupno obrambo, che je bila napadena katera od njenih chlanic. Obstajajo pa resni pomisleki, zlasti na osnovi arheoloshkih najdb, da take velike vojne, kot je opisana v *Iliadi*, ni bilo, pach pa so se vrstili bolj ali manj omejeni spopadi, saj si je tezhko razlozhiti, da so izkopali devet naselitvenih plasti, med katerimi so očitno tudi potresne rushevine; to omogocha sklepanje, da se je mesto nenehno obnavljalo, tudi che je bilo tako ali drugache prizadeto. Ko v tej luchi ovrednotimo omembo paflagonskih Venetov v *Iliadi*, potem se upravicheno vprashamo, ali so res po »trojanski vojni« pod vodstvom Antenorja zbezhali na zgornji konec Jadrana (ne glede po kateri poti, kopni ali morski) – o tem sem vech napisal v *Jantarski poti*. Vse bi kazalo, da je bolj kot neka (vsekakor ne prav shtevilna!) migracija po trojanski vojni (ali po eni teh vojn) verjetna kontinuirana kulturna, trgovska in – obenem s tem – tudi ljudska povezava, ki pa je ob omembah, da so Veneti prishli iz Troje v Benechijo po daljsi poti prek Trakije na jugovzhodu Balkana, toliko bolj preprichljiva. Temu v prid govorijo tudi sicer skopi podatki o Venetih na spodnji Donavi ter v Panoniji. Torej ne enkrat en beg Venetov iz Troje, marvech dolgotrajni trgovski in kulturni stiki.

Sodobno razumevanje *Iliade* se opira na raziskovanja mitologije na shirshem podrochju Evrazije. Pouchno je nastajanje velikega mezopotamskega epa o Gilgameshu, ki ga datirajo v sredino 3. tisočletja pr.n.sht. O Gilgameshu, kralju sumerskega mesta Uruk, se je ustno izrochilo, skozi usta potujochih pevcev, razshirjalo in bogatilo nad petsto let, preden je bilo prvich zapisano; ta ep naj bi bil prototip za *Iliado*. Za druge raziskovalce ima ep o trojanski vojni svoj zacetek v 14. st.pr.n.sht., ko je bil prvi veliki spopad med mikenskimi Grki, ki jih je vodil kralj Attarsiya, »gospod iz Ahhiye«, s sto bojnimi vozovi, in Hetiti na anatolskem ozemlju. Povsem mogoče je, da je Attarsiya le hetitska oblika zapisa grshkega imena Atreus, enega od prvich vodij Mikencev. Jezikoslovec Emily Vermeule trdi, da natanchna jezikovna razchlemba *Iliade* razkrije, da je opis smrti homerskih herojev, npr. Hektorja in Patrokla, povzeta iz starih spevov iz 15.-14. st. pr.n.sht.; veliko drugih elementov kazhe, da je Homer opisoval tudi dogodke, nekaj stoletij starejshe od domnevne trojanske vojne, ki naj bi bila okoli 1200 pr.n.sht. Raziskovalci so jasno dognali, da ima ep tri chasovne plasti: mikensko obdobje – t.i. »mrachno obdobje« – zgodnjo zhelezno dobo. Vsekakor pa kazhe najbolj korektno obravnavati trojansko vojno kot spopadanje med Anatolci, Hetiti in

Grki, ne pa kot lokalni obrachun med Grki in mestom Trojo; v vsakem primeru pa vzrok vojne ni bila romantichna zgodba o lepi Heleni, pa najsi so jo ugrabili proti njeni volji ali pa je bila prostovoljno vpletena v nakano. Smiselno podobne nachelne pripombe veljajo tudi za *Odisejo* (BRY str. 402), o chemer smo zhe prej govorili, in sedaj ponovljamo, da je trojanska vojna v bistvu labodji spev hetitskega imperija; Grki so spev zaznali in so se z imperijem spopadli za dedishchino.

Hetiti so pomembno prispevali v kulturni transmisiji z Blizhnjega vzhoda proti zahodu v Evropo in obratno, kasnejshi grshki in prek njega rimski svet sta bila od tega veliko delezhna. Ne da bi se posebej poglobljali v to, zakaj je propadel hetitski imperij, velja, da se je ohranil veliko dlje kakor mnoge druge blizhnjevzhodne drzhavne tvorbe: Akad, neo-Sumerija, Babilon, Asirija, Kaldeja, primerja se lahko le she z Egiptom.

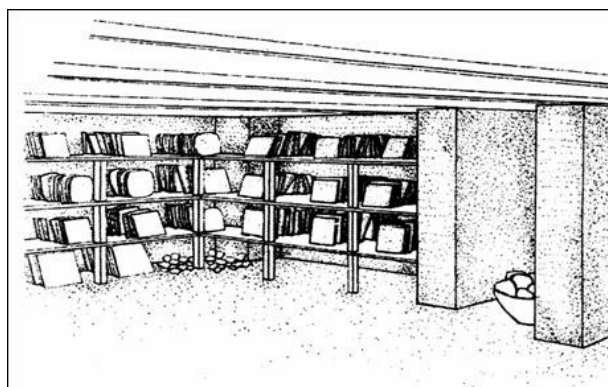
Specifichnost hetitskega imperija, »kraljestva Hatov«, je v tem, da so znali povezati vse kulturne, religiozne, etnichne in gospodarske elemente v Anatoliji, bili so neke vrste multikulturna druzhba. Njihov ogromni diplomatski vpliv na Blizhnjem vzhodu je bilo chutiti she stoletja potem, ko hetitske drzhave ni bilo vech. Prav zato nas zanima, kako lahko v to anatolsko zgradbo vkljuchimo Venete.

Skorajda enodushno sprejemajo vsi Homerjevo informacijo o paflagonskih Venetih kot zaveznikov Trojancev in jih vkljuchujejo v seznam venetskih etnonimov po vsej Evropi. Iz dogajanj na shirnem podrochju Anatolije in Balkana ter iz razlicnih elementov v zvezi s predzgodovinskimi procesi je prisotnost indoevropskega zhivlja v Anatoliji povsem potrjena. Ne oziraje se na to, da je bil hetitski imperij v bistvu raznorodna federacija, lahko upravicheno domnevamo, da so bili vanjo vkljucheni tudi paflagonski Veneti, prav tako Indoevropejci, cheprav v hetitskih besedilih ni najti neposrednih vesti o njih.

Hetitski arhivi

Po ugasnitvi asirskih kolonij v Amadoliji v drugi polovici 19. st. pr.n.sht. nekaj chasa ni pisnih virov s tega obmochja, ponovno se pojavijo shele s hetitskim kraljestvom v prvi polovici 17. st. pr.n.sht., med njimi je najstarejshi iz obdobja Hatusilija I., ki je obnovil prestolnico Hatusho, in kazhe, da je tudi vzpostavil dobro urejen dvorni arhiv. V rabi je bil klinopis, kakrshen je bil v navadi med prejsnjimi asirskimi trgovci, cheprav naj ga Hetiti ne bi prevzeli neposredno od njih; bolj verjetno so za prevzem zasluhne shole za pisarje iz severne Sirije, ki so delovale po narochilu hetitskega kralja. Samo v Hatushi (danes po turshko *Büyükale*) so zhe doslej nashli nad 5000 celih tablic in 30.000 fragmentov; izkopali so jih she na drugih mestih, kjer so bila pokrajinska sredishcha. Ponavadi so to pravokotne ploshchice, gosto popisane s prednje in hrbtni strani, razdeljene na shtiri stolpce, besedilo pa so razporedili z vodoravnimi vodilnimi chrtami. Niso pa bile vse ploshchice iz glin, prav so jim prishle tudi kovine (srebro, zhelezo, bron) ter les – vendar je v resnici za original veljala glinasta kopija s pechatom.

Kovinskih je komaj kaj ostalo, lesenih pa niso našli, ker so sprhnele; o tem prichajo le navedki na glinastih plohchicah, da so lesene uporabljali za osnutke ali zahasne zapise, medtem ko je bila verodostojna le glinasta plohchica z vtisnjenim kraljevim pechatom; omenjeni so tudi posebni »pisarji na lesene plohchice«. Vseh doslej najdenih plohchic she niso uspeli prebrati.

Kraljevi arhiv na hetitskem dvoru.

Za vsa omenjena pokrajinska sredishcha, v katerih naj bi tudi bili arhivi, she niso našli dokončnih lokacij; danashnji Ortaköy naj bi bil hetitska Sapinuwa, turshki Masat pa morda Tapikka ... Arhivi, lesene police na kamnitih stebrihkih, so bili vzorno urejeni po nekem sistemu, da je bilo mogoche hitro najti plohchico, ki je nosila oznako o določeni vsebini; a o tem ne vemo skoraj nich. Na zhalost so bili arhivi zelo pogosto tarcha tudi nachrtnih unichevanj, enkrat med vojnimi spopadi, drugih ob vstajah, ko so se uporniki znesli nad drzhavno administracijo, kjer so bili zapisani tudi dolgovi, obveznosti in dajatve, ki so nemalokrat v vsej zgodovini tudi drugod zanetile punte. Verjetno se je dobrshen del drzhavnega arhiva izgubil ali so ga zavrgli, ko so prestolnico selili iz Hatushe v Tarhuntasho, nekaj let kasneje pa spet na prejšnje mesto. Tudi povsem na novo zgrajena kraljeva palacha (pri tem so prejšnjo porushili) pod vladavino Tudhaliye IV. malo pred propadom imperija je morda pripomogla k skrchenju arhivskega gradiva; skrčenja so mogoche sistematically opravljali od chasa do chasa, ko so izlochali manj pomembne ali zastarele primerke. Zaradi vsega tega so se deli arhiva znashli v različnih sobah, po templjih in celo na povsem različnih koncih drzhave, tako da je danes izredno tezhko dognati, kam kaj sodi, in povezati med seboj posamezne dokumente ali celo njihove fragmente, cheprav je umestno domnevati, da so takratni arhivarji poznali notranji red; zadevna kaotichnost je lahko zhe posledica agonije propadajoche drzhave.

Pisarji

Pisarništvu je bilo v tistem času visoko specializirana služba, pisarji pa so bili verjetno edini pismeni v takratni družbi, saj je opismenjevanje terjalo daljše učenje ne le chrkopisa, ampak tudi vseh jezikov, ki so jih uporabljali v federaciji; če je šlo za mednarodne stike, še toliko bolj. V diplomaciji je dolgo časa prevladovala akadshchina kot *lingua franca*. V kraljevi službi so morali biti še posebno zaupni ljudje, saj so do potankosti poznali vse državne in zasebne skrivnosti na dvoru. Za vladarja so pisali drzhavnishke pogodbe, sestavljali so pisma za vazalne kralje, opisovali so kraljeve vojashke podvige in zmage (»zgodovinarji«), popravljali in dopolnjevali so religizne predpise, prepisovali pomembne listine vsakokrat, kadar je bilo to potrebno, vedeli so za kraljeve najzaupnejše ukaze in navodila vojashkim poveljnikom, ne nazadnje pa so bili poučeni o najintimnejših odnosih znotraj kraljeve rodbine tudi zato, da so vedeli, kako lojalno ravnati do kralja – če se mu seveda niso izneverili in prestopili na nasprotno stran ...

Med pisarji je vladala določena hierarhija; na dnu so bili najnavadnejši »mehanski« prepisovalci manj pomembnih in ne zaupnih besedil, prav na vrhu pa so bili kraljevi zaupniki in svetovalci – tem bi danes rekli: kancler, nachelnik drzhavne pisarne in njegov ozhji krog. Moch kraljevega pisarja je bila toliko vechja, ker je le on vedel, kje natanchno kaj pishe, in je to na primeren nachin »prebrak« vladarju, ki verjetno niti ni znal brati; zaradi takega privilegiranega položaja je postala funkcija pisarja dedna; zaslediti je podatek, da je bil glavni pisar po rangi izenachen s kraljevim sinom in je celo nadomeshchal kralja.

Pisarji so si poshiljali osebna sporočila celo na isti tablici, na kateri je bil kraljev narek; v takih primerih so dodatek kot nekakšno »fusnoto« ločili z dvema vzporednima chrtama, kar je bil za pisarja jasen znak, da se zapisano nanasha nanj. Kot primer: »Ti, pisar, pishi mi jasneje; in ne pozabi dodati svojega imena. Tablice, ki mi jih poshiljash, pishi samo v hetitschini!« Praviloma tablic niso zapekli (nihche ne zna preprichljivo pojasniti, zakaj), zato so razpadale in jih je bilo treba pogosto prepisovati, tako so do nas prishle zhe velikokrat prepisane tablice, na katerih so tudi napake; po drugi strani pa je še srecha, da so prepisovali, saj se je v chasih ohranilo po vseh kopij, ki jih je mogoche med seboj primerjati ali pa omogochajo rekonstrukcijo, če so bile najdene v fragmentih. Nich manj niso kopije pomembne za ugotavljanje starosti ploshchic, saj se je oblika pisave schasoma spreminjala in je iz primerjav mogoche sklepati na chas nastanka originala, cheprav to ni niti lahek in še manj zaneslji postopek.

Jezik

Mnoge hetitske tablice so pisane v akadshchini. To je v zachetku olajshalo delo, ker je bil ta jezik zhe prej preuchen. Strokovnjaki celo menijo, da je bilo tudi kasneje veliko izvernih dokumentov zapisanih v akadshchini in naknadno prevedenih v hetitshchino. Akadshchina je bila pretezhni del bronaste dobe

diplomatski jezik, *lingua franca* (kot latinščina dolga stoletja v srednjem veku) med vladarji Hetitov, Egipta, Asirije in Babilonije; celo med hetitskim kraljem in njegovimi vazali je korespondenca potekala v akadščini (o tej sem nekaj vech pisal v *Jantarski poti*). Na srečo je bilo tako, saj je v veliki množici tablic v resnici vechina pisana v nekem dotlej neznanem jeziku (!), ki so ga priročno poimenovali »**jezik iz Neshe**« po imenu mesta z najdiščem plohchic, kjer sta pred Hetiti kraljevala Pithana in Anitta she v obdobju asirskih kolonij, in izkazalo se je, da je bila »neshishchina« celo uradni jezik novonastalega hetitskega imperija, razkrila se je kot »hetitščina«. Razvozlavanje je bilo težavno in olajšala ga je primerjava z zhe znano akadščino ter okolishchina, da so tudi Hetiti prevzeli klinopis oziroma tudi ideograme, ki so enoten znak za besede v različnih jezikih (v sumershini in akadščini). Toda vse to ni zadostovalo, dokler ni pomembni preučevalec hetitskega jezika Cheh Bedrih Hrozny leta 1910 postavil trdnejshe domneve, ki so jo pred njim drugi zavrachali: da je hetitščina=neshishchina indoevropski jezik; to je potem nenavadno pospeshilo njeno deshifriranje. A se je zachelo zapletati, ko so zbegani jezikoslovci naleteli tudi na plohchice, ki jih niso mogli razvozlati niti s hetitščino; Shvicarju Emilu Forrerju se je leta 1919 posrečilo razločiti kar šest drugachnih jezikov, na splošno opredeljenih po oblikah prislovov: huritščina (*hurlili*), hatijščina (*battili*), luvijščina (*luvili*), palajščina (*palaumnili*), sumerschina in konchno jezik, za katerega so domnevali, da so ga govorili mitanijski kralji. Prav ti »manjšinski jeziki« na neki nachin pojasnujejo, zakaj je bila akadščina tako trdozhivo v uporabi, saj je rabila za sporazumevanje; podoben problem so imela zgodnja grshka plemena, njihovi dialekti so se med seboj toliko razlikovali, da je bil nujen nekakshen sporazumevalni jezik – t. i. *koine*.

Tezhave z branjem hetitskih tablic she do danes niso povsem odpravljene, zachnejo se z dolochanjem vrednosti znakov hieroglifskih besedil po vsej Anatoliji in Siriji; najstarejshe je s pechata kralja Kizzuwadne, Isputasha, iz 16. st. pr.n.sht., vechina pa izhaja iz chasa med 13. in 9. st. pr.n.sht. Presenecha, da se proti koncu hetitskega imperija mnozhe hieroglifski napisi na spomenikih; to si razlagajo, da je bil tak nachin zapisovanja primernejshi za javno poudarjanje in hvaljenje kraljevih zmag in zaslug, kot zasledimo tudi v Egiptu. Po propadu hetitske drzhave skoraj povsem izginejo tudi hieroglifski zapisi na plohchicah, ohranjajo pa se na spomenikih v tistih predelih nekdanjega imperija, kjer so se posamezni chlani hetitske dinastije obdrzhali kot lokalni oblastniki.

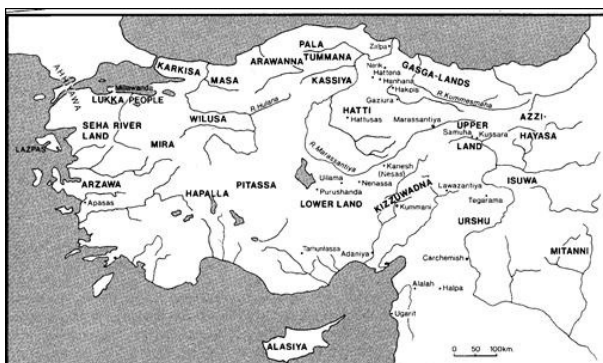
Plohchice so pomemben vir za hetitsko zgodovino v drugi polovici bronaste dobe, za katero je znachilno, da je bila Anatolija obsezhen in raznorodnen sklop kraljevin, zvez, plemenskih skupnosti, različnih med seboj po velikosti, etnichni sestavi in politichni organiziranosti.

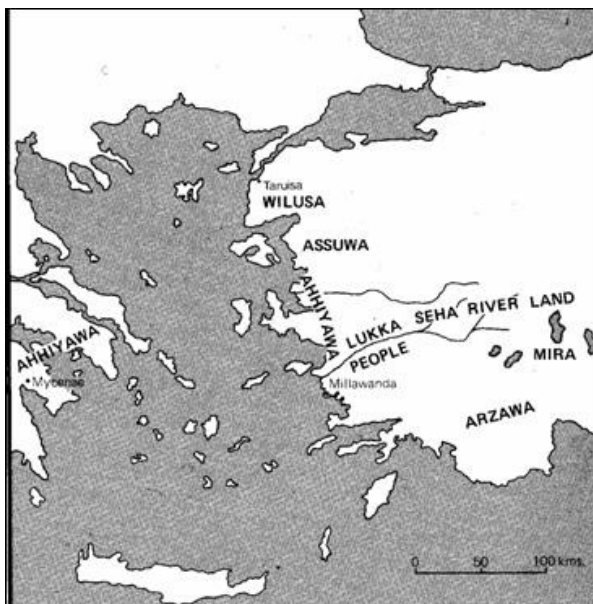
Polozhaji paflagonskih Venetov

Kakshen je bil polozhaj paflagonskih Venetov v tem hetitskem drzhavnem konglomeratu?

Ali bi katerega od »manjshinskih jezikov« – huritshchino (*hurlili*), hatijshchino (*hattili*), luvijshchino (*luvili*), palajshchino (*palaummi*), sumershchino ali jezik, za katerega so domnevali, da so ga govorili mitanijski kralji – lahko identificirali s paflagonsko venetshchino?

Na paflagonskem ozemlju, kjer so v času trojanske vojne zhiveli (V)eneti, so obstajale drzhave: Pala, Tumana, Arawanna in Kassiya; po mnenjih ene strani je bila takrat Wilusa globlje v notranjosti, čeprav jo druga stran enachi s Ilionom/Trojo, kot je videti na naslednji sliki (zemljevid iz MAC str.39).

Razlichica umestitve Wiluse na podrochje Iliona/Troje (MAC str. 38); primerjava z zgornjo razlichico po mojem mnenju dopushcha domnevo, da se je v teku stoletij spreminjal obseg drzhave Wiluse, Iliona/Troje, torej ni shlo le za eno samo mesto, to – Troja/Ilion – je sicer bilo njeno utrjeno sredishe, ki so ga Grki najbolj vztrajno napadali.

Che izhajamo iz Homerjevih imen venetskih mest v Paflagoniji, je mogoče vzpostaviti nekakšen odnos z območji Pala, Tumana, Arawanna in Kassiya, ob tem, da naj bi v hetitskih kraljevih arhivih identificirali naslednje »manjšinske jezike«: huritshchino (hurlili), hatijshchino (hattili), luvijshchino (luwili), palajshchino (palaumni), sumershchino in mitanijschino. Geografsko očitno najbolj sovpadata območje Pala in jezik palajshchina – toda ali to vzdrži kritično presojo?

Zgoraj smo se zhe vprashali, kakšen jezik so govorili Trojanci. Gluhak (GLU) zagovarja mnenje, da so bili Trojanci iz 18. – 12. st. pr.n.sht. (to je do trojanske vojne) potomci zahodnih Hetoluvijcev, kar naj bi dokazovala ohranjena imena. V likijskem B-jeziku pomeni *trijeli* »trojanski«, torej so govorili enega od anatolskih »manjšinskih jezikov«. Drugi so hoteli videti v hetitshchini proto-grshchino, tretji pa, da so Hetiti Frigijci ipd.

Zakaj je ep poimenovan Iliada in ne Troiada?

Morda je ključ prav v izzivalnem vprashanju, zakaj je Homer poimenoval svoj monumentalni ep *Iliada* in ne *Troiada*. Ne le v vseh chasih popularno, tudi v strokovnih krogih je ime Troja veliko bolj znano in razširjeno od Iliona, čeprav je *Iliada* temeljni vir za antichno védenje o tem mestu in o trojanski vojni. Obstaja kakšen razumen razlog tako za prakso od antike do danes kakor za Homerjevo odlochitev poimenovati epos o trojanski vojni po *Ilionu*?

Strabon pravi v svoj *Geografiji* (STR XII, 8, 6):

»Soglasni smo glede dejstva, da antichna mesta govore o izvoru svojega imena.«

Strabon tudi pishe (STR XII, 7, 6), da je po trojanski vojni sledila grshka kolonizacija, pa vdori Terecev (ljudstvo iz osrednje Azije), Kimercev (z območja okoli Azovskega morja), Lidijcev (po asirsko Ludu; trojanskih sosedov iz severozahodnega dela osrednje Anatolije), sledili so Perzijci, za njimi Makedonci in konchno she Galci. Ta dogajanja so vse pomeshala in zmedla. Pomanjkanje zanesljivega védenja ne izhaja zgolj iz teh sprememb, marvech k temu prispevajo tudi neskladja med zgodovinarji, ki o isti stvari porochajo razlichno: nekateri imajo Trojance za Frigijce, tako pishejo tragedi, drugi Likijce imenujejo Karijci itd. Trojanci, ki so se iz skromnih zacetkov okrepili do te mere, da so postali »kralji kraljev«, so ponudili pesniku in njegovim komentatorjem razlog za razpravljanje, kaj naj sploh imenujemo Troja; vendar sem ne sodi Paflagonija niti Karija ali obmejna Likija. Dejansko Homer poimenuje kot Trojance vse, ki so se bojevali skupaj z njimi, medtem ko njihove sovrazhnikе imenuje Danajci in Ahajci. Tako Strabon!

Da so postali Trojanci »kralji kraljev«, je – po mojem mnenju – Strabonova nekam krepka trditev: je s tem (nevede) mislil na Hetite? V chasu rasti Troje je bil hetitski imperij na vishku svoje mochi in je obvladoval ne le Anatolijo, marvech je imel vpliv na shirshem območju. Che se mnogi poznavalci strinjajo, da je trojanska vojna nekakšen obrachun Grkov s hetitskim kraljestvom, potem

je bila Troja le prednja strazha ali zahodno oporishche Hetitov in s tem sestavni del njihovega kraljestva, ne glede na to, kaj vse se je v stoletjih pred tem dogajalo: morda so se Trojanci poskušali politično osamosvojiti, se gospodarsko otresti osrednje oblasti, ki jim je nedvomno jemala del dobichka od trgovine in pristojbin za prehod skozi ozhino med Chrnim in Egejskim morjem. Prav Strabonova trditev, da so Trojanci postali »kralji kraljev«, jih po mojem preprisanju – poleg drugih indicev – uvrshcha v krog Hetitov.

Meandrij, na katerega opozarja tudi Strabon (STR XII, 3, 25), poroča, da so prishli Veneti z ozemlja Belih Sirijcev (!) na pomoč Trojancem, v vojni prezhiveli pa so se skupaj z nekaterimi Trachani (prav tako trojanskimi zavezniki) umaknili na zgornji Jadran, medtem ko so tisti Veneti, ki se niso udeležili vojne, postali Kapadochani. Trachani izvirajo z vzhodnega Balkana; če pa so bili največji narod za Indijci, kakor namigujejo antichni pisatelji, so morali zasedati še veliko večje ozemlje, na katerem je bilo tudi tisto v severnem loku do Karpatov in vzhodne Panonije. In če so se ubežni Veneti umikali s Trachani, so skoraj zanesljivo shli z njimi najprej na vzhodni Balkan; pri tem so Trachani seveda shli »domov«. Tudi Karel Oshtir je med tistimi, ki so Trachane imeli za predhodnike Slovanov (glej moji *Megalitski jeziki*), podobno razmishlja Mario Alinei v teoriji kontinuitete. Strabon pribija, da kot potrditev ostanka Venetov v Anatoliji velja dejstvo, da v vsej Kapadokiji ob Halisu, to je v tisti, ki lezhi vzdolh Paflagonije, govorijo dva jezika in uporabljajo paflagonska imena ... Zgovorna je še navedba po Strabonu (STR XII, IV, 4), da je težko razpoznati meje med Bitinijci, Frigijci in Misijci, prav tako med Dolijani (*Dolionon*) iz Kizika, Migdonci in Trojanci; strinjamo se, da vsako od teh ljudstev predstavlja samostojno pleme, toda ločiti jih je težko. Vzrok so prishleki, ki so bili barbari in vojaki, torej niso stalno prebivali na zasedenem ozemlju; zhiveli so kot klatezhi, enkrat so oni pregnali dotedanje prebivalce, drugih pa so jih ti odgnali.

Le malo kasneje Strabon sporoča še eno pomembno dejstvo (STR XII, IV, 6): spomin na davne chase sugerira določeno razporeditev [anatolskih] ljudstev. Vendar je stvarno stanje v chasu njegovega zhivljenja okoli zacetka nashega shtetja drugachno, spremembe so v dobrshni meri preobrnile nekdanja razmerja: schasoma so prevzeli oblast drugi in nekatera ljudstva so se med seboj spojila, druga pa razdvojila. Tako so po padcu Troje Frigijci in Mezijci prevzeli pobudo, njim so sledili Lidijci skupaj z Ajolci in Jonci, nato so prishli Perzijci in Makedonci ter **konchno Rimljani, pod katerih oblastjo so nashteta ljudstva zhe skoraj povsem izgubila svoje jezike in imena, k temu pa je še pripomogla drugachna teritorialna porazdelitev.**

Ker je od trojanske vojne do rimskih osvajanj (tj. do chasa, ko je pisal Strabon) minilo tisoč in vech let, je povsem razumljivo, da je bila rekonstrukcija nekdanjih dogodkov zhe zanj zelo tezhavna.

Ilion – podrejeno ime

Poglejmo zhe omenjeni niz imen za dokaj uporabljani **Ilion**, ki je drugotno ali celo prvotno (!) ime za najpogosteje rabljeno **Trojo** (hetitsko *Taruisa*). V različnih virih je hetitsko **(W)ilion** she najbližje Ilionu, medtem ko v *Vilusa*, *Vilios*, *Wilusiya*, *Wilusa*, *(W)ilios* zaznavamo koren *-il-* in nas moti zacetni *v-*, ki pa kazhe podobno tezhnjo, da odpade, kakor v primeru Veneti=Eneti, zato bi smeli domnevati, da je bilo izvorno hetitsko ime z zacetnim *v-* ali *w-* ena od razlicic: *Vilusa*, *Vilios*, *Wilusiya*, *Wilusa*, *(W)ilios*, pogrcheno pa se je prek *(W)ilion* razvilo v Ilion.

S slovanskega ozemlja so znani toponimi Velesovo (naselje na Gorenjskem SZ od Cerkelj), Veles/Velez (ob Vardarju v Makedoniji, omenjeno zhe v 2. st. pr.n.sht.), Velezh (gorovje v Hercegovini), Velenje, pa bog Veles/Volos (bog plodnosti, skotji bog, bog zhivinoreje-bogastva, ki mu Semerano najde akadsko soznachnico (*w)elsu* »ploden, srechen«), dalje *velesa* (*Dryas octopetala*, alpska, plazecha se grmichasta rastlina z usnjatimi, dlakavimi listi in velikimi belimi cvetovi; die Silberwurz), pa antroponim Vlasov, Vlasta itd.; vse to omogocha zanimive primerjave in izhodishcha za *Vilusa*, *Vilios*, *Wilusiya*, *Wilusa*, *(W)ilios*, kajti shele v pogrcheni obliki se je iz *(W)ilion* razvil *Ilion*.

Toda pri tem obstajajo she nekatere podrobnosti.

Hetitska mitologija je poznala poshast, kacho *Ilijanko*, ki je predstavljala uvod v hetitska sezonska praznovanja v *Neriku*, kultnem sredishchu boga viharja *Zaliyanu* (= zlo?). Na glinastih ploshchicah imamo ohranjeni razlicici te legende, ki ju narekoval veliki duhoven *Kella*. V obeh slovesno rotijo chlovekovo zaveznico proti hudemu bozhanstvu; v prvi Ilijanka premaga zlobnega boga, ki ga zatem pokoncha s pomocjo chloveka, kachja boginja je boga premamila s spolnimi obljubami. Po drugi razlicici Ilijanka oslabi viharnega boga tako, da mu iztrga srce in iztakne oči. Nebogljeni bog nato s hcherjo revnega chloveka dobi sina, ta se porochi z Ilijankino hcherko ter vrne ochetu srce in oči. A bog viharja ne odjenja, ponovno se spusti v boj, ubije Ilijanko in celo lastnega sina. Nekateri vidijo v tej pripovedi odslikavanje zgodovinskega konflikta med Hetiti (bog viharja) in njihovimi tradicionalnimi sovrazhniki Kashki (Ilijanka). Po mojem mnenju je to nelogichno, saj je v jedru mita chlovekovo iskanje zaveznistva proti groznemu bozhanstvu nevihte, zato je povsem verjetna domneva, da je zadaj veliko starejsi in naravnejshi odnos chloveka do naravnih ujm, ko se mora soochati z nesrechami in shkodo ter si ishche naklonjene, dobre bozhanske zaveznike, pri tem pa je pripravljen tudi na biolosko povezavo, tj. na spolne odnose, da bi potrdil in utrdil zaveznistvo; tega najdemo prepolno v vseh mitologijah in religijah. Shele kasneje in sekundarno so staremu jedru mita dodajali nove pomene. Taka razlaga je tudi smiselna, che jo povezhemo z mestom Ilion, ki je bilo hetitski zaveznik in vazal; vendar pa kacha ni vselej biblijska zahrbtna zapeljivka, pogosto se pojavlja kot chloveku prijazna, kot nam je znano iz mitologije in pravljic. Da je bila kacha izbrana za Evino zapeljevalko, ni golo nakljuchje; zhe iz tega primera vidimo, da je pri blizhnjevzhodnih ljudstvih pogosto igrala pomembno vlogo v verovanju. In

zakaj je bozhja previdnost izbrala prav kacho, da je spravila prva chloveka, Adama in Evo, v greh? Razlag je veliko, vendar ni mogoče prezreti, da je nastopala kot nekakšna (slaba ali dobra) svetovalka, skratka modra, celo zvita, nekateri namesto tega rečejo – zahrbtna, vsekakor pa inteligentna ... Sicer pa je kacha tudi na *eskulapovi palici*, simbolu zdravnikov, in v znaku lekarnarjev.

Troja

Saj res, kaj pomeni Troja, grško *Troia*, Trojanci *Troes*, Troada *Troas*?

Chudna so pota usode imen – tako je tudi s **Trojo**; najbolj razvpita in najstarejša je sicer tista iz Male Azije, ki ji je vechen spomenik postavil Homer, a jih je danes najti tudi drugje. So to morda le refleksi na antichno mesto ali so mozhne drugachne razlage?

Kje se pojavljajo mesta s podobnim imenom?

Poznano je zhe staroegipchansko mesto *Troiu* (grško *Troia*, semitsko *Turali*) na desnem bregu Nila nasproti Memfisa. Legendarni Enej naj bi po odhodu iz Kartagine priplul v Lacij in postavil mesto *Troio* nekje v okolici *Laurente* in *Ardeje* pod Rimom; Antenor naj bi poleg Padove ustanovil tudi mesto *Troio* ob obali Jadrana. (Ni znano, kdo naj bi to Trojo in Padovo v resnici ustanovil, mnogi poznavalci se strinjajo, da gre morda le za poetichno svobodo Vergilija in za zgodovinsko nekritichnost Livija.) V juzhni Italiji, 17 km zahodno od Foggie, je *Troia/Troja* na vzpetini 439 m, prvich omenjena leta 1108. Na Siciliji, okoli 30 km zahodno od Etne, je *Troina*. Na Cheshkem najdemo *Troja*, *Trojan*, prav tako na Poljskem: *Trojan*, *Trojanovo*, *Trojanovice*. Che Trojane (Trojanski klanec) na slovenskem povezujejo z rimskim *Atransom*, kar je po mojem mnenju lahko tudi latinizirana oblika izvernih Trojan, ne moremo podobno trditi za cheshke toponime in she toliko manj za one na Poljskem. **Che se pojavljajo toponimi Troja od Jadrana do Baltika, bi to lahko nekako spravili v sklad z ozemljem, na katerem so zhiveli Veneti zhe od Antike.** Tezhje je z onimi v juzhni Italiji – razen che domnevamo, da so imena nakljuchno podobna, kakor pri siciljanski Troini, ki je leta 1040 zapisana kot *Draginai* in **Tragena*, kar sicer vzporejam s slovanskima »trg« in »draga« in sem obdelal v *Davnina govori*.

Zelo pozni latinski izraz *troia* (iz 8. st.), ki se je ohranil v sodobni italijanshchini, naj bi domnevno izhajal iz *porcus troianus* kot vrste breje svinje ali nadevanega prashicha, kar naj bi bilo posneto po zgledu »trojanskega konja« s polnim trebuhom ljudi (DEV). Vulgarno je to uporabljeno za prasico, zlasti namenjeno razplodu, torej za svinjo, in tudi za vlachugo; *troiaio* je v italijanshchini »svinjak; kraj poln svinjarije, svinjarija; kurbishche; hlev v najslabšem pomenu besede; kotishche vsakršnih umazanih, zavrženih dejanj«; v smiselno enakih pomenih *troiaccia*, *troiette*, *troiona*, *troioncella*, *troiante*, *troiata*, *troieria*. Je to refleks na grško *tro(g)o* »gnjaviti, nadlegovati; pozhelenje« ...? Trdne razlage ni! Gre res samo za odmev na davne dogodke? Etimologi ne znajo prepričljivo pojasniti ne izvora te besede ne imena Troja.

Je Homerjeva preferenca, da se vsaj v naslovu eposa izogne slabshalnemu imenu Troja v prid uglednejšemu, po mojem mnenju celo izvirnemu – *Ilion* < (*W*)*ilion* < *Vilusa*, *Vilios*, *Wilusiya*, *Wilusa*, (*W*)*ilios*?

Lahko si je misliti, da so zhe zdavnaj izvajali t. i. psiholoshko vojno; spomnimo se le rimskih brezobzirnih in krvoločnih osvajanj »barbarskih« dezhel v imenu lastne visoke civilizacije in kulture, cheprav je za vsem tichal pohlep po bogastvu in ropanju – zato je bilo treba nasprotnike zmerjati z barbari, napol ljudmi. Tako so morda tudi Grki zmerjali Ilionce s »trojanci« – tj. umazanci, pokvarjenci, izprijenci, zavrzhenci, skratka: prasice, svinje, ki se niso pomishljale niti ugrabiti prelepo Heleno, kraljevo zakonito zheno.

Morda je shel pomenski razvoj tega imena po drugi poti in je sicer izvirno pomenil nekaj drugega (to si bomo takoj ogledali), Grki pa so mu dodali slabshalni pomen. Kajti che je bila Troja na ozemlju enega od indoevropskih »manjshinskih« ljudstev v okviru hetitskega imperija, se je mogoche vprashati, ali obstaja kakshno izhodishche v venetshchini – v smislu formule Veneti=Anti=Slovani. Vprashali smo se zhe, kakshen jezik so govorili Trojanci. Ponavljam mnenje A. Gluhaka (GLU), da so bili Trojanci v 18. – 12. st. pr.n.sht. (to je do trojanske vojne) potomci zahodnih Hetoluvijcev, kot naj bi dokazovala ohranjena imena; npr. v likijskem B-jeziku pomeni *trujeli* »trojanski« ... Za izhodishche vzemimo izraz ***torishche*** »podrochje, mesto dogajanja«, enako srbsko-hrvashko *torishte*, sorodno je *tor* »tamar«, rusko *tor* »utrjena pot, prostor z zhivahnim dogajanjem«, cheshko *tor* »cesta«, praslovansko **torь* prvotno »kar je utrto, utrjeno, steptano zemljishche«, izpeljano iz praslovanskega **terti* »treti, stiskati, teptati«, primerljivo z *utreti*, *utirati*; glej she *treti*, *tir* (SNO), zato je mogoche **torь* > *tori* > *troi(a)* »krizhishche poti, kraj shajanja, dogajanja, trgovanja, zborovanja« – skratka, pomembno naselje-mesto (SNO). Vabljava je tudi beseda ***trajati***, cerkvenoslovansko in praslovansko *trajati*, podobno v drugih slovanskih jezikih, verjetno iz indoevropske osnove **terh* »priti chez, prekorchiti, premagati, presechi«; v grshchini se je razvilo *tranes*, *tranos* »prodoren, jasen«, latinsko *intrare* »vstopiti«, hetitsko *tarhzi* »zmaga, premaga«. Prvotni pomen je torej **iti prek (chasa)*. Iz sorodne baze je praslovansko **trьvat* »trajati« (SNO). Morda ni dalech (smiselno, cheprav glasoslovno tezhko) tudi »utrjen kraj, utrdba« iz *trd*, *trden*, *trdnjava*, *utrditi*, *utrdba* itd. – *treti* > *utreti* > *utrjenje* > **trje* > **troje*.

Po mojem mnenju lahko na ta nachin razlozhimo tudi omenjene toponime na Cheshkem in Poljskem: *Troja*, *Trojan*, *Trojan*, *Trojanovo*, *Trojanovice*; ne izkljuchujem niti slovenskega *Trojane* (Trojanski klanec).

Druga imena

Po Homerju so za čas trojanske vojne znana imena nekaterih mest paflagonskih Venetov, ime njihovega vodje med boji v Troji, *Pilajmenesa*, njegovih sinov, in iz homerske tradicije legendarno ime *Antenorja*, ki naj bi prezhivele pripeljal na Jadran:

»Bil Paflagoncem mozhém je Piláimenes vodja mozhati,
tam iz enetske zemljé, kjer divji mežgi se plodijo:
ti so Kitóros imeli, žhiveli so v Sésamu mestu,
kraj Parténia reke prebivali v krasnih domovih,
v Kromni, Aigíalu, dà, na strmih skalàh eritinskih.«

(*Iliada* B-II, 851, prevod A. Sovre, HOM S)

Poleg tega obstajajo avtoritativna mnenja (glej Forrer, omenjen v predgovoru A. Sovreta, *Iliada*, HOM S, str. 13), da je pravzaprav v *Iliadi* osnova spopad med Grki in Hetiti:

»... da se dá iz bogazkójskih klinopisov z gotovostjo sklepati na močno abajsko držhavo v evropski Grshki, katere kralji so skušhali razshiriti svojo oblast tudi prek Male Azije in so tako prishli v konflikt s Hetiti. To se je dogajalo v času, ko so bili dnevi hetitske držhave že shteti (okoli 1200 pr.n.sht.), in služhi za oporo izročilu o vojnem pohodu Abajcev zoper Trojo.«

O **Antenorju** sem vech pisal v *Jantarski poti*, toda na tem mestu moram povzeti, da ima legenda o Trojancu Antenorju globji pomen, saj personificira prastaro povezavo med Anatolijo in zgornjim Jadranom. Antenor, ki ga nekateri imenujejo celo »trojanski Nestor« – kot antipod Nestorju, grshkemu kralju iz Pila, modremu, izkushenemu, poshtenemu in odličnemu govorniku, ki se je kljub visoki starosti udeležhil trojanske vojne ter s svojimi nasveti prispeval k zmagi Ahajcev. Po Semeranovem mnenju ime Antenor izhaja iz *adi* »od« > *an eti* »breg, rob« ter *nari, naru* »reka« (primerjaj slovensko *ponor, ponirek, norka* iz osnove *ner, nor* »potapljati«), kar naj bi, po njegovem, potrjevalo davne kulturne stike med Anatolijo, Trakijo in Benechijo, saj je svoje ljudstvo popeljal iz Troje prek Trakije in Ilirije na zgornji Jadran. Ti (V)eneti so žhiveli ob reki *Parthenios*. (V)enete v Paflagoniji (*Pylaemenia*?) je reka Halys delila od ljudstev v Kapadokiji, kjer so bile dolgo chasa najstarejshe asirske kolonije; vsekakor so zato morale obstajati kulturne vezi in celo meshali so se med seboj, vsaj na mejnem področju, cheprav nam Arijan poroča, da so prav Asirci potisnili Venete na zahodno stran reke Halys (SEM str. 290, 471, 810), kot se ne le v oblastni sferi dogaja tudi med brati ...

Homer poje: »kraj **Partenia** (*Parthenios*) reke« – kazhe, da je to danashnja turshka reka Yenice Irmagi; reka je vechkrat omenjena tudi pri Strabonu (XII, III 5; III 8; III 10), v Chrno morje se steka zahodno od antichnega Amastrisa (danes Amasra zraven turshkega mesta Bartin Çayi). Toda pri Strabonu (XI, II 6) tudi zvemo, da

se je podobno glasilo ime *Parthenion* na Kimerskem Bosporju – Krimskem polotoku, to je na severni strani Chrnega morja, ob vhodu v Azovsko morje, kar za nashe razglabljanje ni nepomembno, ker spet jasno kazhe na povezanost med nasprotnima obrezhjemama Chrnega morja. Ne smemo izpustiti prilozhnosti, da pri tem ne bi domnevali tudi o venetski prisotnosti na zgornji chnomorski strani, she posebej, ker so bili Veneti odlični konjerejci; konj pa je stepska zhival – in na to vprashanje se bomo she vrnil. Semerano sicer izvaja (SEM str. 471) izvor imena *Partenaia/Parthenios* iz akadskega, torej semitskega, *burtu* »vrtina, vodnjak, rupa, jama; mlaka, kaluzha« + *enu/ain* »izvir, studenec, vrelec«, vendar che izhajamo iz podatka, da je bila reka na Venetskem ozemlju, velja pogledati she morebitni indoevropski – in zakaj ne – slovanski izvor, ob uposhtevanju, da je *Partenaia/Parthenios* pogrchna oblika, za katero imamo morebitne osnove: *prati*, *porjem* »trgati, parati«, podobno v drugih slovanskih jezikih, praslovansko **porti*, **poresbь*, **poriti*, **porati*, **parati*, *parano*, *paranje*, kakor iz *goreti* > *gorenje* (toponim Gorenje ipd.), od koder je mogoche **paratenja* > *partenja* »reka, ki trga, spodjeda bregove, voda pere«; za pripono primerjaj Dravinja, Savinja, Lahinja itd.. Druga možnost je iz *prati*, *perem* »umivati; lavare«, starejsi pomen je tudi »tolchi, gnesti; lonchar glino pere«, podobno v drugih slovanskih jezikih, tudi v pomenu »boriti se, tepsti se, umivati, kopati ipd.« Sem sodijo she imena slapov: Perichnik, Perachica (ESSJ). Poleg tega je she osnova *pratiti* »spremljati, poshiljati, poslati«; *portiti*, *porta* »delo, trud« iz indoevropskega **porheie* »povzrochiti, da potuje«; *pratnja* > *partenja* »plovna reka«, v katero je bilo mogoche vpluti z morja in nadaljevati potovanje v notranjost.

*

Semerano ugotavlja, da je legenda o Antenorju znana tudi v drugachnem kontekstu, da **zhe v najstarejsih virih srechujemo Trachane in Venete kot sosede**. Neka legenda iz 5. st. pr.n.sht. pripoveduje o pristanku Antenoridov skupaj s Helenom v Kireni (severna Afrika, Cirenajka); spet druga, da je ostal v Troji z namenom, da bi ponovno vzpostavil trojansko kraljestvo ipd. Torej obstajajo namigi, da so bili Veneti tudi na juzhni strani Sredozemskega morja. Jean Berard pa je odlochno zastavil vprashanje odnosa med prihodom (V)enetov in priplutjem Pelasgov v delto Pada; to postavlja dogajanje she precej bolj v preteklost. Po vsem sodech, meni Semerano, **je Antenor le sinonim za (V)eneta**.

Ker sem v *Megalitskih jezikih* zhe omenil, da na sledi ugotovitev uglednih jezikoslovcev lahko izpeljemo sinonime Veneti=Anti=Slovani in Semeranove navedbe, se zdi dopustno, da Antenor izhaja iz korena *ant-*, kar je primerljivo z enim od slovanskih ljudstev – z Anti. Ker so Veneti in Trachani zhiveli v sosedstvu, oboji pa so bili tako na Balkanu, ob Chrnem morju kakor v Anatoliji, ni odvech domneva, da Antenor izhaja iz Antov. Antenor je razvito kakor konj-konjar, mech-mechar, morje-mornar, stan-stanar, a tudi moder (modrec); hitro

lahko odpravimo pomislek ob razliki v priponah *-or* in *-ar*, saj imamo grah-Grahor, pa Shmohor, Bohor itd. Obstaja sicer še zanimiva Gilferdingova razlaga (Davorin Trstenjak, *Letopis Matice slovenske*, 1875, str. 131), da naj bi Grki rekli Antenorju »mozh Antov« – *Antes anér* (Ἄντης ἀνήρ); sam Trstenjak pa dodaja še starocerkvenoslovansko *anty, onti* »utva, raca«. S tem še nismo odgovorili, od kod ime Anti, kazhe le, da je možhen razvoj iz Anti v Antenor; sicer pa vech o tem vprasanju v moji knjigi *Megalitski jeziki* (str. 163), kjer omenjam mnenje Karla Oshtirja: »Ni izključeno, da je Antes najstarejši splošnoсловanski naziv za Slované«, in Franceta Bezlaja (str. 8): »... k etniku Venti, verjetno Veneti ali morda slovansko Anti.« Za izpeljavo iz etnika Anti v osebno ime lahko primerjamo sicer redko uporabljanе oznake kot Hrvatar, Francozar ipd.

Poleg tega, da v *Iliadi* beremo, da so (V)eneti iz mest »na strmih skalah eritinskih«, najdemo pri Strabonu (XII, III 10) še podatek, da sta *Erythinoi* ali *Erythrioi* dva strma pechinasta rta na obali Chrnega morja, po ostalih podatkih sodeč, v blizhini mesta Amastris. Slovenska etimologija za *rt* »gorski vrh; konica nozha«, starocerkvenoslovansko *rtъ* »prednji del ladje, vrh, kljun«, praslovansko **rtъ* * »kar je dvignjeno, dvignjeno mesto«; zraven sodi tudi *nart*. A tudi iz *rit*, praslovansko *rytъ* »odebeljen del«, ali **ritъ* »krivina«, in ritina »odebeljen del (snopa, debela ipd.), oteklinā« (SNO); od tod ni daleč do *Erythinoi* < »ritine«.

Zelo nenavadna je zgodba o **Pilajmenu**, *Pylaimenes*, ki naj bi padel (?) v boju z Menelajem (*Iliada* V 759); imel je vech sinov, to je pomemben podatek; najprej spoznamo Antifa in Mestla:

*Pilajmenova sinova, Antif in Mestl,
v gigeshkem* barju rojena,
vodila sta Mejonce, one tudi,
ki v podnozhju Tmola so zhiveli.*

(*Iliada* II 1155-1156, po prevodu V. Monti, HOM M)

Najprej je treba rechi nekaj v zvezi z **gigeshkim barjem*, ki je bilo v okolici *Sardisa* (danes turshko Sart), prestolnice Lidije; ime naj bi dobilo po pastirju z imenom *Gyges/Gygaeus*, ki je menda postal kralj Lidije s pomočjo charobnega prstana. Kljub temu mitichnemu dodatku je bil po asirskih virih *Giges* – asirsko *Guggu* – sploh prvi kralj in ustanovitelj dinastije; padel je v spopadu s Kimerci, ki so pogosto napadali Lidijo, asirsko *Ludu*, ta je lezhala na zahodu Anatolije ter mejila na Troado. Sredi prve polovice 1. tisočletja pr.n.sht. je Lidija zajemala velik del zahodne Anatolije vse do reke Halis, verjetno tudi ozemlje Venetov. Severno od *Sardisa* je bila odkrita lidijska nekropola z velikim tumulom, ki ga pripisujejo kralju Gigesu; zraven tumula je prav tako velika gomila z marmorno grobnico slovechemu kralju Krezu, enemu od naslednikov kralja Gigesa. Mesto *Sardis* (danes turshko mestece Sart nedaleč od pokrajinskega sredishcha Salihli) ob

severnem vzhodju gore *Tmolus* (danes turshko Boz Daglar), po dolini reke Tmolo okoli 100 km vzhodno od obmorskega mesta Izmir, je od nekdanj predstavljal pomembno prometno križišče med pristanišči ob Egejskem morju in Anatolsko planoto. Ker je po zgodovinskih virih Giges vladal šele v začetku 8. st. pr.n.sht., trojanska vojna pa naj bi potekala okoli 1200 pr.n.sht., je Homer očitno vložil podatek iz svojega obdobja ali pa je »gigeshko močvirje« prvotnejši toponim, po katerem je kasneje Giges prevzel ime. Zato je povsem na mestu vprašanje, kako to, da sta bila Antif in Mestl, sinova vodje Venetov Pilajmena, rojena v »gigeshkem barju« v Lidiji, deželi jugovzhodno od zemlje Venetov, in sta celo vodila Mejonce, ki so živeli na severnem podnožju Tmola, skratka Lidijce. Je zadaj rodbinska povezava vladarskih hiš ali kaj drugega? **Morebiti pa gre za sporazum v vojni zvezi, če ne kaže kar na velik venetski vpliv na lidijskem dvoru.**

Veliki tumul ali gomila severno od Sardisa, domnevno grob lidijskega kralja Gigesesa.

Toda za nas je pomembna pri Homerju zelo nazorno opisana smrt Pilajmena; pogledajmo, kaj se je zgodilo:

*Tako umrl vodja je plemenitih
Paflagoncev s ščibiti, bojeviti
Pilajmen. S kopjem mu je ramo
prebodel kruti Menelaj. Še Midon,
njegov ščitonosba in voznik vprege,
brabri Antimnijev sin, od roke Antiloka
umre. V beg se bil pognal je Midon,
zaobrnil voz je svoj. Antilok
uspel mu je zadet s kamnom
laket v polno, da mu iztrgalo iz rok je
bele brzde okrašene s slonovino ...*

(Iliada V 759, po prevodu V. Monti, HOM M)

Kasneje pa se zgodi nekaj zelo nenavadnega: bojeviti vojskovodja Pilajmen, močni vodja Paflagoncev, ki je malo prej padel v spopadu z Menelajem, se spet pojavi živ (Iliada XIII 846). Je to zgolj pesnikov spodrseljaj ali pa je znamenje, da so Iliado res sestavili različni avtorji? Čeprav je pri tako obsežnem delu povsem mogoče, da je pesniku ushla ta (niti ne nepomembna) podrobnost, je tudi pri drugi domnevi malo verjetno, da sestavljalci (redaktorji) ne bi opazili te pomanjkljivosti. Poglejmo, kako se to glasi v nadaljevanju pesnitve:

*Držno tedaj napade Pilajmenov
sin, Harpal, ki ljubega očeta
spremljal je v trojansko vojno,
a nikoli vech ne bo uzrl domachega obrezhja.*

(Iliada XIII 826-829, po prevodu V. Monti, HOM M)

*Saj glej, iz roke Merionove
sprozghena pushchica, v desno bedro
zadene ga na umiku in mimo kosti,
tik ob mehurju globoko se zarije.*

(Iliada XIII 835-838, po prevodu V. Monti, HOM M)

*Pozhrtvovalni Paflagonci so
na voz nalozghenega v mesto
odpeljali polni tozghba, in z njimi,
ves v solzah, oche mrtvega sina,
ki nobena ne utolazghi ga osveta.*

(Iliada XIII 844-848), po prevodu V. Monti, HOM M)

(Po italijanskem prevodu Vinčenja Montija, Milano, 1920/?/ prevedel L. V.)

Očitno je tu Harpalov oče, Pilajmen, še živ, čeprav naj bi ga pred tem Menelaj zhe ubil ...

Toda za nas je pomembno, od kod ime **Pilajmen**, *Pylaimenes*. Semerano sicer posredno nakazuje akadsko osnovo *pelu, pela, pel* »gospod, kralj, vodja« (SEM 432), vendar je to semitsko; če pa izhajamo iz indoevropske baze in ustrezno upoštevamo položaj plemenskega vodje, bi bilo za Pilajmena smiselno izhodišče **pleme** »genus«, *plemich, plemenitash* itd., starocerkvenoslovansko *pleme*, srbsko-hrvashko, makedonsko, bolgarsko *pleme*, poljsko *plemena*, rusko in ukrajinsko *plemja*, belorusko *plemja*, cheshko *plemeno* ipd. Praslovansko **pleme*, rod; **plemene*, ki je prvotno pomenilo »nit«; prim. Plemelj/Plemel, Plemenich, Plemenitash itd.

Na zgornji sliki je odsek mestnega obzidja, na spodnji sliki pa so dokaj ozka Vzhodna mestna vrata Troje VI.

Upepeljevalnica mrtvih (krematorij) v Troji VI

Pilajmen je imel sina **Antifa**, ki nosi v sebi osnovo *Anti*, končni *-f* pa utegne biti zreduciran in staremu grškemu chrkopisu (ki ni poznal »v«) prilagojen *Antijev* z

nam zelo blizko (slovansko) pripono; sicer pa enako konchnico *-f* zasledimo na Shtajerskem. Za **Harpal** bi bilo mogoče najti osnovo *braber*, starocerkvenoslovansko *brabrъ*, praslovansko *horbrъ*, iz samostalnika *horbъ*, prvotni pomen »oster, tak ki rezhe«; podobno v drugih slovanskih jezikih. Drugo izhodišče: *hrepneti*, *krepeneti* »mochno zheleti«, a tudi »postajati trd«, kar je povezano s *krepek* »mochan, silen«; gl. tudi *krepele*, *krepost*, *ukrep* ipd. Morda še **hrup**, *brupen*, *brupnezъ*, *brupot*, podobno v drugih slovanskih jezikih, tudi v pomenu »zhreti, shkripati, hrustati«, iz onomatopeje **bru*; gl. tudi hruliti, hropsti itd.

In konchno še tretji sin **Mestl**; ponuja se kar nekaj etimoloshkih možnosti tako v skladu s pomembno funkcijo vladarjev kot vojashkih poveljnikov: morda iz **metati**, *met*, *metalec* itd., starocerkvenoslovansko *metati*, sedanjik *mesbto*, praslovansko **metati*, sedanjik *meto*, intenziv iz praslovanskega *mesti*; sicer pa tudi *mesti* iz *met* v pomenu »meriti, ciljati« (SNO), od koder podobno *met* > *metalo*, *mest* > *mestalo* > *mestlo* – v pomenu (loko)strelec ali metalec kopja. Potem je tu *mast* »salo, mazilo«, *mashcha*, a tudi *mashzъ* »barva, barvilo«, v pomenu barvilo je srbsko-hrvashko *mastilo* »chrnilo«, podobno v drugih slovanskih jezikih; po tej znachilnosti morda reka *Msta*, pritok Ilmenskega jezera na severu Rusije. Ampak v smislu *mastilo* »mazilo« se zdi smiselno, da gre za ime s pomenom »maziljenec, posebej izbran; basileus=kralj«; takshno ime najdemo v Mstislav (Rostropovich). To bi sicer lahko izhajalo tudi iz *mashchevati*, za kar je praslovanska osnova **mshъ*, izprichana v starejših antroponimih: *Misticlau* (Chedajski rokopis), leta 1181 *Mstibor*, pa tudi v hidronimu *Mestinja*, cerkvenoslovansko *mshъ*, *mshiti* in *mshelivъ* »mashchevalen«, v vseh slovanskih jezikih (ESSJ); prav *mshelivъ* »mashchevalen« ali *mshili* »maziljen« sta dovolj razumni podlagi za Mestl.

Seveda s tem niso izkljuchene druge razlage ali neindoevropska imena, zlasti iz sosednjih semitskih jezikov, saj imamo tudi danes Marije, Ane, Boltezharje, Gabrijele, Mateje, Janeze itd. – vse po semitskih predlogah; pokazali smo le, da najdemo smiselna imenska izhodišča na indoevropski osnovi, kamor sodijo tudi slovanski jeziki, ni nujno brskati le po germanskih, grshkih, latinskih, keltskih in drugih »imenitnih« jezikih.

Semitolog Semerano je zanimiv mozh, v njegovem obsezahnem delu najdemo marsikaj, cheprav je treba kakor povsod tudi pri njem jemati stvari s »trohico solik«. Tako nam pove svoje menje o izvoru imena **Slovani**, saj vemo, da se okoli njega zhe stoletja bijejo hudi spopadi, kaj shele o samem izvoru Slovanov. No, povzemimo Semeranovo razlago, kakrshna pach je: Etimologija etnika Slovani ni bila nikoli pojasnjena; nekateri menijo, da izhaja Slovan iz *slavo* »govoriti« ali *slava* »glorija, chast« ipd., chesh da so Nemci zato, ker so »nemi«. Po drugi strani pa to zavrachajo A. Stender-Petersen, Masing, trdeč, da so Germani s svojo besedo **slawozъ* (gotško *slawan* »molchati) poimenovali Slovane kot »molcheche, nerazumljene, mutaste«; to je nesprijemljiv konstrukt, saj so ime Slovani razshirili Grki v zacetku 6. st., ko so ga povzeli po Bizantincih: *Sklaunoi*, kar je posledichno dalo v srednjeveshki latinshchini *Slaveni*; vendar se je to nanashalo le

na eno skupino plemen. Spricho davnih kulturnih korenin ali starih stikov z ljudstvi mezopotamske kulture je upravičeno pogledati tudi drugo jezikovno plat: npr. *ostrovu* »otok«, ki naj bi pomenil »zemljo v reki, okoli katere teče voda«, to ustreza akadškemu *ashru-wu* : *ashru* »kraj, področje« + *mu*, *muwu* »voda«. Podobno je z besedo *otoku*, ki izhaja iz osnove *tek-* »techi«, in v akadshchini *att(u)* »ki pripada (vodi)« + *agu* »vodni tok, struja, val; gnati« ipd. Za plemensko enoto »rod« je najti akadsko vzporednico *rutum*. Potem *ispa*, *izba* »soba, bivalni prostor«, v akadshchini *ushbu*, *ashabu*; slovansko *mir* »svet, ozemlje« je akadsko *misru* itd. Herodot pishe o Skitih, zhivechih nad Chrnim morjem, da se imenujejo *Skolotoi* »skupnost«, Semerano dodaja, da to pomeni v akadshchini *sha* (tisti od) + *kullatu*, *killatu* »vsi, skupnost«, in tako *Skolotoi* > *Sklauenoi*, *Sklaveni*, *Slovani*. Podobno je mogoče vzpostaviti slovansko-akadske povezave za imena raznih slovanskih plemen: Budini, Polabi, Rujani itd. Tudi imena **Venadi**, **Venede**, **Veneti**, ki jih najdemo pri antichnih piscih kot prebivalce na Baltiku in drugod, izhajajo iz akadškega *ain*, *enu* »reka« + *adi*, *adu*, *edu* »voda«; ime Anti ima isto osnovo *ain* (SEM 685).

Ker je bilo o tem vprašanju veliko govora zhe v mojih prejšnjih knjigah, se s tem tu ne bi podrobneje ukvarjal, vsekakor pa je veljalo omeniti, ker je tesno povezano z našim razglabljanjem o povezavah med ljudstvi okoli Chrnega morja, med katerimi so bili, tako menijo mnogi mednarodno priznani učenjaki, tudi Slovani zhe dolga tisočletja pred našim shtetjem.

Ob tem je ilustrativno seznaniti se tudi z nekaterimi mislimi dveh slovenskih znanstvenikov: eden je bil predstavnik starejshe generacije, nestor nashega jezikoslovja France Bezlaj, druga, Varja Cvetko Oreshnik, je iz mlajshe generacije; njuni pogledi se mi zdijo pomembni v smislu opozorila na tezhavnost reshevanja starih jezikoslovnih in etnogeneznih ugank.

France Bezlaj, pristash teorije o srednjeveshkem naseljevanju Slovanov, je v svojih *Esejih o slovenskem jeziku* (BEZ/E str. 18-19) napisal: »She vedno ne vemo, ali se je ime *Slověne* spochetka nanashalo na vse Slovane ali samo na enega izmed njihovih plemen. /.../ Zgodovinski viri v pozni antiki omenjajo prvich Slovane pod imenom *Veneti*. To je naziv ljudstva, ki je pred vech kot tisoč leti pred našim shtetjem zapustilo področje zakarpatske luzhishke kulture, kakor jo imenujejo arheologi, ter se razselilo po Evropi. To ime najdemo v Franciji, v Alpah, v severni Italiji in na juzhnem Balkanu. /.../ V kakshni genetični zvezi naj bi bili Slovani z Veneti, seveda ne vemo. V skromnih jezikovnih ostankih italijanskih Venetov, ki so izumrli zhe v starem veku, je nekaj besed in imen s slovanskim sorodstvom, a tega je premalo za zanesljivo sklepanje.«

Chlovek iz tega doume, da sicer ni zanesljivo, ni pa izkljucheno! **Tega Bezlaj ne poskusha pojasniti in ostanemo brez njegovega odgovora ob konstataciji, »da ne vemo, v kakshni genetični zvezi naj bi bili Slovani z Veneti«, zato se vprashamo, kako je to mogoče, che pa so bili tako Slovani kakor Veneti Indoevropejci in oboji naj bi dolgo zhivali v Zakarpatju v okviru iste, tj. »luzhishke kulture«. Po mojem mnenju je odgovor ta, da so bili tudi genetsko**

najtesneje povezani in da so govorili zelo podobna jezika ali celo isti jezik. Zato nismo prav nič presenečeni, da nam Bezlaj v nadaljevanju naniza še vrsto dejstev, ki klichejo po poglobljenih in drugачnih odgovorih od dosedanjih. »V slovanskih virih,« piše Bezlaj, »je ime *Slověne* v starejši dobi izprichano samo za Slovane v okolici Soluna ter za prebivalce ruskega Novgoroda. Pri alpskih Slovanih pricha za ta naziv nekaj krajevnih imen tipa *Schlaining*, staro *villa Sclavonica* v Burgenlandu [Gradishchansko], ali *Slovenje*, *Svovinje* na Koroshkem. /.../ Tudi na Furlanskem se do Taljamenta [Tilment, Tagliamento] vechkrat pojavlja v krajevnih imenih ta izraz... /.../ Prekmurski in beneshki Slovenci so se verjetno stalno imenovali *Slovenje*. Kajkavski in chakavski Hrvatje so se še v 17. in deloma v 18. st. imenovali *Slovinci*, *Slovinci* in che je Trubar napisal "lubi Slouenzi", ni popolnoma jasno, ali si je pod tem imenom predstavljal natanchno isto kakor mi danes /.../«.

Ta navedba je po svoje zanimiva tudi zato, ker se tu in tam še slishi o »Slovincih kot alpskih Hrvatih«, zato lahko brez kakršnihkoli nacionalistichnih pretenzij sprejmemo to Bezlajevo mnenje kot potrditev, da je lahko prav narobe res. To sem iz velike previdnosti izjavil kar vnaprej, ker Bezlaj v nadaljevanju še dodaja (BEZ/E str. 19-20): »Na zgodovinsko kontinuiteto imena kazhejo tudi moderni nazivi *Slovashka* in *Slavonija*... (str. 20). **Zdi se, da se je ime *Slovenec* ... /.../ zhe zelo zgodaj posploshilo na ozemlju, ki je bilo nekaj desetkrat vechje kakor je danashnja Slovenija. O pomenskem razvoju pojma skozi tisochetje ne vemo skoraj nič. Che govorimo o izgubah etnichnega ozemlja na severu, bi ga morali prishteti še enkrat toliko na jugu in jugozahodu. To pa bi bil vendarle prevelik grizhljaj celo za najbolj shovinistichni apetit.**« (poudaril L.V.) Zagotovo Slovenci nismo Zhidje, ki so se po dva tisoč letih diaspore vrnili v Izrael in si jemljejo nazaj zemljo, ki jim jo je dodelil bog kot izvoljenemu ljudstvu, toda nekaj desetkrat vechje ozemlje od danashnje Slovenije bi bilo za tri ali shtiri nekdanje Jugoslavije ali za skoraj celotno srednjo Evropo. Podobno je zapisal tudi Bogo Grafenauer, da je nekdanje etnichno slovensko ozemlje segalo po vseh vzhodnih Alpah do Donave in onkraj nje ...

Po tem intermezzu se vrnimo k lingvisticnim vprashanjem, ki terjajo drugachne odgovore od dosedanjih, kot meni **Varja Cvetko Oreshnik**, ki preuchuje baltoslovanske in indoiranske jezikovne odnose (CVE str. 15): »Vprashanje narechjeslovnih povezav med indoiranskimi in baltoslovanskimi jeziki je domala zhe od Boppa dalje prisotno v indoevropski jezikoslovni literaturi ... Ker raziskovalci, ki so se ukvarjali z omenjenim vprashanjem, izhajajo iz precej razlicnih teoretichnih izhodishch oziroma jih v praksi uporabljajo dokaj ohlapno, se zdi, da je primarnega pomena preanalizirati dosedanja izhodishcha, gradivo, ki je na razpolago, in sklepe, ki iz tega sledijo; (*pripomba avtorice*: »Primerjaj podobno ugotovitev, cheprav v drugachnem okviru: W. Dressler, *Methodische Vorfragen bei der Bestimmung der "Urheimat"*...«) ... Pri tem se postavljajo nova vprashanja, ki izhajajo iz neizdelanih oziroma nedorechenih pojmovanj indoevropskega arealnega

jezikoslovja sploh. V ta okvir bi tako sodila predstavitev in chim natanchnejsha osvetlitev naslednjih vprasanj:

- a) Vprasanje rekonstrukcije indoevropskega prajezika ... obstaja nevarnost, da pri tem rekonstruiramo tudi različne časovne stopnje prajezika, ne pa she enoten indoevropski prajezik ...
- b) Od tega, iz kakshnega tipa prajezika izhajamo, je v veliki meri odvisno pojmovanje arhaizmov in inovacij, kar predstavlja bistveno merilo pri sleherni raziskavi ... To vprasanje je izredno težavno in prav tu prihaja do največjih odstopanj pri obravnavi posameznih pojavov ...
- d) Natanchneje kakor je to vechinoma navada, bi kazalo dolochiti, kakshne oz. kako shtevilne morajo biti izoglose [op. L.V.: enaki jezikovni pojavi], da lahko govorijo v prid ozhji povezanosti dveh ali vech jezikov ...
- e) Vprasanje lochevanja izposojenega gradiva od prasorodnega. Merila za tako analizo niso vedno izdelana ali pa so raziskovani pojavi take vrste, da se nobeno od obeh izhodishch ne da izkljuchiti....«

To so pravshnja opozorila, ko povzemamo rezultate dosedanjih raziskav, ki kazhejo, da so she vedno odprte drugachne možnosti razlag od doslej znanih. Prav za venetshchino velja, da je po sodbah jezikoslovcev izredno slabo dokumentirana; kar imamo na voljo, je od jadranskih Venetov, torej postavljati dokonchne in obvezne sodbe na tej shibki osnovi je silno tvegano ali vsaj mochno vprashljivo, kot priznavajo tudi (vsaj nekateri) vrhunski venetologi. **Toda pri vsem tem nam le ostaja občutek, da nekaj ni v redu. Che so bili Veneti na Baltiku, ob Jadranu in drugod, mar so res »izumrli«, kakor pravi Bezljaj? Je res, da neko ljudstvo »izumre«, ne da bi pustilo sledove? In kje ter kakshni so ti sledovi? Osebnostno mislim, da ta ljudstva niso niti »izumrla« (karkoli zhe ta beseda pomeni) niti ni njihov jezik izginil brez sledov, saj jih očitno najdemo v slovenshchini, che to le hochemo!**

To she podkrepijo analize Varje Cvetko Oreshnik o razhajanjih med posameznimi raziskovalci; tako za slovitega Maksa Vasmerja (i.v. str. 17) ugotavlja: »... izhaja iz dejstva, da v baltshchini ni iranskih izposojenk ... pach pa v nadaljevanju [Vasmer] navaja vech povezav s slovanshchino ...«. Kot je videti iz besedila, razumem definicijo »vech povezav« v smislu *vech*, toda ne veliko shtevilo povezav. In naprej (i.v. str. 19): »J. Rozwadowski je glede do tedaj predlaganih baltoslovanskih-indoiranskih povezav zelo zadržan. Nato she ilustrativni primer nich manj slovechega A. Meilleta (i.v. str. 28, prevod iz francoshchine je moj), ki pravi: »Stroga precizacija zvez med temi tremi primeri izkljuchuje nakljuchje. Ni mogoche utemeljiti, da slovanshchina in iranshchina, skupini zemljepisno blizu, ponujata skladnosti, ki ponovno vzpostavljajo dialektalno skupnost iz indoevropskega obdobja.« Na to Cvetkova pripomni: »Ostaja vtis, da navedene primerjave vendarle niso tako očitne in znachilne, da bi same po sebi dopushchale tako daljnosezhne sklepe.« Skratka, kljub nedvomno ogromnemu

raziskovalnemu delu indoevropceistike v zadnjih stoletjih, ostajajo temeljna razhajanja. Kot svoje mnenje Cvetkova zapishe v sklepu (i.v. str. 125), da prikaz indoiranskih-baltoslovanskih odnosov lahko razdelimo v dva sklopa: (1) sklop razmeroma precejšnjega shtevila besednih odnosnic; (2) sklop izoglos indoiranskih-baltoslovanskih odnosnic, ki jih je mogoche razglasiti za izposojenke. In konchno she (i.v. str. 127): »...dokler na podlagi iranske filologije ni mogoča natanchnejša opredelitev in razmejitev iranskih narechij po posameznih chasovnih stopnjah jezikovnega razvoja, morajo poskusi natanchnejše umestitve v chas in dolochitve iranskih-slovanskih jezikovnih vplivov, građiva torej, ki je zhe samo po sebi v veliki meri sporno, ostati le v mejah domnev.«

Navedeno ne narekuje previdnosti le glede povezav med Slovani in Iranci, ki naj bi obstajale na prostoru izlivov velikih rek Donave, Dnestra, Dnepra, Dona itd. v Chrno morje; podobno je zaznati tudi pri Semeranu: Veneti, *Enetoi*, iz akadške osnove (*W*)enu »vir, izvir > torej »ljudstvo, s krajev ob rekah« (SEM str. 289). To je pomembno she za povezavo s tistim, kar sporoča **Nestor Letopisec** (iz druge polovice 11. do zacetka 12. stoletja), najstarejši ruski kronist, ki je spisal prva doslej znana dela stare ruske knjizhevnosti. Vechina literarnih zgodovinarjev meni, da je sestavil enega najpomembnejših spomenikov stare ruske knjizhevnosti – kroniko *Povest vremenih let*, v katerem opisuje tudi Juzhne Slovane, **ki da so zhiveli ob Donavi in se odtod preselili ter se oblikovali v razne narode**. Njemu pripisujejo tudi hagiografiji *Chtenije o knjazjah Borise in Glebe* ter *Zhitie Teodosija*. Omenjena Nestorjeva kronika torej **poroča o slovanski pradomovini ob Donavi in ne v Zakarpatju**, to pa je t.i. juzhna teorija izvora Slovanov, ki so se nato selili tudi na sever, v Rusijo itd.; podobno jo zagovarja tudi Mario Alinei v svoji teoriji kontinuitete: da so Slovani zhiveli na Balkanu in po Alpah zhe najkasneje v neolitiku, tj. mlajši kameni dobi, in so se kasneje razširili proti severu vse do Novgoroda ob Ilmenskem jezeru, o chemer sem pisal v *Davnini govori*.

Torej so zhe tisočletja pred našim shtetjem zhiveli Slovani okoli severnega in zahodnega nabrezhja Chrnega morja, ta predel pa je bil v najtesnejših stikih z juzhno chnomorsko obalo; in tam, na severu Anatolije, so zhiveli paflagonski Veneti.

Radivoje Peshich

PO SLEDOVIH AVTOHTONOSTI SLOVANOV NA BALKANU

Sorodnost, najpogosteje pa istorodnost kulturne vsebine na neolitskih lokacijah od Krete in Tesalije prek področja Vardarja in Kosova vzdolh Pomoravja in Podonavja ter dalje na sever, vse do Dnepra in Dnestra, razširja svojo razprostranjenost tudi z vsebinami t. i. *tripoljske kulture*,* ki med drugim nakazuje tudi istorodnost etničnih formacij. Toda antichni zgodovinopisci so med sabo najpogosteje kontroverzni v svojih poročilih o etničnih formacijah, ki pokrivajo ta sicer res zelo obširna področja. Vendar pa tudi pri nekaterih od njih obstajajo ustrezni namigi, čeprav blede in negotovi. Meglene predstave, ki jih je imel Herodot o plemenih in etničnih formacijah, bolj ali manj oddaljenih od njegovega možnega obzorja, so povzročile vrsto protislovij in nepovezanosti, ki so se, namesto da bi bile osvetljene in nujno rekonstruirane, podvojevale pri njegovih sodobnikih in pri poznejših zgodovinopiscih. Zato se je pokazalo, da je treba resnico prepustiti času in jo iskati v zgodovinskem arhivu, ki ga skriva drobno zemlje. Preostala je torej ta edina zanesljiva dokumentacija, ki je nedotakljivo prichevanje o tokovih davne preteklosti.

Ko je Anglezh Arthur Evans odkril (1900-1904) kretsko-minojsko civilizacijo, je zgodovinopisje pomaknilo nastanek helenske civilizacije globlje v preteklost in se soočilo s civilizacijo, ki jo je potem poimenovalo *predgrška*. Toda odgovora na vprašanje, kdo je pravi nosilec te civilizacije, še ni. Pelazgijski etnični areal, ki ga omenjata tako Homer kot Herodot in ki zavzema poleg Krete in Miken obširna področja od zahodnega dela Male Azije prek celotnega Balkanskega polotoka do Apeninskega, B. Georgiev¹ povezuje s Trachani, Locher-Huttenbach² z Iliri, v njihovem kasnejšem obdobju, ko je prishlo do njihove definitivne asimilacije, pa Milan Budimir del njih povezuje s Heleni, druge pa s Slovani. Gregorius Dankovsky v svoji primerjalni študiji *Homerus Slavicis dialectis cognata lingua* (1829) dokumentirano razlaga Homerjev pelazgijski jezik kot substrat slovanskih jezikov. Zhe enciklopedist Alijan je poudarjal, da je obstajala *Iliada* v jeziku Brigov (Brizhanov ali Frizhanov, Frigijcev), blizhnjih sorodnikov Dardancev. Ta *Iliada* je torej obstajala zhe pred letom 560 pred Kr., ko je tiran Pizistrat ukazal njeno novo, jezikovno redigirano izdajo.

Armenski pisec Mojzes Horenski iz 5. stoletja po Kr. piše, da je Trakijo sestavljalo pet manjših drzhav in ena vechja, v kateri je prebivalo sedem slovanskih plemen.

Etnično formacijo Venetov, ki jo prav tako omenjata tako Homer kot Herodot okoli 1000 pred Kr., najdemo v Mali Aziji ob reki Helis v Paflagoniji in v Pontskem (Chromorskem) primorju, pa med Chrnim in Kaspijskim morjem, v Rusiji in odtod vse do Baltskega morja. Dalje najdemo Venete v Noriku (med Donavo in Karnskimi Alpami), v Gornji Tirolski, vse do Bodenskega jezera, ki je

po njih imenovano Lacum veneticus, ter v Krajini in ob Jadranskem morju. Appian³ najde Venete tudi v srednjem in spodnjem Podonavju, v skladu s temi in drugimi viri jih Contzen⁴ najde ob Timoku, vzdolh Morave in Vardarja, odtod pa prek celotnega Kosova in Sandzhaka do Črnogorskega primorja. Gotski zgodovinar Jordanes iz 6. stoletja po Kr. v svojem delu *Getica* piše, da »mnogoljudno pleme Venetov samo sebe imenuje Sklavini ali Anti« ter da je tudi v njegovem času nosilo imena »Veneti, Anti, Sklavini«. In še bolj izrecno v istem delu (2, 14) pravi: »Scriptores aequivalenter modo Venedos, modo Venetas ac Vindos scripserunt, sesub hoc nomine semper Vindos seu Scavos intellexerunt.«

Polibij meni, da so Veneti ena od vej Ilirov. S tem Venete posredno povezuje tudi s Pelazgi, kakor Helanik, Mirsal, Plutarh povezujejo Etrurce oziroma Rasene prav tako s Pelazgi. Upoštevajoch okolje Apeninskega polotoka, kjer v neposredni bližini in v tesni medsebojni komunikaciji najdemo Etrurce in Venete, katerih pisavi sta tako rekoch istovetni, jezik pa soroden, bi bilo vsekakor potrebno vključiti tudi to komponento.

Milan Budimir v svoji shtudiji *Grki in Pelazgi* (Grci i Pelasti, Beograd, 1950) dokumentirano poudarja najstarejši indoevropski substrat na Balkanu, ki ga imenuje Pelazgi (Pelasti), kar je, kot smo videli, v soglasju s trditvami ali z namigi predhodnih zgodovinarjev. Budimir sklepa, da so se iz tega substrata razvili Trachani, Iliri, Makedonci. Primerno je tukaj spomniti na ugotovitev vidnega francoskega zgodovinarja Cupriena Roberta, ki jo navaja v svoji obsežni shtudiji *Le monde Slave* I, II (Paris, 1852). Robert ne razločuje Ilirov od Slovanov, o katerih pravi, da enako kot Heleni s svojim jezikom in kulturo izvirajo iz iste zibelki ali iz pelazgijskega debla.

Herodot navaja, da so bili Veneti in Iliri v soseschchini z Dardanci in Makedonci, toda njih ne ve o njihovi sorodnosti, kajti kako bi se sicer ti Veneti skupaj s Peonci in Brigi (Frigijci) pridružili Dardancem in se družno z njimi napotili v Trojo, kjer so potem skupaj sodelovali v trojanski vojni. Strabon in Appian ugotavljata, da so si Dardanci in Iliri sorodni, medtem ko jih Polibij razlikuje.

Nikakršne podlage ni za enachenje med *dardanos* in pomenom »chlovek temnih las«, kot to nepreprečljivo počne lingvist August Fick. *Dardana* ni mogoče povezovati niti z *dardbus*, ki v albanskem jeziku označuje hrushko. *Dada* je v tako imenovanem predgrshkem ali pelazgijskem jeziku, kot bi ga natanchneje oznachili, *chebela*. Toda to je le prva plast identifikacije. *Dardhya* je v sanskrtu *stanovitnost*, *neomajnost*, *veljava*, *moch*. Bozhanstvo *Turan* pri Etrurcih je *darovalec*, *darovalka*. Staroslovansko *daronosie* je grshko *doropsoria*, kar pomeni *prinashanje darov*. Potemtakem iz zlozhenke *Dardan*, *Dardanija*, *Dardanele* izhaja slovansko *da-dat*, *dar-dal* ali *dar-dal-nam* ali *dar-dali*, kar je v soglasju s pelazgijskim *darda* (*chebela*), to je tista, ki daje dar, torej darovalka, kakor pri Etrurcih *turan* (ali *daran*). To je izprichano tudi v mnogih slovanskih antroponimih (Bogdan, Vojdan, Gordan, Jordan, Lordan, Prodan, Slob/o/dan itd.), sanskrt pa nam odkriva celotno jedro *dara-darovanja-daronosia* kot etichno kategorijo stanovitnosti, neomajnosti in mochi, iz katere izvira dar kot tak. Skladno s tem tudi *Ras*, izvira joch iz *Ars* (odtod toponim Arsova med Panfilijo, Kapadokijo in Ciprom), pripada pelazgijski toponimiji, v kateri bi vsekakor kazalo iskati tudi etrursko *Rashni*, *Rashani*, *Raseni* ali

srbsko *Raci, Rasi, Rashani* (kot so se nekoch Srbi tudi imenovali). Tu je analogno tudi etnonim *Sarmat*, ki zahteva anagramsko identifikacijo *rasmat*. Etrursko bozhanstvo je *ris*, ki so ga Etrurci imenovali *ras*. Torej podobno bozhanstvo, kot ga na znamenitem bareljefu držhi v roki Gilgamesh. Ne pozabimo pri tem na lidijsko mesto *Sard*, pa tudi ne na najnovejshe ugotovitve Massima Pitaua,⁵ da so Etrurci najprej s Sardinije preshli v Italijo v 15. ali 16. stoletju pred Kr. Sem sodi še pelazgijski hidronim za danashnje Dojransko jezero, ki je bil *Prasijas* in ki v svojem korenu vsebuje *ras*. Potemtakem *Sarmat, Sarmati, Sarmatija* ali *Rasmat* ni nich drugega kot domovina Rasov ali, kot bi rekli Rusi, matjushka Rasov (iz sanskrtskega *matrmati*). Sicer pa je bilo veliko pelazgijsko bozhanstvo Damatros, ki so ga sprejela mnoga okolishka plemena, toda le Sarmati so pisali njegovo ime s svojo bogato pisavo, ki je glede na identichnost vsekakor imela svoj izvor v Vinchi.

V *Letopisu* Nestorja Kijevskega iz 12. stoletja po Kr. pishe, da so Slovani dolgo prebivali ob Donavi, in ko so se zacheli seliti, so ohranili svoja imena, so pa tudi prevzemali imena mest, v katera so se naseljevali. Tisti, ki so se naselili na Moravskem, so bili Moravani, drugi pa Chehi. To se je zgodilo tudi s Slovani, ki so se pozneje poimenovali »beli Hrvati«, in s tistimi, ki se bodo imenovali Srbi. Tako je po Nestorju pradomovina Slovanov na meji med srednjim in juzhnim Podonavjem in v Panoniji.

V chasu Herodota in tudi pozneje pa so Slovani znani le v etnichnih formacijah kot Veneti, Iliri, Trachani, Skiti, Sarmati, Anti, Neuri ali Dardanci, Brigi, Dalmati, Pajonci, Marjani, Mezijci, Japodi itd. Toda v vechji ali manjsi meri so bili povezani z imenom Pelazgov, ki nakazuje sinonim za Slovane. Po Gilbertu Murayu⁶ je *pelas* mogoche razlagati kot: *blizek, soroden, blizhnji, biti komu sosed, družhaben, prijateljski*, vendar ta interpretacija nima dovolj podlage za blizhjo etimologijo. Če pa sprejmemo obichajni prehod P v B, iz *pelasti* zlahka dobimo *belasti*. Stari narodi pa so Pelazge (Pelaste) imenovali *beli bogovi* ali prvi naseljenci v Levantu, kot se je v davnini imenovala stara Fenicija. Če potemtakem še sprejmemo pomen prav tako pelazgijskega pojma *pleistoi*, ki je bil oznaka za podonavske askete, ki so chastili kult Helija in so zato bili *blestechi* (sh. blistavi) ali *razsvetljeni*, nas torej etimologija privede do pojma svetlobe (light), se pravi *blestechi-sjajni-svetli*. A glede na to, da se *svello* istoveti s *sveto* (holiness), je vse to bivanje v slavo svetosti. V sanskrtu je svetloba *satyasam*, ki izhaja iz *satyam* (resnica) in *sam-biti* (biti v svetlobi torej pomeni biti v resnici), to pa je sveto in zahteva *sposhtovanje, chast, slavo*. Torej se dialektika pojma giblje v smeri: *svetlost-svetost-slavnost*. Odtod tudi bolj logichna pot etimologije za *Pelast* (Pelazg).

Predindoevropska ali jafetitska stopnja razvoja Slovanov poleg Ilirov, Trachanov, Skitov, Sarmatov in zhe omenjenih Etrurcev zajema še Kimerce (Kineri ali Iberi – Kimberi), ki jih M. Budimir⁷ na podlagi termina *sebar* (starejsa oblika: *simb/e/ro*) istoveti s poznejšim imenom Srbov, tj. srbskih Slovanov.

V duhu jafetitske teorije je tudi Mavro Orbini,⁸ ki etnogenezo Slovanov odkriva v etnichnih formacijah: Sarmati, Skiti, Vendi (Veneti), Anti, Sirbi (Srbi), Shvedi, Finci, Prusi, Vandali, Burgundi, Goti, Polomi, Boemi, Bolgari, Iliri, Trachani itd. Teorija Mavra Orbinija ni dovolj uposhtevana in ne dovolj preverjena, da bi jo lahko zavrnilo, ostaja pa dejstvo sledov slovanskega zhivlja v preteklosti, ki so se do

danesh ohranili na vseh področjih, ki jih omenja Orbini – od Finske, Shvedske, Norveshke, Danske in Holandije do Anglije, Nemchije, Avstrije in Italije.

Poleg *Letopisa* Nestorja Kijevskega in slovanske zgodovine v *Kraljestvu Slovanov* Mavra Orbinija davno preteklost Slovanov odkrivajo tudi t. i. *Izzenbekove tablice*, s katerih so dele teksta deshifrirali in prvich objavili med 1954 in 1959 v San Franciscu v redakciji A. A. Kura in J. Miroljubova. Celotna izdaja tega nenavadnega dokumenta zgodovine Slovanov je izshla v Haagu leta 1967 pod naslovom *Veles knjiga* (Velesova knjiga, tj. o slovanskem bogu Velesu) v desetih zvezkih, skupaj s prevodom v ukrajinshchino, v redakciji M. Skripnika. Neznani avtor je na teh tablicah (brezovih deshchicah) v predcirilichni pisavi zapisal zgodovino Slovanov v obdobju od leta 650 pred. Kr. do 11. stoletja nashe dobe; na podlagi tega je možno domnevati, da je napisana v 9. ali 10. stoletju. Ta svezhe odkrita zgodovina Slovanov, nenavadna v vseh pogledih, vzbuja temeljna vprashanja o etnogenezi Slovanov in slovanski zgodovini ter priteguje pozornost znanstvenih krogov z opozarjanjem na pomen Slovanov v dobi pred Kristusom na zelo obshirnem podrochju evropske in tudi na delu azijske celine.

Veliki raziskovalec slovanske zgodovine Shafarik⁹ (Pavel Joseph Schaffarick) niti za hip ne postavlja pod vprashaj avtohtonosti Slovanov na Balkanu. Dokumentirano zavracha kakrshno koli zanesljivost Porfirogenetovega porochila o domnevni selitvi Slovanov in o njihovi naselitvi na Balkanskem polotoku v 7. stoletju. Kategorichno zavrachajoch verodostojnost Porfirogenetovega porochila, ga Shafarik vidi tudi kot namerno »zapleteno«, da bi uresnichilo svojo »politichno apologijo«. Na take in podobne apologije sochasne politike naleti zgodovina problemov o poreklu Slovanov zhe pred Shafarikom in tudi po njem, toda politichne apologije nikakor ne morejo biti sprejete kot zgodovina, lahko so le neka druga »zgodovina«.

Nova arheoloshka odkritja, do katerih je prishlo v preteklem stoletju, so nam ponudila zelo bogato dokumentacijo, ki dokonchno zavracha vse dvoumnosti, domislice in igre z zgodovino. Arheoloshke, etnoloshke, semioloshke in lingvistiche raziskave v nasem stoletju so nove luchi zgodovine, ki si vech ne zatiska ochi pred dejstvi. Tako imenovani panslavizem, ki ni nastal kot nasilje nad zgodovino, temvech kot zashchita pred pannordizmom v zgodovinopisju, je spodbudil odprt prostor obzirnosti in ponizhnosti pred fundamentalnimi dejstvi. Zdi se, da je bil ravno to tudi bistveni namen tega izziva.

Arheoloshke raziskave V. V. Hvojka¹⁰ na podrochju Dnepra in Dnestra so odkrile bogato kulturno vsebino neolitika, v arheologiji znano kot *tripoljska kultura*. Na podlagi vsestranske analize vsebine te kulture, kot so jo opravili Hvojka in pozneje Rudenko, T. S. Pesak, M. M. Gerasimov, F. K. Chernish, B. V. Gornung, se je pokazalo, da je bilo nosilec te kulture stalno naseljeno poljedelsko ljudstvo, »v katerem je mogoche videti le nashe prednike Praslovane (ali Protoslovane), ki so kot predhodniki prezhiveli na nasem ozemlju vse do zdaj znane premike in vdore drugih tujih plemen, njihovi potomci pa so v svoji lasti obdrzhali kraje svojih prednikov do danashnjih dni.« V svojih nadaljnjih ugotovitvah ugledni arheolog Hvojka med drugim poudarja, da je zacetek tripoljske kulture mogoche datirati do 3500 let pred Kr. S sploshnim tipom svojih stvarnih spomenikov in z osnovami socialne ureditve, ki jih je po njih mogoche ugotoviti, se ta kultura najtesneje

povezuje s kulturami v spodnjem Podonavju, na celotnem Balkanskem polotoku s Tesalijo in z najstarejšim kulturnim sredishchem Sredozemskega morja – z Mikenami in s Kreto, na vzhodu pa z Malo Azijo. To je dalo mnogim arheologom podlago, da so tripoljsko kulturo oznachili kot *predmikensko*.

Upoštevajoch to dokumentacijo, zelo bogato kulturno vsebino na neolitskih lokacijah v Jugoslaviji (Lepenski vir, Starchevo, Vincha in drugo) ter na lokacijah na Madzharskem, v Romuniji in Bolgariji, nimamo podlage, ne glede na dolocene stilske odmike, da bi podvomili o sorodnosti ali istorodnosti te vsebine na tako obširnem področju. Zelo zgodnji pojav pismenosti (vinchanska pisava) in njena razprostranjenost dokazujeta visoko stopnjo civiliziranosti tega kulturnega areala, ki je bil verjetno podlaga za razcvet kretske-minojske civilizacije. Podonavje, zlasti njegov del na meji med srednjim in juzhnim, kot zibelka tako razprostranjene, sistematizirane in vsakodnevno uporabljane pismenosti je dokaz dolocene zavesti, ki je to pridobitev chloveshkega duha privedla do svetosti. To je bil proizvod skupne misli, skupnega ideala in skupnih tezhenj. Antropoloshke raziskave na teh območjih so pokazale rezultate skupnih lastnosti tega prebivalstva, ki je znalo izkoristiti plodnost tal za izraz vse svoje ustvarjalne energije.

Iz teh plodnih tal je vzniknilo tudi veliko deblo Pelazgov, katerega veje so se dotikale obal Sredozemskega, Kaspijskega, Baltskega, Severnega in Tirenkega morja. To potrjuje bogata dokumentacija iz arhiva v drobovju zemlje. Bolj verodostojne dokumentacije zgodovina ne more najti.

¹ L'Éthnogenèse paléobalkanique d'après les données linguistique; Sofia, 1971.

² Die Pelasger; Wien, 1960.

³ Bellum Mithrid; 1, 5.

⁴ Die Veneter, 1875.

⁵ Massimo Pitau, La lingua dei Sardi Nuragici e degli Etruschi; Sassari, 1981.

⁶ The Rice of the Greek Epic; London, 1907.

⁷ M. Budimir, Sa balkanskih istochnika; SKZ, 1960.

⁸ Kraljestvo Slovanov, 1601.

⁹ Slovanske starozhitnosti; Praha, 1837.

¹⁰ Drevne obitateli; Kiev, 1913.

* tripoljska kultura – ime po vasi Tripolje pri Kijevu v Ukrajini (op. prev.)

Prevod iz srbschchine Ivo Antich

RADIVOJE PESHICH (1931 - 1993), srbski arheolog, profesor na univerzah v Beogradu, Rimu in Milanu; poglavitna teza njegovega raziskovalnega opusa je, da so Slovani zhe tisočletja prebivalci vechjega dela Evrope in dela Azije (z Malo Azijo, Trojo itd.) ter da je bilo Podonavje (Lepenski vir, Vincha) sredishche njihove izvorne kulture, katere epohalni izum je prva linearno-chrkovna pisava v zgodovini chloveshtva (zacetke te pisave je datiral v chas 8.000 let pred. n. sht., pred sumersko, staroindijsko, kitajsko, egipchansko itd.); z enkratno erudicijo je analiziral specifichni znakovni sistem (predstavil ga je leta 1987 v Milanu; Lucijan Vuga org. njegovo predavanje v Sloveniji) te pisave in ugotovil, da so apeninski Etrushchani in Veneti kot njihovi neposredni veji ter po njih drugi antichni narodi uporabljali le njene modifikacije. Po Peshichu danashnji chas terja od Slovanov temeljit samopremislek lastne identitete, kaotichno razbite po strahotah, ki so jih dozhiveli zlasti v 20. stoletju; pri tem naj bi bil znova v ospredju njihov iz pradavnine izvirajochi civilizacijski prispevek, ki ga je novoveschko obdobje z vodilnim pangermanizmom sistematically skushalo izbrisati. Gornji chlanek je prevod poglavja iz knjige *Obtozhujem molke* (Optuzhujem chutanje, 2003), ene od publikacij, ki jih v Beogradu izdajajo Peshichevi potomci. (Op. prev.)

Neprevedene knjige

Lev Detela

MED LITERARNIMI NORCHIJAMI IN STILISTIČNO DOVRSHENOSTJO

(PROZNI PRVENEK VERENE ROBBACHER)

Verena Roßbacher:**Verlangen nach Drachen** (Pozhelenje po zmajih)

Roman

Zalozhba Kiepenheuer&Witsch, Köln 2009

Gostilničar Neugröschl, eden od junakov v razvejani zgodbi knjizhnega prvenca *Pozhelenje po zmajih* Verene Roßbacher, je v svojem chlovekoljubnem vinskokavarnishkem podjetju »bog bogova«. Kot mnogi gostilničarji na Dunaju, v Avstriji pa verjetno tudi drugod po svetu ne vidi rad, da neljubi gostje zmotijo njegov samotni gostilnishki mir. Zato izjavi, che je slabe volje, da je zhe zaprto in goste, che she vedno ne dajo miru, brezobzirno pahne chez prag na cesto. To se pripeti tudi Rothu, eni glavnih figur v tem delu, ko pri Neugröschlu narochi jajchno jed, a mu gostilničar ježno zabrusi: »Danes nimam dobrega dneva. Pospravi svojo kramo in glej, da izginesh!«

Roth je oche mlade natakariče Klare, ki pobegne z vrtnarjem Kronom, a ga kaj hitro zapusti. Odtlej si zachne v svoje veselje in zabavo na veliko nabirati najrazlichnejshe moshke, vendar jih po kratki ironichni medigri odpravi na stranski tir in v pozabo. Eden od njih je chelist David Stanjic, ki njene v ledenih kockah zamrznjene lepe lase hrani v zmrzovalniku. Mlado dekle se takoj zatem spozna s privatnim docentom Alexandrom Lenauom, ki ima v glavi nekaj napachnih kolesc in poleg tega skrbi celo za archeopteryxa, ki oчитno she ni izumrl. Nadaljnji ljubimec je barski pianist Konrad Wurlich, ki se hrani le she s sirom in z nozhem poshkoduje lastni klavir. Toda dirigent Barnabas, zadnji moshki v tem vencku najrazlichnejshih Klarinih dozhivetij, nezvesto objestnico zapusti, nakar mu ta pishe klecheplazna pisma.

Devetindvajsetletna pisateljica iz Bludenza na Predarlskem, z zhivljenjskima postajama v Zürichu in Leipzigu, si je za kraj dogajanja v svojem prvem romanu izbrala neko skurilno mesto na meji med blaznostjo in obupom. Verjetno je to Dunaj, na kar kazhe zhargon nekaterih nastopajochih oseb.

Kritika mladi, leta 1979 rojeni avtorici, med drugim očitno prepisovanje iz del drugih pisateljev, toda Roßbacherjeva odgovarja, da je njen prvenec »literarna shala« z motom izpod peresa znanega avstrijskega pisatelja Heimita von Dodererja, ki je v eseju *Vrnitev zmajev* zapisal, da »kacha, ki ni še nikoli pojedla druge kache, ne more postati zmaj«.

Zmaji so mogoče posebna znamenja za motnje in spremembe, ki jih v življenje prinashajo poslasti. Toda za kakšne spremembe gre v tem delu, med drugim spletenem iz tekstov, vzeti iz dunajskega romana *Nadise ljubljena* Jörga Mauthesa in iz humoristične knjige *Teta Jolesch* židovsko-avstrijskega pisatelja Friedricha Torberga? In seveda še koga. Na primer Francoza Marcela Prousta ali Shvicarja Roberta Walserja.

Zdi se, da so zmaji pravzaprav znamenja različnih slepil, himer, izrodov chloveshke domishljije, ki nas zavajajo na stranpoti, proč od bistva in resnice. Je zmaj morda kar glavna protagonistka Klara s svojim nemirom, igricami in vabljivim videzom, ki mu podležejo vsi moshki? V romanu *Pozbelenje po zmajih* se resnica zato dogodi pravzaprav na koncu, ko protagonistka Klara prvich dozhivi, da ji moshki, ki si ga je za shalo ulovila, lahko odgovori na isti nachin. Jo namrech zapusti, to pa jo boli.

Sicer pa se zdi, da se bistveno tega romana ne dogaja v zgodbi oziroma v zgodbah, ki so ena sama zmeshnjava, temvech v jeziku. Očitno je Dunaj pravi kraj za tak jezikovni kabaret, kjer beseda ob besedi noro in vrtoglavo poskakuje ter stavki pokajo od norchij in neumnosti. Cheprav, kot ugotavlja kritika, avtorichina dunajshchina ni posebno pravilna, toda pokojni strogi kritik Torberg bi te jezikovne norchije in napake pri mladi avtorici pozabil in ji odpustil, ko bi ga ocharala njena pojava in bi skupaj shla v kavarno na kavico, cheprav je lepa avtorica ne zna po dunajsko pravilno zapisati in izgovoriti.

Chitalnica

Ivo Antich

DVE PESNISHKI ZBIRKI LEVA DETELE

ZVEZDNE ZANKE

Ob zbirki pesmi Lev Detela: *Zvezde, zanke*,
izdala in založila založba Ved, Ljubljana, april 2008

V raznovrstni ustvarjalni dejavnosti slovensko-avstrijskega književnika Leva Detele (Maribor, 1939), čigar zapisovalski instrument je celo dvojezichen, enako briljantno suveren v primarni slovenshchini kot v sekundarni nemshchini, med kratko prozo, romani, literarnozgodovinskimi, kritičnimi, esejističnimi spisi, dramskimi besedili in prevodi zavzema poezija, izvorno pisana v slovenskem jeziku, nedvomno posebno mesto. V njej je namreč mogoče videti strzhen široko razvejenega drevesa avtorske pisave, drevo pa je osrednji simbolichno-metaforichni fenomen v bujnem imaginariju Detelove poetike (gl. pesnitev *Sedemglavec*).

Cheprav so v zbirki *Zvezde, zanke*, kolikor je mogoče presoditi, v glavnem po nastanku starejši teksti (avtor jo je, nakazujoch zaporedje, v rokopisu oznachil kot »prvo pesnishko zbirko«) kakor v *Svetlobi na shkrlatni obali* (v rokopisu oznachena kot »druga pesnishka zbirka«), ju njun sočasni izid tako rekoč avtomatichno sopostavlja tudi v dolocheno medsebojno zrcalno razmerje. To razmerje je dialektichno podvojena pesnikova avtorefleksija v smislu, poenostavljeno recheno, opozicije med »zunaj« in »znotraj« ali sveta in intime, ki se v ekspresivnih konsekvencah iz bivanjskih izkushenj kazheta kot »v principu« depresivna, subjektovo identiteto zatirajocha zgodovina in afirmativna, isto ozhivljajocha ljubezen. V tej zvezi so pri lociranju ključnih besednih toposov zgovorne naslednje navedbe iz *Zvezd, zank*, cikel *Homo xerox*, pesem *Klonova tožhba*: »Odprl sem vrata / in zagledal / samega sebe, / kako opazuje od zunaj / svoj lastni jaz od znotraj / ... / kruti betonski zid / domnevnega enaindvajsetega stoletja«. Ta shizoidna samopotujitvena optika dolocha prostor in chas subjektove drame individuacije z »aktualistichno« natanchnostjo, ki je bila neznana v Detelovih predhodnih zbirkah, kljub temu pa se ne odreka občutku negotovosti, kajti dolochitev stoletja »pred zidom« spremlja oznaka domnevnosti. Kljub vsemu novodobnemu tehnoloshkemu racionalizmu se orientacija po »zvezdnih zankah« izgublja v ekspresiji iracionalnega, nadrealnega, sanjskega, id-ovskega, se pravi vsega, kar v osnovnih potezah oznachuje esencialno poetichno imaginacijo Detelove pisave (prim. Derrida: pisava kot sanje).

Kolikor bibliografski formalizem dopushcha »simptomsko pomenljivost«, je za Detelove publikacijske zacetke znachilno nenavadno zvrstno zaporedje prvih treh (slovenskih) knjig: *Blodnjak*, *Junashstva Slamnatega Krpana*, *Atentat* (1964, 1965, 1966; Trst, založba Slovenska knjiga – s samooznako: »avantgardistichna dela slovenskih avtorjev«); prva je zbirka kratke proze, druga je dramski tekst, tretja ima podnaslov *Proza in pesmi*. Najprej se je torej predstavil kot prozaist, nato kot dramatik, shele v drugem delu svoje tretje knjige kot pesnik (dve pesmi sta sicer zhe v prvi knjigi). Skupna znachilnost vseh treh knjig je groteskna fantastika, na prvi pogled »neobvezno« ironichna, abstraktno satirichna, dejansko pa izpoveduje muchno bivanjsko ujetost v pravljichno grozljivost. Shtirivrstichna kitichnost z nizanjem preprostih tretjeosebni povednih stavkov, blizu ljudske pesmi, s tipoloshko-stilsko sorodnostjo »najbolj germanskemu« slovenskemu pesniku Strnishi in shtajerski trojici Kocbek, Kovich, Makaroviceva, je prevladujoča v naslednjih zbirkah, do prelomne *Café noir* (Dunaj, 1989). Tu se zachne »avantgardnost« vidneje uveljavljati tudi v oblikovnem pogledu: »skripturalna metafora« (po Derridaju) zachne postajati tudi metafora kot pisava (pisava kot metafora) v smislu konkretizma: opushchanje tradicionalnih rimanih kvartin in interpunkcije, verzifikacija postaja grafichna; znachilna primera sta *Nochna oda* in monumentalna pesnitev *Sedmoglavec*. Slednja je tudi jedro *Zvezd, zanke*; v tej zbirki se Detelova pesem s suvereno sproshchenostjo prvoosebno odpira od ekoloshke kritike do satire vse konkretnejshih krajev in oseb (»Ta soba v moji glavi«, cit. *Spanje; Rdechi angel iz Königsberga, Dunajski reakcionar* itd.).

NA SHKRLATNI OBALI – Z MOJCO

Ob zbirki pesmi Lev Detela: *Svetloba na shkrlatni obali*,
izdala in založhila založhba Ved, Ljubljana, april 2008

Medsebojno korespondenchnost sočasno izdanih Detelovih zbirk *Zvezde, zanke* (ZZ) in *Svetloba na shkrlatni obali* (S) kazhejo ključni besedni toposi kot mrežhna vozlišhča avtorefleksije (»sem nashel svoj pravi obraz«; *Pod srpom nespodobnega meseca*; ZZ), od katerih jih nekaj ponazarjajo naslednji citati z izhodishchem v prvi pesmi obeh knjig: »kakor sanje, / kakor pozhar, / kakor zlato, / she zadnjih v zmagoslavnem sijaju ljubezni« (Prva zvezda; ZZ); »Cvetlice, ki po dolgi zimi zablesti« (Ljubezen; S). Primerjalni pojmi sanje, pozhar, zlato evocirajo sanjsko shkrlatno barvo ali sijaj zadnje ljubezni, kot jo upesnjuje druga zbirka; cvetlica po dolgi zimi pa je evokacija konchne pesmi o zasneženem svetu in »beli vrtnici« v njem v prvi zbirki (Svetsneg). Nagovor zvezde v *Prvi zvezdi* (ZZ) in neposredni prvoosebni nagovor ljubljene zhenske v *Svetlobi*: »Tista nova zvezda, / svetla, z vrha svetov, / je samo zate. / ... / Ena beseda, / ena zvezda za ljubezen / skozi

prostor in chas« (SMS-spev 8); »moja boginja, / moja zvezda stalnica« (SMS-spev 37). V prvi zbirki pravljichno sanjska slutnja ali »napoved« cvetlice-ljubezni, ki se potem uresnichi v drugi: »Predolgo chakam, / da poklicesh, moja cvetica. / ... / Vendar ne bom nehal sanjati o tebi, Trnúljhica« (Samota; ZZ). V prvi zbirki je ljubezen she brezimna metaforichna cvetica s trni, oznachena s pravljichnim psevdonomimom, v drugi se zhe v motu konkretizira z imenom in s priimkoma (Mojca Petrovich Gätz – znachilno slovensko, koroshko ime, prim. Mojcej, nich manj tipichno srbski priimek in drugi z znachilnim nemshkim »umlautom«), nato v pesmi z zhivo telesno navzochnostjo: »Tvoja topla roka. / ... / Ujet sem v vonj / tvojega telesa« (SMS-spev 1), pa tudi akrósth v prvi pesmi *Svetlobe* poudarja, komu je zbirka namenjena (»Mojci v spomin«); ta uvodna pesem z naslovom *Ljubezen (v enem stavku)* je sintaktichno en sam stavek v dvanajstih verzih, kakor naslednji cikel sestavlja ducat pesmi (Kratka potamologija, vendar v dvanajstih etudah). Potamologija z ekoloshko-bivanjskimi implikacijami korespondira z dendrologijo poeme *Sedemglavec* v prvi zbirki. Nekdanji mrachni avantgardist zdaj v ciklu *Ljubezenski SMS* z vedro odkritosrchnostjo nagovarja svojo pozno ljubezen, brez zadrege zaradi tega novodobnega trubadurstva (»Klichem te, dobri angel«; SMS-spev 15), ki je v naslednjem ciklu obsijano s turistichnim uzhivanjem sveta v dvoje po pretezhno mediteranskem itinerariju vse do konchne dantejevske apoteoze v smislu »dolce stil nuovo-la vita nuova« ob Arnú (»ko Dante z blago Beatrice«; *Lilija na nochni poti*).

Za Vodnika je kazalo »kazavic zapopadka« (Pismenost ali gramatika, 1811); dojetje kompozicije namrech omogocha pregled vsebine na zacetku *Svetlobe*; gre za »simfonijo« z obichajnimi shtirimi stavki: sonata (Ljubezen), adagio (Kratka potamologija), scherzo (Balada kresne nochi), rondo (Ljubezenski SMS) in »za povrh« *Rdechi bor*. Glasba – z omembo Schuberta in Chopina – je namrech pomembna poetichna postavka v tej zbirki, ne nazadnje kot nasprotje staranja (»Ali je zhe jesen? // Ne, ne! / Melodija, ki jo chutim v sebi, / je pomladansko zhiva / ... / Glasba je sinje modra srecha«; *Rdechi bor II*). Posebej kazhe omeniti tridelno, tako rekoch klasichno romantichno *Balado kresne nochi* (sredishchno poglavje *Svetlobe*; var. v SRP 83/84-2008) v kvartinah, tematsko nekoliko sorodno Eminescujevi pesnitvi *Lucifer*.

Potamologijo utemeljuje dogajanje ljubezni na obali reke: »Tu ob reki te bom objel« (Kratka pot., 6); ljubezen je celo definirana kot »slepa voda« (ibid.). Reka zmeraj asociira tudi pojem mosta; v istem ciklu (4) je omenjen »Pontifex Minimus« (mali mostograditelj). Po Heideggru so mostovi najbolj bistvene zgradbe, pesnik pa je tu-bitna pozicija »vmes«, posredujocha med (hölderlinskimi) »bogovi« in ljudmi, »izvrzhen« v izjemno neizjemnost, kajti vsak individuum je kot tu-bit na svojem dnu »pesnishko bivajoch«. Ciklichnost simfonije tako sklepa krog z Detelovim urejanjem trzhashke revije *Most* na zacetku emigrantske »izvrzhenosti«.

Lev Detela

SABA ZA SLOVENCE

Umberto Saba, *Pijem to trpko vino – Bevo quest'aspro vino*;
izbrane pesmi iz *Pesmarice*, dvojezična slovensko-italijanska izdaja
s prevodi Jolke Milich, Mladika, Trst 2008

Umberto Saba je v italijanski poeziji 20. stoletja – podobno kot na pripovednem področju njegov trzhashki sorojak Italo Svevo – vseskozi posebna, za glavni tok tedanjega literarnega dogajanja netipična in asimetrična ustvarjalna osebnost. Morda zrcalita oba avtorja s svojim nenavadnim stilom, ki so ga nekateri italijanski sodobniki razumeli kot disharmoničen literarni pojav, izvirne značilnosti vechjezičnega, multikulturnega, italijansko-slovensko-avstrijskega Trsta iz chasa njune mladosti, ko je to veliko obmorsko mesto she pripadalo habsburškemu cesarstvu, kar je očitno vplivalo na samoniklost Sabovega pesniskkega izraza.

Dejstvo je, da se je Saba rodil leta 1883 v Trstu zhidovski materi in ochetu, ki je bil beneshkega rodu. V posebno lepem spominu je ohranil slovensko doviljo Pepo Gabrovich, ki ji je napisal vech poglubljenih, chustveno vznemirljivih pesmi, saj mu je v otroshtvu pomenila ljubeznivo in varno zatochishche pred stalnimi družinskimi napetostmi med ochetom in materjo. Shtudijev ni dokonchal. Nekaj chasa je zhivel v Firencah, kjer se je povezal s kulturnimi tokovi tedanje Evrope. Po prvi svetovni vojni se je vrnil v Trst, kjer je vodil antikvarichno knjigarno in v precejshnji osamljenosti pisal pesmi in obchasno tudi prozo.

Na svojevrsten nachin je pesnika zaznamovala lastna zhidovska dolochenost, o kateri med drugim pripoveduje v eksemplarichni pesmi *Koza* (Capra). Ob pogledu na samotno kozo na travniku zachuti tezho svoje lastne in istochasno skupne chloveshke usode in zapishe:

*V kozi s semitskim licem
sem chul, kako se pritozhuje
vsakershno gorje
in vse, kar zhivi.*

Vsekakor prevajalka Jolka Milich pri slovenjenju Sabovega italijanskega izvirnika, prepletenege z neobichajnimi in nenavadnimi oblikami in z izrazi iz vulgarnega jezika in narechja, kar she poudari direktnost avtorjeve pesniskke izpovedi, ni imela lahkega dela.

Prichujocho pesnishko knjigo bi lahko oznachili za poetichno avtobiografijo, iz katere se v svobodnih pesnishkih oblikah zrealijo razlicna avtorjeva zhivljenjska obdobja oziroma posamezne znachilne bivanjske postaje. Sabove verze velikokrat preveva melanholicni občutek osamljenosti in drugachnosti. Notranja eksistencialna bolechina zaradi nezadostnosti bivanja in stalno prisotnega trpljenja vseh stvari pa kot *contradictio* in *adiecto* podarja pesnikovim občutkom tudi posebno presezhno moč, ki mu vedno znova omogochi, da se osvobodi samote in spoji s svetom, ki ga obdaja. Zato ne zachudi, da je Sabov pesnishki svet prepleten z drznimi podrobnostmi iz »realnega zhivljenja«.

Saba ne izpusti in ne zakrije nichesar, kar odkrije ali razpozna v svoji blizhnji ali daljni okolici. Pripoveduje nam o Trstu, ki da ima »nekakshno osorno milino. / Ko nam je vshech, je kot oglat in snedast pobalin s sinjimi ochmi in prevelikimi rokami, da bi podaril rozho ...« Opisuje dogajanje na zheleznishki postaji, vojashnico v prvi svetovni vojni, odhod zrakoplovov ali znachilno trzhashko »multikulturalno« kavarno Tergeste, v kateri »pijanec ob ... belih mizah ponavlja svoje delirije ...«. Svojo zheni obdari z znachilnimi »okrasnimi« epitetoni: »Ti si kot mlada bela pishka .../ Ti si kot breja junica .../ Ti si kot lezhecha psica .../ Ti si kot plaha zajklja .../ Ti si kot lastovka .../ Ti si kot skrbna mravlja .../ In prav tako te vidim v chebeli in v vseh samicah vseh blagih zhivali, ki nas priblizhajo Bogu; a v nobeni drugi zhenski.« Tudi ne zataji svojih homoerotichnih razpolozhenj. Pripoveduje o občutkih na vozhnji z vlakom, o lepoti »rumene polente«, o hcherki, »mojem nezhnem brstichu«, o svojem otroshtvu in – pozneje – o tegobah, bolechinah in bednosti starosti. Muchijo ga zhalostni spomini, da ne more spati. Natanchno in brez vsakrshnih olepshav nam predstavi okolje, v katerem se dogajajo eksistencialno utemeljene zhivljenjske zgodbe, vendar so pesnikovi stihi istochasno pretkani z emocionalno toploto, s srchno kulturo. Tu so tudi občutki sreche, ki jih je mali Berto dozhivel ob svoji dojilji, kjer se je pochutil kot v raji. Toda od tistih lepih dni je, kot nam sporochi, minilo »zhe shtirideset let«: »Pozno je,« pravi. »Vrni se k svoji zheni, Berto.«

Tudi odrasli Saba je velikokrat kot otrok, ki bi se rad spojil z vsem blagim svetom, ko bi ta res obstajal. V tolazhbo mu vchasih ostanejo le dobre ptice, ki so ga privlachevale vse zhivljenje in katerim je leta 1948 posvetil posebno pesnishko zbirko, v kateri jih slavi od tashchice in vrabcev do slavchkov in kosa. Na balkonu svojega stanovanja je nekoch v grozo svoje družhine celo pital zhivega orla.

Sabove pesmi nas vedno znova vodijo tudi po slovenski trzhashki obmorski pokrajini. S pesnikom se lahko odpravimo na Kontovel ali na Opchine, z njim se sprehajamo po starem delu trzhashkega mesta ali pa se povzpnemo na vrh klanca, »od koder je mogoche videti belo trzhashko panoramo«.

Dvojezično knjigo s Sabovimi izvirnimi italijanskimi besedili in slovenskimi prevodi je uredila prevajalka Jolka Milich. Tekste je skrbno izbrala iz *Pesmarice* (Il Canzoniere), glavnega pesnikovega dela, ki ga je avtor dopolnjeval vse življenje. V publikaciji, ki jo je izdala trzhashka založba Mladika, je poleg tega objavljena spremna beseda Tatjane Rojc *Slovenski Saba* in kot dodatek obširen pesnikov življenjepis izpod peresa Renza Cigoia.

Knjiga *Pijem to trpko vino* nam ponuja obširen pregled Sabovega poetično-meditativnega prispevka k italijanski in evropski literaturi. Kronološko, od avtorjeve mladostnishke in mlade poezije, lahko sledimo enkratnemu opusu prek različnih vmesnih pesniških zbirk in ciklov s teksti iz *Doma in podeželja*, *Labnih in blodečih stvari*, *Malega Berta*, *Sredozemskih*, *Ptičev* in *Skoraj zgodb* do *Epigrafa* starega Sabe, ki umre v Gorici leta 1957 – nezadovoljen z osamljenim in po njegovem zapostavljenim položajem samosvojega pesnika v Italiji, saj v *Epigrafu* razocharano zapishe: »Živ sem govoril ljudstvu mrlichev. Odklanjam mrtvi lovor in prosim za pozabo.«. Chesar pa mu, kot potrjuje poznejša recepcija njegovih del, niso uslišali.

Lev Detela

TRZHASHKI KNJIZHNI PRVENEC JASNE JURECHICH

Jasna Jurechich, *Prerokuj mi she enkrat*,
Mladika, Trst 2008

Prerokuj mi she enkrat je naslov knjižnega prvenca Jasne Jurechich, o katerem založnica, trzhashka založba Mladika, v reklamnem priporočilu trdi, da je »roman, ki bi ga morala prebrati vsaka ženska in vsak moški«. Pisateljica, po materi Dalmatinka in po očetu Slovenka, rojena v Zagrebu, se je šolala v Ljubljani, potem pa je dolga leta živel v Salezhu, tako da so jo Primorci sprejeli za svojo. Morda je tudi zato protagonistko zadevnega proznega teksta, Slovenko v premožnem ambientu njujorškega velemesta, zaznamovala s primorskimi koreninami.

Pripovedni tekst Jasne Jurechich je razdeljen na dva dela, kar je v knjigi poudarjeno tudi z različnim tipom chrk. Prvi del, v katerem avtorica opisuje nekatere podrobnosti iz življenja svoje njujorške junakinje, je nekoliko konkretnjši, čeprav je že od vsega začetka počasna, enakomerno tekoča pripoved pretkana s shtevilnimi meditativnimi podtoni in spominskimi obeležji. V skopih potezah je sicer predstavljen zakon dokaj krhke, občutljive slovenske ženske z Italijanom Alfredom v sredishchu Amerike, toda v ospredju avtorichinega zanimanja ni podrobnejša analiza te na videz dokaj urejene, konvencionalne zakonske zveze, temveč premiki v notranjosti ženske psihe s subtilnimi občutki in uresnichenimi in neuresnichenimi hrepenenji in prichakovanji. V spominih se Slovenka iz New Yorka namreč zateka v svoja nekdanja leta v Sloveniji. Njeno življenje v nebotichnishi stolpnici sredi amerishkega velemesta sicer poteka, kot se zdi, v ustaljenem ritmu in v urejenem ritualu, v katerem ji njen mozh prinasha z dvigalom poshto v stanovanje v shtirinajstem nadstropju iz nabiralnika v vhodnem atriju velikega poslopja. Njegova žena namreč nestrpno chaka na pisma svoje najljubshe mladostne prijateljice, ki živi v Sloveniji s svojim otrokom. Toda v njej je tudi skrita bolečina, travma oziroma deficit, ker ne more sama dobiti otroka. Zgodba se tako polagoma prevesi v drugi del, ki obsega kar dve tretjini knjige. V njem so objavljena pisma protagonistkine prijateljice, ki so v New Yorku nenadoma umanjala.

Ta pisma so pravzaprav obširne, vchasih kar dolgovezne meditacije, tako da bi jim prej prisodili, da so dnevnishki zapiski ali miselne belezhke. Vsekakor bi pripovedni tekst Jasne Jurechich težko uvrstili po formi k standardnemu pisemskemu pa tudi dnevnishkem romanu, kot ga poznamo iz literarne zgodovine.

V osnovi gre za bolj ali manj dobro literarizirana običajna razmišljanja, kot obidejo marsikoga od nas vsak dan, še posebej pa v samotni. Zdi pa se, da je avtorichino nadvse obširno razglabljanje v marsikaterem odseku drugega dela knjige vse preveč dolgovezno in splošno, da bi zares pritegnilo bralca.

Res je sicer, da iz teh dodanih obširnih, ampak v resnici dokaj fiktivnih pisem, odseva notranja podoba ranljive ženske psihe, ki jo poleg vsakodnevnega boja za obstoj muchijo sštevilne podzavestne bojazni. Poleg konkretnega mojstrenja življenja z odrashchajočo hčerko, ki je polno udarcev in tezhav, saj jo je partner zapustil in zhivi kot samohranilka, se v njen vsakdan usodno zarezhe neozdravljiva bolezen. Vsekakor zna avtorica tematiko o onkoloshki bolnici spretno preliti na papir in nevsiljivo postaviti v zgodbo, ki se kljub tragichnemu koncu nekega življenja vseeno optimistichno oziroma humano koncha. Zakonca v New Yorku sta hčerko mrtve prijateljice sprejela za svojo. Otrok bo zhivel pri njima.

Nekaj spominskih utrinkov, pretkanih z narechnimi primorskimi izrazi, opis stare zelishcharke Rozi in kratki zarisi vashkega domachega ambienta so tisti prebliski, ki pozhivijo pisateljichino vech ali manj linearno potekajoče in vchasih po ustaljenih klishejih preveč posneto pripovedovanje. Razpon med New Yorkom in domacho slovensko stvarnostjo, ki se zrcali v stiku dveh ženskih dush kot monolog druge z drugo v tujem svetu, je psiholoshko in fabulativno zanimiv, cheprav v tej knjigi morda premalo literarno dodelan. Vsekakor je literarni prvenec Jasne Jurechich *Prerokuj mi she enkrat* subtilen odsev ženskih usod v danashnjem svetu, ki pa so istočasno tudi nasha moshka in ženska skupna bivanjska usoda.

Vprashalnica

Bogdan Novak

JE SLOVENIJA PRAVNA DRZHAVA?

V grdem komunistichnem rezhimu bivshe Jugoslavije sem imel neomajno zaupanje v sodstvo. Ko je Zvezni izvrshni svet uvedel plachilo depozita za prehod drzhavne meje, sva s kolegom Bogom Sajovicem zaradi tega sprozhila ustavni spor, v katerem sva zahtevala razveljavitev tega zakona, ker je bil v nasprotju z jugoslovansko ustavo. Vsi so se nama rezhali, toda zvezno ustavno sodishche nama je dalo prav: izredne ukrepe, kot je depozit za prehod meje, je mogoche uveljavljati le chasovno omejeno. Zato je nalozhilo Zveznemu izvrshnemu svetu, da mora dolochiti datum trajanja tega zakona, ki pa ne sme biti daljsi od shestih mesecev. Tako je depozit propadel po najini zaslugi oziroma zato, ker je ustavno sodishche celo v gnilem komunizmu sposhtovalo ustavo.

Pozneje sem izgubil zaupanje v nizhjestopenjsko in vishjestopenjsko slovensko sodstvo. S pravnikom Mishom Krivicem sva vlagala tiskovne tozhbe zoper *Delo* in *Nedeljski dnevnik*, ker nista hotela objaviti mojih in Krivichevih odgovorov na njihove chlanke, v katerih so pljuvali po meni in *Pavlibi*. Na vseh nizhjih in vishjih sodnih stopnjah sva tozhbi izgubila. Toda – gladko sva jih dobila na Vrhovnem sodishchu Slovenije in oba chasopisa sta morala objaviti tako moje kot Krivicheve odgovore.

Od takrat nimam vech zaupanja v slovenska nizhja in vishja sodishcha. Tudi v novi drzhavi ne, saj je cela vrsta starih sodnikov she danes na sodnishkem polozhaju, mnogi so celo napredovali na vishja sodishcha.

Na koncu, v novi drzhavi, sem izgubilo she zaupanje v slovensko Ustavno sodishche. Pred njim sem namrech sprozhil pobudo za zachetek postopka za oceno ustavnosti 56. chlena Zakona o knjizhnicharstvu ter za oceno ustavnosti in zakonitosti Pravilnika o izvajanju knjizhnichnega nadomestila. Pri tem sem se skliceval na 162. chlen Ustave republike Slovenije, v katerem pishe: »Vsakdo lahko da pobudo za zachetek postopka, che izkazhe svoj pravni interes.«

Moj pravni interes je v tem, da imam zaradi neustavnosti Zakona o knjizhnicharstvu ter nezakovitosti Pravilnika o izvajanju knjizhnichnega nadomestila vsako leto vech tisoeh evrov shkode.

A glej ga, zlomka, Ustavno sodishche mi je s sklepom 28. 1. 2009 pobudo zavrglo z obrazlozhitvijo, da omenjena predpisa ne uchinkujeta neposredno na moje pravice in pravne interese, ampak posredno. Sam sicer menim, da je zaradi teh predpisov poseg v moj zhep hudichevo neposreden.

A bolj me moti nekaj drugega. Ustava določa samo to, da mora pobudnik izkazati svoj pravni interes. Ustava ne govori o posrednem in neposrednem pravnem interesu.

Ker pa imajo pri nas pravniki ustavo kot tudi vse druge zakone za harmoniko, ki jo lahko po mili volji raztegujejo na svoje vizhe, kakor jim kdaj ustreza, so v Zakonu o Ustavnem sodišču in posledično tudi v vseh sodbah Ustavnega sodišča ta pravni interes razdelili na posrednega in neposrednega. Zato so me napotili na brezupno pot skozi redna sodišča, in shele, ko bom izhrpal ta pravna sredstva, lahko (če bom she zhiv) vložim pobudo na Ustavno sodišče, chesh da bom po njegovem shele takrat imel izkazan pravni interes.

Po mojem je ta sklep Ustavnega sodišča neustaven. Ustava govori le o tem, da moram izkazati svoj pravni interes. Nich ne govori o posrednem in neposrednem pravnem interesu, niti o dolgoletnem maratonu skozi (nesposobna in počasna) redna sodišča. In ustava je zame najvišji zakon.

Do katerega pa zhal tudi Ustavno sodišče kazhe ignorantski pravni interes.

Zato pa je tako pri nas, da celo poslanci ne sposhtujejo sodb Ustavnega sodišča (izbrisani), niti jih ni sposhtovala prejšnja vlada (izbrisani).

Zame Slovenija ni vech pravna drzhava. Zato se ne bom podal na maraton skozi redna sodišča. Menim, da redna sodišča niso niti pristojna niti kadrovske sposobna razsojati o ustavnosti nekega zakona in iz njega izhajajočega predpisa. To je izključno v pristojnosti Ustavnega sodišča, ki pa se tega dela očitno otepa na vse mogoče vizhe.

Takrat, ko drzhava in njene institucije ne sposhtujejo niti Ustave, je konec pravne drzhave. Ostane samo Banana republika Slovenija, ker je ustava primerna samo she za zavijanje banan na pravni trzhnici.

Jolka Milich

O PREVAJANJU IN POEZIJI (XII)

She o tolmunih (in nekaj malega o »nashem shtetju«)

Ker imam v dnevni sobi, kjer pishem, she največ mlajših pesnikov in onih z nashega konca, bom shla na lov za tolmeni kar k njim. Najprej k Istranu Bertu Pribcu, ki tudi sodi med njihove prominentne chastilce: *Velika rdeča obla / drsi pochasi v tolmun nochi / za temnim pogorjem. – kejer moj utrujeni obraz odseva / v domachib tolmunib – Rad bi videl spet, / kako se luna potaplja v tolmun / na dnu vrta ... – Rdeča obla je zdrsela v tolmane / za gorami – preganjajo me ... posbastne megle ... / stokajoche med zaraslimi tolmeni. – ali v blatu močvirnih tolmunov – ko bom padal med stene / mrachnega tolmana* (iz pesmi *Stene tolmana*). Chlovek bi pričakoval od sicer odličnega istrskega pesnika, da nam bo vsaj on demitiziral ta izraz, ki je v poeziji marsikaj, le tisto ne, kar je, in nam spregovoril o tolmunih nadvse realno, ker nekako zhivi v dezhele tolmunov, kot je možno razbrati iz chlanka *Kdor ljubi naravo, ta bo ocharan in prevzet* Borisa Shuligoja (Delo, 16. 7. 2008), kjer se novinar razpishe o dolini in reki Dragonji, o rečnih brezhinah, mlinih in o osvezhitvi v tolmunih, v katerih je mogoche zaplavati, a fotografija z enim od njih govori bolj o kakem kotlichu, tj. kotlu podobni vdolbini v rečni strugi kot pa o tolmunu, o katerem beremo tudi v slovarju (SSKJ), da je ... kaj? ... bomo povedali kasneje. Pribac je v eni svojih zadnjih pesmi, potem ko se je iz Avstralije dokončno vrnil v rojstno vas Sergashi, najbrzh znova le odkril, kaj so tolmeni, saj jih tokrat omenja dokaj stvarno, brez lirichnih primesi, skoraj kuharsko nastrojen: *Pod vasjo teche potok Drnica / ... V tolmunib Drnice pa pobliskavajo med kamni raki in srebrni bizhati* (istrska narečna izpeljanka iz italijanske narečne bisati / jegulje – anguille v italijanshchini).

Drushtvo slovenskih pisateljev v shpanoviji z Drushtvom knjizhevnych prevajalcev pa bi nam vseeno moralo prihiti na pomoch in za svoje chlane, vsaj za tiste s poravnano letno chlanarino (!), naročiti pri Prirodoslovnem drushtvu kakshen dokumentarec o teh priljubljenih rečnih in jezerskih pojavih, da bi slednjich znali na pamet in na golo oko razlochevati kotliche, izpodjede in tolmane pa she kaj, in jih nato umestno uporabljati, ne tjavendan. Tjavendan bi lahko vrgli na knjizhni trg kvechjemu kakshno metaforo v figurativni rabi, kot jo je recimo nedavno "porno" satirichni lirik Ervin Fritz v *Rajski legendi (Drugachen svet, Knjizhna zadruga, Ljubljana 2008)*, kjer svojim zvestim bralcem in bralkam odkrije, od kdaj *imajo Eve svoj tolmun, / edini pravi moshki raj*. Zdi se, da ga imajo prav dolochen chas, che sodim po avtorjevem podnaslovu: "po genealogiji Biblije od leta 3761 pr. n. sht." Mimogrede povedano: mi smo prav komichni s tem nashim nachinom oznachevanja let – pred ali po nashem shtetju. Tudi ljubljanski televizijci na TVS 1 se she

oklepajo te nedavne tradicije. Menda smo edini v Evropi. Samo, da ne bi (po nemarnem?) izgovorili Kristusovega alias bozhjega imena? Po vseh angelchkih, hudichkih, parkeljchkih, Miklavzhih, Bozhichkih, Jezushchkih, papezhih in shkofih, jaslicah, svetnikih, Devicah Marijah in svetih Jozhefih, pa svetih Antonih padovanskih in pushchavnikih itd., ki jih dnevno nashtempljajo nashi dnevnikarji pa tedniki in zborniki in enciklopedije, se mi zdi, da je ostal na socialistichnem indeksu samo ta datumski Kristus. Edini zamolchani in zatajeni kristjan, vse tako kazhe; shele zdaj razumem, zakaj so ga pribili na krizh: gre pach za greshnega kozla.

A kaj pravzaprav pomeni oznaka "po nashem shtetju"? Nashem – chigavem? Slovenskem? Potemtakem tam nekje od Brizhinskih spomenikov dalje? Morda le od Trubarja naprej? Najbrzh, saj je on najvech pripomogel, da smo se osamozavestili. Najvech? Vendar le do padca komunizma pri nas, potem gre menda ta chast vsaj delno tudi protireformacijskemu Hrenu, ker smo vedno, v vseh chasih, malo bolj krivoverni (ali pravoverni), kot je treba, to je nasha glavna napaka, vmesne tone neradi priznavamo, le ali–ali. Ali nich.

A vrnimo se k tolmunom, ki vseeno sodijo med bolj nevtralne, manj zhgoche in pekoche teme, ob katerih ni nevarnosti, da se duhovi najprej razvnamejo in nato razdelijo. Tudi zato, da le najdemo kakshnega pesnika, ki vsaj priblizhno ve, o chem govori, ko vpleta charobne tolmane v svoje stihe.

Pesnica Maja Razborshek, ki je v pesmi *Nemoch* opisala hcherkin pronicljivi pogled kot "tolmunasto rjav" (jaz pa sem v svoji tolmunski nemochi pridevnik opremila le z vprashajem, saj gre she vedno za nedokonchan prevod), me je opozorila, da si je tudi sama te nich zasanjane in nich sanjajoche vode predstavljala do kraja sanjsko, to je chisto narobe; nato me je vprashala, ali vem, da jih je tudi Jozhe Udovich, ko je prevajal Lorco, kar nekaj – pomotoma? – posodil shpanskemu pesniku, in njegov vechkrat ponovljeni *remanso*, ki pomeni po Mariji Moliner, kot mi je povedala hispanistka Barbara Pregelj, "miren del tekoche vode, kjer je voda počasnejsha ali se skoraj ustavi", in dodala: "Lahko pa je tudi zajezitev, cheprav je ta bolj *embalse*, in tudi rechni rokav". Moja vnukinja mi je tudi sporočila, da je v njenem novem shpanskem slovarju *remanso* razlozhen kot mirujoča ali zajezena voda ali zaliv. Tolmun pa naj bi se reklo v shpanshchini *el pozó*, ki pomeni tudi vodnjak, ali *agua profunda* – globoka voda. Barbara, ki je nedavno prevajala Pitola, mi je omenila, da tolmunu pravi *ojo de agua* (vodno oko oziroma oko vode), kar bi se nekako ujemalo z italijanskim *occhio del fontanile*, to oko pa oznachuje prav mesto v vodni kotanji, kjer voda izvira, ne pa, kjer voda ponika in se izgublja kdove kam. A povrnimo se k Lorci, pravzaprav k njegovim mirnim delom tekoche vode, kjer je slednja počasnejsha ali se skoraj ustavi, kot smo brali zgoraj: *el remanso del aire*, *el remanso del agua*, *el remanso de tu boca* in *cada canción es un remanso del amor*, pa *remanso del tiempo* in *remanso del grito* in nato *era un remanso de silencio* – in k Udovichu, ki je kratko in malo vse te shpanske mirne vode – *remanse* mochno razgibal oziroma potolmunil: *tolmun zraká pod vejo odmeva* – *tolmun vode pod zelenjem zvezd* – *tolmun tvojih ust pod plastjo poljubov*. Ja, nadvse lepo zveni. Nich manj: *Sedel sem na jasi chasa. Bil je*

tolmun molka ... Ali pa: Vsaka pesem je tolmun ljubezni. Vsaka zvezda je tolmun chasa. In vsak vzdih tolmun krika.

Pri nas pa je uradno tolmun vse prej kot počasnejši in mirujoči del tekoče vode. V petem zvezku SSKJ je o njem kar presenetljiv opis: *poglobljen del rečne struge ali jezerskega dna, kjer dela voda vrtinec*, skratka pravo nasprotje od tihega in spokojnega vodnega zavetishča, ki ti ga lahko priklicemo verzi Daneta Zajca (Chrni mozhe): *tishina je potapljala svoj obraz / v tolmun svetlobe*, a figurativno je vse mogoče, zlasti ko zveni prelestno. Vanja Strle, ki je pesnishko tudi rahlo obsedena s tolmuhi, saj je enemu v zbirki *Skozi množico glasov*, neznanemu celo, napisala njej manj kot visokodonečo odo s plapolajočimi zastavami, z bleshchavo sonc in velikim fakirjem ljubezni in mu na koncu celo dovolila ali velela, naj prechudovito cveti; v pesmi *Ki me ne vidijo* v zbirki *Obrnjena k tebi* je opremila svojega ljubega s *tolmuskimi očmi*, ki pa so za bralca lahko nekaj vrtočlavo vrtinchastega ali pa obratno nekaj chisto mirnega, da ne rečem negibnega in vase zagledanega pa zasidranega na svoje dno; le avtorica bi nam znala natančno povedati, kakshne so bile (naj jo vprashamo, da nam ne bo treba vech ugibati?); sicer pa je tudi zanjo v pesmi *Poezija tolmun* samo podoba chasa, ki je obstal, ki se je menda navelichal techi in minevati, a povejmo to z njenimi besedami: *tolmunska kakor zaustavljeni chas*. Ja, pesnishki tolmuhi so največkrat *sve i svashta*, njihova metamorfozna sposobnost je naravnost osupljiva. Saj so spremenljivejši od vremena in kameleonov, prmejdush (pardon). She enega njenega, za dulcis in fundo, in jo nato arhiviramo in se obregnemo she ob koga drugega, da ne bodo neomenjeni pesniki rekli, da jih zanemarjamo.

V zbirki *O brepenenje* je Vanja napisala:

Nich drugega,
samo tolmun,
ki se zapira,
klichem, klichem.

In ga je tudi priklicala. Ni podatkov, ali v fazi zapiranja ali ko je bil zhe zaprt. A se ne bomo shli detektive, rajshi bomo vzeli v precep metaforo Petra Semolicha, ki tudi odreka tolmuhi njegovo, zdi se, najbolj znachilno lastnost, saj pravi v *Nekem Narcisu* v zbirki *Barjanski ognji*: *Tolmun ne more biti tvoje zrcalo. / To je lahko le razburkana voda, / / ki ti iz minute v minuto, / iz sekunde v sekundo / vracha drugachno sliko tebe. / Razlomljeno. / Zvito. / Presenetljivo*. Tatjana Pregl Kobe pa nam v *Arabeski* na str. 58 poroča, da ... (noge) *rahlo spremenijo smer / in se napotijo proti kamenitemu zidu ob robu / tolmana, kjer je krizhishche med / privozom in cesto*. In she prej na str. 47, da se ... *Ob zalivu reke nabaja kotanja, majhen tolmun, zajezen s peskom in poln / belih vodnih linij iz sbilastega lochja*. Patricia Gerbec v *Harlekinu*, ko se razgovori o vodnjaku, kamnitem vodnjaku, dodatno napishe: *Sredi peschene množice / malih plitvih tolmunov. / Zelenih in rumenih. / Polnih iskrivih in nagajivih kapljic. / Z bistro*

bladno vodo. / Samo bezhen pogled in vzorec / vsakega tolmana je na dlani. / Kako nebesbko, preprosto. / Temu pa she dvakrat sledi kot refren: Vodnjak. / Kamnit vodnjak. Na koncu pa she ljubezenska izjava: Poznam te in meni si drag.

Gregor Strnisha v *Jesenski baladi* je bolj anatomsko nadahnjjen: *Toda v lobanji, kot v tolman / globok ujet, medli, / mehak kot utopljenke grud, / aprilskih sonc odsvit.*

Tomazh Shalamun v *Sinjem stolpu*, to je v zadnji ali predzadnji ali predpredzadnji zbirki – on jih tako pogosto shtanca, da mu pri nashtevanju pri najboljši volji nismo vech kos, saj nas krepko prehiteva – v pesmi *Med in Holofernes* nekoga krchevito sprashuje: *Vidish tolman? Vidish tolman? Vidish komolec angela?* (Brez odgovora.) Sam pa prizna, da je videl le bifurkacijo za oba in zakrivljeno sprehajalno palico, ki je bila s srebrom obtolchena. Odlochno premalo, da bi lahko ugotovili, ali tolmane zares pozna ali jih kot vechina zamenja za nekaj drugega. In se z vsemi drugimi nepoznavalci obnasha kot jaz nekoch davno v Mariboru na neki razgledni točki, ko sem obchudujoche opevala neke vrhove in strmela v druge, pa so tudi name shtajerski navihani literati in domachini smeje prilepili znano krajevno posmehljivko: O Jolka, Jolka, kako si bedak, hvalish Pohorje in gledash Kozjak.

Po analogiji sem se sprashevala: Se s tolmani ubada tudi samoocklicana duhovna hcherka Tomazha Shalamuna in Daneta Zajca Barbara Korun? In si odgovorila: Se. Tu pa vam postrezhem z malim dokazom iz zbirke *Ostrina miline* s prvo kitico pesmi *Jezik: jezik: reka. tolman pod jelkami. / lezhim na peshchenem dnu tolmana, voda / teche chezme, gledam jo, gledam skozi jo / ven, senco, sonce. bladi, blazhi. otozhi.* V zbirki *Razpoke* pa vedrijo te metafore: *volbka sapa / zimskih tolmanov / razpre pabljacho – temni vonj molchebih tolmanov / zastalih rečnih rokavov – me sprejmejo usta / tolman vode rozhne – postala bom hrana / za ribe v tolmanu.*

Skratka, vechina nashih sodobnih pesnikov je pridelala kakshen miloglasen tolmanški verz. Nashtejmo jih nekaj kar na hitro. Andrej Medved: (dim) *zagrinja / v spanec glas podzemnega tolmana. – izlochena / svetloba pada v nemih pokih, v dno / tolmana. – da klasje pada pod udarci toche; / v izpito zemljo, ki brsti tolmane.* Maja Vidmar: *tolman brez imena / pod slapom.* Nevin Birsa: *Chas je kristalen kot kamen, / tonech na dno tolmana.* Irena Zherjal: *Nekega dne pade v tolman spomin, / zavrti se v sebi / muka.* Ivan Dobnik: *Vse je tako preprosto. / Molk. ki krvavi, moje dibanje / v tolmanu tvoje dushe.* In: *Pabljache lapubov stokajo, / med tolmani Bolske se gnetejo // psalmi komarjev.* Svetlana Makarovich: *Je sineka povila, / v tolmanu utopila.* David Terchon: *Drobna zrna v tolmanih iskanj.* Luchka Zorko: *Dva oranžna pticha / si pleteta gnezdo v ocheb / in niti ne pomislita, / da je tisti tolman, / v katerega se hodita napajat, / tvoje srce.* Gregor Podlogar: *Izviramo v lastnem tolmanu / in smo polovichni, / kajti nash drugi izostane, / zbledi v temi in postane senca.* Miriam Drev: *Cheprav po tihem vem, / da si mi podaril, / sem pozabila, kaj, / zato se ponoči potapljam / v tolmane.* Pa she enega njenega, novejshega: *Zate sem reka / s postrvmi v tolmanih.* In she enega, prav tako njenega iz *vodnatih krajev*: *Sbla bi pod slap, / kjer je meglica na nebu / in vznika iz tal, / kjer, nepijan, v tolmanu uzresh / vrtince, zhive kakor vite bitja.*

Ko sem se lotila tega pisanja, si nisem mislila, da se mi bo iz knjig usulo toliko stihov s tolmunastimi prispodobami. Ker ravno bere in primerja shpanskega in slovenskega Medvedka Puja, me je hispanistka Barbara prijazno opozorila na pasus iz te ljubeznive otroške zgodbe v slovenshchini – v prevodu Majde Stanovnikove mi ga je celo navedla in nato sem odkrila, da ga je ena sama muzika prav zaradi nashtevanja teh presnetih tolmunov: *"Poglejte, kako plavam!" je zacvilil Ru iz srede tolmana in zbe ga je odneslo v naslednji tolmun. ... in tok ga je potegnil v naslednji tolmun. ... Ru pa je iz tolmana, v katerem je takrat ravno bil, odgovarjal. ... Sivček se je obrnil in pomolil rep v prvi tolmun, kamor je padel Ru. ... Dva tolmana nizhe od Ruja je čakal ... in tako sta pregradila plitvi del tolmana.* Barbara je dodala še isti pasus v shpanshchini: *"Mirad como nado! chillaba Rub desde el centro del arroyo mientras el agua le llevaba rio abajo. ... Y una cascada lo mandò varios metros más abajo. ... a lo que Rub respondia ... líyoo e habia vuelto de espaldas justo en el sitio donde Rub había caldo en el agua ... Por debajo de donde flotaba Rub ... y entre los dos sujetaron a la altura del agua."* In nato je pripisala: Zanimiva je tudi slikica (v shpanski knjigi se bolje vidi, ker je vechja), iz katere je razvidno, da tolmun sploh ni nikakršna zajezitev, pach pa bolj vrtinec. In pristavila: Kot vidish, se v shpanskem besedilu tolmun sploh ne pojavi.

Pojavi pa se v prevodu eseja Predraga Matvejevicha *Brazgotine, ki jih ni nihče niti slutil*, izshel pa je v *Književnih listih Dela* z dne 20. avgusta 2008 v prevodu Vasja Bratine: *"videti je, da ne zna plavati, zato se pri prebkanju potoka ali rečice izogiba tolmunom in se boji brzic."* Gre v bistvu za odlomek iz Matvejevichevega *Sredozemskega brevirja*, ki ga je Bratina lahko prevajal iz hrvashchine ali pa iz italijanskega prevoda, in me prav firbec martra, kakshen izraz je uporabil avtor v izvirniku, ko pa se zdi, tako vsaj zvesh iz slovarjev, ki so pri nas na razpolago, da hrvashchina nima posebnega izraza za tolmun, marvech ga z nekaj besedami le približno opishe: vir, duboko mjesto u rijeci – mjesto u rijeci, u potoku – duboko mjesto u potoku.

Ne bodi lena, v sezahnski knjizhnici sem naredila instant anketo med poznavalci tolmunov, naj mi povejo – ne da bi prej pogledali v slovar, tako, na pamet, iz svojih izkushenj – kaj sploh so in kakshni so, pa kje so. In vsak mi je povedal o njih nekaj drug(achn)ega, vchasih prav nasprotnega, za vechino so bili nekaj prijetno spokojnega, odmaknjenege in sanjajochege – nekakshna vodna, mala ali vechja, prej mirna kot razgibana povrshina, vechkrat kar sama zase, zunaj reke ali na kakshnem robu, celo ob zidu, skoraj samostojna jezerca, ribnikom podobna, za nekatere pa tista tiha globoka kotanja pod zhuborechim slapom. Najbolj vzneseno in pisano mi je tolmun opisala pesnica Anica Perpar iz Logatca, po elektronski poshti:

»Draga Jolka,

tolmun je smaragdno zeleno jezerce pod slapom. Tolmun je okroglo in globoko jezero. Tolmun je potopljeni del manjshe doline. Tolmun je grozljivo globok bajer. Tolmun je svet, potopljen od nenadne zapore, morda plazu, ki je vodi zaprl pot.

Tolmun je skrivnostno nastalo jezero, o katerem se samo baja. Tolmun je zame, napol Tolminko, poimenovani Tolmin, kar pa etimologi zavrachajo. Vendar je tam nekoch res bilo jezero, ki se je predrlo. To sem napisala v prvi sapi ... Ishchem rimo na tolmun, pa mi zdaj, ob sedmih zjutraj, po glavi hodi samo kapun. V nobeni pesmi takshne rime nimam. Me pa zelo zanima, v katerih pesmih se tolmun pojavlja in kako.«

Kaj pa pravijo domachi slovarniki o tem samostalniku? Kaj je zanje pravzaprav tolmun? Bom ponovno prepisala definicijo v osvezhitev skupnega spomina. Prosim pesnike, ki radi tolmunijo in palamudijo, naj mi pozorno prisluhnejo, posebno Ludwig Hartinger, ki je kot nekakshen shaman tolmunov in glavni vzrok ali povzročitelj tega sprehoda skozi pahljacho njihovih jako cenjenih metafor na Slovenskem. V petem zvezku SSKJ beremo, da je tolmun **poglobljen del rečne struge ali jezerskega dna, kjer dela reka vrtinec**. In ta razlaga bi morala nekako drzhati, ker je precej v skladu z *Etimoloskim slovarjem* in Bezlajem: globoko mesto v vodi ... vodni vrtinec ... nekaj v zvezi s turbino ... iz tulumignon (zračni vrtinec), ki zhe malce sumljivo spominja na tolmun. Nashi zahodni sosedi imajo izraz tonfano, z naglasom na prvem zlogu, a komaj kdo od Italijanov ve zanj, kaj she, kaj pomeni, vrh tega je prej rezkega, pravzaprav bolj topega kot prikupnega zvena, izvira pa iz langobardskega pojma tumpfilo, ki vsebuje, in najbrzh ne sluchajno, skoraj vse chrke nashega tolmunu); poznali so ga zhe leta 1612, in ga takole razlagajo: fossa d'acqua, fossa profunda nel letto di un fiume o torrente. Podobno kot Bezlaj: globoko mesto v vodi ... In dodajo: globoko mesto v rečni ali potočni strugi ...

V drugih nashih slovarjih pa: za Kotnika je tolmun – luogo profondo, profondità, tj. globok kraj, glob(och)ina; niti ni recheno, da gre za vodno. Prav tako v francoskem slovarju nastopa samo opis, zdi se, da izrecnega izraza zanj Francozi niti nimajo: endroit profond (globok kraj, torej nashim jamam in breznom bi lahko rekli po tej razlagi tudi tolmun!). Idem v shpanskem, tu pa je voda zraven: pozo (ki je lahko tudi vodnjak), hoyo profundo, agua profunda ... Starejsi nemshki slovar trdi, da je tolmun v nemshchini die Gumpe – der Kolk, Tiefe Stelle ... Debenjak pa v *Velikem slovensko-nemshkem slovarju* doda she: Wasserläufen. V angleškem jeziku pa je po splošnem mnenju zelo sposobnih in verodostojnih prevajalk iz angleshchine lahko tolmun le pool, oziroma obratno: pool je lahko tolmun, pa cheprav ima angleshki izraz shtiri pomene in zadnji je tolmun, s pripombo »v stari angleshchini«, mi bi rekli: zastarela beseda. Ni pa podatka, da bi Anglezhi izumili ali nashli za tolmun kakshen novejsi in ustreznejshi izraz v zhivi rabi. Ali so pri njih medtem izginili tudi tolmini, da se ljudje niso potrudili za noben nadomestek? Drugi pomeni za pool pa so: 1. majhen skupek mirne vode = mlaka; 2. majhen, plitev skupek katerekoli tekochine = luzha, npr. luzha krvi, in 3. plavalni bazen – in nich drugega, nich boljshega in nich primernejshhega. Nash nezastareli tolmun lahko zatavshamo z Anglezhi le z zastarelim poolom – in pika. Prendere o lasciare. Ena od mojih nadvse dragih kolegic prevajalk je potem she

pripisala: »Che dovolish laichno pripombo: zdi se, da tolmun zveni precej bolj blagoglasno in skrivnostno kakor ekonomichno kratki pool, ima vechji metaforichni potencial in zato je najbrzh pri nas v literaturi bolj rabljen.«

Z njo se popolnoma strinjam in s tem svojim chlankom celo dokazujem, kako smo vsi mi – bom povedala po primorsko – naravnost "namorani" (innamorati – zaljubljeni) v tolmune, cheprav povechinoma ne vemo, kaj so. Morda pa ne vejo točno, kaj so, niti slovarniki, in bi bilo treba najprej nje pouchiti in popraviti, kjer so nejasni ali ga lomijo she bolj kot mi, in potem, ko bi njim postalo povsem jasno, o chem teche pravda, a prav jasno, jasno, brez enega samega oblachka in dvoma, bi jo vsi zapovrstjo – z njimi kot vodichi – mahnili v Prirodoslovni muzej Slovenije, kjer bi ljubezniva muzejska svetovalka gospa Stasha Tome izprozhila ucheni kazalchkek in nam nedvoumno pokazala te preklemane vodenjake nesrechnega, pardon, srechnega imena, ki tako burijo nasho domishljijo (naj rechem imaginarij, da se bo slishalo bolj akademsko in intelektualistichno in da boste lazhe sprejeli moj nasvet, saj bo na vashi dovolj visoki ravni?).

Ker che je res, da so tolmuni – poglobljeni deli rechne struge ali jezerskega dna, kjer delajo reke ali jezera vrtince, potem nastane kup vprashanj, ki bi jih kazalo razreshiti, che so razreshljive nature, in mislim, da so. Nashtela jih bom eksemplrichno le nekaj:

- 1) Bog si ga vedi, kaj je Hartinger videval, ko je gledal bojda tolmune, "te potujoche izvire", za katere nemshchina nima izraza. Saj kot otrok se je vedno igral "ob reki **ali** ob tolmunu" (**ali** sem podchrtala jaz.) Moral bo spet na Dolenjsko na pohajkovanje in potep à la recherche prave besede za tiste potujoche izvire, o katerih je bil sveto preprichan, da se imenujejo tolmuni. In nato zmetati vso tolmunsko navlako ven iz svojega pesnishkega dnevnika *Ostrina bilke* in vanj vnashati korektne termine. Mejdun, kakshno razocharanje. Ne bi rada bila v njegovih kozhi.
- 2) Tudi Pribac bo moral sebi in nam obrazhlozhiti, kaj pochenja vse tisto blato v njegovih mochvirnih tolmunih in za namechek kaj dodati na rovash she onih zaraslih. In ker so najleshe stvari vedno tri, ne bi bilo napak, ko bi spregovoril tudi o stenah tolmuna, da bi si bralci vodno zadevshchino lazhe predstavljali.
- 3) Tiste tolmunasto rjave ochi hcherke Maje Razborshek me tudi intrigirajo (da se moderno izrazim), ker ne vem, ali je s tem mislila kalne (najbrzh zaradi Pribchevega zvrtingenega blata) ali kaj drugega. To sprashujem tudi kot njena dvorna prevajalka, da bom znala dati v italijanshchini pravo gradacijo in razgibanost ali mirnost hcherinim ochem. In naj mi kdo she reche, da je prevajalstvo lahka umetnost ali obrt – za tiste osebkke mojega kova, ki jo smrtno resno jemljejo.
- 4) In za konec se povrnimo she k Medvedku Puju. Majda & prevajalska kompanija, ne pozabite, da so tisti tolmuni, iz sredine katerih tako lahkotno poskakuje Ru, v bistvu vrtinci, in bi bilo zdalech bolj verjetno, da razposajenega kengurujchka

voda kratko in gladko zagradi s svojimi naglimi in vrtinchastimi krempļji in ga nato posrka v svoje prepustno in pogoltno dno kot pa, da ga rečni tok meče ven in odnese v naslednji tolmun in nato v naslednjega in she in she. Kaj pravite?

Ali je potem s tolmuni konec? Potemtakem le she bolj malo opletanja z njimi? Le v prenesenem smislu, ki veliko več prenese kot pa navadni govor? Ali naj vsi skupaj prosimo rajši slovarnike, da dodajo k razlagi tolmuna, po stvarnem in prenesenem pomenu, she pripis z rdečim svinčnikom: za slovenske pesnike in literate pomeni to in ono in she kaj tretjega, a zelo poredkoma, kar tolmun v resnici je; glavno je, da je vodeno, primerno globoko, nekje v naravi, a ne preveliko, milega pogleda; je pa tudi silno hvaležna beseda za kovanje genitivnih metafor v nedogled. In tako bi bil volk sit in koza cela.

No, ta trenutek se ubadam s takimi *abotnostmi*, kot jih je imenoval neki moj bližnji znanec (s katerim zelo rada pokramljam), ko sem mu bila povedala, da se intenzivno ukvarjam s poezijo. In včasih se sama zalotim pri enaki sakrilegichni misli, in cinichno dodam: Mar bi se ukvarjala – she intenzivneje – s pospravljanjem precej kaotichnega stanovanja, z brisanjem prahu, ki ga je zhe chez mero vsepovosod, z likanjem gore perila, z gojenjem rozh, z razgibavanjem telesa in zlasti vratu, z dolgimi sprehodi, shla na kapucinar k Metuljchku ali na vročo chokolado k sezhanskemu Valterju, nato kam na klepet in ogled, saj sem od samega sedenja za rachunalnikom zhe chisto sključena in polomljena, in vse tako kazhe, da bom she bolj. Finish. She zadnjo piko dam, odposhljem in grem. Kam?

Jolka Milich

KAJ S TEM OSMIM FEBRUARJEM?

(Glosa post festum)

Zachela bom z intervjujem Zhenje Leiler v *Delu* z dne 7. februarja 2009 s predsednikom upravnega odbora Preshernovega sklada Jaroslavom Skrushnyjem. Tudi tega sem letos prebrala z meshanimi občutki kot vsako leto ob Preshernovem prazniku podobne zapise in pogovore, le razlogi so običajno nekoliko drugačni. Zhe od nekdaj je s tem praznikom ali vsaj z njegovim praznovanjem nekaj narobe, obenj se zhe vsi ali vsaj množično le spotikamo, rodil se je – ubozhchek – z napako. Da bi minil brez kakshnega maksi pomisleka, mini protesta ali besednega incidenta, si ne moremo vech niti predstavljati. To sodi zhe k programu kot bistveni, nepogreshljivi del. Che ni kaj narobe, pomeni, da je z nami nekaj hudo narobe. Ti nenehni, zhe kronichni dvomi o njegovi primernosti ali neprimernosti so po mojem mnenju zhe skoraj patoloshki. To vechno in malodane zhe ponarodelo problematiziranje Presherna, in hochesh nochesh tudi kulture, je skregano s pametjo. Celo organizatorji so zadnja leta nonstop v zadregi, kaj bi z njim, kaj pa zdaj, kako naj ga pomladimo, osvezhimo, kakshnemu liftingu naj ga podvrzhemo, da bo vsaj gledljiv oziroma vsaj za silo za pred ljudi, ne pa, kot pravimo na Krasu, kvehjemu za v koruzo namesto strashila za vrabce. Che drugache ne gre, ko so v stiski z argumenti, se zhe okostenelo tradicionalno spotikajo ob dnevu (smrti): zakaj ne slavimo rojstva, tarnamo vsi objokani. Che bi – pomotoma ali namerno – slavili rojstvo, bi se njim in nam cedile prav debele sline po smrti, saj je vobche znano, da se o mrtvem levu govori drugache kot o zhivem; potemtakem je smrt dejavnik, mimo katerega ne moremo in ne smemo, saj ko bi slavili zhive leve/genije, bi nam nenehno pretila nevarnost, da se nam izneverijo in so nam potem le v sramoto, ziher je ziher. Da ne govorimo o slovenskih Preshernih, tistih mrtvih namrech (onih zhivih, shele v fazi nastajanja, in sam bog ve ali hudich, che bodo do konca dozoreli in do kraja nastali, ne samo delno, kot torzo ali trup brez nog in rok, ali glava brez telesa in obratno – telo brez glave, je boljshe ne izzivati, da te bolj smeli in neolikani ne sunejo v rebra ali brcnejo v korak), no, na te mrtve Presherne, pa cheprav premoremo samo enega, se lahko ob veselju celotnega nashega tiska – niti ni treba, da je rumen – poshchije zhe vsak srednjesholski odlichnjak ali repetent, in se zategadelj pochuti kot narodni heroj, ob burnem ploskanju vsega sholstva, ki zadovoljno grunta: iz tega pa bo she nekaj. Dajmo fantu prilozhnost, da se izkazhe!

No, ko se sam organizator kulturne proslave prav na njen dan dvomeche sprashuje o previsokem shtevilu literarnih in kulturnih nagrad pri nas, namesto da bi sprashevalki rimano odgovoril in ji povedal vse o resnichnem stanju, in she kaj

vech v večno pomnjenje, potem ko se ob nagrade, vidno shokirana, obregne znana novinarka: ali veste, da jih je okrog sto? – potem je konec! Ne bi bilo bolj pametno, da organizator obesi kulturo na klin in gre organizirat in predstavljat stvari, v katere vsaj za silo verjame? Res je, da kot organizator brzchhas dobi tudi kaj plachila za trud, in sold je sold in prijetno je, ko v zhepu cinglja, a naj vsaj fingira, da je na nashi strani, nash zagovornik. Kje pa! Zachudeno odpre malce zaspane ali zasanjane oči – zdaj malo karikiram! – in z usti na stezhaj zine osuplo: Je-li mogoche? Sss ... ttt ... oooo, ste rekli? Kje ste brali? In so vse denarne? Ali pa so vechinoma, od chetrte ali pete naprej, che jih je res sto, le priznanja na kakshnem cegelcu, ki je za spoznanje, no, recimo za nekaj spoznanj boljshi od uvozhenege trislojnega toaletnega papirja, ki so ga nalashch za to nagradno svechanost impregnirali z voskom in kaligrafsko popisali, da bo malo dlje trajal in naredil zheleni efekt? Saj podobne diplome dobijo na nashem koncu vinske kraljice pa princese devishkega oljchnega olja in kneginje cheshenj in hrushk, da o prvakah v kegljanju ali v igranju brishkole niti ne govorimo. Ponovil je vprashanje, zaprepashchen: So nagrade vse denarne? Krizhana gora, in kje jemlje drzhava toliko cekinov, da obsipava vso to kulturno rajo in svojat z zlatom? Zdaj shele razumem, zakaj je v deficitu. Bo treba vzeti shkarje v roke in rezat, rezat, rezat – narediti konec vsej tej nagradni devalvacijski potrati, ni druge izbire, drugache bomo vsi utonili v dolgovich, vsak drugi poet et consortes pa vechkratni nagrajenci si bodo nasheshkali kar tezhke denarce. Nezaslishano! Prekleti literati! Prav oni tirajo narod v pogubo.

Tudi jaz shele zdaj razumem, zakaj so nastopajochi na Preshernovi proslavi v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma vsi po vrsti chofotali v tisti vedno bolj kalni vodi, ki je najbrzh predstavljala brodolom Slovenije zadelj teh hipotetichnih stotih neutemeljenih letnih nagrad, ki jih bo treba korenito razredchiti, da bodo zadobile pomen, domovine pa ne spravljaie na kant. Chisto na zachetku sem naivno mislila, da so se gledalishchniki pach zmotili – ker niso nezmotljivi papezhi – in da so se shli namesto Preshernovega slavja na njegov dan nekakshno presherno (pred)пустno generalko. Med tistimi redkimi prezhivelimi in chofotachi sta bila tudi simpaticzna klovna Shkof in Shugman, ki sta pomenljivo rezala torte na debele kose, ti pa so simbolizirali zhe zloglasne nagrade, ki jih kulturniki letno pokasirajo, sladkala sta se tu in tam z njimi, packala in si lizala prste, kakshno debelo cheshnjo slastno pojedla, in se nato – kot v amerishkih komichnih filmih – nemo obmetavala z njimi in se za navrh, namesto da bi si splaknila zapacana usta, oblivala s penechim vinom; najbrzh jima je bila voda v chevlijih premalo, pa sta si za namechek svezhila zhe malce uvele in trudne misli v glavi. Jaz, ki sem s podezhelja doma (in hudo, ko pride, najprej udari po podezhelju), sem parkrat pomislila, da globalna kriza she ni prishla do Ljubljane, obiskala je najprej nas, ki smo izven, pa se gredo srechni Emonci in prestolnichani lahkomiselno she objestnost in razmetavanje s hrano. Blagor njim! Sprashevala sem se tudi, ali so organizatorji proslave zavarovali chofotajoche umetnike proti gripam, prehladam,

raznoraznim virusom, revmatizmom in podobnim zimskim nadlegam, da se preventivno obvarujejo pred kakšno tozhbo morebitnih obolelih, in s tozhbo ne mislim na jok in stok in hlipanje, marveč na kakšno tako moderne vrste s Cheferini in Matozhi. Shele po vechkratnem branju intervjuja mi je postalo vse jasno. Zdaj se niti ne chudim vech, zakaj sta klovna, ko sta se ceremonialno shla dvorna norchka slavnega govorca in sta se ga tishchala kot topla bratca (prosto po Marjanu Rozhancu), po prvih blabla taktih stoje zaspala, kot je navada pri shimeljnih in lipicancih. Kdo bo poslushal osmofebruarske govorance, pa she iz ust dvomljivca, ne da bi zaspal? Kakshna srecha, da nista zasmrchala ali zadrnjohala. To bi bil shele shpas (pardon, shkandal)!

Ker je proti koncu intervjuja nanesla beseda na ceremonial, pa she to: mojstrici ceremoniala, gospe Benedettijevi, drobno vprashanje, s proshnjo, da nas informira, da bomo potem na tekochem, ne pa, da si kar naprej narobe tolmachimo in smo do "gor postavljenih" prej kritichni kot naklonjeni in posledichno tudi vechkrat krivichni. Che je v TV sporedu ob dolocheni uri, recimo ob 19.55, napovedan prenos kake proslave, pri kateri je predvidena tudi navzochnost politichnega vrha, koliko minut najvech ta vrh lahko zamudi, ne da bi se pregreshil proti pravilom cerimoniala, ki si ga je sam napisal in predpisal, in postal tako rekoch tudi njegov krshitelj? Eno? Dve? Maksimum tri, a bi se pri treh moral z besedico ali s poklonchkom zhe opravichiti chakajochim v dvorani, nam pred televizorji pa s pomenljivo grimaso izraziti obzhalovanje? Ali pa mu do obchinstva in TV gledalcev ni dosti mar (naj chakajo, saj nimajo drugega dela, in naj zvejo, kdo je gospodar!) Tako namrech (sem brala nekoch) si mislijo vsi – pa cheprav kronani ali izvoljeni – neotesanci, kot je menda rekel zhe francoski pisatelj v nochi chasov na rovash ne vem vech katerega njihovega kralja Ludvika. Slovenski politiki, priljubljeni, manj priljubljeni in obozhevani, ne pozabite: narod, sede na trdih stolih, pogreznjen v fotelje in lezhe na kavchih pred televizorji, zlasti vas gleda in ocenjuje!

Dokumenti

Dokument 1

*Revija SRP**Uredništvo*

Ljubljana, 7. januar 2009

ZAVEDNIM SLOVENCEM

Upam, da ste dobro, in zhelim vam srečno Novo leto 2009!

Mi she kar vztrajamo, revija je v tisku, na internetu je izshla pravochasno, tj. 1. jan. 2009, tudi junijska shtevilka v pripravi lepo napreduje. »Novi trojni pakt« Andreja Lenarchicha (poshiljam ga v prilogi) pa nas je she dodatno razdramil. Tu gre za t. i. internetni snowball, (da se zaradi blokade medijev pravochasno – kar se da hitro – informira zavedna slovenska javnost). Nichesar vam ni treba podpisovati, samo chlanek posredujte naprej – she kakemu zavednemu Slovencu, che se vam zadeva le zdi pomembna.

Morda pa se le ne bo konchalo tako klavrno, kot smo sicer vajeni, morda se bodo zavedni Slovenci le zganili, ko bodo shle stvari chez vsako dostojno mero (no, po mojem pa so zhe shle!).

Bolje she ena osamosvojitvev kot pa nov trojni pakt!

Tudi sam posredujem Andrejev chlanek* she nekaterim zavednim Slovencem, takim, ki vedo, za kaj gre, ker pri drugih gre zadeva mimo kot nepomembna rech. To pot ne gre le za popularizacijo avtorja in revije, ampak za mnogo vech.

Samo objava v reviji torej ne bi zadoshchala; Milan V. Smolej pravi, da che bi radi she naprej dihali pod slovenskim in ne pod hrvashkim ali italijanskim soncem, poshljite »pismo« vsaj desetim znancem. Sam sem bolj skromen, che bi ga vsak prejemnik z e.m. posredoval vsaj nekaterim prejemnikom njegove el. poshte, bi zadoshchalo, nekateri resnichno zavedni bi seveda bili obveshcheni vechkrat, in tega zagotovo ne bi zamerili. Pa sem takoj zatem ugotovil zhalostno dejstvo, da jaz osebno poznam prav malo takih. No, nekaj sem se jih vendarle spomnil.

Problem je predvsem ta, da sta zavrata tajnost kljuchnih dejavnikov in molk javnih obchil sistemsko usklajena, ko pa bodo stvari povsem razvidne, utegne biti spet prepozno kot zhe tolikokrat prej v slovenski zgodovini.

Skratka, pochutim se kot Diogenes, ko je iskal chloveka z luchjo pri belem dnevu. Che vas ta rech ne zanima, vas prosim, da jo vzamete zgolj kot informacijo, sicer pa jo posredujte she kakemu **zavednemu Slovencu, Slovenki**, che boste oz. ko boste utegnili.

Pozdravljam Vas, Rajko Shushtarsich

Odg. ur.

* Andrej Lenarchich, Novi »trojni pakt« /K Mesichevemu intervjuju v trzhashkem chasopisu; Pismo predsedniku Republike Slovenije/, Revija SRP, shtevilka 91/92, letnik 17, junij 2009
<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp91/andle91/pakt91.htm>

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihče, skoraj nihče ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihče jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.